

การวิจัยเชิงปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วมเพื่อการพัฒนาความเข้มแข็ง
ของชุมชนแอโก้ – แสนครำลือ ด้วยกระบวนการเรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลงแนวคิดปัญญาศึกษา

**The Participatory Action Research of Community Empowerment in
Aeko – Saenkumlue Village, using the Contemplation-oriented Transformative Facilitation**

สมสิทธิ์ อัสตรนธิ์

ศิริชัย มงคลเกียรติศรี

วิไลลักษณ์ ไกรลาศ

ปริญญาภรณ์ เต็งประเสริฐ

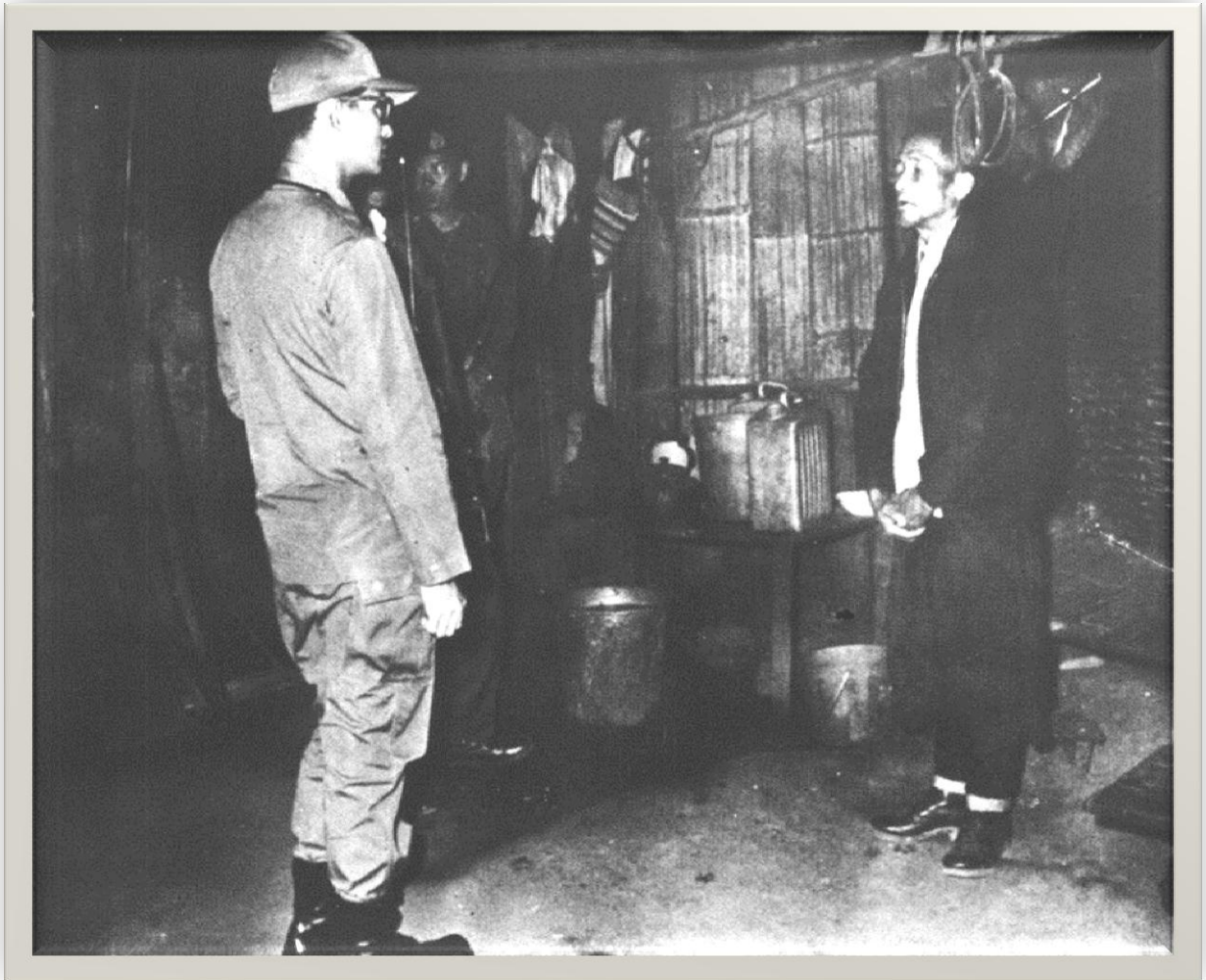
สุธัมมะ ธรรมศักดิ์

สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.)

สำนักงานมูลนิธิสมเด็จพระยุพราช

ศูนย์จิตตปัญญาศึกษา มหาวิทยาลัยมหิดล

มิถุนายน 2564

ภาพอันเป็นจุดเริ่มต้นของทุกสิ่งทุกอย่าง เมื่อ 50 ปีที่แล้ว

วันที่ ๙ เสด็จพระราชดำเนินเยือนบ้านพ่อเผ่าแสนคำลือ วันที่ 30 ธันวาคม 2513

กิตติกรรมประกาศ

การดำเนินงานของโครงการตลอดเวลายาวนานกว่าห้าปี รวมไปถึงช่วงเวลาก่อนหน้าที่โครงการนี้จะเริ่มบังเกิดขึ้นอีกหลายปีนั้น คณะผู้วิจัยและทุกคนที่เกี่ยวข้องได้รับความกรุณาอย่างยิ่ง อีกทั้งความช่วยเหลือและเกื้อหนุนในทุกด้านจากหน่วยงานและผู้คนอันมากมาย ไม่ว่าจะเป็นการเดินทางลงสู่พื้นที่ การทำความรู้จักมิตรสหายและชาวบ้าน การใช้ชีวิตในชุมชน การใช้สถานที่อบรม การร่วมเรียนรู้ ร่วมทำกิจกรรม สืบเสาะค้นคว้า และขับเคลื่อนงาน ไปจนถึงการร่วมทุกข์ร่วมสุขและร่วมชื่นชมยินดีในผลงานการเรียนรู้และการวิจัยทั้งหมดที่ได้

คณะผู้วิจัยขอขอบพระคุณ โรงพยาบาลปางมะผ้า สำนักงานสาธารณสุขอำเภอปางมะผ้า ศูนย์วิทยาศาสตร์การแพทย์ที่ 1 เชียงใหม่ สุขศาลาพระราชทานในโรงเรียนตำรวจตระเวนชายแดน พื้นที่บ้านแอกโก – แสนคำลือ องค์การบริหารการพัฒนาพื้นที่พิเศษเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน (อพท.) จังหวัดน่าน สาขาวิชาภูมิสารสนเทศ มหาวิทยาลัยราชภัฏอุตรธานี คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยกรุงเทพ และกลุ่มเพื่อนจากภาคีบางปะกงสายน้ำแห่งชีวิต ที่ได้เอื้อเฟื้อและให้ความช่วยเหลือทั้งร่างกายและแรงใจในทุก ๆ รายละเอียดของการทำงานตลอดโครงการ

คณะผู้วิจัยรำลึกในพระคุณของ นพ.จักรธรรม ธรรมศักดิ์ ผู้ซึ่งริเริ่ม ชี้นำ และให้การสนับสนุนโครงการในทุกด้านทั้งเบื้องหน้าและเบื้องหลังมาโดยตลอดจนประสบความสำเร็จ สำนักงานมูลนิธิสมเด็จพระยุพราช รวมถึงสำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.) ที่ได้สนับสนุนด้านงบประมาณการวิจัยและสิ่งอำนวยความสะดวก ตลอดจนผู้ทรงคุณวุฒิทุกท่านจากหลากหลายสาขาวิชาชีพทั้งจากภาครัฐและภาคเอกชน ที่ต่างหมั่นเวียนกันมาลงพื้นที่เพื่อให้ข้อเสนอแนะต่าง ๆ มุมมองที่เป็นประโยชน์ รวมถึงกำลังใจอันมีค่า

สิ่งที่สำคัญยิ่งที่ไม่อาจมองข้ามได้คือ พลังความเข้มแข็งแห่งจิตวิญญาณของพี่น้องชาวลาหู่บ้านแอกโก – แสนคำลือ ที่มีให้แก่โครงการนี้มาโดยตลอด โครงการนี้ไม่อาจปรากฏผลลัพธ์เช่นวันนี้และยังประโยชน์ให้แก่ชุมชนได้อย่างเป็นรูปธรรม หากปราศจากซึ่งความเมตตากรุณาและเรี่ยวแรงแห่งความมุ่งมั่นศรัทธาของพี่น้องชาวบ้าน กลุ่มผู้นำ รวมถึงผู้อาวุโสของชุมชนแห่งนี้ทุก ๆ ท่าน คณะผู้วิจัยซาบซึ้งและขอคารวะแต่ภูมิปัญญาอันทรงคุณค่าที่ดำรงอยู่กับป่าเขาและผืนดินแห่งนี้นับเนื่องมาแต่อดีตและยังคงปกป้องรักษา กระทั่งหลอมรวมใจของผู้คนทุกคนให้ได้ประกอบซึ่งการกระทำร่วมกันมาจนลุล่วง ขออุทิศคุณงามความดีที่โครงการนี้ได้สัมฤทธิ์แล้วซึ่งประโยชน์สุขใด ๆ แต่ทุกชีวิตบนหนทาง ทุกผู้ทุกคนที่เกี่ยวข้อง ตลอดจนแต่ชาวแอกโก – แสนคำลือทุกท่าน ทั้งในอดีตและปัจจุบัน ขอจงได้ชื่นชมยินดีในผลอันเกิดจากการสร้างสรรค์ร่วมกันในวาระนี้

คณะผู้วิจัย

**การวิจัยเชิงปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วมเพื่อการพัฒนาความเข้มแข็ง
ของชุมชนแอกโก – แสนคำลือ ด้วยกระบวนการเรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลงแนวจิตตปัญญาศึกษา**
**The Participatory Action Research of Community Empowerment in
Aeko – Saenkumlue Village, using the Contemplation-oriented Transformative Facilitation**

สมสิทธิ์ อัสตรนธิ, ศิริชัย มงคลเกียรติศรี, วิไลลักษณ์ ไกรลาศ,
ปริญญาภรณ์ เต็งประเสริฐ, สุทธิมา ธรรมศักดิ์

บทคัดย่อ

โครงการวิจัยนี้อาศัยระเบียบวิธีวิจัยแบบการวิจัยเชิงปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วม มุ่งเน้นให้ความสำคัญกับ วัฒนธรรมชุมชน ร่วมกับการเสริมพลังจากภายในของชุมชน และโดยเฉพาะการมีส่วนร่วมในทุกขั้นตอนของการทำงานเท่าที่จะเป็นไปได้ ส่วนวิธีการหลักอาศัย การเรียนรู้ผ่านการขับเคลื่อนโครงการเพื่อมุ่งแก้ไขปัญหาและต่อยอดสิ่งดีงามอันเป็นต้นทุนเดิมของชุมชน โครงการมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษากระบวนการเรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลงแนวจิตตปัญญาศึกษาที่มีความเหมาะสมต่อการพัฒนาความเข้มแข็งของชุมชนแอกโก – แสนคำลือ รวมถึงศึกษาการเปลี่ยนแปลงทั้งมิติภายในและภายนอก ในกลุ่มผู้เข้าร่วมที่ได้ผ่านกระบวนการเรียนรู้ดังกล่าว ผลจากการศึกษาพบว่า มีผลงานอันเป็นความสำเร็จใหม่ ๆ ในหลายด้านที่เป็นรูปธรรม เช่น กฎกติกาเรื่องสัตว์เลี้ยงเพื่อการแก้ไขปัญหาสัตว์เลี้ยงในชุมชน แผนที่ท่องเที่ยวชุมชน เส้นทางท่องเที่ยววิถีไร่ เส้นทางเดินป่า กิจกรรมทางวัฒนธรรมอื่น ๆ เป็นต้น ส่วนคุณลักษณะของกระบวนการที่เหมาะสมต่อการพัฒนาความเข้มแข็งของชุมชนนั้น มีแกนกลางอยู่ที่กระบวนการลงมือปฏิบัติการร่วมกันอย่างมีเจตจำนงเพื่อประโยชน์ส่วนรวม แล้วมีองค์ประกอบเสริมได้แก่ การสร้างความไว้วางใจ การรู้จักกันและกัน รู้จักบริบท การเสริมทักษะความรู้ทั้งมิติภายในและภายนอก การเสริมสร้างพลังกลุ่ม บนความเข้าใจ เข้าใจ ร่วมมือกัน มีแรงบันดาลใจ และการเกื้อหนุนจากภายนอก มีระบบพี่เลี้ยง การเป็นที่ยอมรับ และศรัทธาในผู้นำ เมื่อกลุ่มผู้เข้าร่วมได้ผ่านกระบวนการเรียนรู้ที่มีลักษณะดังกล่าวข้างต้น พบการเปลี่ยนแปลงที่สำคัญ ได้แก่ เกิดการเรียนรู้มิติด้านใน เช่น เรื่องสติ สัมพันธภาพที่ดีขึ้น ความเชื่อมั่นในศักยภาพตนเอง และได้รับทักษะความรู้ภายนอก เช่น ความกล้าตัดสินใจ ลงมือแก้ปัญหาเฉพาะหน้า การแบ่งหน้าที่ ทำงานเป็นทีม ความรู้ในภูมิปัญญาดั้งเดิมและนิเวศวัฒนธรรม ผู้วิจัยพบความสำคัญของตัวกระบวนการหรือผู้นำซึ่งเป็นที่เชื่อมั่นศรัทธาอย่างสูงโดยกลุ่มผู้เข้าร่วม กล่าวคือท่าทีและการสนับสนุนที่ถูกต้องเหมาะสมของกระบวนการจะสามารถนำพาผู้เข้าร่วมให้เกิดการขยายกรอบการมองโลก จากจิตระดับตามใจตนไปสู่จิตระดับตามสังคมได้ ซึ่งเป็นศักยภาพสำคัญที่จะส่งผลให้กลุ่มเกิดการตระหนักรู้และการเปลี่ยนแปลงขั้นพื้นฐานได้ต่อไป

คำสำคัญ : การเสริมพลังชุมชน, การวิจัยเชิงปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วม, การเรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลง

สารบัญ

	หน้า
กิตติกรรมประกาศ	ข
บทคัดย่อ	ค
สารบัญ	ง
สารบัญตาราง	ฉ
สารบัญรูป	ช
บทที่ 1 บทนำ	1
ที่มาและความสำคัญของปัญหา	1
คำถามการวิจัย	5
วัตถุประสงค์	5
ขั้นตอนการวิจัย	6
ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ	6
บทที่ 2 กรอบแนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง	8
2.1 การพัฒนาชุมชน	8
2.2 การวิจัยเชิงปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วม	16
2.3 การเรียนรู้แบบใช้โครงงานเป็นฐาน	20
2.4 จิตปัญญาศึกษากับการเปลี่ยนแปลงของระดับจิตสำนึก	22
บทที่ 3 วิธีดำเนินการวิจัย	27
ขั้นตอนการวิจัย	27
การเก็บข้อมูลการวิจัย	31
สรุปผลการวิจัย	31

สารบัญ (ต่อ)

	หน้า
บทที่ 4 ผลการวิจัย	33
4.1 ระยะเวลาเตรียมการวิจัย	33
4.1.1 สัมผัสชุมชน สัมผัสสถานการณ์	33
4.1.2 ทดลองขับเคลื่อนโครงการเบื้องต้น	39
4.1.3 สร้างความเข้าใจเชิงลึก	44
4.1.4 เตรียมผู้เข้าร่วมการวิจัย	71
4.2 ระยะเวลาปฏิบัติการ	73
4.2.1 ช่วงออกแบบและวางแผน	73
4.2.2 ช่วงอบรมทีมปฏิบัติการ	80
4.2.3 ช่วงลงมือปฏิบัติ – ช่วงสะท้อนและประเมินผล	113
4.2.3.1 โครงการแก้ไขปัญหาสัตว์เลี้ยงในชุมชน	113
4.2.3.2 โครงการการท่องเที่ยวชุมชน	136
4.2.3.3 กิจกรรมทางวัฒนธรรมอื่น ๆ	169
4.3 ระยะเวลาสรุปผลการวิจัย	172
4.3.1 การถอดบทเรียนภาพรวมของโครงการวิจัย	172
4.3.2 การเปลี่ยนแปลงในกลุ่มผู้นำรุ่นใหม่	181
บทที่ 5 สรุป และอภิปรายผล	192
5.1 แนวทางการขับเคลื่อนโครงการวิจัย	193
5.2 ผลสัมฤทธิ์ของโครงการ	198
5.3 กระบวนการเรียนรู้การเปลี่ยนแปลงแนวคิดปัญญาศึกษาที่เหมาะสมต่อ การพัฒนาความเข้มแข็งของชุมชนแอ่ง – แสนคำลือ	200
5.4 การเปลี่ยนแปลงที่พบในผู้เข้าร่วมที่ผ่านกระบวนการเรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลง แนวคิดปัญญาศึกษาของโครงการ	210
5.5 บทสรุปรวม	223
บรรณานุกรม	227
ภาคผนวก	229

สารบัญตาราง

ตารางที่	หน้า
3.1	28
4.1	77
4.2	79
4.3	81
4.4	121
4.5	122
4.6	129
4.7	157
4.8	173
5.1	219

สารบัญรูป

รูปที่	หน้า
2.1 เป้าหมายของการพัฒนาที่ยั่งยืน 17 ประการ กำหนดโดยองค์การสหประชาชาติ	10
4.1 ป่าต้นน้ำบ้านแสนคำลือ	66
4.2 สภาพของปางวัวในปัจจุบัน	122
4.3 สภาพของรั้วกันในปัจจุบัน	122
4.4 แผนผังแสดงโครงสร้างและองค์ประกอบของปางที่จะใช้แก้ปัญหาสัตว์เลี้ยง	128
4.5 ป้ายไวนิลกฎกติกาของหมู่บ้านว่าด้วยเรื่องการควบคุมสัตว์เลี้ยง	135
4.6 วงภาวนาร่วมกันก่อนออกเดินทาง	137
4.7 เอื้องตาเหิน	139
4.8 เอื้องตาเหิน	139
4.9 วงสนทนาบนดอยผักกูด	142
4.10 ร่างแผนที่เส้นทางท่องเที่ยวในหมู่บ้านแอกโก – แสนคำลือ	152
4.11 การเดินสำรวจจุดสำคัญต่าง ๆ ในชุมชน	154
4.12 การทำแผนที่ท่องเที่ยวชุมชน	155
4.13 การระดมข้อมูลรายละเอียดเพื่อพัฒนาจุดสำคัญต่าง ๆ ในชุมชน	156
4.14 พิธีจุดเทียนถวายพระพรวันแม่ ที่หน้าบ้านพ่อเฒ่าแสนคำลือ	163
4.15 เส้นทางเดินเที่ยวไร่	165
4.16 เส้นทางวัฒนธรรม การสานก๋วย	166
4.17 พิธีจุดเทียนถวายความรำลึกแด่ในหลวง ร.9	170
4.18 พิธีจุดเทียนถวายความรำลึกแด่ในหลวง ร.9	170
4.19 กลุ่มรูปภาพแสดงผลงานของการแก้ไขปัญหาสัตว์เลี้ยงในชุมชน	174
4.20 กลุ่มรูปภาพแสดงการมีกฎกติกาและเอกสารข้อมูลสำคัญของชุมชน	174
4.21 กลุ่มรูปภาพแสดงเส้นทางท่องเที่ยววิถีไร่	175
4.22 กลุ่มรูปภาพแสดงเส้นทางเดินป่า อายป่า	175
4.23 กลุ่มรูปภาพแสดงกิจกรรมและเส้นทางทางวัฒนธรรมในหมู่บ้าน	175
4.24 กลุ่มรูปภาพแสดงกิจกรรมท่องเที่ยวแบบเรียบง่ายในหมู่บ้าน	176
4.25 ผู้นำรุ่นใหม่กล่าวปณิธานในใจ	179
4.26 พิธีผูกข้อมือให้ผู้นำรุ่นใหม่	179

สารบัญญรูป (ต่อ)

รูปที่	หน้า
5.1 สรุปภาพรวมของแนวทางการทำกระบวนการเรียนรู้ของโครงการ	207
5.2 แผนภาพสรุปคุณลักษณะของการจัดกระบวนการเรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลงสำหรับ ชุมชนแออัด – แส่นคำลือ	209
5.3 สรุปทำที่ของกระบวนการที่มีผลต่อการเรียนรู้ของผู้เข้าร่วมในระดับจิตที่ 2 และ 3	222

บทที่ 1

บทนำ

ที่มาและความสำคัญของปัญหา

สืบเนื่องจากผลของงานวิจัยสองเรื่องที่ผ่านมา ได้แก่ “กระบวนการเรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลงแนวคิดตปัญญาศึกษาเพื่อนำไปสู่ความสามัคคีกลมเกลียวของส่วนรวม: กรณีศึกษาหมู่บ้านแอกโก – แสนคำลือ อำเภอบางมะฝ้า จังหวัดแม่ฮ่องสอน” โดย สมสิทธิ์ อัสตรนธิ และคณะ (2556) และ “การบ่มเพาะผู้นำการเปลี่ยนแปลงรุ่นใหม่ของชุมชนแอกโก – แสนคำลือ ด้วยกระบวนการเรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลงแนวคิดตปัญญาศึกษา” โดย สมสิทธิ์ อัสตรนธิ และคณะ (2558) พบว่า ด้วยความมุ่งมั่นตั้งใจของทีมวิจัยในการเข้าไปจัดกระบวนการเรียนรู้แนวคิดตปัญญาศึกษากับชุมชนเพื่อที่จะสร้างการเปลี่ยนแปลงสู่ความเข้มแข็งที่ยั่งยืน ซึ่งเริ่มต้นเป็นครั้งแรกในเดือนตุลาคม 2555 นั้น ได้จุดประกายความใส่ใจและความเอาใจจริงเอาใจของชาวบ้านแอกโก – แสนคำลือ ให้ได้เห็นแบบอย่าง และเริ่มเห็นความเป็นไปได้ของกระบวนการลักษณะนี้ แม้ว่าส่วนใหญ่จะยังไม่คุ้นเคยกับวิธีการเรียนรู้มิติด้านในก็ตาม ชาวบ้านบางคนเริ่มเข้าใจวิธีการสื่อสารความเป็นจริงภายในใจของตนเอง รวมถึงสามารถรับฟังและสืบค้นความเป็นจริงภายในใจของคนอื่นได้ลึกซึ้งมากขึ้นกว่าเดิม อย่างไรก็ตาม ท่ามกลางปัญหาที่มากับการเปลี่ยนแปลงของยุคสมัยที่เริ่มเข้าสู่ความเป็นสมัยใหม่ รวมถึงอิทธิพลของวัตถุนิยม ที่ส่งผลต่อวิถีชีวิตของชุมชนมากขึ้น ๆ กระบวนการเรียนรู้แบบนี้ยังไม่อาจส่งผลสัมฤทธิ์ให้เกิดขึ้นในวงกว้างทั่วทั้งชุมชนในระยะเวลาอันสั้น ที่จะช่วยให้ชุมชนสามารถคลี่คลายไปสู่ความสามัคคีกลมเกลียวและเกิดสุขภาวะที่แท้จริงขึ้นได้ด้วยเหตุว่ายังมีอุปสรรคสำคัญ ๆ อยู่หลายอย่าง โดยเฉพาะอย่างยิ่ง อุปสรรคจากความไม่พร้อมของชาวบ้านส่วนใหญ่เองซึ่งเกี่ยวข้องกับ วิถีชีวิตประจำวัน การให้เวลากับกระบวนการเรียนรู้ ภาษาที่สื่อสารได้อย่างมีประสิทธิภาพ รวมถึงสภาพจิตใจ (ความเครียด) ที่แต่ละคนเผชิญอยู่ในชีวิตการทำงานเหล่านี้ล้วนมีผลโดยตรงต่อประสิทธิภาพการเรียนรู้ที่ชาวบ้านจะได้รับ อาจกล่าวได้ว่า การสร้างกระบวนการเรียนรู้แนวคิดตปัญญาศึกษานั้น ความพร้อม ความตั้งใจมุ่งมั่น และสภาวะของตัวผู้เข้าร่วมการเรียนรู้เอง ถือว่าเป็นสิ่งที่สำคัญเหนือสิ่งอื่นใด และในหลายกรณีก็มีความสำคัญไม่น้อยไปกว่าความถูกต้องสมบูรณ์ของหลักสูตร หรือทักษะความสามารถของตัวกระบวนการเองด้วยซ้ำไป

ด้วยสาเหตุข้างต้น ประกอบกับความเชื่อมั่นที่ว่า การค่อย ๆ ปูพื้นฐานด้วยกระบวนการทางจิตตปัญญาศึกษา นับว่ายังมีความจำเป็นต่อทุกคนที่จะเติบโตด้านในไปสู่ความมั่นคงในความเป็นมนุษย์ จึงเป็นที่มาของงานวิจัยเรื่องถัดมาของทีมีวิจัย ที่ได้สานต่อการทำงานร่วมกับชุมชนด้วยการทำโครงการบ่มเพาะผู้นำการเปลี่ยนแปลงรุ่นใหม่ (Change agent) ให้แก่ชุมชน โครงการนี้มุ่งจะเจาะลึกเข้าไปสู่การดำเนินกระบวนการเรียนรู้แนวจิตตปัญญาศึกษานี้ในกลุ่มบุคคลซึ่งได้แก่เยาวชนคนรุ่นใหม่ในหมู่บ้านที่ถูกคัดเลือกขึ้นมาอย่างเฉพาะเจาะจง โดยพิจารณาจากการมีความพร้อมที่แท้จริง และการมีฉันทะที่จะเรียนรู้ รวมถึงมุ่งมั่นที่จะอุทิศตัวทำสิ่งดี ๆ คืนให้ชุมชน ทั้งนี้เพื่อที่จะสร้างศักยภาพแห่งภาวะการนำ รวมถึงทักษะจำเป็นอื่น ๆ ให้เกิดขึ้นในคนกลุ่มนี้ จนสามารถนำกลับไปขยายผลและสร้างการเปลี่ยนแปลงอันพึงประสงค์ให้เกิดขึ้นในชุมชนวงกว้างได้ต่อไป จากผลการดำเนินงานพบว่า กลุ่มเยาวชนคนรุ่นใหม่ได้ที่รับคัดเลือกให้เข้าร่วมโครงการเรียนรู้เพื่อที่จะกลายเป็นผู้นำการเปลี่ยนแปลงให้ชุมชนนั้น เริ่มสามารถพัฒนาศักยภาพภายในขั้นพื้นฐานระดับบุคคล ที่จะมุ่งมั่นและมีแรงบันดาลใจในการเป็นผู้นำที่ดี เริ่มมีความกล้าและความมั่นใจในการนำเสนอสิ่งดีงามต่อหน้าสาธารณะมากขึ้น เริ่มเรียนรู้ที่จะสื่อสารเรื่องราวที่เป็นมิติภายในได้อย่างชัดเจน รวมถึงพัฒนาสัมพันธภาพระหว่างบุคคลด้วยการมีสติเท่าทันและควบคุมอารมณ์ความรู้สึกได้ดีขึ้น อย่างไรก็ตาม พลังกลุ่มแห่งความเป็นผู้นำรุ่นใหม่ที่ถูกพัฒนาขึ้นนี้ยังถือว่าอยู่ในระดับหน่ออ่อนที่ยังไม่สุกงอมเต็มที่ กลุ่มยังไม่สามารถรวมตัวกันเพื่อริเริ่มการทำงานเชิงระบบได้ ส่งผลให้การขับเคลื่อนงานต่าง ๆ ในระดับชุมชนอย่างเป็นทางการนั้นยังจำเป็นต้องอาศัยแรงเกื้อหนุนจากภายนอกอยู่ (สมสิทธิ์ อัสตรนธิ และคณะ, 2558) อาจจะสามารถกล่าวได้ว่า ผลของกระบวนการเรียนรู้ที่ได้บ่มเพาะความเป็นผู้นำการเปลี่ยนแปลงรุ่นใหม่ให้แก่ชุมชนแออัด – แสนคำลือนั้น ได้ส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงมิติภายในของผู้เข้าร่วมจนส่งผลดีต่อระดับบุคคลและระดับสัมพันธภาพใกล้ชิดระหว่างบุคคล แต่ยังไม่ถึงในระดับชุมชน / สังคมโดยรวมอย่างเต็มที่นัก การริเริ่มโครงการเพื่อชุมชนที่เป็นรูปธรรมด้วยกลุ่มเอง รวมถึงการสานสัมพันธ์ภาพที่ดีระหว่างชาวบ้านด้วยกันในวงกว้างเพื่อให้ชุมชนเกิดความรักความสามัคคีอย่างแท้จริงนั้นยังไม่ประสบความสำเร็จเท่าที่ควร

ด้วยเหตุนี้ ทีมีวิจัยจึงเห็นความจำเป็นที่ต้องสานต่อโครงการการบ่มเพาะผู้นำการเปลี่ยนแปลงรุ่นใหม่ต่อไป สืบต่อการเรียนรู้มิติด้านในให้เกิดการลงลึกและเชื่อมโยงกับการดำเนินชีวิตจริงของแต่ละคน เสริมทักษะชีวิตที่จำเป็นด้านต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นการทำอาชีพ สุขภาพ กฎหมายขั้นพื้นฐาน หรือการจัดการด้านการเงิน เป็นต้น เพื่อแก้ปัญหาพื้นฐานต่าง ๆ ในหมู่บ้าน รวมไปถึงเรียนรู้ด้วยการเชื่อมโยงกับรากเหง้าทางนิเวศวัฒนธรรมของชุมชน เข้าถึงต้นแบบความดีงามตามคุณค่า จารีต และประเพณีดั้งเดิม และเนื่องด้วยทิศทางของโครงการที่จะขับเคลื่อนต่อไปจากนี้ ประการนี้จะเอื้ออำนวยให้

ชาวบ้านได้เกิดการรวมตัวกันเพื่อริเริ่มการทำงานในเชิงระบบได้ด้วยตัวเอง อีกทั้งแผ่ขยายแนวคิด เจตจำนง และจิตสำนึกแห่งการเป็นผู้นำการเปลี่ยนแปลงไปสู่กว้าง เกิดเป็นวัฒนธรรมของการเป็นคนรุ่นใหม่ที่มีหัวใจจิตอาสา มีความตื่นรู้ สามารถจัดการ คิดเป็นทำเป็น รักถิ่นเกิด รวมถึงพัฒนาความเข้มแข็งให้เกิดขึ้นแก่ชุมชนได้อย่างยั่งยืน โครงการจึงมุ่งเน้นการปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วมให้เป็นแนวทางหลักในการทำงาน เพื่อให้สามารถบรรลุเป้าหมายข้างต้นได้ต่อไป

ก่อนเริ่มต้นโครงการวิจัย

หมู่บ้านแอกโก – แสนคำลือ เป็นหมู่บ้านของชาวไทยภูเขาเผ่าลาหู่แดง (มุเซอแดง) ตั้งอยู่ที่หมู่ 2 ตำบล ถ้ำลอด ตอนเหนือของอำเภอปางมะผ้า จังหวัดแม่ฮ่องสอน สภาพภูมิประเทศโอบล้อมด้วยป่าเขาอันอุดมสมบูรณ์ ที่อยู่ในพื้นที่ของเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าสันปันแดน และติดกับอุทยานแห่งชาติห้วยน้ำดัง หมู่บ้านแอกโก – แสนคำลือตั้งอยู่ใกล้กับชายแดนระหว่างประเทศ จึงมีความสำคัญและความละเอียดอ่อนในแง่ความมั่นคงของชาติ อีกทั้งยังมีวิถีชีวิตที่เป็นแบบดั้งเดิมพร้อม ๆ กับเปิดรับการพัฒนาแบบสมัยใหม่ที่ค่อย ๆ คืบคลานเข้ามา สร้างความเปลี่ยนแปลงหลายอย่างให้แก่ชาวบ้านที่นี่ จนนำมาซึ่งปัญหาและความท้าทายต่าง ๆ ทั้งในด้านการเมือง เศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม

ภายหลังโครงการวิจัยเพื่อการพัฒนาเรื่อง การบ่มเพาะผู้นำการเปลี่ยนแปลงรุ่นใหม่ของชุมชนแอกโก – แสนคำลือด้วยกระบวนการเรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลงแนวจิตตปัญญาศึกษา เสร็จสิ้นลง คณะผู้วิจัยยังได้ติดตามผลด้วยการลงพื้นที่เป็นระยะอยู่อีกหลายครั้ง (29 กรกฎาคม – 1 สิงหาคม 2558, 18 – 21 ธันวาคม 2558, 18 – 21 พฤศจิกายน 2559, และ 6 – 10 พฤษภาคม 2560) เพื่อร่วมเรียนรู้กับชุมชนว่า โครงการบ่มเพาะผู้นำการเปลี่ยนแปลงรุ่นใหม่ที่เกิดผลไปนั้นได้ส่งผลและสร้างการเปลี่ยนแปลงอะไรให้เกิดขึ้นกับชุมชนแห่งนี้บ้าง และไม่เพียงแค่การรอเก็บข้อมูล แต่คณะผู้วิจัยยังได้ร่วมขับเคลื่อนและเป็นผู้ลงมือกระทำด้วย ในกรณีที่กลุ่มผู้นำรุ่นใหม่หรือชาวบ้านร้องขอให้ร่วมด้วยช่วยกันแก้ปัญหาใด ๆ ก็ตามที่มีความสำคัญ

จากการลงพื้นที่เพื่อติดตามผลในครั้งแรก ๆ พบว่า กลุ่มผู้นำการเปลี่ยนแปลงรุ่นใหม่ที่ผ่านการอบรมของโครงการได้ส่งสัญญาณของการอยากทำสิ่งดี ๆ ให้เกิดขึ้นกับชุมชนของตนเองอย่างเป็นรูปธรรมหลายอย่าง แต่เรื่องที่ทุกคนเห็นพ้องและพูดตรงกันว่าอยากทำให้สำเร็จก่อนอย่างอื่นคือการแก้ปัญหาชาวบ้านที่ไม่มีบัตรประชาชน ปัญหาชาวบ้านที่ไม่มีบัตรประชาชนนี้เป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับสถานะสัญชาติซึ่งเชื่อมโยงการทำงานอยู่กับหลายหน่วยงาน ประเด็นนี้หลายคนให้ความสำคัญเป็นอันดับแรกเพราะกระทบต่อการมีคุณภาพชีวิตและปัญหาของส่วนรวมค่อนข้างมาก เนื่องด้วยพคนไหนไม่มีบัตร

ประชาชน ก็จะไม่สามารถเรียนต่อหรือหางานที่มั่นคงได้ ส่งผลให้เกิดปัญหาสังคมต่าง ๆ ตามมา กลุ่มผู้นำรุ่นใหม่หลายคนจึงมีท่าทีกระตือรือร้นที่อยากช่วยแก้ปัญหานี้ โดยเสนอตัวว่าจะเป็นผู้รวบรวมรายชื่อชาวบ้านที่ไม่มีบัตรประชาชนและรวบรวมเอกสารทั้งหมดที่เกี่ยวข้องของแต่ละคน ซึ่งจะเน้นไปที่คนที่มีความจำเป็นเร่งด่วนและมีแนวโน้มว่าจะขอได้สำเร็จง่ายกว่าก่อน จากนั้น จะจำแนกแยกแยะสถานะของแต่ละคนว่าติดอยู่ในขั้นตอนใดบ้าง (เช่น ขาดเอกสารบางรายการ รอตรวจดีเอ็นเอ รอฟังผล ฯลฯ)

เมื่อพบว่าชาวบ้านส่วนใหญ่แสดงพลังของการอยากขับเคลื่อนเรื่องนี้ออกมาอย่างชัดเจน คณะผู้วิจัยจึงเห็นด้วยและพร้อมให้การสนับสนุน โดยในครั้งต่อมาได้จัดให้กลุ่มนักศึกษาของคณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยกรุงเทพ ได้มาลงพื้นที่ช่วยชาวบ้านสำรวจข้อมูลพื้นฐานต่าง ๆ โดยบูรณาการเก็บข้อมูลและจัดเตรียมเอกสารจำเป็นต่าง ๆ ให้แก่ทุกครอบครัวในทุกหย่อมบ้าน ทั้งชาวบ้านและกลุ่มผู้นำต่างให้ความร่วมมือเป็นอย่างดี พวกกันนำขบวนไปคุยกับชาวบ้านตามบ้านหลังต่าง ๆ ด้วยความกระฉับกระเฉง มั่นใจ ดุมีความคล่องแคล่ว ภูมิใจที่ได้ทำ อีกทั้งได้เป็นคนกลางคอยแปลภาษาให้การสื่อสารเป็นไปได้อย่างรวดเร็ว งานจึงคืบหน้าและบรรลุเป้าหมายไปด้วยดี ทั้งหมดนี้เกิดขึ้นจากการคิดริเริ่มของกลุ่มผู้นำรุ่นใหม่เอง โดยมีคณะผู้วิจัยและกลุ่มนักศึกษาคอยช่วยสนับสนุนและร่วมดำเนินการ (ทั้งด้านการให้ความรู้เรื่องกฎหมาย การเก็บและประมวลข้อมูล การประสานต่อหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง การสนับสนุนค่าตรวจดีเอ็นเอ ฯลฯ) จะเห็นได้ว่า ปรากฏการณ์ข้างต้นคือตัวอย่างเบื้องต้นของปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วมกับชุมชนที่ให้ผลสัมฤทธิ์ออกมาเป็นที่น่าพึงพอใจทีเดียว แม้ว่าจะมีปัญหาลึก ๆ น้อย ๆ อยู่บ้างเช่นกรณีชาวบ้านบางคนที่ยากได้บัตรประชาชนแต่ไม่เข้าใจเงื่อนไขของทางราชการ จึงเกิดความไม่เข้าใจขึ้น

ในการลงพื้นที่แต่ละครั้งเพื่อติดตามผลและเสริมแรงให้กับกลุ่มผู้นำรุ่นใหม่ แม้ว่าภาพกิจกรรมที่เกิดขึ้นจะเป็นไปในทางสรรค์สร้าง การหาหนทางแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ของหมู่บ้านร่วมกัน และการได้ยินเสียงชื่นชมทั้งจากคนในและนอกชุมชนที่มีต่อความสามารถของกลุ่มผู้นำรุ่นใหม่ที่เป็นแขนเป็นขา คอยช่วยเหลืองานต่าง ๆ ได้ดี กระนั้น คณะผู้วิจัยก็ยังสังเกตเห็นรอยแยกและความขัดแย้งในชาวบ้านกลุ่มต่าง ๆ รวมถึงในกลุ่มผู้นำกันเองอยู่ด้วย ดังนั้น คณะผู้วิจัยจึงมักเน้นย้ำกับกลุ่มผู้นำถึงความสำคัญของการร่วมกลุ่ม การนัดเจอกันบ่อย ๆ เพื่อหารือกัน ช่วยเหลือกัน และสื่อสารกันอย่างสร้างสรรค์ อีกทั้งให้เสนอตัวช่วยงานผู้ใหญ่บ้านเช่นการประชุมหมู่บ้าน หรือช่วยงานที่คณะกรรมการหมู่บ้านมอบหมายสุดท้าย คือการดูแลจิตใจของตัวเองแต่ละคนให้มั่นคงและมีสติอยู่เสมอ นอกจากนี้ เพื่อขับเคลื่อนปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วมในการพัฒนาความเข้มแข็งของชุมชนแห่งนี้ต่อไป ตอนที่ลงพื้นที่ติดตามผล

ครั้งหลังสุด คณะผู้วิจัยได้กลับไปเจาะลึกศึกษาเรื่องเล่าชีวิตและเสียงภายในของชาวบ้านแต่ละกลุ่ม และผู้นำรุ่นใหม่แต่ละคน เพื่อให้สามารถเห็นภาพชีวิตจริงของพวกเขาอย่างรอบด้านมากขึ้น ให้ความรู้สึกลึก ๆ ภายในได้ถูกรับรู้ แทนที่จะเป็นเพียงเสียงเรียกร้องตามความต้องการที่อยู่แต่กับเรื่องภายนอก และด้วยความเข้าใจเชิงลึกที่มีต่อมุมมอง การให้ความหมาย และวิถีคิดของแต่ละคนที่มีต่อชีวิตในปัจจุบัน สถานการณ์ที่กำลังเผชิญอยู่ สัมพันธภาพต่อผู้คน รวมถึงความมั่นคงเข้มแข็งของชุมชนที่ตนดำรงอยู่ สิ่งเหล่านี้ได้กลายมาเป็นข้อมูลเบื้องต้นที่มีความสำคัญสำหรับใช้วางแผนและออกแบบกระบวนการวิจัยของโครงการ ดังจะกล่าวในรายละเอียดต่อไป

คำถามการวิจัย

กระบวนการเรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลงแนวคิดปัญญาศึกษาที่มีความเหมาะสมต่อการพัฒนาความเข้มแข็งของชุมชนแออัด – แส่นคำลืออย่างมีส่วนร่วม มีลักษณะเป็นอย่างไร

วัตถุประสงค์

โครงการวิจัยนี้ เป็นงานต่อเนื่องจากงานวิจัยเรื่องก่อนหน้าที่คณะผู้วิจัยได้ลงพื้นที่และเข้าไปศึกษาในหมู่บ้านแออัด – แส่นคำลือเรื่อง “กระบวนการเรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลงแนวคิดปัญญาศึกษาเพื่อนำไปสู่ความสามัคคีกลมเกลียวของส่วนรวม: กรณีศึกษาหมู่บ้านแออัด – แส่นคำลือ อำเภอปางมะผ้า จังหวัดแม่ฮ่องสอน” และเรื่อง “การบ่มเพาะผู้นำการเปลี่ยนแปลงรุ่นใหม่ของชุมชนแออัด – แส่นคำลือ ด้วยกระบวนการเรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลงแนวคิดปัญญาศึกษา” โดยโครงการวิจัยนี้เป็นงานวิจัยเชิงปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วม (Participatory action research) มุ่งเน้นการเรียนรู้แบบใช้โครงงานเป็นฐานของการทำงานร่วมกันในทุกขั้นตอน ระหว่างกลุ่มผู้นำรุ่นใหม่ ชาวบ้าน และคณะผู้วิจัย ตั้งแต่การกำหนดปัญหา การออกแบบวางแผน ปฏิบัติการ การวิเคราะห์และสะท้อนใคร่ครวญผล รวมถึงการประเมินและนำเสนอข้อค้นพบ วัตถุประสงค์ของโครงการวิจัย มีดังต่อไปนี้

1. เพื่อศึกษากระบวนการเรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลงแนวคิดปัญญาศึกษาที่มีความเหมาะสมต่อการพัฒนาความเข้มแข็งของชุมชนแออัด – แส่นคำลือ ทั้งนี้โดยใช่การทำโครงงานหรือกิจกรรมเพื่อประโยชน์สาธารณะเป็นฐานในการทำงาน

2. เพื่อศึกษาการเปลี่ยนแปลงทั้งมิติภายในและมิติภายนอก ที่เกิดขึ้นในตัวผู้เข้าร่วมที่ได้ผ่านกระบวนการเรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลงแนวคิดปัญญาศึกษาของโครงการ กล่าวคือ การเปลี่ยนแปลงมิติภายใน (ศักยภาพภายใน) ระดับบุคคล การเปลี่ยนแปลงอันเกิดจากความรู้ และทักษะที่ได้รับ (ศักยภาพภายนอก) และการนำประสบการณ์ที่ได้เรียนรู้ไปปรับใช้ในวิถีชีวิตเพื่อสร้างการเปลี่ยนแปลง

ขั้นตอนการวิจัย

การดำเนินงานโครงการประกอบด้วย 3 ระยะหลัก โดยมีรายละเอียดการดำเนินงานพอสังเขป ดังนี้

1) ระยะเตรียมการวิจัย (Preparation phase) :

- การลงพื้นที่เพื่อศึกษาบริบท สถานการณ์ และวิถีชีวิตของชุมชน นำไปสู่การกำหนดปัญหาที่ต้องการแก้ไขร่วมกัน

2) ระยะปฏิบัติการ (Praxis phase) :

- การร่วมกันออกแบบและวางแผนปฏิบัติการ กระบวนการเรียนรู้ และกิจกรรมต่าง ๆ เพื่อนำไปสู่การแก้ปัญหานั้น
- ดำเนินการตามแผนปฏิบัติการและเก็บข้อมูล
- ร่วมกันวิเคราะห์และสะท้อนใคร่ครวญผลที่ได้รับ นำไปสู่การประเมินข้อค้นพบสำหรับใช้เป็นข้อมูลป้อนกลับไปสู่การดำเนินการในรอบต่อไป
- ปฏิบัติการซ้ำเป็นวงจรหลายรอบจนเห็นว่าปัญหานั้นได้รับการแก้ไขหรือโครงการที่ตั้งใจไว้บรรลุผลสัมฤทธิ์

3) ระยะสรุปผลการวิจัย (Conclusion phase) :

- เก็บข้อมูลเชิงลึก วิเคราะห์ผลในภาพรวมและสรุปผลการวิจัยของโครงการ

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

โครงการวิจัยนี้ มุ่งสร้างและพัฒนาคนจากมิติภายในเพื่อนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงภายนอกที่พึงประสงค์ แก่ชุมชนแออัด – แสนคำลือ โดยคาดหวังว่าเมื่อเสร็จสิ้นโครงการ กลุ่มผู้นำรุ่นใหม่ ชาวบ้าน ตลอดจน

ผู้เข้าร่วมคนอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องกับโครงการนี้ จะสามารถร่วมกันสรรค์สร้างโครงการหรือกิจกรรมที่ยังประโยชน์เพื่อส่วนรวม ด้วยความมีสติตระหนักรู้ มีใจกว้าง มีจิตอาสา มีสำนึกเชิงนิเวศวัฒนธรรม และสามารถจัดการงานได้อย่างเป็นระบบ ส่งผลให้เกิดการแก้ปัญหาความขัดแย้งต่าง ๆ รวมถึงพัฒนาความเข้มแข็งของชุมชนให้บังเกิดขึ้นได้ในระยะยาวต่อไป

ผลของโครงการวิจัยนี้ ยังสามารถเป็นต้นแบบของการดำเนินงานพัฒนาให้แก่พื้นที่อื่น ๆ โดยเฉพาะท้องถิ่นที่มีลักษณะคล้ายคลึงกันที่ยังคงความดั้งเดิมทางประเพณีวัฒนธรรม ให้ได้เรียนรู้และปรับใช้เพื่อนำไปสู่การสร้างเสริมสุขภาวะและความเข้มแข็งที่ยั่งยืน อันเป็นความเข้มแข็งที่มาจากฐานราก นั่นก็คือ มีชาวบ้านและคนเล็กคนน้อยในชุมชนที่ร่วมมือกัน รักกัน และเอื้อเพื่อเกื้อกูลกันได้ด้วยตัวเอง

บทที่ 2

กรอบแนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง

โครงการวิจัยเรื่อง “การวิจัยเชิงปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วมเพื่อการพัฒนาความเข้มแข็งของชุมชนแออัด – แส่นคำลือ ด้วยกระบวนการเรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลงแนวคิดตปัญญาศึกษา” เป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วมกับชาวบ้านแออัด – แส่นคำลือ เพื่อมุ่งพัฒนาให้เกิดความเข้มแข็งของชุมชนอย่างยั่งยืน ผู้วิจัยได้อาศัยกรอบแนวคิดของ การพัฒนาชุมชน การวิจัยเชิงปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วม การเรียนรู้แบบใช้โครงงานเป็นฐาน และแนวคิดจิตตปัญญาศึกษากับการเปลี่ยนแปลงของระดับจิตสำนึกมาใช้ในการวางแผนออกแบบการดำเนินงาน รวมถึงใช้วิเคราะห์ผลการวิจัยที่ได้รับ จึงขอประมวลเนื้อหาของแนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้องดังกล่าวไว้ในบทนี้พอสังเขป ดังต่อไปนี้

2.1 การพัฒนาชุมชน

ความหมายของชุมชน

มีผู้ให้ความหมายของคำว่าชุมชน หรือ Community ไว้มากมายในหลายแหล่ง ในที่นี้จะขอหยิบยกที่สำคัญมาสรุปไว้พอสังเขป

ในพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.2554 ให้นิยามคำว่าชุมชนไว้ดังนี้ ชุมชนหมายถึง หมู่ชน, กลุ่มคนที่อยู่รวมกันเป็นสังคมขนาดเล็ก อาศัยอยู่ในอาณาบริเวณเดียวกันและมีผลประโยชน์ร่วมกัน, ที่ที่มีคนอาศัยอยู่มาก (สำนักงานราชบัณฑิตยสภา, 2563) ขณะที่ พจนานุกรม Merriam – Webster ให้นิยามคำว่า Community ไว้ว่า Community (ชุมชน) หมายถึง กลุ่มของปัจเจกบุคคลที่มาอยู่รวมกัน เช่น กลุ่มคนที่มีความสนใจร่วมกันที่อาศัยอยู่ในพื้นที่หนึ่ง ๆ, กลุ่มคนที่มีลักษณะหรือความสนใจร่วมที่อาศัยอยู่ด้วยกันภายในสังคมขนาดใหญ่, กลุ่มคนที่มีประวัติศาสตร์ร่วมกัน หรือมีความสนใจทางสังคม เศรษฐกิจ และการเมืองร่วมกัน, หรือหมายถึง สภาวะการณ์ทางสังคม, ความเป็นหุ้นส่วน การมีส่วนร่วม, คุณลักษณะร่วม เป็นต้น (Merriam-Webster, 2021)

จากนิยามความหมายต่าง ๆ ขีระภัตรา เอกผาชัยสวัสดิ์ ได้สรุปความหมายของชุมชนว่าหมายถึง กลุ่มคนที่มาอยู่รวมกันในเขตหรือบริเวณเดียวกันที่แน่นอน มีวิถีการดำเนินชีวิตที่คล้ายกัน มีความรู้สึกเป็น

อันหนึ่งอันเดียวกัน มีปฏิสัมพันธ์ต่อกัน และอยู่ภายใต้กฎระเบียบเดียวกัน ดังนั้น ชุมชนจึงประกอบด้วย คน ความสนใจร่วม อาณาบริเวณ การมีปฏิสัมพันธ์กัน ความสัมพันธ์ และแบบแผนทางวัฒนธรรม (ธีระภักตรา เอกผาชัยสวัสดิ์, 2554: 60)

ข้างต้นคือนิยามแบบดั้งเดิมที่นักสังคมศาสตร์ได้ให้ไว้แก่ “ความเป็นชุมชน” อย่างไรก็ตาม ยุคสมัยเปลี่ยนแปลง สิ่งแวดล้อมและวิถีชีวิตของผู้คนก็มีการเปลี่ยนแปลง ในปัจจุบัน ความหมายของคำว่าชุมชนอาจไม่ได้อยู่ที่การต้องมีที่ตั้งทางภูมิศาสตร์ที่ตายตัวหรือการมีปฏิสัมพันธ์ตรงต่อกัน หากแต่มีการติดต่อสัมพันธ์กันได้หลากหลายรูปแบบมากขึ้น และที่สำคัญ ยังต้องคงความหมายที่เป็นรากของสิ่งนี้อยู่ นั่นก็คือความหมายของคำว่า Common หรือ “การมีความเป็นสามัญร่วมกัน” (ธีระภักตรา เอกผาชัยสวัสดิ์, 2554: 63) กล่าวคือ ไม่ว่าพลวัตของสังคมจะส่งผลให้รูปแบบหน้าตาของชุมชนเปลี่ยนแปลงอย่างไรก็ตาม แต่จุดเน้นที่สำคัญยังคงอยู่ นั่นก็คือ พันธสัญญาแห่งความร่วมมือกัน หรือความสัมพันธ์เกาะเกี่ยวกันในหมู่มวลสมาชิกของชุมชนนั่นเอง

แนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนา

การพัฒนามีนิยามถึงกระบวนการแห่งการเปลี่ยนแปลงไปสู่สภาพที่พึงปรารถนามากขึ้น อุทัย ปริญญาสุทรินันท์ (2561: 101) ได้รวบรวมแนวคิดทฤษฎีหลัก ๆ ที่อธิบายการพัฒนาในภาพใหญ่ไว้ ดังนี้

- **ทฤษฎีภาวะทันสมัย (Modernization theory)** มุ่งเน้นการพัฒนาในลักษณะเส้นตรง โดยสังคมจะก้าวไปสู่ความทันสมัย ด้วยการกลายเป็นอุตสาหกรรม ยกระดับด้านเศรษฐกิจ แล้วนำไปสู่การเจริญขึ้นของสังคม เช่น การกลายเป็นเมือง อัตราการรู้หนังสือของคนเพิ่มขึ้น เป็นต้น โดยเป้าหมายปลายทางคือการกลายเป็นสังคมอุตสาหกรรมที่เป็นประชาธิปไตยแบบตะวันตก หนึ่งในด้านของการพัฒนาด้านเศรษฐกิจจะอาศัยแนวคิดของ ออตัม สมิท ซึ่งมุ่งการมีกลไกตลาดแบบทุนนิยม เน้นให้ปัจเจกบุคคลแสวงหากำไรสูงสุด ใช้เทคโนโลยี และมีความสามารถในการบริโภคสินค้าและบริการ ส่วนมุมมองด้านวัฒนธรรมจะสนับสนุนการกลายเป็นตะวันตก
- **ทฤษฎีระบบโลก (World-system theory)** มองว่าการพัฒนาได้นำมาสู่การเป็นศูนย์กลางอำนาจโลกของระบบทุนนิยมที่สร้างการครอบงำ การเป็นชายขอบที่ถูกครอบงำ รวมถึงการเป็นกึ่งชายขอบที่มีการเลื่อนขึ้นลงระหว่างความเป็นศูนย์กลางกับการเป็นชายขอบ ดังนั้น แนวคิดนี้จึงมีมุมมองแบบเป็นพลวัตที่มีลักษณะแย้งกับแนวคิดที่มีมาก่อนหน้า อีกทั้งหันมาให้ความสำคัญกับการเมืองที่มีต่อการพัฒนาด้วย นอกเหนือจากปัจจัยด้านเศรษฐกิจอย่างเดียว แนวคิดนี้มองว่า การแทนที่ทุนนิยมด้วยสังคมนิยมคือเป้าหมายของการพัฒนาที่แท้จริง

- **แนวคิดการพัฒนาที่ยั่งยืน (Sustainable development)** เป็นแนวคิดที่มีลักษณะแห่งความเป็นองค์รวมมากขึ้น โดยพิจารณาทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อมไปพร้อม ๆ กัน นัยของการพัฒนาที่ยั่งยืนก็คือ การพัฒนาที่ตอบสนองความต้องการของคนในรุ่นปัจจุบัน โดยไม่ทำให้คนรุ่นต่อไปในอนาคตต้องประนีประนอมหรือยอมลดทอนความสามารถในการตอบสนองความต้องการของพวกเขาเองลงไป หรืออาจกล่าวได้ว่า เป็นการพัฒนาที่รักษาระดับการบริโภคของผู้คนให้คงอยู่ตลอดชั่วลูกชั่วหลาน ทั้งนี้ ก็ด้วยการดูแลรักษาทุนในด้านต่าง ๆ ที่เรามีอยู่ รวมถึงการดูแลจัดการเกี่ยวกับ ความยากจน การผลิตอาหาร สุขภาพ การศึกษา การใช้ทรัพยากร การปกป้องสิ่งแวดล้อม อุตสาหกรรม ความเท่าเทียม ฯลฯ เพื่อให้คนทุกคนและโลกของเรามีความรุ่งเรืองและสันติสุข ทั้งในปัจจุบันและอนาคต ดังแนวทางขององค์การสหประชาชาติที่กำหนดเป็นเป้าหมายของการพัฒนาที่ยั่งยืน 17 ประการ (Sustainable Development Goals; SDGs) ไว้สำหรับการพัฒนาของโลก เมื่อปี ค.ศ.2015

รูปที่ 2.1 เป้าหมายของการพัฒนาที่ยั่งยืน 17 ประการ กำหนดโดยองค์การสหประชาชาติ

อาจกล่าวได้ว่า แนวคิดการพัฒนาที่ยั่งยืนมุ่งที่ความยั่งยืนของการพัฒนา กล่าวคือ เน้นการเติบโตทางเศรษฐกิจและความมั่งคั่งในระยะยาว ด้วยการใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างประหยัดและมีดุลยภาพ

- **แนวคิดความอยู่ดีมีสุข (Well-being)** เป็นแนวคิดที่เกิดจากการกลับมาตั้งคำถามสู่ภายในถึงคุณค่าและเป้าหมายของการพัฒนา ว่า “อะไรคือสิ่งที่ดีที่พึงปรารถนาของมนุษย์” การพัฒนา

แบบใดที่จะสร้างการตระหนักรู้ รับผิดชอบต่อสาธารณะและมุ่งใส่ใจการดำรงอยู่อย่างยั่งยืนของ
 ธรรมชาติด้วยอย่างแท้จริง ด้วยเหตุนี้ ความอยู่ดีมีสุขจึงถูกนำเสนอขึ้นมาแทนที่ความคิดที่มุ่ง
 เพียงแค่การพัฒนา ความอยู่ดีมีสุขอาจหมายถึงรวมถึง สุข และ ความพึงพอใจในชีวิต
 นอกจากนี้ อาจครอบคลุมถึง การมีสุขภาพดี การมีการศึกษา การมีครอบครัวที่ดี การมีรายได้
 การอยู่ในสิ่งแวดล้อมที่ดี ฯลฯ ซึ่งรับรู้ได้ทั้งในเชิงทฤษฎีและอภิปรัชญา ตัวอย่างที่มีความเป็น
 รูปธรรมตามแนวคิดนี้ ได้แก่ ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของรัชกาลที่ 9 และ แนวคิดความสุข
 มวลรวมประชาชาติ (Gross National Happiness; GNH) อาจกล่าวได้ว่า การพัฒนาที่มุ่งสร้าง
 ความอยู่ดีมีสุขย่อมต้องให้ความสำคัญอย่างเป็นองค์รวมในทุก ๆ มิติของชีวิต ไม่ว่าจะเป็นด้าน
 เศรษฐกิจ สังคม การปกครอง สิ่งแวดล้อม และวัฒนธรรม

นอกเหนือจากแนวคิดทฤษฎีต่าง ๆ ข้างต้นแล้ว ยังมีแนวคิดปลีกย่อยอื่น ๆ อีก ไม่ว่าจะเป็น ทฤษฎีการ
 พึ่งพา (Dependency theory) แนวคิดสตรีนิยม (Feminism) แนวคิดกรีนนิสม (Greenism) แนวคิด
 การมีส่วนร่วมของประชาชน (People's participation) ฯลฯ ซึ่งทั้งหมดมีทั้งที่ได้รับความนิยมจากสำนัก
 คิดที่เป็นการพัฒนากระแสหลักและที่เป็นการพัฒนาทางเลือก (ธีระภทรา เอกผาชัยสวัสดิ์, 2554: 124)
 แนวคิดทั้งหลายที่เกี่ยวกับการพัฒนาสังคมในภาพใหญ่ข้างต้น เมื่อนำมาใช้เป็นกรอบและจับกับ
 การศึกษาชุมชน จะทำให้เราได้ทราบและเข้าใจถึงปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นของชุมชน ที่สำคัญจะทำให้เรา
 สามารถปรับประยุกต์และรับมือกับสถานการณ์จริงของเราเองที่มีความซับซ้อนได้อย่างเท่าทัน

ในปัจจุบัน เมื่อจะลงมาศึกษาชุมชน เราอาจกระทำผ่านกรอบแนวคิดทฤษฎีที่ว่าด้วยภาพใหญ่ของการ
 พัฒนาสังคมอยู่ 2 กรอบแนวคิด นั่นก็คือ การศึกษาชุมชนตามแนวเศรษฐศาสตร์การเมือง และ
 การศึกษาชุมชนตามแนววัฒนธรรมชุมชน

- **การศึกษาชุมชนตามแนวเศรษฐศาสตร์การเมือง** มองว่าเศรษฐกิจกับการเมืองมี
 ผลกระทบซึ่งกันและกัน ดังจะเห็นว่าในระบบทุนนิยมการเมืองจะเข้ามาแทรกแซงเศรษฐกิจ
 และกลุ่มองค์กรธุรกิจก็มีแนวโน้มจะเข้าครอบงำกลไกและการตัดสินใจทางการเมือง อีกทั้งมอง
 ว่า ปัญหาทางการพัฒนาหรือความยากจนของชุมชนหนึ่งคือผลกระทบอันเกิดจากระบบ
 เศรษฐกิจและการเมืองจากภายนอกชุมชน นักคิดตามแนวทางนี้จะวิเคราะห์สังคมผ่าน
 โครงสร้าง โดยเฉพาะความสัมพันธ์ของการผลิต ปัจจัยการผลิต อำนาจ ความสัมพันธ์ระหว่าง
 มนุษย์ภายใต้เงื่อนไขของพื้นที่ สภาพเชิงนิเวศ และประชากรท้องถิ่น โดยมุ่งแสวงหา
 ข้อเท็จจริง รวมถึงต่อมามีการใช้วิธีการตั้งคำถามหรือวิภาษวิธี เพื่อเจาะเข้าไปให้ถึงแก่นแท้ของ
 ปรากฏการณ์นั้นเพื่อทำความเข้าใจ และวิเคราะห์ความสัมพันธ์ของคนกลุ่มต่าง ๆ ที่มีความ

ซับซ้อน กล่าวอีกนัยหนึ่ง คือการวิเคราะห์ที่ตัวระบบหรือโครงสร้างที่จะนำไปสู่การแก้ปัญหา และเปลี่ยนแปลงสังคมไปสู่ความยุติธรรมเท่าเทียม

- **การศึกษาชุมชนตามแนววัฒนธรรมชุมชน** มองว่าชุมชนมีวัฒนธรรมหรือระบบคุณค่าของตนอยู่แล้ว อันเป็นขุมพลังสำคัญของการพัฒนาทั้งตัวคนและสังคม แก่นสารของวัฒนธรรมอยู่ที่การให้ความสำคัญแก่คนและความผาสุกกลมกลืนกันของคนในชุมชน นักคิดตามแนวทางนี้จะวิเคราะห์เรียนรู้กับชาวบ้าน ศึกษาประวัติศาสตร์ความเป็นมา พัฒนาคอนให้เข้าถึงศักยภาพสูงสุด พร้อมกับสร้างการสำนึกที่แจ่มชัดเกี่ยวกับวัฒนธรรม และทำงานกับระบบต่าง ๆ ของการอยู่ร่วมกันของคนในชุมชนบนฐานของการมีส่วนร่วม ทั้งนี้เพื่อความอยู่รอดและการเคารพตนเองพึ่งตนเองได้ของชุมชนและสังคม อันนี้ แนวคิดนี้จะมุ่งเน้นการทำความเข้าใจคน สิ่งที่เกี่ยวข้องสัมพันธ์กับคน รวมถึงการพัฒนาอย่างเป็นองค์รวม เช่นมองเชื่อมโยงทั้งในมิติ เศรษฐกิจ สังคม ศาสนา และนิเวศวัฒนธรรม

อาจกล่าวได้ว่า การเรียนรู้และพัฒนาที่จะมีความยั่งยืนอาจต้องเริ่มจากพลังภายในของสังคม จากการมีส่วนร่วม ประชาสังคม ชุมชนที่เข้มแข็ง เน้นที่ความมั่นคงและภูมิปัญญาของชุมชนก่อน แล้วจึงไปประสานเข้ากับระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยมอันเป็นการพัฒนาที่ไปตามกระแสโลก ทั้งนี้โดยมี **วัฒนธรรมชุมชน** เป็นตัวร้อยรัดการพัฒนาทั้งสองกระแสนี้ให้ไปด้วยกันได้อย่างสมดุล (ธีระภัทรา เอกผาชัยสวัสดิ์, 2554: 184)

สำหรับสังคมไทย **วัฒนธรรมชุมชน** คือภูมิปัญญาที่ช่วยเสริมความเข้มแข็งให้ชุมชนสามารถอยู่รอดและพึ่งพาตัวเองได้ ท่ามกลางกระแสของโลกทุนนิยมที่รุกคืบเข้ามา วัฒนธรรมชุมชน เป็นทั้งระบบภูมิปัญญา ระบบคุณค่า และอุดมการณ์ของชุมชนที่มีอยู่แล้ว และสืบต่อกันมา ภายใต้เงื่อนไขต่าง ๆ ส่งผลต่อรูปแบบความสัมพันธ์ระหว่างคนในชุมชน การใช้ชีวิต และความรู้สึกนึกคิดที่มีคุณภาพ องค์ประกอบของวัฒนธรรมชุมชนคือ ระบบของการอยู่ร่วมกันของคนในชุมชน เช่น การจัดระบบของอำนาจ เศรษฐกิจ การจัดองค์กร การอยู่ร่วมของมนุษย์กับธรรมชาติ รวมไปถึงเรื่องภาษา เอกลักษณ์ เป็นต้น และด้วยการคำนึงถึงระบบคิดเหล่านี้เป็นองค์รวม วัฒนธรรมชุมชนจึงถือเอาความอยู่ดีมีสุขของคน เป็นเป้าหมายปลายทาง หาใช่ความเจริญทางวัตถุไม่ ดังนั้น การเรียนรู้และพัฒนาที่ยั่งยืน จึงควรสร้างเหตุปัจจัยอันเหมาะสมที่จะทำให้ระบบคุณค่าเหล่านี้ยังคงดำรงอยู่ เป็นที่รับรู้ เข้าใจ และสร้างสรรค์เคลื่อนไหว เพื่อให้เป็นตัวอย่างให้ทั้งชุมชนยังอยู่ได้ มีความเข้มแข็ง และพึ่งพาตัวเองได้ ท่ามกลางการเปลี่ยนแปลง และเมื่อเรารักษาวัฒนธรรมชุมชนไว้ได้ ก็เท่ากับเรารักษาชุมชนไว้ได้ด้วยนั่นเอง (ธีระภัทรา เอกผาชัยสวัสดิ์, 2554: 131)

การพัฒนาชุมชน

การพัฒนาชุมชน คือการสร้างการเปลี่ยนแปลงให้ชุมชนดีขึ้น ให้ผลประโยชน์ตกแก่คนส่วนใหญ่ การพัฒนาชุมชนครอบคลุมถึงการวางแผน การทำให้คนมีสภาพความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น การใช้ทรัพยากร การให้การศึกษา การร่วมมือระหว่างภาคส่วนต่าง ๆ และการคำนึงถึงประเพณีวัฒนธรรม (จินตนา สุขจันทร์, 2554: 117)

สืบเนื่องจากกรอบแนวคิดทฤษฎีต่าง ๆ ที่ว่าด้วยการพัฒนา รวมถึงแนวทางการศึกษาชุมชนทั้งสอง แนวทางดังที่ได้กล่าวมา การพัฒนาชุมชนจึงเป็นการขับเคลื่อนผ่านแผนงาน วิธีการ หรือกระบวนการที่กระทำกับชุมชนตามกรอบแนวทางต่าง ๆ ข้างต้น ไม่ทางใดก็ทางหนึ่งหรือหลากหลายแนวทาง ผสมผสานกัน ในสังคมไทย มีการพัฒนาภายใต้แนวคิดต่าง ๆ เริ่มตั้งแต่ยุคที่เน้นสร้างความทันสมัย บนความเป็นกระแสหลักของระบบทุนนิยม ผ่านแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับแรก ๆ จนต่อมา ได้เน้นการพัฒนาเศรษฐกิจควบคู่กับการพัฒนาสังคม และมาสู่การให้ความสำคัญกับมนุษย์ และคุณภาพชีวิต อันเป็นการน้อมนำแนวคิดการพัฒนาแบบทางเลือกเข้ามา มีการใช้คำว่าพัฒนาที่ยั่งยืนและมุ่งให้ความสนใจไปที่ความเป็นท้องถิ่น

นับจากปี พ.ศ.2545 เป็นต้นมา ได้เริ่มนำเอาปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง อันเป็นแนวคิดการพัฒนาที่ให้ความสำคัญกับการอยู่ดีมีสุข (Well-being) เข้ามาเป็นกรอบแนวคิดในการวางแผนการพัฒนาประเทศด้วย พร้อม ๆ กับการเข้ามาของกระแสโลกาภิวัตน์ผ่านข้อมูลข่าวสารที่ไร้พรมแดนบนโลกออนไลน์ และสังคมเริ่มมองเห็นความสำคัญของการปรับตัวและพึ่งตนเองได้ของชุมชนท้องถิ่น ตั้งแต่นั้นมา การพัฒนาในสังคมไทยรวมถึงการพัฒนาชุมชนเริ่มน้อมนำแนวคิดแบบทางเลือกอย่างเด่นชัดมากขึ้น มีการเกิดขึ้นอย่างกว้างขวางขององค์กรแบบไม่เป็นทางการและเครือข่ายทางสังคมที่ทำงานบนการมีส่วนร่วมซึ่งมีความคล่องตัวกว่าองค์กรที่เป็นทางการ อาจกล่าวได้ว่า การพัฒนาชุมชนตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ความเป็นพลวัตที่แปรเปลี่ยนไปตามเงื่อนไขต่าง ๆ ของสังคมที่ไม่หยุดนิ่ง (อุทัย ปริญาสุทรินันท์, 2561: 144) และไม่ว่าการพัฒนาจะถูกขับเคลื่อนด้วยหนทางหรือความหมายแบบใด ทั้งหมดก็ล้วนเป็นไปเพื่อทำให้สังคม ชุมชน และผู้คนที่ดำรงอยู่ร่วมกันได้เกิดการเปลี่ยนแปลงไปสู่สิ่งที่ดีขึ้น มั่นคง เข้มแข็งขึ้นนั่นเอง

มุมมองที่ใช่มองการพัฒนาชุมชน อาจแยกแยะได้เป็นสองมุมมอง คือ มุมมองจากภายนอกสู่ภายในหรือมุมมองของ การพัฒนาที่ใช้ชุมชนเป็นฐาน และ มุมมองจากภายในสู่ภายนอกหรือมุมมองของ การเสริมพลังชุมชน (อุทัย ปริญญาสุทรินันท์, 2561: 148)

การพัฒนาที่ใช้ชุมชนเป็นฐาน เป็นการมองจากข้างนอกเข้าสู่ข้างในด้วยการทำให้เกิดสิ่งที่ดีขึ้นในชุมชน เน้นการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน ทำให้ความสัมพันธ์ของผู้คนมีความแน่นแฟ้นมากขึ้น องค์การใหญ่ภายนอก (รัฐ, ส่วนกลาง) ต้องเป็นผู้สนับสนุนและกระจายอำนาจให้แก่ท้องถิ่น เพื่อให้ท้องถิ่นได้เลือกทิศทางการพัฒนาที่สอดคล้องกับความต้องการของตนเอง มีอิสระในการจัดสรรอำนาจการบริหารงาน เน้นการใช้ภาคีสาธารณะที่มาจากความร่วมมือกันเองของท้องถิ่นและหน่วยงานต่าง ๆ เพื่อขับเคลื่อนการทำงาน มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ต่อกัน การเข้าร่วมในทุกระดับของชาวบ้าน และเป็น การร่วมคิดร่วมทำด้วยกันอย่างเสมอภาคระหว่างคนในกับคนนอกชุมชน นอกจากนี้ การพัฒนาชุมชนที่จะถูกขับเคลื่อนร่วมกันให้เกิดขึ้นนั้น จะต้องเป็นไปอย่างเชื่อมโยงกับมิติอื่น ๆ ของชุมชนอย่างเป็นองค์รวม โดยเฉพาะด้านวัฒนธรรม ความเชื่อ และศาสนา

การเสริมพลังชุมชน เป็นการมองจากข้างในออกสู่ข้างนอก โดยมุ่งเน้นมาที่ความสามารถในการคิด วิเคราะห์ ตัดสินใจ จัดการและลงมือกระทำของตัวชุมชนเอง ซึ่งอาศัยต้นทุนและศักยภาพ (รวมถึงความรู้ ภูมิปัญญา และวัฒนธรรม) ที่ชุมชนนั้นมีอยู่ การเสริมพลังชุมชน (Community empowerment) จะบังเกิดขึ้นได้ ก็ด้วยการที่ ชุมชนได้รับอำนาจ (Autonomy) ที่จะปฏิบัติงานของตนเองได้อย่างเต็มที่ และการปฏิบัติงานนั้นสามารถเป็นโอกาสที่นำไปสู่ความก้าวหน้าในงานและการพัฒนาการทำงาน อีกนัยหนึ่งคือ การสร้างการตระหนักรู้ต่อปัญหาาร่วมกันของชุมชนและเกิดการผลักดันที่จะแก้ไขปัญหาเหล่านั้นได้ด้วยตนเอง ความสำเร็จของการเสริมพลังชุมชนขึ้นอยู่กับ ระดับการเข้าร่วมของคนในชุมชน ธรรมชาติในระดัท้องถิ่น ความโปร่งใส และทักษะการคิดวิเคราะห์ของชุมชน

จะเห็นได้ว่า การพัฒนาชุมชนที่มีทั้งสองมุมมอง คือ มุมของการพัฒนาที่เป็นแรงสนับสนุนมาจากภายนอก และมุมของการเสริมพลังความเข้มแข็งของชุมชนซึ่งเป็นศักยภาพที่มาจากภายใน ย่อมนำพาชุมชนนั้นไปสู่การมีส่วนร่วมของคนในชุมชนในระดับสูง คนในชุมชนคือผู้ลงมือกระทำหลักในปฏิบัติการต่าง ๆ อันจะส่งผลให้เกิดเป็นการพัฒนาที่ยั่งยืนขึ้นได้

การมีส่วนร่วมทางสังคม

การมีส่วนร่วมทางสังคม หรืออีกนัยหนึ่งคือ การมีจิตสาธารณะระดับสังคม มีความเกี่ยวข้องโดยตรงกับการมีความสามัคคี ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน และการพัฒนาของชุมชน สะท้อนออกมาในรูปของการแสดงความคิดเห็นร่วมกันในเรื่องของส่วนรวม และการช่วยกันผลักดันปฏิบัติการต่าง ๆ ของส่วนรวมให้

สำเร็จไปได้ด้วยดี จุฑารัตน์ ชมพันธ์ุ (2556) และอุทัย ปริญาสุทธินันท์ (2561: 174) ได้อธิบายเกี่ยวกับการมีส่วนร่วม โดยได้จัดเป็นระดับจากต่ำสุดไปสูงสุดของการมีส่วนร่วมของประชาชนในการตัดสินใจในโครงการพัฒนาขนาดใหญ่ ไว้ดังนี้

1. ระดับการให้ข้อมูล ประชาชนมีสิทธิเพียงเข้าถึงข้อมูลข่าวสารที่เจ้าของโครงการคิดและได้ให้ไว้
2. ระดับการรับฟังความคิดเห็น ประชาชนสามารถร่วมแสดงความคิดเห็นต่อโครงการ
3. ระดับการปรึกษาหารือ ประชาชนกับเจ้าของโครงการสามารถเจรจากันอย่างเป็นทางการ
4. ระดับการสร้างความร่วมมือ ประชาชนสามารถร่วมวางแผน เสนอแนะแนวทางเพื่อนำไปประกอบการพิจารณาของเจ้าของโครงการ
5. ระดับการร่วมดำเนินการ ประชาชนสามารถจัดทำ ปฏิบัติตามนโยบาย ดำเนินโครงการร่วมกัน
6. ระดับการร่วมติดตามตรวจสอบ ประชาชนมีสิทธิในการต่อรอง ร่วมตรวจสอบและติดตามผลของโครงการ โดยสามารถเป็นหุ้นส่วนร่วมในการตัดสินใจทุกขั้นตอนในรูปของคณะกรรมการ
7. ระดับการควบคุมโดยประชาชน ประชาชนสามารถริเริ่ม วางแผน และดำเนินโครงการได้เอง โดยเจ้าหน้าที่หรือรัฐเป็นเพียงผู้ให้การสนับสนุน ให้อำนาจและให้ความโปร่งใส

อาจกล่าวได้ว่า ระดับการมีส่วนร่วมของชุมชนจะแปรผกผันกับระดับการมีอำนาจในการตัดสินใจของรัฐ อีกนัยหนึ่ง ระดับการมีส่วนร่วมของประชาชนจะสูงขึ้นหากรัฐกระจายอำนาจให้ประชาชน โดยจะค่อย ๆ ขยับระดับจากต่ำไปสูงได้ตามความพร้อมที่ชุมชนมี โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อชุมชนได้รับรู้เรื่องราวและสามารถเข้าถึงข้อมูลข่าวสารที่เพียงพอก่อนเป็นเบื้องต้น ดังนั้น การให้ทักษะการเรียนรู้เพื่อเข้าถึงข้อมูล รวมถึงทักษะการคิดวิเคราะห์ข้อมูลและทักษะการสื่อสารแก่ประชาชนจึงเป็นความจำเป็นขั้นต้นที่จะสร้างการมีส่วนร่วม จนนำไปสู่ความร่วมมือ ความเข้มแข็ง และการพัฒนาชุมชนที่ยั่งยืนที่สุด

จากข้อเท็จจริงที่เห็นได้ในสังคมไทย ส่วนใหญ่เรามักใส่ใจแต่การทำกิจส่วนตัวที่เป็นการงานอาชีพของแต่ละคน หากแต่อาจละเลยกิจที่เป็นของส่วนรวม ในภาคสังคม ประชาชนอาจมีส่วนร่วมในกระบวนการเลือกหรือกำหนดนโยบาย (จ่ายภาษีเงินได้ ไปออกเสียงเลือกตั้ง) ในระดับสูง แต่พอเป็นส่วนของการปฏิบัติหรือการติดตามตรวจสอบ ประชาชนมักไม่ค่อยได้มีส่วนร่วมในกระบวนการเหล่านี้ จนนำมาซึ่งจุดอ่อนในการขับเคลื่อนงานพัฒนาของประเทศ เกิดความไม่โปร่งใส รวมถึงความไม่เป็นธรรมขึ้นในสังคม ด้วยเหตุนี้ เราทุกคนและชุมชนควรหันมาให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วม การมีจิตสาธารณะ ขบวนการทางสังคม รวมถึงสิทธิชุมชนกันอย่างจริงจัง เพราะสิ่งเหล่านี้คือหัวใจสำคัญที่จะนำไปสู่การร่วมคิดร่วมทำในกิจการอันเป็นของส่วนรวม สร้างประโยชน์ให้ส่วนรวม และช่วยแก้ไขปัญหาความเหลื่อมล้ำไม่เป็นธรรมในสังคมได้ในที่สุด (อุทัย ปริญาสุทธินันท์, 2561: 185)

2.2 การวิจัยเชิงปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วม (Participatory action research, PAR)

ความเป็นมา

ในทศวรรษปี 1970 นักวิทยาศาสตร์สังคมกลุ่มหนึ่งที่ทำงานด้านการพัฒนาชุมชนในทวีปแอฟริกา ได้เห็นประโยชน์ของวัฒนธรรมท้องถิ่นและองค์ความรู้ของชุมชน และต้องการแก้ปัญหาของผู้คน จึงได้กระตุ้นให้ประชาชนที่เป็นชาวบ้านเข้ามามีส่วนร่วมในการทำงาน ด้วยการใช้ประสบการณ์ ภูมิปัญญา และทักษะของพวกเขา ซึ่งต่อมา มาเรีย-ลีซา สวานต์ (Marja-Liisa Swantz) นักมานุษยวิทยาและนักวิจัยการพัฒนาชาวฟินแลนด์ที่ทำงานในแทนซาเนีย ได้เป็นคนแรกที่เรียกวิธีการทำงานนี้ว่า “การวิจัยอย่างมีส่วนร่วม” จากนั้น ในปี ค.ศ.1985 ออร์ลันโด เฟลส์ บอร์ดดา (Orlando Fals Borda) นักวิจัยและนักสังคมวิทยาชาวโคลอมเบียได้ริเริ่มใช้คำว่า “การวิจัยเชิงปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วม” ซึ่งเกิดมาจากการวิจัย 2 วิธีคือ การวิจัยอย่างมีส่วนร่วม กับ การวิจัยเชิงปฏิบัติการ โดยเป็นการวิจัยที่ทั้งค้นหาวิธีการสร้างศักยภาพของคน และขับเคลื่อนให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคมด้วย กล่าวอีกนัยหนึ่ง การวิจัยเชิงปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วมจะเน้นไปที่ การเรียนรู้เพื่อเพิ่มอำนาจให้แก่คนในบริบท เปลี่ยนผู้ด้อยโอกาสในสังคมให้มีสิทธิมีเสียงและมีพลังในการสร้างชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น ทุกคนที่มีส่วนเกี่ยวข้องจะเข้ามามีส่วนร่วมในการวิจัยด้วยการมีเจตจำนงและเป็นประชาธิปไตย ล้มเลิกการผูกขาดหรือถือครองความรู้โดยนักวิชาการหรือผู้มีอำนาจฝ่ายเดียว แต่ให้ผู้ด้อยโอกาสหรือคนชายขอบในสังคมมีโอกาสร่วมคิดริเริ่ม และร่วมปฏิบัติการในการแสวงหาความรู้ นั่นคือ เป็นการให้ผู้เข้าร่วมการวิจัยทั้งหลายไม่เพียงแต่ให้ข้อมูล แต่ยังสามารถเข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินการวิจัยทุกขั้นตอน ตั้งแต่การร่วมตั้งโจทย์การวิจัย ไปจนถึงการประเมินผลการดำเนินงาน (เกษราวัลณ์ นิลวรางกูร, 2556)

ในมุมมองปรัชญา การวิจัยเชิงปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วมเป็นการวิจัยเชิงคุณภาพภายใต้กระบวนทัศน์การวิพากษ์ (Critical paradigm) มีความสอดคล้องกับแนวคิดการปลุกสำนึก (Conscientisation) ของ เปาโล เฟรเร (Paulo Freire) ซึ่งขัดแย้งกับการวิจัยกระแสหลักที่อยู่ภายใต้กระบวนทัศน์แบบปฏิฐานนิยม (Positivism) การสืบค้นเรียนรู้ของการวิจัยเชิงปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วมจะอาศัยแนวทางวิภาษวิธี หรือการตั้งคำถามบนความคิดที่เป็นอิสระ ปลอดภัย และแก้ไขการใช้อำนาจที่ไม่สมดุล อีกทั้งใช้การตีความเพื่อเข้าใจความหมายของพฤติกรรมและปรากฏการณ์ทางสังคม วิพากษ์สิ่งที่เกิดขึ้นอย่าง

เป็นเหตุเป็นผล ส่วนขั้นตอนที่จะใช้รูปแบบนี้ทำงานได้ก็คือทุกขั้นตอน แต่อาจเน้นไปที่ช่วงของการสำรวจสถานการณ์และทำความเข้าใจปัญหา

อาจกล่าวได้ว่า การวิจัยตามแนวทางนี้เป็นปฏิบัติการภายใต้ชุดคุณค่าที่แต่ละคนถืออยู่ ดังนั้น ความเป็นตัวตนของผู้เข้าร่วมการวิจัยแต่ละคนจึงมีความสำคัญ การมองโลกที่ถูกโครงสร้างสังคมครอบงำอยู่จึงมีความหมายและส่งผลต่อการกระทำที่แตกต่างกันไป ด้วยเหตุว่า ความรู้ที่แต่ละคนมีนั้นขึ้นกับระดับของจิตสำนึก (การมองโลก, คุณค่าที่ถืออยู่) ของคน ๆ นั้น (ซึ่งเปลี่ยนแปลงได้ด้วยการชวนคิดชวนตั้งคำถาม อภิปราย) หนทางการเรียนรู้จึงเป็นการขยายการมองโลกจากที่ถูกครอบงำไปสู่การปลดปล่อยและเป็นธรรมยิ่งขึ้น อีกทั้งมองว่า มนุษย์มีชีวิตจิตใจ ความใกล้ชิดและเต็มใจเป็นเงื่อนไขสำคัญที่นำไปสู่การเข้าถึงข้อมูล นักวิจัยจึงยอมรับการมีอยู่ของอัตวิสัย (ไม่เป็นกลาง) และเข้าไปค้นหาความหมายที่มีอยู่ในข้อมูล ซึ่งจะเผยให้เห็นและเข้าใจความสัมพันธ์เชิงโครงสร้างของสังคม (วรรณดี สุทธิสาร, 2560)

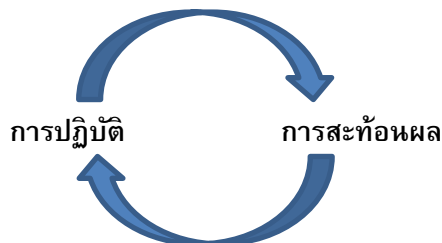
โดยรวม เป้าหมายของการทำงานวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม นอกจากมุ่งทำความเข้าใจความเป็นจริงเชิงลึกผ่านการตีความแล้ว ยังรวมไปถึง

- การมุ่งสร้างการเปลี่ยนแปลงในบุคคล ชุมชนและสังคม เพื่อลดความไม่เป็นธรรม
- การมุ่งปลดปล่อยมนุษย์สู่อิสรภาพ
- การสนับสนุนเสรีภาพและสร้างพื้นที่ของประชาธิปไตยให้เกิดขึ้น

วิธีการวิจัย

กระบวนการปฏิบัติ (Praxiology) ของการวิจัยเชิงปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วม มีลักษณะเป็นวงจร (Circle) หรือเกลียว (Spiral) เน้นการมีความสัมพันธ์ระหว่างผู้ให้ข้อมูลกับนักวิจัย มุ่งเก็บข้อมูลเชิงคุณภาพ (อาจมีเชิงปริมาณร่วมด้วย) เป็นกระบวนการวิภาษวิธีของการลงมือปฏิบัติ อยู่ภายใต้บริบททางสังคม เน้นความตื่นตัวและการมีส่วนร่วมของสมาชิกทุกฝ่ายในทุกขั้นตอน ให้ความสำคัญกับทั้งทฤษฎีหลักและทฤษฎีจากฐานราก (ที่อยู่ในสภาพจริง) โดยรวม เป็นการสร้างประสบการณ์และการเรียนรู้ให้กับบุคคลและกลุ่ม เพื่อนำไปสู่การปรับปรุงและเปลี่ยนแปลงบุคคลและสถานการณ์สู่เป้าหมาย โดยตั้งต้นจากความเป็นจริงของบริบท

อนึ่ง กระบวนการปฏิบัติที่มีลักษณะเป็นวงจรมัน เริ่มจากการที่ได้ร่วมกันลงมือ ปฏิบัติการ เพื่อแก้ปัญหา แล้วจากนั้น สะท้อนผล ของการปฏิบัติ ทบทวนเพื่อไปต่อ สิ่งนี้จะช่วยให้กลุ่มได้เรียนรู้และเกิดการเปลี่ยนแปลง และเมื่อกระบวนการนี้ได้รับการทวนซ้ำหลาย ๆ หน ก็จะกลายเป็นการเปลี่ยนแปลงที่มั่นคง

การสะท้อนและแลกเปลี่ยนกันทางความคิดต่อปฏิบัติการในสถานการณ์ ผสานกับที่มาทางประวัติศาสตร์ และวัฒนธรรมที่ตนเองดำรงอยู่ จะช่วยให้เกิดความเข้าใจใหม่ ค้นพบความรู้ใหม่ ๆ และสติปัญญา นำไปสู่การปรับปรุงแก้ไขปฏิบัติการในวงจรถัดไป ทำให้กระบวนการวิจัยนี้เคลื่อนตัวต่อไปได้ ไม่หยุดนิ่ง

ขั้นตอนย่อย ๆ ในหนึ่งวงจรของกระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ประกอบด้วย

1. ทำความรู้จักกับตนเองและทุกคนในกลุ่ม (Knowing self) ตั้งคำถามกับสิ่งที่เป็นอย่างอยู่ในปัจจุบัน (Quest of being)
2. สร้างความสัมพันธ์ ความใกล้ชิด ความไว้วางใจและความเป็นกลุ่ม (Seeking connections) ใคร่ครวญเพื่อเข้าใจตนเอง แบ่งปันความคิด สร้างการมีส่วนร่วมและจุดยืนร่วมกันกับทุกคน
3. หยั่งสูบริบทจริง สืบหาสภาพการณ์ เน้นที่ความต้องการพื้นฐานที่จะทำให้คุณภาพชีวิตดีขึ้น (Grounding in context) ร่วมกันทำความเข้าใจสถานการณ์และปัญหาที่เป็นอยู่อย่างลึกซึ้ง
4. ปฏิบัติการ (Praxis) ตั้งต้นจากปัญหา ร่วมกันวางแผน กำหนดเป้าหมายของการเปลี่ยนแปลง ด้วยการแบ่งปันความคิด ตั้งคำถาม อภิปราย วิเคราะห์ การลงพื้นที่ ฯลฯ โดยมีทฤษฎีช่วยนำทาง เตรียมทีมทำงาน นำไปสู่การลงมือปฏิบัติ (ซ้ำ ๆ) ร่วมกันอย่างฉันทันมิตรและเปิดรับ
5. เกิดสำนึก (Experiencing conscientisation) รับฟังเสียงสะท้อนจากกันและกัน ตกเถียง อภิปราย ใคร่ครวญ ทำความเข้าใจสถานการณ์นั้นอย่างลึกซึ้ง นำไปสู่การตระหนักรู้ภายในและขยับกรอบการมองโลกให้ถูกต้องและเป็นธรรมยิ่งขึ้น ส่งผลให้เกิดความรู้ใหม่ร่วมกัน เป็นประสบการณ์ที่พ้นจากการยึดติดในอดีตเดิม
6. ตื่นขึ้น (Awakening) เกิดการเปลี่ยนแปลง ค้นพบความรู้ความจริงใหม่ที่เกิดจากการเปลี่ยนแปลงกรอบการมองโลก เป็นความรู้สึกที่ดีทั้งต่อตนเองและผู้อื่นเพราะเห็นถึงศักยภาพในการเปลี่ยนแปลงนี้ร่วมกัน

เทคนิคของการทำวิจัยอาศัยการสังเกตแบบมีส่วนร่วม (Participant observation) เชิงมานุษยวิทยา การเข้าไปอาศัยอยู่ร่วมกับชุมชน มีส่วนร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ ในฐานะสมาชิกของชุมชน เน้นการดำรงอยู่ร่วม ร่วมใช้ชีวิต ร่วมคิดร่วมทำ สังเกต สัมภาษณ์ พูดคุย เพื่อให้ได้ประสบการณ์และข้อมูลต่าง ๆ ในเชิงลึก ขณะที่ขั้นตอนย่อย¹ ทั้ง 6 นี้สามารถวนซ้ำอย่างต่อเนื่องในรูปของเกลียวพลวัต จนกระทั่งการเรียนรู้ที่ได้มีความชัดเจนขึ้น ๆ และจะหยุดลงเมื่อเห็นว่าสถานการณ์ที่ทำงานด้วยอยู่ในสภาพที่น่าพอใจแล้ว นำไปสู่การประเมินผลลัพธ์ทั้งหมดที่ได้เพื่อตอบโจทย์ของการทำวิจัย หนึ่ง สิ่งที่เป็นหัวใจในกระบวนการวิจัยก็คือ การตั้งคำถาม การอภิปรายถกเถียง และการให้เสียงสะท้อนต่อกันและกันของทุกคนในกลุ่ม ซึ่งจะนำไปสู่การเรียนรู้สิ่งใหม่ที่อยู่นอกเหนือกรอบความเข้าใจเดิมในตนเอง ในการนี้จำเป็นที่ทุกฝ่ายต้องประคับประคอง เปิดพื้นที่ ให้ความเข้าอกเข้าใจกัน พร้อม ๆ กับการกลับมาเท่าทันอคติภายในตนเองด้วย สิ่งเหล่านี้จะสามารถเกิดขึ้นได้ด้วยการที่กลุ่มหมั่นทำการสะท้อนใคร่ครวญ (Reflection) กันเอง เพื่อเป็นการตรวจสอบกันและกันอยู่เสมอ (วรรณดี สุทธินรากร, 2560)

ผลของการวิจัยเชิงปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วม ได้แก่

- สิ่งที่เกิดขึ้นในแต่ละขั้นตอนย่อย ๆ (ทั้ง 6 ขั้นตอน) ว่าทำอะไร เกิดผลอะไร
- การเปลี่ยนแปลงที่ได้ตั้งเป้าหมายไว้: การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม คำพูด ให้ความหมาย ความสัมพันธ์ของกลุ่ม ฯลฯ ในการปฏิบัติต่าง ๆ ตลอดการวิจัย บทเรียนที่ได้รับ (จากข้อคำถามและเสียงสะท้อนทั้งในบุคคลและกลุ่ม) และพัฒนาการของกระบวนการทำวิจัย

ข้อมูลจากผลทั้งหมดข้างต้นจะถูกนำมาวิเคราะห์ ตีความทำความเข้าใจตามแนวทางของทฤษฎีวิพากษ์ นำไปสู่บทสรุปที่เป็นข้อค้นพบหรือการแก้ปัญหาที่สามารถตอบวัตถุประสงค์ของการวิจัย ขณะที่ประโยชน์ที่จะตามมาอีกเหนือจากนั้นคือ การที่กลุ่มหรือชุมชนนั้นเกิดการจัดการแบบมีส่วนร่วม ได้บ่มเพาะความเป็นผู้นำร่วมอย่างเป็นธรรมชาติ เกิดการพึ่งพาตนเอง แก้ปัญหาของตนเองได้ผ่านการปฏิบัติ และนำไปสู่การสังสมประสบการณ์ เกิดเป็นภูมิปัญญาและองค์ความรู้ของตนเอง (วรรณดี สุทธินรากร, 2560; วิรัตน์ คำศรีจันทร์, 2554)

¹ นักชุมชนศึกษาบางท่านอาจจัดแบ่งขั้นตอนย่อยนี้ในลักษณะอื่นได้ ยกตัวอย่างเช่น อาจแบ่งออกเป็น 4 ขั้นตอนย่อย ได้แก่

- (1) ขั้นตอนวางแผน คือ การเตรียมชุมชน วิเคราะห์สถานการณ์ ตั้งเป้าแก้ปัญหา เสนอทางเลือก กำหนดขั้นตอน พัฒนาทีมงาน
- (2) ขั้นตอนดำเนินการ คือ การลงมือจัดกิจกรรมตามแผนที่กำหนด
- (3) ขั้นตอนกำกับติดตาม คือ การให้เสียงสะท้อน ใคร่ครวญ ปรับปรุงกระบวนการ
- (4) ขั้นตอนประเมินผล คือ การวิเคราะห์ข้อมูล รายงานสรุป (รัตยานภิส พละศึก และคณะ, 2561)

บนความตั้งใจที่ผู้วิจัยทุกคนต่างอยากสร้างองค์ความรู้หรือการเปลี่ยนแปลงไปสู่สิ่งดี ๆ ให้แก่ชุมชน การศึกษาวิจัยชุมชนที่ยังประโยชน์ที่แท้ อาจไม่ได้ตั้งต้นที่ความถูกต้องสมบูรณ์แบบของระเบียบวิธีวิจัยใด ๆ เสียทีเดียว หากแต่ขึ้นกับมุมมองที่ตัวผู้วิจัยเองมีต่อชุมชนเป็นเบื้องต้น เรามองชุมชนอย่างไร ก็นำไปสู่การเห็นความเป็นจริงและการเลือกการกระทำรวมถึงเป้าหมายปลายทางที่มีให้ชุมชนอย่างนั้น

2.3 การเรียนรู้แบบใช้โครงการเป็นฐาน (Project-based learning, PBL)

แนวคิดที่เกี่ยวข้อง

สืบเนื่องจากขั้นตอนปฏิบัติการ (Praxis) ที่อยู่ในกระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วม เป็นขั้นตอนหนึ่งที่มีความสำคัญที่จะนำพาผู้เข้าร่วมให้ได้เกิดการเรียนรู้ผ่านประสบการณ์จริง ผู้วิจัยมองว่า ในขั้นตอนนี้ แนวทางของการเรียนรู้แบบใช้โครงการเป็นฐานหรือ PBL คือแนวทางหนึ่งที่มีความเหมาะสม และสามารถนำมาใช้เพื่อให้ตอบโจทย์ของกระบวนการวิจัยได้

การเรียนรู้แบบใช้โครงการเป็นฐานกำเนิดมาจากวิชาครูที่ใช้สอนในชั้นเรียนโดยการเอาผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง แนวทางนี้เชื่อว่า ผู้เรียนจะเกิดการเรียนรู้เชิงลึกได้ด้วยการออกไปค้นคว้าและเผชิญกับปัญหาหรือสิ่งท้าทายในโลกแห่งความเป็นจริงด้วยตนเอง โดยที่ผู้เรียนจะต้องใช้ระยะเวลาที่นานพอในการทำงาน สืบค้น โต้ตอบ และรับมือกับปัญหาจริงที่มีความซับซ้อนและมีความหมายกับตนเอง เป็นการหลอมรวมระหว่าง “การรู้” กับ “การทำ” เข้าด้วยกัน และเป็นการเรียนรู้จากประสบการณ์การปฏิบัติ ไม่ใช่จากตำรา ซึ่งสอดคล้องกับทฤษฎีการสร้างความรู้ด้วยตนเอง (Constructivism) ส่วนประโยชน์ของการเรียนรู้แบบนี้มีหลายประการ นอกเหนือจากจะช่วยให้ผู้เรียนเข้าถึงความรู้ได้ทั้งมุมที่ลึกและกว้างขึ้นแล้ว ยังส่งเสริมทักษะด้านการสื่อสาร ความสัมพันธ์ ความเป็นผู้นำ การคิดสร้างสรรค์ และการประยุกต์ใช้ความรู้จากหลากหลายวิชา (Wikipedia, 2021)

องค์ประกอบ

องค์ประกอบที่จำเป็นสำหรับการเรียนรู้แบบ PBL (สำหรับผู้เรียน) ได้แก่

- **โจทย์ที่ท้าทาย** โครงการต้องเกิดจากปัญหาหรือการตั้งคำถามที่มีความหมายสำหรับผู้เรียน
- **เรียนรู้สืบเนื่อง** ผู้เรียนต้องอยู่ในกระบวนการศึกษาและค้นคว้าที่สืบเนื่อง

- **จริงแท้** โครงการต้องสัมพันธ์กับบริบทจริง เชื่อมโยงกับความสนใจจริงหรือชีวิตจริง
- **ส่งเสียงและเลือกได้** ผู้เรียนออกความคิดเห็น ตัดสินใจเลือกได้ ทั้งสิ่งที่อยากทำและวิธีการ
- **สะท้อนใคร่ครวญ** ทั้งผู้สอนและผู้เรียนร่วมสะท้อนประสบการณ์ ประเมิน และถอดบทเรียน
- **วิพากษ์และทบทวน** ผู้เรียนได้ให้และได้รับเสียงสะท้อน เพื่อนำไปปรับปรุงกระบวนการ
- **นำสู่สาธารณะ** ผู้เรียนนำเสนอและสื่อสารผลงานให้แก่คนทั่วไป สาธารณะได้รับรู้

ส่วนองค์ประกอบที่จำเป็นสำหรับการสอนแบบ PBL (สำหรับผู้สอน) ได้แก่

- **ออกแบบวางแผน** ผู้สอนคิดสร้างสรรค์โครงการให้สอดคล้องกับบริบท และเปิดรับเสียงผู้เรียน
- **ตอบมาตรฐาน** ผู้สอนออกแบบโครงการให้ตอบมาตรฐานของสาระการเรียนรู้ที่จำเป็น
- **สร้างบรรยากาศ** ผู้สอนส่งเสริมให้ผู้เรียนกล้าแสดงออก ใช้คำถามเปิด สร้างพลังกลุ่ม
- **จัดกิจกรรม** ผู้สอนจัดตารางกิจกรรม กำหนดการ จัดหาทรัพยากรที่จำเป็น
- **เกื้อหนุนการเรียนรู้** ผู้สอนใช้เครื่องมือและยุทธวิธีต่าง ๆ เพื่อช่วยให้ผู้เรียนไปถึงเป้าหมาย
- **ประเมินผล** ผู้สอนประเมินผลด้านต่าง ๆ ทั้งทักษะ ความรู้ ผลงาน ของทั้งบุคคลและทีม
- **เกาะติดและชี้แนะ** ผู้สอนสร้างสายสัมพันธ์กับผู้เรียนอย่างสลับเนื่อง คอยแนะนำและให้กำลังใจ

นอกเหนือจากองค์ประกอบต่าง ๆ ข้างต้นอันเป็นหัวใจของการเรียนรู้แล้ว PBL ยังเน้นให้ผู้เรียนได้มีการฝึกฝนและใช้ทักษะที่มีความจำเป็นสำหรับการปฏิบัติงานในศตวรรษที่ 21 เช่น การคิดเชิงวิพากษ์ การสื่อสาร การใช้เทคโนโลยี สร้างนวัตกรรม การเรียนรู้ได้ด้วยตนเอง และรวมถึงการร่วมมือกัน ทำงานเป็นทีม มีปฏิสัมพันธ์ร่วมกัน เรียนรู้ทักษะทางอารมณ์ที่จะปรับตัวเข้าหากัน เป็นต้น (Buck Institute for Education, n.d.; MagnifyLearning, n.d.)

ขั้นตอน

มีผู้ศึกษาและนำเสนอขั้นตอนของการเรียนรู้แบบใช้โครงการเป็นฐานไว้อย่างหลากหลาย พิมพ์ลักษณ์ โมรา (2561) ได้รวบรวมและนำเสนอไว้เป็น 4 ขั้นตอนหลัก ได้แก่

1. **ระบะเตรียมการวางแผน** คือ การค้นหาประเด็นปัญหาที่สัมพันธ์เชื่อมโยงกับชีวิตจริงของผู้เรียน ที่สัมพันธ์กับการใช้ทักษะความรู้จากวิชาต่าง ๆ ที่มีคุณค่าความหมาย และสามารถนำมาอภิปรายแลกเปลี่ยนเรียนรู้กัน

2. ระยะเริ่มต้นโครงการ มักเริ่มจากการสร้างแผนภูมิทางความคิด ระดมสมอง ตั้งคำถาม และ ทบทวนประสบการณ์เดิมที่เกี่ยวข้อง
3. ระยะดำเนินโครงการ คือ การค้นคว้าหาข้อมูล ทำกิจกรรม ทำการทดลอง เรียนรู้จากการลงมือปฏิบัติ โดยมีการใช้เวลาที่สืบเนื่องยาวนานเพียงพอ
4. ระยะสรุปและอภิปรายผล คือ การนำเสนอผลที่ได้ จัดแสดงนิทรรศการ จากนั้นร่วมกัน ประเมินผลการเรียนรู้

อนึ่ง ในแต่ละขั้นตอนควรมีการได้พูดคุยสนทนาเพื่อแลกเปลี่ยนประสบการณ์และความคิดเห็นอย่างทั่วถึง เน้นความสำคัญของการทำงานในภาคสนาม และส่งเสริมความคิดสร้างสรรค์ในการนำเสนอสิ่งที่ได้เรียนรู้ ซึ่งเป็นทั้งการที่ผู้เรียนจะได้ฝึกกระบวนการถ่ายทอดความรู้ และได้แบ่งปันความรู้นั้นให้แก่บุคคลภายนอกหรือผู้มีส่วนเกี่ยวข้องได้เกิดความเข้าใจ

2.4 จิตตปัญญาศึกษากับการเปลี่ยนแปลงของระดับจิตสำนึก

จิตตปัญญาศึกษา (Contemplative education)

จิตตปัญญาศึกษา เป็นการเรียนรู้ที่อยู่ในกระบวนการทัศน์องค์รวม เน้นการกลับมาทำงานกับมิติภายในหรือจิตใจเป็นเบื้องต้น เพื่อนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงถึงฐานรากทั้งในระดับบุคคล ระดับกลุ่ม ชุมชน องค์กร ไปถึงระดับสังคมในที่สุด (สมสิทธิ์ อัสตรนธิ์, 2554)

จิตตปัญญาศึกษา มีที่มาจากความพยายามที่จะก้าวข้ามข้อจำกัดของกระบวนการทัศน์แบบวิทยาศาสตร์กลไกและความเป็นวัตถุนิยม จิตตปัญญาศึกษามีฐานปฏิบัติการสำคัญ สำหรับการเรียนรู้คือจิตใจหรือโลกทัศน์ในของตัวผู้เรียนเอง จิตตปัญญาศึกษามีแนวคิดทางการเรียนรู้หลักอยู่ 3 ด้าน ได้แก่ แนวคิดเชิงศาสนา แนวคิดเชิงมนุษยนิยม และแนวคิดเชิงองค์รวมบูรณาการ จิตตปัญญาศึกษาอาศัยการเตรียมความพร้อมของจิตใจผู้เรียนด้วยการสร้างพลังแห่งการมีสติ รวมถึงทำที่ที่จำเป็นอื่น ๆ เช่น ความเปิดกว้าง ไคร้ครวญอย่างแยบคาย ความศรัทธา ความเบิกบาน ความประณีต เป็นต้น จิตตปัญญาศึกษาเป็นการเรียนรู้ที่ตั้งอยู่บนวิถีของการฝึกปฏิบัติตนเองทางจิตวิญญาณอย่างเป็นประจำสม่ำเสมอ และจิตตปัญญาศึกษาเป็นการเรียนรู้ที่นำไปสู่ผลสัมฤทธิ์สำคัญ 2 ประการ คือ การเปลี่ยนแปลงพื้นฐาน (Transformation) ทั้งระดับปัจเจกบุคคล องค์กร และสังคม และการปลดปล่อยสู่การมีอิสรภาพที่แท้ (Emancipation)

(สมสิทธิ์ อัสตรนธิ์ และ กาญจนา ภูครองนา, 2560)

จากกรอบของนิยามความหมายข้างต้น เมื่อได้ทำการสืบค้นลึกลงไปยังแนวคิดทฤษฎีที่มีความเกี่ยวข้อง ก็พบว่า ศาสตร์การเรียนรู้มิติด้านในรวมถึงจิตตปัญญาศึกษานี้ เป็นการเรียนรู้ที่เข้าไปทำงานกับธรรมชาติส่วนลึกภายในจิตใจ ถึงระดับชุดความเชื่อพื้นฐาน กรอบการอ้างอิง หรือสมมุติฐานใหญ่ภายในใจ (Frame of reference) ที่คน ๆ นั้นใช้ในการมองและทำความเข้าใจโลกรอบตัว โดยเริ่มจากการเปลี่ยนแปลงวิธีการรู้คิด เกิดการขยายกรอบการอ้างอิง (คล้ายตัวออกจากชุดความเชื่อเดิมที่เคยยึดถือ) ให้กว้างและครอบคลุมความเป็นจริงมากขึ้นกว่าเดิม (อีกนัยหนึ่ง คือการยกระดับจิตสำนึกของคน ๆ นั้นให้อยู่ในระดับสูงขึ้นและซับซ้อนขึ้นกว่าเดิม) ซึ่งจะส่งผลไปถึงการปรับเปลี่ยนท่าที ความคิด ความรู้สึก และพฤติกรรม กลายเป็นวิถีการดำเนินชีวิตแบบใหม่ที่มีความจริงแท้ ฟังประสงค์ และเชื่อมโยงกับสรรพสิ่งรอบตัวได้มากยิ่งขึ้น การเปลี่ยนแปลงลักษณะนี้ที่เริ่มต้นจากการขยายกรอบการอ้างอิงในจิตใจจนไปสู่การยกระดับขึ้นของจิตสำนึก จะเป็นการเปลี่ยนแปลงที่มีความยั่งยืนถาวรและไม่ย้อนกลับ เนื่องด้วยเป็นการเปลี่ยนแปลงที่มาจากต้นทางภายในของการเห็นและทำความเข้าใจโลกจริง ๆ นั่นคือ คุณภาพอย่างใหม่ของการเห็นและเข้าใจโลกที่เกิดขึ้นจะฝังตัวแน่นอยู่ในกรอบการอ้างอิงหรือธรรมชาติด้านในของคน ๆ นั้นนั่นเอง

วิธีการหรือกระบวนการเรียนรู้ที่สามารถสร้างการเปลี่ยนแปลงในลักษณะข้างต้นให้เกิดขึ้น สามารถสรุปได้เป็น 3 แนวทางหลัก (สมสิทธิ์ อัสตรนธิ และ กาญจนา ภูครองนาค, 2560) ได้แก่

- **วิธีการเรียนรู้ที่เกิดจากภายในตนเอง** ได้แก่ การสร้างการตระหนักรู้เท่าทันในตนเอง การฝึกสติ การสะท้อนใคร่ครวญสู่ภายใน การคิดตั้งคำถามเชิงวิพากษ์ การบ่มเพาะสภาวะภายในจิตใจที่เกื้อหนุนต่อการเรียนรู้ เช่น ความเปิดกว้าง ผ่อนคลายไว้วางใจ ความรักความเมตตา ความมุ่งมั่นตั้งใจ รวมถึงการเข้าไปมีประสบการณ์ ลงมือกระทำเพื่อสร้างการเปลี่ยนแปลง
- **วิธีการเรียนรู้ที่เกิดจากคนรอบข้าง** ได้แก่ การรับฟังอย่างลึกซึ้ง การทำสุนทรียสนทนา การสนทนาเชิงวิพากษ์ การมีสัมพันธภาพที่เกื้อหนุนกันแบบกัลยาณมิตร การดูแลจิตใจกันและกัน รวมถึงการน้อมนำคุณธรรมจริยธรรม
- **วิธีการเรียนรู้ที่เกิดจากสังคม วัฒนธรรม** ได้แก่ การขับเคลื่อนสังคมสู่การปลดปล่อย การวิพากษ์ การทำงานกับประเด็นอำนาจ การเชื่อมโยงกับรากเหง้าทางนิเวศวัฒนธรรม รวมถึงการทำงานจิตอาสา

อาจกล่าวได้ว่า การเรียนรู้ตามแนวจิตตปัญญาศึกษาเป็นการเรียนรู้ที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงที่สามารถสะท้อนผลกลับไปครอบคลุมมิติที่กว้างใหญ่ขึ้น ๆ จนถึงระดับของชุมชน สังคม และโลกกว้างได้ แต่ทั้งหมดนี้ต้องตั้งต้นจากตนเองก่อนหรือเริ่มทำงานจากฐานปฏิบัติการภายในก็คือจิตใจนั่นเอง การ

เปลี่ยนแปลงจากภายในตนเองดังกล่าวแม้จะมีความเป็นอัตวิสัยสูง แต่ก็สามารถสัมผัสรับรู้รวมถึงสามารถสื่อสารถ่ายทอดออกมาได้อย่างเป็นระบบ ดังเช่นด้วยการสืบค้นเชิงปรากฏการณ์วิทยา โดยเทียบเคียงข้อมูลกับรูปแบบของประสบการณ์การเปลี่ยนแปลงในบุคคล หรืออ้างอิงกับโครงสร้างของระดับจิตสำนึกของบุคคลที่มีผู้ศึกษาไว้ตามแนวทางของโครงสร้างนิยม (Kitchenham, 2008; Kegan, 1982) ดังจะยกรายละเอียดบางส่วนขึ้นมากล่าวต่อไป

การเปลี่ยนแปลงของระดับจิตสำนึก

เอ็ดมันด์ โอซัลลิแวน (Edmund O'Sullivan) ได้สรุปหัวใจของการเรียนรู้มิติภายในเพื่อนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงไว้ว่า

การเรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลง หมายถึง การเกิดประสบการณ์ของการเปลี่ยนย้ายเชิงโครงสร้างใหญ่ในด้านสมมุติฐานของความคิด ความรู้สึก และการกระทำ มันคือการเปลี่ยนย้ายจิตสำนึกที่ทำให้วิถีการดำรงอยู่ในโลกของเราเปลี่ยนแปลงไปอย่างมากและไม่อาจกลับคืนไปเหมือนเดิมได้ การเปลี่ยนย้ายจิตสำนึกดังกล่าวเกี่ยวข้องกับ การทำความเข้าใจในตนเองและตำแหน่งแห่งที่ของเรา ความสัมพันธ์ระหว่างตัวเรากับคนอื่น ๆ และธรรมชาติ การทำความเข้าใจในความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่ผูกโยงกับโครงสร้างของเชื้อชาติ ชนชั้น และเพศสภาพ การตระหนักรู้ในร่างกายของเรา การมีวิสัยทัศน์ในหนทางการใช้ชีวิตทางเลือกแบบอื่น รวมถึง การมีความหวังในความยุติธรรมและสันติภาพในสังคมและความเบิกบานส่วนบุคคล (O'Sullivan, 2002: 11)

คำอธิบายข้างต้นของโอซัลลิแวนได้ชี้ว่า การเรียนรู้มิติภายในสามารถส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงของจิตสำนึก ซึ่งบ่งบอกความหมายของเรามีให้ ต่อการที่เราสัมพันธ์เชื่อมโยงกับสิ่งต่าง ๆ ตั้งแต่ตัวเอง คนอื่น ชุมชน สังคม ไปจนถึงโลกและธรรมชาติทั้งปวง การศึกษาที่พาเราทำความเข้าใจและเยียวยาปัญหาที่วิกฤตของชีวิต รับมือกับความทุกข์ ความเศร้าโศก และความสิ้นหวัง การศึกษาที่พาเราตั้งคำถาม วิพากษ์กระแส และใคร่ครวญตรวจสอบกรอบการมองโลก และการศึกษาที่พาเราลงมือกระทำต่อชีวิตอย่างสร้างสรรค์และเชื่อมโยงกับโลกกว้าง ทั้งหมดนี้คือกระบวนการเรียนรู้ที่จะส่งผลให้จิตสำนึกแผ่ขยายและถูกยกระดับขึ้นถึงระดับความเป็นทั้งหมดของชีวิต โลก และจักรวาล ดังคำพูดที่ว่า “เราจำเป็นต้องแผ่ขยาย **ขอบฟ้า** แห่งจิตสำนึกของเราให้กว้างใหญ่ขึ้นถึงระดับของทั้งโลกและจักรวาล” (O'Sullivan, 2002: 7) ด้วยแนวคิดนี้จึงได้ส่งผลต่อการศึกษาวิจัยรูปแบบอื่น ๆ อีกมากมาย ไม่ว่าจะเป็น การศึกษาแนวคิดสตรีนิยม ประชาธิปไตยอย่างมีส่วนร่วม การขับเคลื่อนสังคม นิเวศวิทยา ชุมชนวัฒนธรรม รวมถึงการเรียนรู้เชิงจิตวิญญาณ

ในอีกด้านหนึ่ง โรเบิร์ต คีแกน (Robert Kegan) ได้นำเสนอแนวคิดของการเรียนรู้ที่นำไปสู่การยกระดับโครงสร้างของจิตในระดับบุคคล ตามทฤษฎีจิตวิทยาพัฒนาการ – ประกอบสร้าง (Constructive – developmental psychology) โดยมีหลักการสำคัญอยู่ที่ว่า การให้ความหมายของมนุษย์ต่อสิ่งใด ๆ นั้นเกิดจากความสัมพันธ์ระหว่างจิตของผู้รู้กับสิ่งที่ถูกรู้ จิตบนโครงสร้างที่มีความซับซ้อนระดับต่าง ๆ กันจะทำหน้าที่เรียบเรียงสิ่งที่ถูกรู้เข้าด้วยกัน ทำให้กลายเป็นเรื่องราวที่มีความหมายเข้าใจได้ตามจิตระดับนั้น ๆ และเมื่อจิตผู้รู้มาปฏิสัมพันธ์กับสิ่งที่ถูกรู้ ความหมายและความจริงก็จะบังเกิดขึ้นแก่จิตของคน ๆ นั้น และคีแกนพบว่า การประกอบสร้างความหมายหรือความจริงโดยจิตเช่นนี้สามารถถูกพัฒนาให้เติบโตได้ เขาได้ศึกษาพัฒนาการของระดับจิตสำนึกในบุคคลและจำแนกระดับดังกล่าวออกเป็นทั้งหมด 5 ระดับ แต่ละระดับจะมีเรื่องราวความเป็นจริงที่คนในระดับจิตนั้นเห็นและเข้าใจได้ในแบบนั้น ๆ ซึ่งจะไม่เท่ากับในระดับจิตอื่น ระดับจิตที่ 1 ถึงที่ 5 จะไล่เรียงไปตามลำดับความซับซ้อนของจิตจากน้อยไปมาก คนที่มีระดับจิตสูงกว่าย่อมเห็นและเข้าใจความเป็นจริงได้มากกว่าคนที่มีความระดับจิตต่ำกว่า (ในลักษณะขึ้นบันไดหรือ Transcend and include) (Kegan, 1982: 86; ชลลดา ทองทวี และคณะ, 2551: 351)

- **ระดับจิตที่ 1 จิตตามสิ่งเร้า** เป็นจิตแห่งแรงกระตุ้นและการรับรู้ กล่าวคือจิตเองเป็นตัวแรงกระตุ้น การรับรู้ ความรู้สึก แต่ยังไม่สามารถถอยออกมา “เห็น” สิ่งเหล่านี้ในตัวเองได้ สิ่งที่จิตเห็นคือ วัตถุ การเคลื่อนไหว และปฏิกิริยาโต้ตอบทางกายต่าง ๆ และจิตสร้างความจริงไปตามโลกในจินตนาการ
- **ระดับจิตที่ 2 จิตตามใจตน** เป็นจิตแห่งความต้องการ ความสนใจ และความปรารถนาในตน กล่าวคือจิตเริ่มเห็นความรู้สึก แรงกระตุ้น พุดและทำตามความต้องการในใจตัวเอง และมีความคงตัวของตัวเองได้มากขึ้น แยกโลกความรู้สึกของตัวเองออกจากผู้อื่นได้ และจิตสร้างความจริงที่เป็นประสบการณ์เชิงรูปธรรม แต่ยังไม่สามารถเชื่อมโยงความจริงของตนเองกับของผู้อื่นให้เป็นเรื่องเดียวกันได้
- **ระดับจิตที่ 3 จิตตามสังคม** เป็นจิตแห่งความเป็นจริงร่วม การเป็นส่วนหนึ่งของคนและกัน และบริบทระหว่างบุคคล กล่าวคือจิตเริ่มถอยออกมาเห็นความต้องการ ความปรารถนาของตนเอง แล้วเชื่อมโยงความต้องการของตนเองเข้ากับความต้องการของผู้อื่นได้ สามารถรับรู้และพร้อมเป็นส่วนหนึ่งของค่านิยมร่วมหรืออุดมคติของสังคม (หนึ่ง ๆ) และจิตสร้างความจริงเชิงนามธรรมได้

- **ระดับจิตที่ 4 จิตประพันธ์ตน** เป็นจิตแห่งอัตลักษณ์ ความเป็นตัวของตัวเอง และระบบความคิด กล่าวคือจิตสามารถถอยออกมาเห็นการที่ตัวเองได้ยอมทำตามบริบท การเป็นส่วนหนึ่งของกันและกัน และความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล และขับเคลื่อนสิ่งเหล่านั้นบนโครงสร้างที่สร้างระบบการจัดการของตนเองขึ้นมา (ระบบเหตุผล บทบาทหน้าที่ มาตรฐาน ระบบความหมายของตนเอง) เป็นความสามารถที่จะยืนได้ด้วยตัวเองมากกว่าจะยอมให้ถูกกำกับโดยค่านิยม และจิตสร้างความจริงเชิงระบบความสัมพันธ์ ตามแนวทางแบบปฏิฐานนิยม จิตระดับที่ 4 นี้แม้จะสามารถช่วยให้ตนเองปลดปล่อยจากการถูกกักขังในค่านิยมร่วม แต่ก็ยังมีความเสี่ยงที่จะต้องแบกรับความรู้สึกขัดแย้งในการยืนยันและพิสูจน์ระบบความคิดของตนเอง (ซึ่งก็คือตัวตนของตนเอง) ในบริบทใหญ่ที่มีความแตกต่างหลากหลาย
- **ระดับจิตที่ 5 จิตวิวัฒน์ตน** เป็นจิตแห่งการสอดประสานระหว่างระบบอัตตาตัวตนที่แตกต่างหลากหลาย กล่าวคือจิตสามารถถอยออกมาเห็นอัตลักษณ์ ระบบความคิด และระบบจัดการของตัวเอง รวมถึงของผู้อื่น สามารถเชื่อมโยงระบบความคิดของแต่ละบุคคลเข้าด้วยกัน รับรู้ในคุณค่าของการเป็นตัวของตัวเองของแต่ละคนที่ข้ามพ้นวิถีคิดใดวิถีคิดหนึ่ง ยอมรับความคิดที่ไม่เหมือนกัน (หรือย้อนแย้งกัน) ให้เข้ามาพูดคุยแลกเปลี่ยนกันได้ และจิตสร้างความจริงเชิงสัมพันธ์กับบริบท ตามแนวทางประกอบสร้างนิยม

วิธีการเรียนรู้ที่จะช่วยยกระดับจิตสำนึกขึ้นได้นั้น คือการสร้างความสามารถในการตระหนักรู้อย่างเป็นวัตถุวิสัยให้แก่จิต กล่าวคือ ช่วยให้จิตเปลี่ยนจาก “การเป็น” สิ่งนั้น มาเป็น “การเห็น” สิ่งนั้นแทน (หรือเปลี่ยนจากการเป็นจิตผู้รู้มาเป็นสิ่งถูกรู้) ด้วยการใคร่ครวญในตนเองอย่างลึกซึ้ง ตั้งคำถามต่อสมมุติฐานใหญ่ในใจที่ครอบงำความเป็นตัวเราอยู่ ทำทหายแล้วทดสอบด้วยการลองออกจากสมมุติฐานนั้นไปสู่พฤติกรรมใหม่ที่ดีกว่าเดิม อนึ่ง ทุกครั้งที่จิตมีการขยับตัวสู่ระดับที่สูงขึ้น เพื่อไปสู่การเข้าถึงความเป็นจริงที่กว้างขึ้น เต็มขึ้น เป็นธรรมดาที่จิตนั้นจะต้องรู้สึกสั่นไหวและบีบคั้นอย่างยิ่ง ด้วยความเชื่อพื้นฐานที่เคยมีกำลังถูกเขย่าอย่างแรง และนี่คือหนทางของศาสตร์การเรียนรู้มิติด้านใน ที่การเปลี่ยนแปลงถึงฐานรากคือสิ่งที่พึงมุ่งหวัง เป็นการเรียนรู้ที่สะท้อนถึงการพัฒนาสู่ศักยภาพสูงสุด ความเป็นมนุษย์ จึงควรค่าต่อการนำพาด้วยเหตุฉะนี้

บทที่ 3 วิธีดำเนินการวิจัย

โครงการวิจัยเรื่อง “การวิจัยเชิงปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วมเพื่อพัฒนาความเข้มแข็งของชุมชนแออัด – แส่นคำลือ ด้วยกระบวนการเรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลงแนวคิดปรัชญาศึกษา” มีวัตถุประสงค์ 2 ข้อ ได้แก่

1. เพื่อศึกษากระบวนการเรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลงแนวคิดปรัชญาศึกษาที่มีความเหมาะสมต่อการพัฒนาความเข้มแข็งของชุมชนแออัด – แส่นคำลือ ทั้งนี้โดยใช้การทำโครงการหรือกิจกรรมเพื่อประโยชน์สาธารณะเป็นฐานในการทำงาน
2. เพื่อศึกษาการเปลี่ยนแปลงทั้งมิติภายในและมิติภายนอก ที่เกิดขึ้นในตัวผู้เข้าร่วมที่ได้ผ่านกระบวนการเรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลงแนวคิดปรัชญาศึกษาของโครงการ กล่าวคือ การเปลี่ยนแปลงมิติภายใน (ศักยภาพภายใน) ระดับบุคคล การเปลี่ยนแปลงอันเกิดจากความรู้ และทักษะที่ได้รับ (ศักยภาพภายนอก) และการนำประสบการณ์ที่ได้เรียนรู้ไปปรับใช้ในวิถีชีวิตเพื่อสร้างการเปลี่ยนแปลง

โครงการวิจัยนี้อาศัยระเบียบวิธีการวิจัยแบบการวิจัยเชิงปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วม (Participatory action research) มุ่งเน้นการเรียนรู้แบบใช้โครงการเป็นฐานของการทำงานร่วมกันในทุกขั้นตอนของปฏิบัติการ ระหว่างกลุ่มผู้นำรุ่นใหม่ ชาวบ้าน และคณะผู้วิจัย ตั้งแต่การกำหนดปัญหา การออกแบบวางแผน ปฏิบัติการ การวิเคราะห์และสะท้อนใคร่ครวญผล รวมถึงการประเมินและนำเสนอข้อค้นพบ

ขั้นตอนการวิจัย การดำเนินงานโครงการประกอบด้วย 3 ระยะหลัก ดังนี้

- 1) ระยะเตรียมการวิจัย (Preparation phase)
- 2) ระยะปฏิบัติการ (Praxis phase)
- 3) ระยะสรุปผลการวิจัย (Conclusion phase)

โดยมีกรอบเวลาในการลงพื้นที่และดำเนินงาน ดังตารางที่ 3.1

ตารางที่ 3.1 กรอบเวลาดำเนินงานในพื้นที่ของโครงการทั้งสามระยะ

ครั้งที่	วันเดือนปี	สถานที่	ระยะดำเนินงาน		
			1. ระยะเตรียมการ	2. ระยะปฏิบัติการ	3. ระยะสรุปผล
1	29 ก.ค. – 1 ส.ค. 2558	หมู่บ้านแอโก้ – แสนคำลือ			
2	18 – 21 ธ.ค. 2558	หมู่บ้านแอโก้ – แสนคำลือ			
3	18 – 21 พ.ย. 2559	หมู่บ้านแอโก้ – แสนคำลือ			
4	6 – 10 พ.ค. 2560	หมู่บ้านแอโก้ – แสนคำลือ			
5	1 – 4 ต.ค. 2560	หมู่บ้านแอโก้ – แสนคำลือ			
6	9 – 12 มี.ค. 2561	หมู่บ้านแอโก้ – แสนคำลือ			
7	27 – 30 พ.ค. 2561	หมู่บ้านแอโก้ – แสนคำลือ			
8	12 – 15 ต.ค. 2561	หมู่บ้านแอโก้ – แสนคำลือ			
9	16 – 19 ก.พ. 2562	หมู่บ้านแอโก้ – แสนคำลือ			
10	17 – 20 พ.ค. 2562	หมู่บ้านแอโก้ – แสนคำลือ			
11	18 – 21 ต.ค. 2562	หมู่บ้านแอโก้ – แสนคำลือ			
12	12 – 15 ส.ค. 2563	หมู่บ้านแอโก้ – แสนคำลือ			
13	30 ต.ค. – 1 พ.ย. 2563	กลุ่มเกษตรอินทรีย์สนามชัยเขต ชุมชนตะเคียนเตี้ย และ อ่าวตงตาล สัตหีบ			

1) **ระยะเตรียมการวิจัย (Preparation phase)** มีรายละเอียดการดำเนินงาน ดังนี้

- **สัมผัสมุมชน สัมผัสสถานการณ์** คณะผู้วิจัยที่ริเริ่มโครงการลงพื้นที่ในชุมชน เพื่อสานต่อความสัมพันธ์ ใช้เวลาเรียนรู้เพิ่มเติมเกี่ยวกับพื้นที่ทางกายภาพ วิถีชีวิต ประวัติศาสตร์ความเป็นมา ประเพณีวัฒนธรรมของชุมชน รวมไปถึงสถานการณ์ทั่วไปที่เป็นปัจจุบันของชุมชน พุดคุยแลกเปลี่ยนเกี่ยวกับความคาดหวังของกันและกันกับกลุ่มผู้นำรุ่นใหม่และชาวบ้านในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับความมั่นคงเข้มแข็ง รวมถึงความสามัคคีกลมเกลียวของชุมชน จากนั้นร่วมกันวิเคราะห์และกำหนดประเด็นปัญหาต่าง ๆ ที่ชาวบ้านและชุมชนกำลังเผชิญอยู่
- **ทดลองขับเคลื่อนโครงการเบื้องต้น** คณะผู้วิจัยกับกลุ่มผู้นำรุ่นใหม่ร่วมหารือและวางแผนเพื่อลองขับเคลื่อนโครงการที่เป็นประโยชน์ต่อชุมชนหนึ่งโครงการ โดยเน้นให้กลุ่มผู้นำรุ่นใหม่และชาวบ้านเป็นผู้ริเริ่ม นำเสนอ จากนั้น ร่วมกันวางแผน กำหนดขั้นตอนการทำงาน ลงมือปฏิบัติการ และสะท้อนผลถอดบทเรียน โดยคณะผู้วิจัยคอยหนุนเสริม ประสานงาน เสริมทักษะจำเป็น และร่วมผลักดันให้โครงการสำเร็จลุล่วงได้ บทเรียนและผลสัมฤทธิ์ที่ได้จะเป็นตัว

บ่งบอกถึงความเป็นไปได้ของการขับเคลื่อนโครงการวิจัยในระยะต่อไป รวมถึงทักษะที่กลุ่มผู้นำรุ่นใหม่และชาวบ้านอาจต้องเรียนรู้เพิ่มเติม

- สร้างความเข้าใจเชิงลึก คณะผู้วิจัยลงพื้นที่สัมผัสการดำเนินชีวิตประจำวันของชาวบ้าน สนทนาแลกเปลี่ยนเชิงลึกทั้งรายบุคคลและเป็นกลุ่ม เกี่ยวกับประสบการณ์ เรื่องราวความสุข ความทุกข์ของแต่ละคน เจตจำนงในใจ สัมพันธภาพกับคนรอบตัว การหาเลี้ยงชีพ สถานการณ์ในชุมชน งานประเพณีและสิ่งแวดล้อม และความคาดหวังต่ออนาคต ทั้งนี้ เพื่อนำข้อมูลเหล่านี้มาประกอบการหารือและวางแผนเพื่อขับเคลื่อนโครงการวิจัยในระยะปฏิบัติการต่อไป
- เตรียมผู้เข้าร่วมการวิจัย ในการขับเคลื่อนโครงการวิจัยระยะต่อไป ผู้เข้าร่วมการวิจัยของโครงการจะหมายถึง ชาวบ้านแอกโก – แสนคำลือ หมู่ที่ 2 ตำบลถ้ำลอด อำเภอปางมะผ้า จังหวัดแม่ฮ่องสอน อย่างไรก็ตาม ผู้ให้ข้อมูลหลักของโครงการจะประกอบด้วย คณะผู้วิจัยจำนวน 5 คน กับ กลุ่มผู้นำรุ่นใหม่ของหมู่บ้าน ที่จะทำการคัดเลือกอย่างเฉพาะเจาะจงจำนวน 14 คน ซึ่งมีเกณฑ์การคัดเลือก (Inclusion criteria) ดังนี้
 - เป็นกลุ่มผู้นำรุ่นใหม่ที่เคยเข้าร่วมในงานวิจัยเดิมเรื่อง “การบ่มเพาะผู้นำการเปลี่ยนแปลงรุ่นใหม่ของชุมชนแอกโก – แสนคำลือ ด้วยกระบวนการเรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลงแนวคิดตปัญญาศึกษา” ของสมสิทธิ์ อัสตรนินธิ และคณะ (2558)
 - หากมิใช่ชาวบ้านที่มีคุณสมบัติตามเกณฑ์ข้างต้น จะต้องเป็นคนรุ่นใหม่ที่มีความประสงค์จะริเริ่มและสร้างสรรค์โครงการงาน / กิจกรรมเพื่อประโยชน์ส่วนรวม นำไปสู่ความสามัคคีกลมเกลียวและความเข้มแข็งของชุมชน สามารถสละเวลามาเข้าร่วมโครงการได้อย่างต่อเนื่องครบทุกครั้ง มีทักษะการสื่อสารภาษาไทยได้พอสมควร และเป็นตัวแทนที่มาจากทุก ๆ หย่อมบ้าน (ป๊อก) ทั่วทั้งชุมชน

2) ระยะปฏิบัติการ (Praxis phase) มีรายละเอียดการดำเนินงาน ดังนี้

- ออกแบบและวางแผน จากประเด็นปัญหาที่พบร่วมกัน (โดยวิเคราะห์จากสถานการณ์ที่กำลังเป็นอยู่ในปัจจุบันของชุมชนแอกโก – แสนคำลือ) คณะผู้วิจัยและกลุ่มผู้นำรุ่นใหม่ของหมู่บ้าน ร่วมกันวางแผนในการทำโครงการที่จะนำไปสู่การแก้ปัญหา สอดคล้องกับความต้องการที่แท้จริง (ในลักษณะของ Project-based learning) ร่วมกันกำหนดกิจกรรม วิธีการทำงาน เป้าหมาย และบทบาทหน้าที่ หนึ่ง คณะผู้วิจัยมีการประชุมหารือ แลกเปลี่ยนความคิดเห็น และกำหนดประเด็นการทำงานก่อนการลงพื้นที่ทุกครั้ง

- อบรมทีมปฏิบัติการ (กลุ่มผู้นำรุ่นใหม่) เพื่อให้การขับเคลื่อนโครงการเป็นไปได้อย่างมีประสิทธิภาพและบรรลุผลสัมฤทธิ์ คณะผู้วิจัยมีการจัดกระบวนการอบรมเรียนรู้เพื่อเสริมประสบการณ์และทักษะด้านต่าง ๆ ที่จำเป็นและเหมาะสมให้แก่กลุ่มผู้นำรุ่นใหม่เป็นระยะ ๆ โดยเนื้อหาของอบรมอิงกับแนวคิดของ การจัดกระบวนการเรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลงตามแนวคิดปรัชญาการศึกษา ดังรายละเอียดที่นำเสนอไว้ในหัวข้อ 2.4 คณะผู้วิจัยเป็นผู้ออกแบบกระบวนการและรายละเอียดที่เกี่ยวข้อง ซึ่งจะเน้นวิธีการเรียนรู้ที่สำคัญ ๆ ได้แก่
 - การเจริญสติ ภาวนา
 - การใคร่ครวญและเท่าทันในตนเอง
 - การสื่อสารอย่างสร้างสรรค์ ด้วยความเข้าใจ
 - การสานสัมพันธ์ พลังกลุ่ม
 - การคิดเชิงวิพากษ์ การจัดการและวิเคราะห์ข้อมูล
 - การเท่าทันวิถีวัฒนธรรม กฎกติกาทางสังคม
 - การเรียนรู้ผ่านรากเหง้าทางวัฒนธรรม
- ลงมือปฏิบัติ คณะผู้วิจัยและกลุ่มผู้นำรุ่นใหม่ ตลอดจนชาวบ้านร่วมกันขับเคลื่อนโครงการที่ได้ออกแบบร่วมกันไว้ ตามบทบาทหน้าที่ที่กำหนด โดยแต่ละฝ่ายจัดสรรการทำงานให้เหมาะสมกับพื้นที่ เวลา และความรับผิดชอบของตนเอง มีการสื่อสารความคืบหน้ารวมถึงอุปสรรคที่พบเจอกันเป็นระยะ ร่วมกันคิด ร่วมกันทำ และร่วมกันแก้ปัญหาด้วยการเปิดใจและเอื้อเพื่อเกื้อกูลกัน อนึ่ง การลงปฏิบัติการจริงมักต้องเผชิญกับความไม่แน่นอนต่าง ๆ ที่อยู่เหนือการควบคุม ไม่ว่าจะเป็นเรื่องเวลาที่กำหนดตายตัวได้ยาก การมีภารกิจงานหลักในไร่ในสวนที่ต้องดูแลความสัมพันธ์ในครอบครัวรวมถึงระหว่างชาวบ้านด้วยกัน ซึ่งมีผลต่อความพร้อมในการเข้าร่วมกิจกรรม สิ่งเหล่านี้ คณะผู้วิจัยต้องพร้อมอยู่เสมอที่จะยืดหยุ่นและปรับเปลี่ยนรายละเอียดการทำงานให้สอดคล้องไปตามสถานการณ์จริงตรงหน้าของชุมชน โดยพยายามรักษาทิศทางการทำงานที่ยังตอบโจทย์การเรียนรู้ให้ได้มากที่สุด
- สะท้อนและประเมินผล คณะผู้วิจัยและกลุ่มผู้นำรุ่นใหม่รวมถึงชาวบ้านที่เกี่ยวข้อง ร่วมกันติดตาม วิเคราะห์ และประเมินผลที่เกิดจากการขับเคลื่อนโครงการและการเรียนรู้เป็นระยะ ด้วยการพูดคุยสนทนา สะท้อนใคร่ครวญ ถอดบทเรียนความสำเร็จ อุปสรรคที่พบ และแนวทางการปรับปรุงให้ดีขึ้น อนึ่ง คณะผู้วิจัยมีการประชุมหารือหรือหลังปฏิบัติการทุกครั้งหลังจากเสร็จสิ้นการทำงานในพื้นที่ ความคิดเห็นและบทเรียนที่ได้ทั้งหมดจะกลายเป็นข้อมูลป้อนกลับ เพื่อใช้ปรับปรุงแก้ไขการทำงานในขั้นตอนต่าง ๆ ของครั้งต่อไปจนกว่าโครงการนั้นจะเสร็จสิ้น

3) ระยะเวลาสรุปผลการวิจัย (Conclusion phase) มีรายละเอียดการดำเนินงาน ดังนี้

- ถอดบทเรียนภาพรวมของโครงการวิจัย ภายหลังจากดำเนินโครงการจนถึงผ่านประสบการณ์การเรียนรู้ต่าง ๆ เสร็จสิ้นตามเป้าหมายของโครงการวิจัย คณะผู้วิจัยและกลุ่มผู้นำรุ่นใหม่ ร่วมกันสรุปบทเรียนที่เกี่ยวข้องกับคุณลักษณะกระบวนการเรียนรู้ที่มีความเหมาะสมสอดคล้องกับบริบทของชาวบ้านแอโก – แส่นคำลือ รวมถึงพัฒนาการของกระบวนการทำวิจัยในภาพรวม
- ศึกษาการเปลี่ยนแปลงในกลุ่มผู้นำรุ่นใหม่ คณะผู้วิจัยสนทนาพูดคุยและสัมภาษณ์เชิงลึกกับกลุ่มผู้นำรุ่นใหม่เป็นรายบุคคล เพื่อศึกษาถึงการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นทั้งที่เป็นทักษะภายใน (การตระหนักรู้ภายในตนเอง) และทักษะภายนอก (การสื่อสารและสัมพันธภาพ) รวมถึงการนำประสบการณ์ที่ได้เรียนรู้ไปปรับใช้ในวิถีชีวิตของชุมชน

การเก็บข้อมูลการวิจัย

ในการดำเนินโครงการวิจัยทั้งสามระยะ คณะผู้วิจัยจะคอยเก็บรวบรวมข้อมูลจากผู้เข้าร่วมการวิจัย ด้วยเครื่องมือการวิจัย ดังนี้

- **การสังเกตการณ์ทั้งแบบมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วม** ในประเด็นเกี่ยวกับ วิธีการใช้ชีวิตของชาวบ้าน ภูมิปัญญาเชิงนิเวศวัฒนธรรม การขับเคลื่อนโครงการ กิจกรรมที่ลงมือกระทำ ผลที่เกิดขึ้น รวมไปถึงการเปลี่ยนแปลงในระดับบุคคลและระหว่างบุคคล เช่น ความรู้สึกนึกคิด ทำที่การมีปฏิสัมพันธ์ ทำที่การเรียนรู้ ทำที่การสื่อสาร การแสดงออกทางความคิดเห็น เป็นต้น
- **การสนทนากลุ่ม สะท้อนการเรียนรู้** ในประเด็นเกี่ยวกับ การเข้าร่วมกระบวนการอบรมเรียนรู้ ผลการขับเคลื่อนโครงการและกิจกรรมต่าง ๆ ในชุมชน รวมถึง อารมณ์ความรู้สึก สิ่งที่ได้ดี สิ่งที่ต้องปรับปรุง ประโยชน์ที่ได้รับ และข้อเสนอแนะอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง
- **การสัมภาษณ์เชิงลึกรายบุคคล** ในประเด็นเกี่ยวกับ การเปลี่ยนแปลงในตนเอง ทักษะภายใน เช่น การตระหนักรู้ในตนเอง ทักษะภายนอก เช่น การสื่อสาร สัมพันธภาพ มุมมองต่อชุมชน รวมถึง การนำประสบการณ์ที่ได้เรียนรู้ไปปรับใช้ในการดำเนินชีวิต

สรุปผลการวิจัย

ผลที่ได้จากการเก็บข้อมูลทั้งหมดข้างต้น จะถูกประมวลและวิเคราะห์เนื้อหาเชิงคุณภาพ โดยพิจารณาถึงความสอดคล้องและเชื่อมโยงกันของความหมาย การให้น้ำหนักของความหมาย แนวโน้มของสาระต่าง ๆ ที่พบ แล้วนำทั้งหมดมาร้อยเรียงกันเป็นข้อค้นพบสำคัญที่กลับไปตอบวัตถุประสงค์ทั้งสองข้อของงานวิจัย กล่าวคือ การขับเคลื่อนกระบวนการเรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลงแนวจิตตปัญญาศึกษาอย่างมี

ส่วนร่วมที่เหมาะสมต่อการสร้างความเข้มแข็งให้แก่ชุมชนแออัด – แสนคำลือนั้น มีคุณลักษณะเป็นอย่างไร รวมถึง กลุ่มผู้นำรุ่นใหม่ของหมู่บ้าน ผู้เป็นแกนนำหลักในการร่วมกับขับเคลื่อนกิจกรรม / โครงการเพื่อยังประโยชน์ให้ชุมชน เกิดการเปลี่ยนแปลงในตนเองอย่างไรบ้าง ทั้งที่เป็นศักยภาพภายในและภายนอก ทั้งนี้ คณะผู้วิจัยมุ่งหวังว่า ผลงานวิจัยโครงการนี้ จะนำมาซึ่งประโยชน์ที่ยั่งยืนให้แก่ชุมชน ด้วยการบ่มเพาะพลังความเข้มแข็งให้เกิดขึ้นจากภายในโดยเริ่มต้นจากตัวบุคคล ที่จะได้เรียนรู้จากประสบการณ์การทำงานเพื่อแก้ไขปัญหาของหมู่บ้าน เกิดการส่งสมภูมิต่างกันของชุมชน และนำมาซึ่งการพึ่งตนเองได้ทั้งทางด้านการคิดวิเคราะห์และความมั่นคงจากภายใน ซึ่งคือรากฐานของความมั่นคงทั้งปวงในระยะยาว

บทที่ 4 ผลการวิจัย

เนื้อหาที่นำเสนอในบทนี้ จะแบ่งออกเป็น 3 ส่วนตามระยะทั้งสามของการดำเนินโครงการ กล่าวคือ ระยะเตรียมการวิจัย ระยะปฏิบัติการ และระยะสรุปผลการวิจัย หนึ่ง ชื่อบุคคลต่าง ๆ ที่อยู่ในการนำเสนอข้อมูลที่เป็นผลของงานวิจัย ผู้วิจัยจะขอใช้ชื่อที่เรียกขานกันอยู่จริง ๆ ในชุมชน โดยบางชื่ออาจเป็นชื่อตำแหน่งทางสังคม หรือเป็นชื่อที่ใช้เรียกกันอย่างคุ้นเคยซึ่งไม่ใช่ชื่อสกุลจริงตามบัตรประชาชน

4.1 ระยะเตรียมการวิจัย

ระยะนี้กินเวลาดำเนินงานของโครงการตั้งแต่ครั้งที่ 1 (วันที่ 29 กรกฎาคม – 1 สิงหาคม 2558) ถึงครั้งที่ 5 (1 – 4 ตุลาคม 2560) โดยรวม เป็นเรื่องของการติดตามความคืบหน้าในตัวกลุ่มผู้นำรุ่นใหม่ผ่านกระบวนการเรียนรู้มาจากโครงการวิจัยก่อนหน้า รวมถึงมุมมองแนวคิดที่พวกเขามีต่อตนเองและชุมชนจากการลงพื้นที่ติดตามผลพบว่า ส่วนใหญ่มีความคิดริเริ่มและพลังดี ๆ ที่อยากขับเคลื่อนสิ่งที่เป็นประโยชน์ให้กับหมู่บ้านแม้จะมีรอยแยกและข้อขัดแย้งระหว่างกันอยู่ ดังที่ได้นำเสนอไว้แล้วอย่างสังเขปในหัวข้อ ก่อนเริ่มต้นโครงการวิจัย ในบทที่ 1 ต่อไปนี้คือเรื่องราวที่ผู้วิจัยจะนำมาถ่ายทอดผ่านตัวอักษร เป็นรายละเอียดเชิงลึกที่คณะผู้วิจัยได้เข้าไปมีประสบการณ์ร่วม รวมถึงได้ร่วมเรียนรู้และค้นพบ อันจะเป็นข้อมูลตั้งต้นที่สำคัญสำหรับการขับเคลื่อนกระบวนการวิจัยในระยะปฏิบัติการต่อไป

4.1.1 สัมผัสชุมชน สัมผัสสถานการณ์

ช่วงกลางถึงปลายปี 2558 เป็นช่วงเวลาที่คณะผู้วิจัยได้ลงพื้นที่ (จำนวน 2 คน) เพื่อติดตาม สานต่อความสัมพันธ์ รับรู้สถานการณ์โดยทั่วไป รวมถึงร่วมทำกิจกรรมกับชุมชน ผู้วิจัยได้บันทึกส่วนหนึ่งของประสบการณ์ช่วงนี้ไว้ว่า

ตอนเช้า เชื้อคอินสบาย ๆ เรื่องราวและความรู้สึกของแต่ละคนยังต่อเนื่องคล้ายกับ
ครั้งก่อน จะมีแต่จำนวนที่เพิ่งเจอวิกฤตในชีวิตครอบครัว (มีปัญหากับภรรยา) จึงดูไม่
ค่อยพร้อมนัก ไม่ได้เล่าเรื่องส่วนตัวและความรู้สึก แต่เมื่อถามว่าเวลามีปัญหาจะคุย

กับใคร เขาก็ตอบว่าคุยกับเพื่อน ลอซ่าได้รับเงินอุดหนุนรายเดือนตามที่เคยขอไว้ ตอนนี้สามารถทำงาน อสม. ได้สะดวกแล้ว ส่วนจำโพล่าถึงไฟฟ้าที่มีปัญหาของหมู่บ้านว่าสามารถแก้ไขได้ ใช้งบประมาณ (ประมาณหนึ่งแสนบาท) แก้ปัญหาเฉพาะหน้าไปก่อน ส่วนงบหลักจะมาปี 60 (สิบกว่าล้าน) ครูศักดิ์ดีดูเครียดน้อยลง สื่อสารกับกลุ่มเรามากขึ้นแต่ก็ยังพูดไปในเชิงความกังวลอยู่บ้าง คุณครูต้อนรับ เอื้อเพื่อสถานที่ และแนะนำสิ่งต่าง ๆ ด้วยความยินดี (มีแอบบ่นเรื่องคนมาแอบชาร์ตไฟฟ้าในห้องประชุมโรงเรียน ทั้งที่ทำสายปลั๊กต่อออกไปให้ไว้ที่ด้านนอกแล้ว) ทุกคนดูจะยินดีที่มีน้อง ๆ นักศึกษามหาวิทยาลัยกรุงเทพมาช่วยทำกิจกรรมในหมู่บ้าน มีชาวบ้านจากป๊อก 6 มาร่วมรับฟังด้วยทั้งที่ไม่ได้ประกาศเรียก

ด้านการงาน ช่วงนี้ชาวบ้านเก็บเกี่ยวข้าวเสร็จแล้ว ตีข้าว เก็บข้าวเข้ายุ้งแล้ว รอขาย ปีนี้ปลูกข้าวเหนียวดำกันมาก เพราะเห็นว่าปีที่แล้วราคาดี แต่ก็ยังไม่มีย่อค้ามารับซื้อในเวลาเดียวกันก็เก็บเกี่ยวข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ แยกเมล็ดแล้วเก็บไว้เตรียมขาย แต่บางคนบ่นว่าราคาไม่ค่อยดีแถมมีสัตว์มากัดกินเสียหายไปเยอะ งานก่อนสร้างสะพานข้ามลำน้ำกลางยังค่อย ๆ ดำเนินไป มีจะแฮไปรับจ้างงานก่อสร้างนี้ด้วย ส่วนถนนทางเข้าหมู่บ้าน (ตอนที่ชั้น ๆ) บางส่วนก็กำลังมีการทำผิวคอนกรีตใหม่ ได้ยินว่าจะมีโครงการแจกโซลาร์เซลล์ให้ชาวบ้านอีก

คุยกับคุณอนุพงศ์¹ (ที่ตอนนี้อยากลงทุนทำด้านเกษตร ชี้อรรถไถ) บอกว่า กว่า 80% ของชาวบ้านติดหนี้ เช่น หนี้ ธกส. พอกพูนล้นพัน ผ่อนได้แต่ดอก ไม่สามารถจัดการได้อย่างยั่งยืน ส่วนทางธนาคารก็ออกรายการมาช่วยให้ชาวบ้านได้กู้ต่อไปอีก ไม่ได้ช่วยไปในหนทางที่จะทำให้ชาวบ้านปลดหนี้ได้ บางคนก็เอาเงินไปทำอย่างอื่นที่ไม่ส่งเสริมการลงทุน เช่น ชี้อรรถ เขาบ่นแบบเครียด ๆ

เสียงของคนรอบข้างที่มีต่อกลุ่มผู้นำรุ่นใหม่³

¹ ดำรวจตระเวนชายแดนซึ่งเป็นครูอยู่ที่โรงเรียนในหมู่บ้าน

² หัวหน้าอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน ประจำอยู่ที่สุขลาบ้านล่าง

³ เยาวชนจำนวน 10 คนในหมู่บ้านที่ถูกคัดเลือกและเคยผ่านการอบรมแนวคิดตบปัญญาศึกษากับโครงการ มี ประวิทย์ จำนวน ครูเตี้ย จำโพนะป๊อย นาดชา ลอซ่า จำแฮ จะลล และพนิดา

สำหรับกลุ่มผู้นำรุ่นใหม่หลังจากที่ผ่านการอบรมครั้งล่าสุดกับโครงการ⁴ไปเมื่อต้นปี ก็เริ่มเป็นที่พูดถึงกันในกลุ่มคน หลายคนดูคาดหวังว่า เยาวชนกลุ่มนี้จะสามารถช่วยหรือริเริ่มทำสิ่งดี ๆ ให้เกิดขึ้นในหมู่บ้านได้ คณะผู้วิจัยได้เข้าไปพูดคุยกับหลากหลายฝ่ายในชุมชนเพื่อแสวงหาแนวทางในการช่วยสนับสนุนให้เยาวชนกลุ่มนี้สามารถพัฒนาตนเองขึ้นมาเพื่อให้เป็นประโยชน์ต่อชุมชน และได้สรุปเป็นเสียงของความคาดหวังต่าง ๆ ที่มีต่อกลุ่มผู้นำรุ่นใหม่กลุ่มนี้ได้ ดังนี้

เสียงจากผู้ใหญ่บ้าน

- อยากให้ช่วยแก้ปัญหาเด็กแว้นก่อนความรำคาญในหมู่บ้าน
- ช่วยพัฒนาสาธารณูปโภคในหมู่บ้าน
- ดูแลและให้ความรู้เพื่อแก้ปัญหาคนติดฝิ่นในหมู่บ้าน
- ช่วยส่งเสริมความปรองดองสามัคคีกันในครอบครัว

ปัจจุบัน มีเยาวชน 2 คนคือ จ่านู และจำโพ ได้เริ่มเข้าไปช่วยเหลือผู้ใหญ่บ้าน โดยทำหน้าที่เป็นผู้ช่วยบันทึกการประชุม

เสียงจากคุณอนุพงศ์

- อยากให้ผู้ใหญ่บ้านเรียกใช้เยาวชนทั้ง 10 คนเป็นประจำ เพื่อเปิดโอกาสให้เขาเหล่านั้นได้แสดงฝีมือ

คุณอนุพงศ์เสริมว่า เขาชื่นชมในตัวเยาวชนทั้ง 10 คนที่เริ่มมีพัฒนาจากด้านใน เริ่มหันหน้าเข้าหากันคุยกันมากขึ้น เกิดความใกล้ชิดสนิทสนมกันมากขึ้นกว่าแต่ก่อน ซึ่งสิ่งเหล่านี้มาจากความพร้อมและความตั้งใจของพวกเขาเองโดยไม่ได้มีใครสั่งหรือกระตุ้นให้ทำ เริ่มเห็นความมุ่งมั่นที่ต่างต่างออกมาจากปากของเยาวชนหลาย ๆ คนที่เอ่ยว่าอยากทำสิ่งต่าง ๆ เพื่อชุมชน บางคนเสนอตัวเองที่จะเข้ามาช่วยเหลืองานของต่าง ๆ ของผู้ใหญ่ในชุมชน กล้าเสนอและบอกสิ่งที่ตัวเองอยากทำได้มากขึ้น คุณอนุพงศ์ตระหนักดีว่า งานที่คณะผู้วิจัยของโครงการนี้ได้เข้ามาทำให้หมู่บ้านนั้น เป็นงานระยะยาวที่ทำงานกับภายในจิตใจของผู้คน ซึ่งไม่เหมือนกับโครงการอื่น ๆ ที่เน้นทำเรื่องภายนอกที่สามารถกำหนดผลงานและความสำเร็จได้ชัดเจนภายในเวลาอันสั้น อย่างไรก็ตาม งานมิติภายในที่โครงการนี้ทำอยู่นั้นถึงตอนนี้ได้ค่อย ๆ ส่งผลให้เป็นที่ประจักษ์ได้มากขึ้น ๆ บ้างแล้ว

ครูศักดิ์

- อยากให้เยาวชนมาช่วยเป็นล่ามสื่อสารภาษา ตอนที่ครูศักดิ์ทำหน้าที่ อสม.
- อยากให้ช่วยชักจูงเด็ก ๆ ให้อยากไปโรงเรียน ไม่หนีเรียน

⁴ “การบ่มเพาะผู้นำการเปลี่ยนแปลงรุ่นใหม่ของชุมชนแออัด – แส่นคำลือ ด้วยกระบวนการเรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลงแนวจิตตปัญญาศึกษา” โดย สมสิทธิ์ อัครนิธิ และคณะ (2558)

- อยากแก้ปัญหาสัตว์เลี้ยงในชุมชนบุกทำลายพืชผักสวนครัวของโรงเรียน

แม้ว่าจะมีการเปลี่ยนแปลงภายหลังจากที่มีการเปลี่ยนตัวครูใหญ่ จากครูสุรัตน์มาเป็นครูใหญ่คนปัจจุบัน และการลาออกไปของครูสุรัตน์ กิจกรรมต่าง ๆ ระหว่างโรงเรียนกับชาวบ้านยังคงต้องดำเนินต่อไปตามสภาพเท่าที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน คุณครูที่เหลืออยู่ก็ต้องใช้ชีวิตร่วมกับชาวบ้านเพื่อระดับประคองให้สัมพันธ์ภาพยังดำเนินต่อไป รวมถึงเพื่อภารกิจหลักของโรงเรียน นั่นก็คือการให้ความรู้แก่เด็ก ๆ ทั้งหมดนี้ยังเป็นบทเรียนร่วมกันระหว่างชาวบ้านและคุณครู

เสียงจากกลุ่มผู้นำด้วยตนเอง

- ลอสา ได้ขอการสนับสนุนด้านเงินเดือนประจำ เพื่อให้ตัวเขาสามารถมาทำงาน อสม. ที่สุขศาลา สาขาบ้านบนได้อย่างเต็มที่⁵
- จำแสบ ชวนเพื่อน ๆ ชาวบ้านวัยเดียวกันประมาณ 8 คนมาพัฒนาหมู่บ้าน ด้วยการถางหญ้าริมทางเดินขึ้นระหว่างบ้านล่างกับบ้านบน รู้สึกดีที่ได้มีโอกาสทำประโยชน์เนื่องในวันสึลใหญ่ที่จะมาถึง
- จะลอบบอกว่าที่ตั้งใจจะระดมชาวบ้านทุกฝ่าย รวมถึงจากเจ้าหน้าที่ป่าไม้ เพื่อมาพูดคุยกันเรื่องปัญหาสัตว์เลี้ยงในชุมชนนั้น ท้ายที่สุดก็ยังไม่ได้ทำให้เกิดขึ้น เนื่องจากมีภารกิจเฉพาะหน้าที่ต้องไปทำงานเพาะปลูกก่อน (ได้ช่วยลอสาในงานทำไร่) นอกจากนี้ยังเสริมว่า เขาได้ร่วมกับจำแสบในการพัฒนาถนนด้วยการช่วยถางหญ้าด้วย
- จำนู และจำโพ ได้ใช้ทักษะความรู้ที่ตัวเองมี ไปช่วยทำบันทึกการประชุมเป็นภาษาไทย ให้พ่อหลวง เนื่องจากพ่อหลวงไม่สันทัดด้านการใช้ภาษาไทย

โดยรวม ภาพที่เห็นคือกิจกรรมดี ๆ เชิงการพัฒนาในหมู่บ้านที่มีผู้นำรุ่นใหม่กลุ่มนี้เข้าไปริเริ่มหรือมีส่วนช่วยเหลือ เราได้เห็นภาพลักษณะนี้ค่อย ๆ มากขึ้น ในขณะเดียวกัน ภาพแบบนี้ก็ถูกคาดหวังกลาย ๆ จากทั้งคนในชุมชนเองและคนนอกชุมชนอย่างเจ้าหน้าที่สาธารณสุขหรือแม้กระทั่งพวกเราที่เป็นคณะผู้วิจัยเอง อีกด้านหนึ่ง ภาพที่เป็นปัญหาของชุมชนก็ถูกสื่อออกเช่นกัน ทั้งเรื่องที่เป็นปัญหาความสัมพันธ์ระหว่างกันและเรื่องที่เป็นปัญหาร่วมของทั้งชุมชน

⁵ ลอสา แสดงความมุ่งมั่นตั้งใจที่อยากช่วยงาน อสม. ของสุขศาลาสาขาบ้านบน (นอกเหนือจากภารกิจประจำของเขาที่ต้องทำไร่เพื่อหาเลี้ยงชีพ) ด้วยการสละแรงงาน เวลา และปัจจัยต่าง ๆ ในการทำงานของสุขศาลาที่ผ่านมา เช่น การเป็นธุระเรื่องการจัดทำป้ายสุขศาลา การอบรมเรียนรู้ทักษะการเป็น อสม. ฯลฯ อย่างไรก็ตาม เขาพบว่าปัจจัยที่จะเอื้ออำนวยให้เขายังทำงานนี้อยู่ได้นั้นยังไม่เพียงพอ จึงแสดงความจำนงว่าอยากมีรายได้ประจำเกี่ยวกับการนี้ในจำนวนเงินประมาณ 200 บาทต่อวัน

สถานการณ์กับปัญหา

เมื่อคุยมาถึงสิ่งที่อยากแก้ไขในชุมชน เยาวชนหลายคนได้เอ่ยถึงปัญหาการเป็นคนไร้สัญชาติ (ไม่มีบัตรประชาชน) ของชาวบ้าน โดยเฉพาะคนหนุ่มสาว แม้บางคนพ่อหรือแม่มีบัตร แต่ทำไมลูกที่เกิดมา (เกิดในเมืองไทย) จึงยังไม่สามารถมีบัตร ปัญหานี้เห็นว่าส่งผลกระทบต่อทั้งคุณภาพชีวิตส่วนบุคคลและปัญหาของชุมชนค่อนข้างมาก เนื่องจาก พ่อคนไหนไม่มีบัตรก็ไม่สามารถไปเรียนต่อในระดับสูงหรือไปสมัครทำงานที่มั่นคงได้ ทำให้เกิดเป็นปัญหาสังคมต่าง ๆ ตามมา เยาวชนหลายคนจึงมีท่าทีกระตือรือร้นที่อยากช่วยแก้ปัญหา นี้ นอกจากนี้ เนื่องจากระยะนี้เป็นช่วงหน้าฝนที่ทุกคนกำลังเริ่มทำการเพาะปลูก ปัญหาที่มักพบก็คือการต้องใช้สารเคมีปริมาณมากเพื่อกำจัดหญ้าและวัชพืช เกี่ยวกับเรื่องนี้ได้ส่งผลถึงสุขภาพของหลายคน เช่น บางคนต้องฉีดพ่นยาในปริมาณมากต่อเนื่อง โดยไม่ใส่เสื้อหรืออุปกรณ์ป้องกันตัว ส่วนบางคนก็ใช้เครื่องฉีดพ่นที่เสื่อมคุณภาพ ส่งผลให้มีการรั่วไหลของสารเคมีมาโดนร่างกายหรือเข้าสู่ร่างกาย สิ่งนี้จะกลายเป็นปัญหาระยะยาวในทางสุขภาพได้ดังที่เกิดกับเกษตรกรในชุมชนอื่น ๆ มาแล้ว หลายคนจึงแสดงความเป็นห่วง

หากพิจารณาจากความถี่ที่ถูกกล่าวถึง จะพบแนวโน้มของการมองปัญหาในชุมชนเป็น 2 ประเด็นหลักได้แก่

1 ปัญหาชาวบ้านไม่มีบัตรประชาชน

ประวิทย์ จำโพ และลอสา รวมถึงจำแอ แสดงความสนใจที่อยากช่วยแก้ปัญหา นี้ ด้วยการเสนอตัวว่าตอนนี้พวกเขาจะทำการรวบรวมรายชื่อชาวบ้านจำนวนหนึ่งที่ไม่ใช่บัตรประชาชน โดยเน้นไปที่กลุ่มคนที่มีความจำเป็นเร่งด่วนและมีแนวโน้มว่าน่าจะขอได้สำเร็จง่ายกว่าก่อน แล้วจำแนกแยกแยะสถานะของแต่ละคน ว่าติดอยู่ในขั้นตอนใดบ้าง (เช่น บางคนอยู่ในขั้นตอนรวบรวมเอกสาร บางคนรอไปตรวจดีเอ็นเอ หรือบางคนรอฟังผล ฯลฯ) โดยภารกิจที่กลุ่มผู้นำรุ่นใหม่สามารถช่วยได้ตอนนี้คือ

- รวบรวมรายชื่อคนที่น่าจะมีความจำเป็นต้องมีบัตรประชาชน
- รวบรวมเอกสารทั้งหมดที่เกี่ยวข้อง เช่น บัตรประชาชนหรือพ่อ และ / หรือ แม่ สูติบัตร หลักฐานที่เกี่ยวกับการเกิดจากโรงพยาบาล ทะเบียนบ้าน หลักฐานการสมัครเรียน / ทำงาน เป็นต้น แล้วทำการถ่ายเอกสารไว้ 2 ชุดต่อหนึ่งคน
- สรุปลักษณะของแต่ละคนที่กำลังอยู่ในขั้นตอนขอทำบัตรประชาชน
- ประสานเรื่องนี้กับผู้ใหญ่บ้านให้รับทราบ

เมื่อได้ข้อมูลครบทั้งหมดข้างต้นแล้ว ก็ให้ดำเนินการติดต่อมายังคณะผู้วิจัย (ซึ่งในที่นี้มีอาจารย์จากคณะนิติศาสตร์ซึ่งสามารถให้การช่วยเหลือได้) ต่อไป ส่วนสิ่งที่โครงการวิจัยจะให้การสนับสนุนต่อไป ได้แก่

- การหาข้อมูลความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับเรื่องการขอสัญชาติและการทำบัตรประชาชน
- การนำข้อมูลที่กลุ่มเยาวชนรวบรวมมาได้ข้างต้น ส่งประสานต่องานที่เกี่ยวกับหรือมีศักยภาพที่จะให้ความช่วยเหลือได้ต่อไป
- ให้เงินจำนวนหนึ่งไว้สนับสนุนค่าการจัดทำเอกสารต่าง ๆ การติดต่อดำเนินงาน รวมถึงการดำเนินการด้านอื่น ๆ ที่จำเป็น เช่น การช่วยสนับสนุนค่าตรวจดีเอ็นเอ เป็นต้น

ปัญหาเรื่องสัญชาตินี้ในความรู้สึกของกลุ่มผู้นำรุ่นใหม่และชาวบ้านดูจะเป็นเรื่องเร่งด่วน ซึ่งหลายคนแสดงพลังที่อยากลงมารับแก้ไขให้ลุล่วงเป็นอันดับแรก

2 ปัญหาสัตว์เลี้ยงกักกินผลผลิตการเกษตรในชุมชนและโรงเรียน

ในชุมชน ได้เกิดปัญหาสัตว์เลี้ยงบุกทำลายพืชผักในแปลงเกษตรของชาวบ้านและของโรงเรียนมาโดยตลอด แม้จะทำรั้วรอบเพียงไร หมูหรือวัวควายก็มักทำลายลงและบุกเข้าไปในพื้นที่ทำเกษตรได้เสมอ ส่งผลให้เกิดความขัดแย้งรุนแรงระหว่างชาวบ้านที่เลี้ยงสัตว์กับชาวบ้านที่ปลูกพืช ในกรณีของโรงเรียน จึงได้มีการหารือว่า ถ้ามีใครสักคนที่สามารถมาอยู่ประจำที่แปลงเกษตรของโรงเรียน โดยให้ทำหน้าที่เฝ้าพื้นที่และสามารถทำมาหาเลี้ยงชีพด้วยการปลูกพืชหรือเลี้ยงสัตว์ของตัวเองไปในเวลาเดียวกันด้วยได้ ก็น่าจะเป็นแนวทางในการแก้ปัญหาที่ว่านี้ได้อย่างยั่งยืน ประวิทย์รับทราบเรื่องนี้และเห็นด้วยว่าจะช่วยสานต่อภารกิจนี้ ด้วยการมองหาชาวบ้านคนที่มีความเหมาะสมกับภารกิจดังกล่าว เช่น เป็นคนตัวคนเดียว อยู่เฉย ๆ ไม่มีงานอื่นทำ หนึ่ง ปัญหาเรื่องสัตว์เลี้ยงนี้มักได้ยินทุกคนพูดถึงในลักษณะอึดหนาระอาใจ เพราะเหมือนเป็นเรื่องที่ดำรงอยู่มาอย่างยาวนานในชุมชนนี้จนทุกคนยังไม่เห็นทางออกว่าจะแก้ปัญหาได้อย่างเบ็ดเสร็จเด็ดขาดไปได้อย่างไร

กล่าวโดยสรุป ผลจากการที่เยาวชนแต่ละคนได้ผ่านการอบรมเรียนรู้เพื่อบ่มเพาะความเป็นผู้นำรุ่นใหม่ตามแนวทางจิตตปัญญาศึกษา บัดนี้ได้ส่งผลให้เยาวชนบางคนเกิดแรงผลักดันภายในที่อยากมีส่วนในการทำสิ่งดี ๆ ให้เกิดขึ้นแก่ชุมชนของเขาเอง อย่างเป็นรูปธรรม แน่หนอนว่า ผลงานทั้งหมดนี้คงไม่สามารถกล่าวได้ว่า เกิดมาจากผลของการอบรมนั้นทั้งหมด หากแต่ในความเป็นจริง มีปัจจัยเกื้อหนุนต่าง ๆ อีกมากมาย รวมถึงต้นทุนดี ๆ ที่แต่ละคนมีติดตัวมาแต่เดิม และความสุกงอมของวาระได้ร่วมกันเสริมแรงให้มาถึงตอนนี้ ได้เริ่มเกิดกิจกรรมและมีแนวโน้มจะเห็นผลสำเร็จดี ๆ หลายอย่างขึ้นแก่แอกโก – แสนคำลือ สิ่งที่โครงการคาดว่าจะทำต่อจากนี้ได้ก็คือ ชำรงจิตวิญญาณแห่งการพัฒนาชุมชนอันก่อเกิดมาจากศักยภาพภายในเช่นนี้เอาไว้มิให้เสื่อมถอย พร้อมกับ ช่วยสนับสนุนให้คนแต่ละคนได้แสดงศักยภาพของเขา

ออกมาได้อย่างเต็มที่เมื่อถึงวาระที่ตัวเขาพร้อม ไม่ว่าจะเป็นการเป็นพี่เลี้ยง การให้คำแนะนำ และการให้ปัจจัยสนับสนุนตามที่เหมาะสม

4.1.2 ทดลองขับเคลื่อนโครงการเบื้องต้น

จากประเด็นปัญหาสำคัญที่ได้รับทราบจากชาวบ้านและกลุ่มผู้นำรุ่นใหม่ ส่งผลได้การลงพื้นที่ในครั้งที่ 2 (18 – 21 ธันวาคม 2558) และครั้งที่ 3 (18 – 21 พฤศจิกายน 2559) ต่อมา คณะผู้วิจัยได้ใช้เวลาส่วนใหญ่ไปเพื่อการขับเคลื่อนการแก้ปัญหาให้แก่ชาวบ้าน ซึ่งก็คือ โครงการเรื่องสัญญาชาติ แก่ปัญหาให้กับชาวบ้านที่ไม่มีบัตรประชาชน โดยกิจกรรมหลักคือการลงเคาะประตูบ้านแต่ละหลังเพื่อทำข้อมูลครอบครัว สำหรับการตรวจสอบยืนยันและส่งต่อสู่กระบวนการในการทำบัตรรับรองสถานะบุคคลทางสัญญาชาติจากหน่วยงานราชการต่อไป โครงการนี้ถือเป็นการทดลองขับเคลื่อนร่วมกันระหว่างคณาจารย์ และนักศึกษาคณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยกรุงเทพ และกลุ่มผู้นำรุ่นใหม่ รวมถึงชาวบ้านแอโก้ – แสน คำลือ

การที่ชาวบ้านไม่มีบัตรประชาชน ก็เป็นปัญหาด้านความสุขทางธรรมาภิบาลของชุมชนนี้เหมือนกัน รวมถึงอุปสรรคหลายอย่างในกระบวนการของการได้มาซึ่งสัญญาชาติ สิ่งเหล่านี้ย่อมเชื่อมโยงไปสู่ปัญหาด้านอื่น ๆ เช่น ปัญหาเศรษฐกิจ การใช้เงิน โอกาสในการทำมาหากิน ปัญหาสุขภาพ ฯลฯ

20 ธันวาคม 2558 พบว่าเที่ยวนี้ การริเริ่มทำภารกิจส่วนใหญ่อยู่ในมือของน้อง ๆ นักศึกษาเป็นหลัก และยังไม่มีโอกาส Reflect เชิงลึกกับกลุ่มผู้นำ แต่ดูภายนอกนั้นแต่ละคนก็โอเค ให้ความร่วมมือเป็นอย่างดี ผู้นำแต่ละคนพาน้อง ๆ นักศึกษานำขบวนไปพูดคุยและสอบถามชาวบ้านตามบ้านหลังต่าง ๆ อย่างกระฉับกระเฉง มั่นใจดูมีความคล่องแคล่ว ภูมิใจที่ได้ทำ อีกทั้งเป็นคนกลางพูดคุยสื่อสารได้ราบรื่นดี ในประเด็นเรื่องสัญญาชาติ ผู้นำแต่ละคนให้ความสนใจและใคร่เรียนรู้ในรายละเอียด จะแฮ่ ได้มีโอกาสกรอกแบบฟอร์มสำรวจด้วยตัวเอง (แบบฟอร์มที่น้อง ๆ ทำมา) ส่วนประวัติก็มีคำถามและอยากเรียนรู้เกี่ยวกับรหัสเลขบนบัตรประชาชน

สรุปว่าในครั้งนี้ งานด้านสัญญาชาตินี้ได้เริ่มถูกขับเคลื่อนไปแล้วอย่างเป็นรูปธรรม ทั้งหมดกำเนิดขึ้นมาจากการคิดริเริ่มของกลุ่มผู้นำรุ่นใหม่เอง ซึ่งเป็นผลงานที่น่าภูมิใจและก่อให้เกิดประโยชน์มาก ขณะที่งานด้านอื่น ๆ นั้น งาน อสม.ของลอสาก็ไปต่อได้ดี ส่วนการทำสวนเกษตรในโรงเรียนนั้น เที่ยวนี้ น้อง ๆ

นักศึกษาที่อาสาจะทำแปลงผักไว้ในโรงเรียนซึ่งทางโรงเรียนและตัวครูใหญ่ก็ให้การสนับสนุนและเปิดโอกาสให้เป็นอย่างดี โดยรวม เป็นการขับเคลื่อนกิจกรรมที่มีประโยชน์ต่อชุมชนได้อย่างเป็นรูปธรรม แม้การกระทำส่วนใหญ่จะถูกช่วยทำให้เกิดขึ้นโดยคณะนักศึกษาของมหาวิทยาลัยกรุงเทพก็ตาม แต่ก็มีจุดประสงค์ที่จะส่งต่อพลังแห่งการขับเคลื่อนเหล่านี้ให้กับกลุ่มผู้นำรุ่นใหม่ต่อไป

งานสัญชาติและสถานะบุคคลยังคงดำเนินไปอย่างเกาะติดจนถึงการลงพื้นที่ในครั้งที่ 3 ในปีถัดมา

การมีคุณหมोजักรธรรมและข้าวมาเป็นหัวใจของทีมโครงการวิจัย ได้ทำให้ผู้คนหลากหลายส่วนงานในท้องถิ่นมารวมตัวกันเพื่อช่วยสนับสนุนงานเป็นอย่างดี คุณหมอกล่าวกับในวงว่าศรัทธาแนวทางจิตตปัญญาศึกษาเป็นอย่างมาก พร้อมกับคาดหวังว่า การเรียนรู้บนหนทางนี้จะทำให้ผู้นำรุ่นใหม่ของชุมชนได้เติบโต พัฒนา ศักยภาพ และสามารถสร้างผลงานความเป็นผู้นำให้แก่หมู่บ้านได้อย่างเป็นรูปธรรม สังเกตเห็นว่าท่านพยายามผลักดันอย่างยิ่งให้กลุ่มผู้นำริเริ่มและทำงานอื่น ๆ อีกอย่างต่อเนื่อง ไม่เพียงแต่งานเรื่องสัญชาติแค่นี้ แต่คงรวมถึงงานทางสาธารณสุขและโภชนาการของชาวบ้านเป็นหลักอยู่ด้วย⁶ ท่านกล่าวว่า **ความยั่งยืนที่แท้จริงต้องมาจากการที่ราษฎรมั่นคง (ไม่ใช่ราชการ) ชาวบ้านรักชาวบ้าน และอยากทำงานจิตอาสา** (ซึ่งแนวทางจิตตปัญญาศึกษานำพาต่อแนวทางนี้ต่อไปได้อย่างเป็นอย่างดี)

มีหลายท่านที่เป็นคนในพื้นที่ ยังได้เอ่ยถึงกลุ่มผู้นำในทางที่ชื่นชมและมองว่า พวกเขากลายเป็นกำลังสำคัญในการช่วยงานของชุมชนได้ดี “...ดูเข้มแข็งมากขึ้น ภายหลังการอบรม เป็นกำลังหลักช่วยเหลืองานได้ดี เห็นการเปลี่ยนแปลงในทางที่ดี ...” นอกจากนี้ ทั้งคุณหมอสุพัฒน์และปลัดอำเภอสุรนนท์ยังให้ความเห็นไปในทางเดียวกันที่ว่า ที่ผ่านมางานสัญชาติและสถานะบุคคลกำลังคืบหน้าด้วยดี ได้รับความช่วยเหลือจากหลายฝ่าย ทั้งฝ่ายโรงพยาบาลที่ทำเอกสารแจ้งเกิดให้ครบ 100% และทางปลัดอำเภอที่ใส่ใจเป็นพิเศษในเรื่องการออกหนังสือรับรองการเกิด

⁶ โดยให้สุขศาลาเป็นเสมือนหน้างานหลักของการทำงาน ซึ่งสุขศาลานั้น ประกอบด้วยการทำงานร่วมกันจากหลายฝ่าย ตั้งแต่ ตชด.ซึ่งเป็นเจ้าของ สาธารณสุขซึ่งเป็นรูปแบบการทำงาน วปอ.ซึ่งเป็นผู้อาสาเข้ามาดูแล และภาคเอกชนและจิตอาสาซึ่งเป็นผู้เข้ามามีส่วนร่วม และผลักดันการทำงาน

สังเกตได้ว่า การร่วมกันทำโครงการสัญชาติครั้งนี้มีแนวโน้มออกมาในทางที่ดีมาก ได้เห็นความคืบหน้าชัดเจน ได้เห็นการร่วมมือร่วมแรงของทุกฝ่ายที่นำมาสู่ผลสัมฤทธิ์ที่เป็นรูปธรรม แม้ว่าจะมีชาวบ้านบางคนที่ไม่ไปถึงเป้าหมายสูงสุดที่หวังไว้ นั่นก็คือการได้สัญชาติไทยและมีบัตรประชาชน แต่อย่างไรก็ตามส่วนใหญ่สามารถไปถึงการได้รับการรับรองสถานะบุคคล ปัจจัยที่สำคัญประการหนึ่ง น่าจะมาจากการที่ชาวบ้านทุกคนมีแรงผลักดันภายในที่อยากจะทำและอยากจะได้สิ่งนี้อยู่แล้วเพื่อประโยชน์ในการดำรงชีวิตในระยะยาว อีกทั้งหลายฝ่ายก็เข้ามาให้การสนับสนุนในการดำเนินงานนี้ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยกรุงเทพ ซึ่งมีความรู้ความสามารถทางด้านนี้โดยตรง กลุ่มผู้นำรุ่นใหม่จึงได้รับโอกาสนี้แสดงฝีมือการทำงานให้ชุมชนได้เป็นอย่างดี

คืนวันที่ 18 พฤศจิกายน 2559 หลังจากได้คุยกับผู้นำบางคนก็ทราบว่า พวกเขา
ยังแอ็กทีฟและมีการสานต่อทางด้านสัญชาติกับชาวบ้าน แต่ก็พบปัญหาเช่นความ
ขัดแย้งกัน ชาวบ้านไม่ได้นำพาต่อสิ่งที่ผู้นำบอก เป็นต้น ประวิทย์ บอกว่า ชาวบ้าน
บางคนไปเชื่อคนอื่น ยอมเสียตังค์ให้คนอื่น แล้วไม่ทำตามสิ่งที่เขาบอก จนรู้สึกขัดใจ
“... ถ้าไม่เชื่อแล้วไปมีปัญหามา ก็จะช่วยไม่ได้นะ ...”

เช้าวันรุ่งขึ้น หลังจากไปเคารพศพจำนุ⁷แล้ว ทีมเราได้เข้าพูดคุยกับพ่อหลวงที่บ้าน
พบว่าพ่อหลวงพูดถึงโครงการต่าง ๆ ที่คาดหวังจะทำในระยะนี้ เช่น อนุสรณ์ศาลา
ตรงทางเสด็จพระราชดำเนิน ปัญหาขยะ ปัญหายาเสพติด อารมณ์การพูดคุยยัง
เน้นไปในเชิงว่าไม่ค่อยได้รับความร่วมมือจากชาวบ้านเท่าที่ควร โดยเฉพาะคนที่ไม่มี
บัตรประชาชน และคนที่เสพยา ดูเหมือนว่าความชัดเจนเด็ดขาดของพ่อหลวง
ยังคงเป็นประเด็นที่ส่งผลต่อการทำงานอยู่บ้าง มันซึ่งเป็นลูกสาวของพ่อหลวง (ซึ่ง
กลับมาอยู่บ้านในตอนนั้น) ได้ทำหน้าที่ต้อนรับ พูดคุย และช่วยประสานเรื่องราวต่าง ๆ
ได้คล่องแคล่วเป็นอย่างดี

หลังจากนั้น วันนี้ทั้งวันได้เน้นการทำเรื่องสัญชาติและสถานะบุคคลให้ชาวบ้าน อ.
แอน เน้นไปที่ 32 คนที่ช่วยคลี่คลายได้ง่ายที่สุดก่อน โดยให้รายละเอียดของเอกสาร
จำเป็นต่าง ๆ ซึ่งสามารถเตรียมไปยื่นดำเนินการต่อได้เลย งานนี้ยากเล็กน้อยตรงที่
พวกเรากังวลเกี่ยวกับความคาดหวังของชาวบ้านที่มีมากและหลากหลาย และทุกคน
ดูเหมือนอยากได้สัญชาติกันทั้งนั้น อย่างไรก็ตาม เราก็ตั้งใจให้งานนี้เป็นไปอย่าง

⁷ จำนุ หนึ่งในสมาชิกของกลุ่มผู้นำรุ่นใหม่ (จากโครงการเดิม) ได้ประสบอุบัติเหตุเสียชีวิตลง ก่อนหน้าที่คณะผู้วิจัยจะลงพื้นที่ครั้งนี้

โปร่งใสตามกฎหมายทุกประการ อีกทั้ง เน้นให้เป็นสะพานเชื่อมโยงชาวบ้านเข้ากับ เจตนาของกลุ่มผู้นำที่ต้องการทำงานเพื่อช่วยเหลือในครั้งนี้ด้วย

ตอนทำกระบวนการ ได้ให้กลุ่มผู้นำบางคนได้กล่าวกับชาวบ้านถึงความตั้งใจของ พวกเขาเล็กน้อย ก่อนที่จะทำการแบ่งกลุ่มย่อยตามความแตกต่างของประเภทบุคคล แต่ละคนลงกลุ่มย่อยเพื่อประสาน ให้ข้อมูล ช่วยจัดบันทึก รวมถึงช่วยอธิบายเรื่องราว ต่าง ๆ อย่างแข็งขัน โดยมี อ.แอน และน้องจี๊ดคอยควบคุมภาพรวมและคอยป้อน ข้อมูลความรู้ให้ กระบวนการชี้แจงช่วยเหลือชาวบ้านเป็นไปอย่างดี อีกทั้งมีคุณ หมอสุวัฒน์และท่านปลัดอำเภอมาคอยแนะนำและอธิบายอย่างใกล้ชิด ทุกคนรู้สึก พึงพอใจ ไม่ได้วุ่นวายเหมือนอย่างที่กังวลก่อนหน้า

ตอนท้ายก่อนเลิก มีการประชุม AAR กับสิบผู้นำ บรรยากาศการร่วมไม้ร่วมมือ ทำงานกันในวันนั้นดีมาก ทุกคนทำด้วยความตั้งใจ ท่วมเท และเป็นมืออาชีพ สิ่งที่ สังเกตเห็นได้ในตัวผู้นำ คือส่วนใหญ่แล้วแทบทุกคนมี **ความเชื่อมั่น** ในตนเองที่จะ ทำบทบาทในการช่วยเหลือชาวบ้าน ทุกคนทำมันออกมาอย่างมีพลังและมีทีมเวิร์กที่ ดี ในมุขจิตตปัญญา ได้เน้นให้ทุกคนไม่ลืมที่จะรับรู้ความรู้สึกใจกรุณาที่ตนเองอยาก หยิบยื่นให้แก่ผู้อื่น ความรู้สึกที่ดีงามนี้จะเป็แรงผลักดันให้แต่ละคนทำงานต่อไปได้ อย่างไม่ย่อท้อ

คืนนี้ พวกเราเดินขึ้นไปนอนที่บ้านบน บรรยากาศที่หนาวเย็นลง กับท้องฟ้าที่ใสกระจ่างเต็มไปด้วย ดวงดาวมากมายเหลือคณานับ กลายเป็นภาพจำที่สวยงามสุดบรรยาย ท่ามกลางบรรยากาศดังกล่าว หลายคนสัมผัสได้ว่า จำนวนาร่วมยินดีและรับรู้ความงดงามกับพวกเราด้วยในตอนนั้น

ก่อนวันกลับออกจากพื้นที่ในครั้งนี้ ช่วงกลางคืนเราได้ตั้งวงคุยกันเกี่ยวกับกิจกรรม ออกค่ายของนักศึกษาที่จะมาพื้นที่แอกโก – แสนคำลือในเดือนหน้า มีการหารือกับ คณะกรรมการหมู่บ้านและกลุ่มผู้นำรุ่นใหม่ (มีมีน โจ และป๊อกร่วมคุยด้วย) ทุกคน เห็นพ้องไปในแนวทางที่ อ.แอนเสนอขึ้นมา บรรยากาศการคุยคึกคัก ใจกุลิกุจอ

อยากให้ศึกษามาโดยบอกว่าชาวบ้านหลายคนมีรถยนต์ที่พร้อมจะไปรับไปส่ง ส่วนป๊อกซึ่งเป็นครูก็สนใจอยากให้ศึกษามาช่วยแนะนำการเรียนการสอน พร้อมกับอยากได้คลิปวิดีโอที่สอนเกี่ยวกับระเบียบวินัยในเด็กนักเรียน ดูเขาใส่ใจเรื่องการสอนเด็กเป็นอย่างมาก ขณะที่มันซึ่งเป็นเจ้าของสถานที่ก็ให้การต้อนรับและร่วมให้ความคิดเห็นอย่างแข็งขัน สรุปว่า การออกค่ายของนักศึกษาน่าจะดำเนินต่อไปได้ด้วยดีแน่

ภายหลังเสร็จภารกิจในการทำกิจกรรมในพื้นที่ครั้งนี้ คณะผู้วิจัยได้มาสนทนาและอภิปรายกันเกี่ยวกับผลสัมฤทธิ์ของการทำโครงการเรื่องสัญชาติของชาวบ้าน อ.แอน หนึ่งในคณะผู้วิจัยได้ชี้ว่า

ที่ผ่านมา ชาวบ้านให้ความสนใจกับการทำเรื่องสถานะบุคคลมาก เพราะกระทบต่อประโยชน์โดยตรงในการใช้ชีวิตของพวกเขา หลายคนตั้งความหวังว่าจะต้องได้รับบัตรประชาชน สัญชาติไทย ขณะที่ความเป็นจริงคือว่า ผลลัพธ์สุดท้ายที่แต่ละคนจะได้รับนั้นจะแตกต่างกัน ขึ้นกับข้อเท็จจริง หลักฐาน และเอกสารต่าง ๆ ที่แต่ละคนมี นั่นคือ อาจมีบางคนที่จะได้สัญชาติไทย แต่ลงเอยที่การมีสถานะเป็นคนต่างด้าว หรือมีสัญชาติของประเทศเพื่อนบ้าน อย่างไรก็ตาม เป้าหมายที่พวกเราตั้งใจไว้คือ อยากทำให้ทุกคนเป็นผู้ที่มีสถานะบุคคลไม่อย่างใดก็อย่างหนึ่ง แทนที่จะเป็นคนไร้ตัวตนในทางกฎหมาย ซึ่งเราก็ทำได้สำเร็จตามนั้น

ในการดำเนินการดังกล่าวที่ผ่านมา แม้ว่ามีหลายคนที่จะต้องไปดำเนินการด้านเอกสารหลักฐานต่าง ๆ ที่มีขั้นตอนซับซ้อนกับหน่วยงานทางราชการที่อยู่นอกพื้นที่ เช่น ที่อำเภอ ไปที่โรงพยาบาล หรือแม้แต่เดินทางไปตรวจดีเอ็นเอที่เชียงใหม่ (ซึ่งก็มีค่าใช้จ่ายที่มาก) แต่การดำเนินการดังกล่าวส่วนใหญ่ก็ผ่านพ้นไปได้ด้วยการได้รับความร่วมมือและช่วยเหลือกันจากหลายฝ่าย ทั้งเจ้าตัว ญาติ ผู้นำชุมชน ฯลฯ แม้จะมีบางกรณีที่ขลุกขลักอยู่บ้าง โดยรวมทุกคนได้เรียนรู้ ทำความเข้าใจขั้นตอนการปฏิบัติงาน และได้ช่วยเหลือกันให้กระบวนการได้ดำเนินไปจนถึงที่สุดของมันได้ จนส่งผลออกมาเป็นที่น่าพอใจ

จากการลงพื้นที่ในครั้งนี้ สังเกตได้ว่า พลังความเป็นผู้นำร่วมของกลุ่มผู้นำรุ่นใหม่ยังคงอยู่ ไม่ได้ลดลงไปจากเดิม หากแต่ยังสืบเนื่องและดูเหมือนจะส่งต่อสิ่งนี้ไปสู่คนที่เริ่มมีแนวคิดคล้าย ๆ กันให้ได้หันเข้ามาาร่วมกันทำอะไรบางอย่างด้วยกัน (ส่วนหนึ่งด้วยแรงสนับสนุนและช่วยผลักดันโดยคนนอกอย่างเช่นคณะผู้วิจัย) ตัวอย่างเช่น คนเช่น ป๊อก โจ หรือมัน ก็น่าจะสามารถกลมกลืนและร่วมงานกับผู้นำกลุ่มนี้ต่อไปได้ สิ่งนี้จะกลายเป็น “พลังร่วม” เพื่อสร้างความเข้มแข็งให้ชุมชนได้

ความสำเร็จของกลุ่มที่ได้ริเริ่มทำโครงการงานสัญชาติยังช่วยตอกย้ำด้วยว่า โครงการใดก็ตามที่จะช่วยให้ชาวบ้านเกิดความเข้มแข็งได้อย่างแท้จริงนั้น จะต้องไม่ละเลยปัจจัยข้อการสร้างพลังร่วมที่มาจากตัวของพวกเขาเอง และนี่คือหนึ่งในที่มาของความคิดที่คณะผู้วิจัยจะใช้การร่วมมือขับเคลื่อนโครงการเป็นเครื่องมือหลักในกระบวนการเรียนรู้ของโครงการวิจัยนี้ต่อไป อนึ่ง สิ่งที่สำคัญที่จะช่วยฝึกฝนให้พลังเช่นนี้ยังคงอยู่และดำเนินต่อไปได้ในกลุ่มนี้ตามที่คณะผู้วิจัยเห็นตรงกัน ก็คือ

- การเข้าร่วมช่วยงาน ทำงานส่วนรวมที่ได้รับมอบหมายให้บ่อย ๆ ยิ่ง ๆ ขึ้น เปิดพื้นที่การทำงานชุมชนให้แก่ตัวเยาวชนเอง จนนำไปสู่การได้รับความไว้วางใจและการยอมรับในฝีมือและศักยภาพที่พวกเขาแต่ละคนมี (โดยระมัดระวังไม่ให้เกิดความขัดแย้งกันในมุมของการเมืองท้องถิ่น)
- สมานพลังกลุ่มของกลุ่มผู้นำรุ่นใหม่ให้ดำรงความสามัคคีไว้ไม่ให้แตกแยก ด้วยการพบปะกันเป็นประจำ สร้างความเห็นอกเห็นใจ การให้อภัย การสื่อสารอย่างสร้างสรรค์ และการเสริมแรงเสริมศักยภาพซึ่งกันและกัน
- ฝึกความมั่นคงภายในอย่างต่อเนื่อง จนหลอมรวมเข้ากับวิถีชีวิตประจำวัน ไม่ว่าจะเป็นการฝึกสมาธิ เจริญสติ และการฝึกทักษะการบริหารจัดการอารมณ์

โดยผู้ที่ให้การสนับสนุนจากภายนอกยังคงต้องให้พื้นที่การเติบโตที่เป็นตัวของตัวเองแก่กลุ่มผู้นำ ให้พวกเขาได้ทำตามเจตจำนงที่แท้ และเสริมด้วยการให้หน่วยงานที่สอดคล้องกับความใส่ใจของพวกเขาอย่างต่อเนื่อง

4.1.3 สร้างความเข้าใจเชิงลึก

ในการขับเคลื่อนงานร่วมกันให้ไปสู่ผลสำเร็จนั้น สิ่งหนึ่งที่มีความสำคัญมากที่ควรรับรู้ไว้ก็คือ **เจตจำนงอันเป็นจุดตั้งต้น** ในใจของแต่ละคน โดยสิ่งนี้อาจหมายถึง เสียงภายในของชาวบ้านแต่ละคนและแต่ละกลุ่ม เปิดเผยเสียงแท้ ๆ ภายใน เสียงแห่งความละเอียดอ่อน เปราะบาง และสะท้อนภาพชีวิตจริงอย่างรอบด้าน ให้ความรู้สึกลึก ๆ ภายในได้ถูกรับรู้ แทนที่จะเป็นแต่เสียงเรียกร้องตามความต้องการที่เป็นแต่เรื่องภายนอก นอกจากนี้ รอยร้าวในกลุ่มชาวบ้านและกลุ่มผู้นำด้วยกันเองก็เริ่มส่งสัญญาณว่าทุกฝ่ายคงต้องลงมาทำความเข้าใจอย่างจริงจัง ก่อนที่จะลุกลามบานปลาย

บางที ตอนนี้อาจถึงเวลาที่เราจะต้องหยุดวิธีคิดแบบกระแสหลัก แล้วลองก้าวออกมาเพื่อรับฟังมุมมองและวิธีคิดแบบอื่น ๆ ดูบ้าง โดยเฉพาะวิธีคิดที่เป็นแบบฉบับของชาวบ้านเองว่า พวกเขามองอย่างไร มีวิธีคิดและทัศนคติต่อเรื่องเหล่านี้ได้อย่างไร ความมั่นคง ความรักความสามัคคี ความอยู่ดีมีสุข ในความหมายของพวกเขาเองคือ

อย่างไร การที่เราทำแบบนี้มีได้เพื่อปฏิเสธวิธีการและวิธีคิดในแบบที่เราทำผ่านมา เพียงแค่เราทำงานของเราต่อไปด้วยการมี “ความตระหนักรู้” ให้มากขึ้นและรอบด้านขึ้นได้อย่างไร เพื่อที่จะเท่าทันผลกระทบจากทุกด้าน ลดการสร้างผลกระทบเชิงลบ โดยเฉพาะต่อตัวผู้รับ และไม่ใช้อำนาจกดทับที่ไม่รู้ตัว ไปปิดกั้นความรู้ความจริงที่อาจจะไม่สอดคล้องกับมุมมองแบบกระแสหลัก หากแต่ก็มีอยู่จริงเหล่านั้นได้อย่างไร

คณะผู้วิจัยใช้วิธีชวนคุยหรือจับเข่าคุยกันกับผู้นำรุ่นใหม่และชาวบ้านแต่ละคน เพื่อทำความเข้าใจมุมมองและวิธีคิดในการใช้ชีวิต ไม่นำความคาดหวังหรือมุมมองของผู้วิจัย ซึ่งเป็นคนจากภายนอกชุมชนเข้าไปตัดสินล่วงหน้า โดยมีคำถามหลักที่ใช้สำหรับการเปิดบทสนทนาคือ **“ช่วยเล่าชีวิตช่วงนี้ให้ฟังหน่อย”** จากนั้น ก็จะปล่อยให้การสนทนาไหลลื่นไปตามธรรมชาติ สุดท้ายผู้เล่าอยากจะแบ่งปันเรื่องราวใด ๆ ออกมาเท่าที่ตนเองเห็นว่ามันสำคัญ ผู้วิจัยคาดว่า เรื่องราวที่ได้รับจะนำไปสู่การเข้าใจความหมายที่เป็นปัจจุบันของ การดำเนินชีวิต สถานการณ์สำคัญและปัญหาที่กำลังเผชิญอยู่สัมพันธ์กับผู้คนรอบข้างทั้งด้านบวกและด้านลบ ความมั่นคง รวมถึงความเข้มแข็งของกลุ่มหรือชุมชนที่ตนดำรงอยู่ร่วม ในแบบที่เป็นของตัวเอง อนึ่ง การเก็บข้อมูลข้างต้นนี้ ผู้วิจัยดำเนินการในช่วงที่ลงพื้นที่ครั้งที่ 4 (6 – 10 พฤษภาคม 2560) และครั้งที่ 5 (1 – 4 ตุลาคม 2560) เป็นหลัก โดยจะขอเปิดเรื่องราวจากบทบันทึกที่มีต่อเหตุการณ์ที่ได้พบปะผู้คน สัมผัสพื้นที่ ก่อนที่จะลงไปสู่บทสนทนาเชิงลึกในแต่ละคนต่อไป

บ่ายแก่ ๆ ของวันที่ 6 พฤษภาคม 2560 เมื่อทีมเราเดินทางมาถึงอำเภอปางมะผ้า เจ้าบ้านประกอบด้วย ท่านนายอำเภอปางมะผ้า คุณหมอสุพัฒน์ ผอ. โรงพยาบาลปางมะผ้า สาธารณสุขอำเภอ คุณดวงจันทร์ คุณอนุพงศ์ รวมถึง ประวิทย์ ลอสา และจำแฮ ได้มาต้อนรับและประชุมเพื่อเสนอรายงานต่อคุณหมอจักรธรรม ส่วนทีมเรานอกจากคุณหมอจักรธรรมแล้ว ก็ประกอบด้วย อ.อู๊ด อ.แอน อ.เอิร์ธ คุณอ้อต คุณก๊าวจากสภาพัฒนา ช้าว และตัวผู้วิจัย รู้สึกดีมาก ๆ ตอนที่ก่อนเริ่มประชุม คุณหมอสุพัฒน์ได้นำภาวนาร่วมกันสั้น ๆ เป็นการสร้างบรรยากาศของการมีสติและตระหนักรู้ร่วมกันที่ดีมาก และระหว่างรายงาน ท่านยังได้กล่าวชื่นชมสิบผู้นำรุ่นใหม่เป็นระยะว่า ช่วยเหลืองานต่าง ๆ ของชุมชนได้ดีมาก อย่างไรก็ตาม สิ่งที่คุณเห็นว่าท่านจะทิ้งทำให้ช่วยกันแก้ไขก็คือ ปัญหาเสพติดและปัญหาคุณภาพการศึกษาของโรงเรียน ตชด. ที่ทำอย่างไร ครูจะสามารถเป็นต้นแบบที่ดี มีศักยภาพ มีคุณภาพทางการศึกษา และมีความมุ่งมั่นตั้งใจที่ดี สามารถสร้างผลงานในระยะยาวได้

นอกจากนี้ ท่านได้สรุปรงานที่เกี่ยวข้องกับการทำสถานะบุคคลของหมู่บ้านที่ผ่านมา ซึ่งบรรลุผลไปได้ด้วยดี อย่างไรก็ตาม ล่าสุดเกิดกรณีมีข่าวว่าชาวบ้านถวายฎีกาเรื่องขอสัญชาติ กับความขัดแย้งกับทางป่าไม้ จนดูเหมือนเกิดความบาดหมางกันขึ้นระหว่างราชการกับชาวบ้าน

ขณะที่ท่านนายอำเภอได้เฝ้าถึงปัญหาหาเสพติดและการตัดไม้ พร้อมทั้งบอกว่าอยากให้นักลุ่มผู้นำรุ่นใหม่เข้ามาช่วยกันดูแลตรงนี้ ไม่อยากทำแบบผักชีโรยหน้า สังเกตว่าท่านมีความกังวลใจอยากให้ชาวบ้านรักษาระเบียบและกฎหมายให้เคร่งครัด โดยเฉพาะเรื่องสัญชาติที่มีปลัดอำเภอถูกฟ้องร้องไป 3 – 4 คนก่อนหน้านี้ด้วยเรื่องนี้ ท่านเห็นว่า ความตึงตังนั้นอยู่ที่ความไม่พร้อมทางเอกสารและหลักฐานของชาวบ้านเอง ซึ่งหากตรงนี้ครบถ้วน ก็ขอให้มายื่นได้เลย ทางอำเภอพร้อมจะบริการเต็มที่

ระหว่างอาหารค่ำ ได้คุยกับประวิทย์ ลอสา และจำแฮ ทราบข่าวที่น่าสนใจและน่าดีใจคือ ในหมู่บ้านสามารถแก้ปัญหาการเลี้ยงหมูในชุมชนได้ ด้วยการที่ชาวบ้านทุกคนสร้างคอกให้หมูของตัวเอง โดยไม่ปล่อยให้เดินเกะกะในหมู่บ้านอีกแล้ว ประวิทย์อธิบายว่า ที่มาของเรื่องนี้ก็คือ ชาวบ้านเริ่มใส่ใจกับภาพลักษณ์ที่คนข้างนอกมอง ไม่อยากให้คนรู้ว่าที่หมู่บ้านนี้สกปรกมีแต่มูลสัตว์ อยากให้สะอาดและเป็นระเบียบเรียบร้อย เพราะระยะหลังมีคนเข้าออกหมู่บ้านมากขึ้น ตอนนี่จึงเหลือแต่ปัญหาของวัวควายที่ยังตกลงพื้นที่ที่จะนำไปเลี้ยงรวมกันนอกหมู่บ้านยังไม่ได้ ต้องหารือกับหน่วยงานราชการ โดยเฉพาะกับป่าไม้ คาดว่าปลายเดือนพฤษภาคมนี้จะได้หารือตัดสินใจกัน ถนนและสะพานในหมู่บ้านก็สร้างเสร็จสวยงามแล้ว ส่วนวิถีชีวิตของชาวบ้านช่วงนี้ค่อนข้างว่าง อยู่ระหว่างการเตรียมพื้นที่ไร่ เช่น ถางหญ้า สำหรับเพาะปลูกตามฤดูกาลต่อไป ขณะที่ลอสาเล่าถึงการปลูกพืชผักและการทำเห็ดที่สวนเกษตรของเขา ซึ่งมีทั้งเห็ดนางฟ้า เห็ดหอม รวมถึงสามารถผลิตถุงเพื่อเดินเชื้อเห็ดได้เอง เอาไว้ใช้เองและขายด้วย

ทุกคนดูสีหน้าสดชื่น ความใส่ใจดูเหมือนจะอยู่ที่งานต่าง ๆ ที่เข้ามา เมื่อถามถึงการอบรมกระบวนการเรียนรู้ให้ผู้นำทั้งสิบว่า อยากเรียนอะไรเพิ่มเติมไหม จำแฮดูแสดงความสนใจ ส่วนประวิทย์ดูเฉย ๆ ไม่มีปฏิกิริยา หลังมีอาหาร พวกเราออกเดินทางขึ้นสู่หมู่บ้านท่ามกลางความมืดแต่ด้วยถนนที่มีสภาพดีขึ้นมาก แทบไม่เหลือ

ทางดินอีกแล้ว ยกเว้นบริเวณบ้านห้วยแห่งนิดหน่อย ด้วยเหตุนี้จึงทำให้เราเดินทางถึงแอกโก – แสนคำลือได้โดยไม่ยาก

เช้าวันที่ 7 พฤษภาคม 2560 แสงแดดเช้าวันนี้ฉายให้เห็นสภาพของแอกโก – แสนคำลือ ที่ “พัฒนา” ขึ้นอย่างผิดหูผิดตา ถนนคุณภาพดีเยี่ยมที่ดำเนินการสร้างโดยทหาร ไม่ใช่ผู้รับเหมาของ อบต. เหมือนเคย (ข้อมูลจากเจ้าหน้าที่โรงพยาบาลปางมะผ้าที่ขับรถขึ้นหมู่บ้านนี้เป็นประจำ) เป็นถนนที่เทพื้นหนาตามมาตรฐาน สวยงาม มีแสงสว่างเป็นระยะ ถนนนี้ไปสิ้นสุดที่ท้ายบ่อน้ำบ่อฟ้าตรงที่จะขึ้นเนินเขาสู่บ้านบน แต่หลังจากนั้นก็จะเป็นทางดินลูกรังที่ได้รับการปรับปรุงใหม่ให้กว้างขวางและสวยงามขึ้น ที่สำคัญคือต้นไม้ใหญ่ริมทางได้ถูกตัดหายไปจนเกลี้ยง เปิดทัศนวิสัยให้มองดูกว้างโล่งไปสุดลูกหูลูกตาแต่ปราศจากร่มเงาเหมือนเคย

การสร้างถนนในหมู่บ้านนี้ทำให้มีการถมตลิ่งลำน้ำกลางทำให้ลำน้ำให้แคบลงอย่างเห็นได้ชัด ตัวตลิ่งที่เคยมีต้นไม้และแก่งและโขดหินอันเป็นที่อยู่ของปลา บัดนี้ถูกถมทับไปด้วยก้อนกรวดก้อนหินจนคมเรียบสวยเป็นคันถนนไว้ให้เดินสัญจรได้ตลอดแนว แต่ว่าปลาเล็กปลาใหญ่ที่เคยเป็นแหล่งอาหารของคนในหมู่บ้านก็ได้หายไปหมดชีวิตของสายน้ำได้เปลี่ยนแปลงไปแล้ว

ครูวิมลเล่าว่า ตลิ่งใหม่นี้ทำด้วยงบประมาณของจังหวัด น่าจะเกี่ยวกับการที่ระยะหลังหมู่บ้านเรามีคนมาเยี่ยมเยียนมากขึ้น จึงเป็นเหตุหนึ่งที่ทำให้เกิดการปรับปรุงหลายสิ่งหลายอย่างตามมา

เรื่องของกาแพ

อาชีพหลักของชุมชนนี้คือการทำเกษตรปลูกพืชไร่ หลัก ๆ ได้แก่ ข้าวไร่และข้าวโพด ข้าวไร่ ชาวบ้านจะทำในแปลงเล็ก ๆ ไร่กินกันเองในครัวเรือน ขณะที่ข้าวโพดจะปลูกเป็นแปลงขนาดใหญ่เพื่อไว้ขายให้แก่พ่อค้าคนกลาง ซึ่งราคาจะแปรเปลี่ยนไปขึ้นอยู่กับท้องตลาด บางปีก็ราคาไม่ดีจนชาวบ้านจะเลิกปลูก ดังเช่นในปีนี้เป็นต้น

ในการลงพื้นที่ครั้งนี้ คณะผู้วิจัยได้เชิญนักส่งเสริมการปลูกกาแพ (คือคุณอ้อต) มาร่วมเรียนรู้กับพวกเราและชาวบ้านด้วย โดยจะสำรวจความเป็นไปได้ที่จะส่งเสริมให้กาแพกลายเป็นพืชเศรษฐกิจตัวใหม่

ของแอกโก – แสนคำลือหากชาวบ้านสนใจ กาแฟพันธุ์ “มูรูโนโว” คืออาราบิก้าคุณภาพดีที่หวังจะให้ที่นี่เป็นผู้ผลิตหนึ่งเดียว ซึ่งจะคงความแท้ของสายพันธุ์นี้ไว้มิให้ปลอมปน อันหมายถึงคุณภาพของกาแฟที่จะมีเอกลักษณ์นั่นเอง นี่คือความคาดหวังในใจของคุณอ้อต นักส่งเสริม

ชาวบ้านส่วนใหญ่ที่มาฟังคำชี้แจง ดูสนใจ ด้วยส่วนใหญ่เคยมีประสบการณ์การปลูกต้นกาแฟมาแล้ว ก่อนหน้านี้ที่มีการส่งเสริมแต่ขาดการสานต่อไปสู่การรับซื้อผลผลิต ต้นกาแฟรุ่นนั้นจึงหลงเหลืออยู่ที่บางบ้านของชาวบ้าน ยืนต้นออกดอกออกผลมาให้หล่นทิ้งไปเสียอย่างนั้น ส่วนใหญ่เมื่อฟังจบต่างยกมือขอเข้าร่วมโครงการด้วยแต่อยากได้รับต้นกล้ามาปลูกแทนที่จะเป็นการเพาะจากเมล็ด ทางทีมส่งเสริมวิเคราะห์ว่า สาเหตุหนึ่งน่าจะเป็นเพราะอยากจะได้เก็บเกี่ยวผลให้ได้ไว ๆ แต่เมื่อทีมอธิบายถึงข้อดีของการเพาะจากเมล็ดไป ชาวบ้านก็เข้าใจมากขึ้น

ในการเพาะเมล็ดกาแฟ ลอซ่าเสนอให้บ้านบนบ้านล่างแยกกันดูแล ประวิทย์เสริมว่า หากเอามาทำรวมกันอาจมีปัญหาถิ่นแรงแและเกียงงอนกัน จึงน่าจะให้จับกลุ่มกันกลุ่มละ 10 คน แล้วแยกกันดูแลไปตามแต่ละกลุ่มปึกของตัวเอง ขณะที่คุณอ้อตรวมถึงทีมเราดูจะอยากเน้นให้ชาวบ้านทำด้วยกันเพื่อสร้างความสมัครสมานสามัคคี โดยอาศัยการทำงานร่วมกันเป็นตัวเชื่อม ทำสุดดูเหมือนว่าข้อสรุปอาจจะเป็นแบบที่ลอซ่าและประวิทย์เสนอ

แล้วกลุ่มก็สรุปลงที่ตัวภารกิจเบื้องต้นที่ต้องทำขณะนี้ ได้แก่ การรวบรวมรายชื่อชาวบ้านที่สนใจ รวมถึงขนาดของพื้นที่ปลูก การเพาะเมล็ดพันธุ์และเลี้ยงกล้าให้โต และการเตรียมแปลงปลูกและเตรียมไม้พี่เลี้ยง สิ่งท้าทายคือจะทำอย่างไรที่จะรักษาความมั่นคงทางรายได้ของผู้ปลูกใน 2 – 3 ปีแรก ความมั่นคงทางอาหารที่จะไม่สูญเสียพืชอาหารที่เป็นต้นทุนของชุมชนไป และการรักษาความไว้วางใจและให้หลักประกันซึ่งกันและกันระหว่างผู้ปลูกกับผู้รับซื้อ สิ่งเหล่านี้ คณะนักวิจัยรวมถึงผู้ส่งเสริมเองคงต้องร่วมกันทำงานกับชาวบ้าน กับกลุ่มแกนนำ และกลุ่มผู้นำรุ่นใหม่ ซึ่งเป็นการเรียนรู้จากกันและกันไปอีกสักระยะหนึ่ง

ต่อไป ผู้วิจัยจะนำเสนอเรื่องราวอันเป็นฉากและชีวิตของผู้นำรุ่นใหม่และชาวบ้านบางคน เพื่อทำความเข้าใจมุมมองภายในที่พวกเขามีต่อตนเอง คนรอบข้าง หรือชุมชนสังคมรอบตัว ในช่วงเวลาตอนนั้นว่าเป็นอย่างไ

นะป๋อย

นะป๋อยคือหนึ่งในกลุ่มผู้นำรุ่นใหม่ เป็น อสม. บ้านอยู่ป๊อก 3 โดยนิสัยเป็นคนพูดจาตรง ๆ และค่อนข้าง หุนหัน หลังอาหารเช้าวันที่ 8 พฤษภาคม 2560 ทีมผู้วิจัยได้ไปเยี่ยมที่ศูนย์เด็กเล็กที่บ้านล่าง ทราบ จากพินิตาซึ่งเป็นครูที่นั่นว่า นะป๋อยมารอพบ มีเรื่องที่ยากพูดคุยด้วย เมื่อเธอทำธุระส่วนตัวเสร็จจึง เข้ามา เห็นสีหน้าไม่สู้ดีนัก ได้ยินมาก่อนหน้านี้ว่าเธอมีบางเรื่องที่ไม่สบายใจ เรื่องแรกที่เธอเปิด ประเด็นก็คือ ... เธอรู้สึกไม่สบายใจที่มีเรื่องบาดหมางกับเพื่อนในกลุ่ม ตนเองเก็บเรื่องนี้ไว้ในใจ เรื่อยมา ยอมรับว่าตนเองไม่เคยเรียนหนังสือ และไม่ได้อยากเป็น อสม. ที่ต้องมาทำตรงนี้เพราะ เกรงใจและอยากช่วยคน ตอนนี่ ตนเองเลยต้องพยายามห่าง ๆ เพื่อนคนนั้น นะป๋อยเล่าด้วยความ คับอกคับใจ

..... พยายามจะไม่โกรธ ก่อนหน้านี้เข้าไปจัดการกับคนเมาในหมู่บ้านที่จะทะเลาะตีกันกับ อีกคน จนทำให้คนนั้นไม่พอใจ พ่อเฒ่าซึ่งเป็นญาติของคนนั้นก็ไปด้วย และจะมา ทำร้ายเมียของเพื่อน ฉันเข้าไปห้าม จับมือพ่อเฒ่าไว้ และกำลังจะเงื้อมือขึ้นตี แต่ก็คิดได้ ทัน จึงหยุดตัวเอง ไม่ได้ตีพ่อเฒ่า เราหยุดคิดได้ รู้สึกว่าชนไปก็ไม่มีประโยชน์ เลยระงับ ตัวเองได้.....

เมื่อได้บอกสิ่งที่ไม่สบายใจออกมา สีหน้าของนะป๋อยก็เริ่มดีขึ้นและมีรอยยิ้ม ผู้วิจัยถามว่า ในหมู่บ้านนะ ป๋อยชอบทำงานอะไร เธอก็เล่าว่า

ชอบทำงานเกี่ยวกับการเป็นผู้นำ นำการพัฒนาในหมู่บ้าน คอยดูเด็ก ให้เด็กไป โรงเรียน แม่เด็กก็มาขอบคุณ คอยดูไม่ให้คนกินเหล้าทะเลาะกันในหมู่บ้าน เด็กวัยรุ่น กินเหล้าและตีกัน พักหลังลดลง เพราะเราเข้าไปห้ามได้ ชอบดูแลงานในหมู่บ้าน ... ตัวเองต้องทำตัวเองให้ได้เสียก่อน ถึงค่อยไปสอนคนอื่น

เคยพาคนเจ็บไปส่งโรงพยาบาล คนเป็นวัณโรค เป็นเอดส์ แม้เขาไม่มีบัตร ก็เอา ขึ้นหลัง พาเดิน พาไปส่งถึงข้างล่าง พ่อหลวงยังเคยว่าว่า ไม่กลัวเธอที่พาคนไม่มีบัตรลง ไปอย่างนั้น เราคิดว่าเราแค่อยากช่วยเขา ไม่กลัว คนเป็นโรคเอดส์ตาย ก็ช่วยอาบน้ำ ช่วยฝังให้ ไม่กลัว คนตายทุกคนในหมู่บ้าน เราอาบน้ำให้มาหมด แต่งตัวให้ เราเป็นคน เดียวที่ทำแบบนี้ เราทำให้ทุกคนยกเว้นแค่คนเดียวที่ไม่ได้ทำให้ คือจำนุ เสียใจ ตอน นั้นมา เลยไปทำให้ไม่ทัน รู้สึกเสียใจ เพราะเป็นเพื่อนเราเอง

..... ใครไม่เข้าใจก็ไม่เป็นไร นาน ๆ ไป คนที่เข้าใจก็จะมาขอบคุณ

พินิตา

วันที่เราพบพินิตา เธอกำลังทำหน้าที่ดูแลเด็ก ๆ ประมาณ 11 คนที่มาอยู่ที่ศูนย์เด็กเล็กบ้านล่างในเช้าวันนั้น หลังจากที่เขาจัดการเด็ก ๆ ให้ทำกิจกรรม รับประทานอาหาร และพานะป๋อยมาคุยกับทีมผู้วิจัยแล้ว พ่อเริ่มว่าง เธอจึงมานั่งคุยด้วย เธอเริ่มเล่าถึงศูนย์เด็กเล็กที่ดูแลอยู่ รวมถึงปัญหาที่ว่าหน้าฝนมักถูกน้ำท่วมและที่ว่าไม่ค่อยมีเด็กมาเรียน

ที่นี่มีเด็ก 20 คน มีจากแสนคำลือ 5 คน บางทีมีแต่ชื่อมาสมัครไว้ แต่ตัวไม่มา มา ก็มาเอาแต่นม บางทีก็มาบ้างไม่มาบ้าง หรือมาแล้วก็กลับบ้าน ช่วงนี้เด็กโตปิดเทอม เด็กเล็กก็เลยไม่มาไปด้วย เพราะนึกว่าปิดเทอมตามพี่ แต่จริง ๆ ที่นี่ยังต้องมาอยู่ทุกวัน ต้องไปตามที่บ้าน พ่อเปิดรับสมัครก็ไม่มีใครมาสมัครสักคน เลยดูรายชื่อและไปตามถึงที่บ้านให้สมัคร ตอนนี้ได้ 10 คน พ่อไม่ค่อยมีเด็กมาเรียนแบบนี้ก็กังวลว่าจะประเมินเด็กไม่ได้ นอกจากนี้ ความคาดหวังก็ไม่ตรงกัน พ่อแม่เด็กก็อยากให้เรียนอ่าน เขียนหนังสือ แต่พินิตาว่าต้องให้เด็กทำกิจกรรม ร้องเพลง ฟังนิทาน

แม่เด็กเคยบอกว่า เด็กตัวเล็กอยู่ ไม่อยากให้มา อยากให้อยู่ที่บ้าน จำแฮ (ที่เป็นพี่ชายลอส่า) เคยเสนอว่า ขอให้มีรถมารับส่งเด็ก โดยอาสาเป็นคนมาส่งให้เองหากมีค่าน้ำมันรถ หลานของพ่อหลวงเคยมาอยู่เหมือนกัน แต่ตอนนี้ไม่ได้มาแล้ว

..... รองบประมาณจาก อบต. ที่จะมาจัดสรรอุปกรณ์การเรียนต่าง ๆ ให้ โดยต้องแบ่งกันระหว่างที่นี้กับบ้านหัวกลาง ของที่ต้องการก็เช่น สบู่ แป้ง ของเล่น ซีดี เพลง การ์ตูน

พินิตาดูเป็นคนที่ไม่แบกรับเรื่องราวของเพื่อน ๆ และคนรอบตัวอยู่ไม่น้อย มักมีเรื่องคิดมากเกี่ยวกับสัมพันธภาพกับผู้คน น้ำเสียงที่เล่าออกมาบ่งบอกได้ถึงความเป็นห่วง เครียด และบางครั้งก็ดูท้อแท้ เธอมักพูดถึงเหตุการณ์ที่ขัดแย้งกับคนอื่น แล้วลงท้ายว่า “... เขาตำราเรา เราจะไม่ด่ากลับ อดกลั้น ตั้งสติ ...”

ช่วงนี้สามีกลับมาอยู่ด้วย รู้สึกมีความสุขดี ลูกก็พากลับมาให้เรียนอยู่ในหมู่บ้าน (เพื่อรอรับทุน) แต่โรงเรียนสอนไม่ค่อยดี ตอนนี้อ่านหนังสือไม่ค่อยได้แล้ว กับนะป๋อย เคยจะทะเลาะกัน มีคนเชียร์ให้ตีกันด้วยซ้ำ แต่ก็คิดว่าเราเป็นเพื่อนกัน เลยห้ามใจไว้ได้ เราเป็นห่วงความรู้สึกของเขา เห็นเขาไม่สบายใจ เขาเป็นคนพูดจาตรง ๆ ดี แต่ระยะหลังพอเขาไม่สบายใจ ก็ไม่ค่อยได้มาเจอกัน ส่วนนาตยา ก็เป็นห่วงลูกเขาเรื่องทุนการศึกษา เคยพากันไปถึงแม่ฮ่องสอนและได้สอบถามเรื่องนี้แต่ก็ยังไม่ได้เรื่อง และกลัวจะผิดใจกันกับ

คนในหมู่บ้าน เราก็ไม่สบายใจ สงสารนาตยา ดุหมัดหวัง และเขาอาจจะย้ายไปอยู่ทาง เชียงใหม่

เรื่องสุดท้ายที่เธอเล่าถึงคือเรื่องแม่ของตัวเอง

กังวลเรื่องแม่ แม่เคยติดยาบ้า และอาละวาด เคยส่งแม่ไปบำบัดที่แม่ฮ่องสอน ให้อยู่ จนครบ 14 วัน พอกลับมาก็ดีขึ้น ตอนนั้นแม่เป็นปกติ แม่ไว้วางใจเรา ฝากเงินไว้ที่เรา มา กินข้าวด้วยกันเสมอ ๆ เรื่องแม่ทำให้รู้สึกกังวลเกี่ยวกับปัญหายาเสพติด

ด้วยการที่เป็นครูเพียงคนเดียวของศูนย์เด็กเล็ก พนิดาจึงต้องจัดการทุกอย่างเป็นหลัก รวมถึงต้องปลีก ตัวไปทำงานอื่น ๆ ด้วยนอกเหนือจากการดูแลเด็ก หากโดนร้องขอ อย่างเช่น การทำเอกสาร หรือ แม้กระทั่งการไปเตรียมข้าวปลาอาหารเพื่อเลี้ยงรับรองแขกที่มาเยือนหมู่บ้านในบางครั้ง

นาตยา

นาตยาบ้านอยู่ป้อม 1 โกล้ ๆ กับบ้านของพนิดา สองคนนี่ค่อนข้างสนิทสนมกัน นาตยาแม้จะพูดไม่ค่อยเก่งแต่ดูเป็นคนที่มีความละเอียดถี่ถ้วน ช่วงนี้ไม่สบายใจเกี่ยวกับเรื่องทุนการศึกษาของลูก รู้สึก กลัวและกังวลมากในด้านความสัมพันธ์กับคนในหมู่บ้าน

ตอนนี้ได้ตัดสินใจ จะส่งลูกไปเรียนต่อ ม.1 ที่ป่าาย ส่วนตัวเองกับแฟนจะไปรับจ้างที่ เชียงใหม่ หรือไม่ก็เชียงราย ลองดูสัก 1 ปี ฝากญาติให้ช่วยดูแลสัตว์เลี้ยงที่บ้าน ตอนนี้วัวส่วนใหญ่ก็ขายไปแล้ว เหลือไว้ 1 ตัว กับไก่อีกฝูง ว่าจะไม่ปลูกข้าวสักปี ลอง ซื่อกิน ตกปีละ 5 พันบาท น่าจะดีกว่าปลูกเอง ที่ผ่านมาร่างกายได้รับสารเคมีมา มากแล้ว อยากพัก ตรวจเลือดที่ไรก็เจอสารเคมี ปีหน้าค่อยกลับมาทำไร่ต่อ อยากปลูก กาแฟมาก

ระหว่างที่ไม่อยู่ จะฝากพนิดาให้ช่วยทำรายงาน จัดการเรื่องเอกสารของ อสม. ให้ ตัวเองก็จะกลับมาดูเป็นระยะ ยังไม่ยอมลาออกจาก อสม.

อีกเรื่องหนึ่งที่นาตยาให้ทรศนะในเชิงลบ ก็คือเรื่องการใช้ไฟฟ้าของคนในหมู่บ้าน

เตี้ยวนี้ในหมู่บ้านมีระบบโซลาร์เซลล์ ให้ใช้ฟรี ทุกคนเลยใช้กันเต็มที่ ไม่มีใครช่วยกัน ประหยัด ชาวบ้านเสีย 1 พันบาทเป็นค่าเดินสายไฟเข้าบ้าน ระดมเงินติดตั้งกันเอง ใครเดินสายไฟแล้วก็จะได้ใช้ฟรี แต่ปริมาณไฟฟ้าที่มียังจำกัดอยู่ บางคนไม่ได้ติดตั้งเพราะ

รอดู ไม่แน่ใจว่าจะมีไฟฟ้าพอใช้ได้จริงหรือเปล่า ตอนนี้ทุกบ้านเริ่มมีเครื่องใช้ไฟฟ้า ทั้งเครื่องซักผ้า หม้อหุงข้าว พ่อหลวงเคยประกาศว่าไม่ให้ใช้ไฟฟ้ามเพื่อย ไม่ให้ใช้กับ เครื่องซักผ้า กับหม้อหุงข้าว แต่ชาวบ้านส่วนใหญ่ไม่ค่อยเชื่อฟัง ทุกคนใช้หมด บอก ว่าจ่ายพันบาท ต่อไฟเข้าบ้านแล้ว ก็ต้องใช้ให้คุ้ม ไม่เห็นต้องประหยัด

อยากให้มระบบติดมิเตอร์ เก็บตังค์คนใช้ไฟฟ้าตามจริง จะได้ไม่ใช้อย่างสิ้นเปลือง ที่ ผ่านมาไฟฟ้าพลังน้ำมีการเก็บเงินตามมิเตอร์ คนเลยใช้กันอย่างประหยัด

นาดยามองเรื่องนี้ในมุมของปัญหา อยากให้จัดการให้เป็นระบบ และเห็นด้วยกับการเก็บค่าไฟฟ้าตาม การใช้งานจริง เธอมีวิจารณ์ว่าชาวบ้านไม่ค่อยเชื่อฟังกัน ไม่ฟังพ่อหลวง ไม่เคารพนายก อบต. รวมถึงละเลยกติกาในหมู่บ้าน เธอถึงท้ายถึงกลุ่มสับสนุนว่า

กลุ่มสับสนุนบางคนจะทาส่งดี ๆ ได้ก็เฉพาะตอนที่ทีมอาจารย์มาเท่านั้น พออาจารย์กลับไป บางคนก็ไม่ทำ ไม่ค่อยเชื่อฟังกัน อาจารย์มาที่ไร นาดยากก็เอาแต่เรื่องหนักใจมาคุยกับ อาจารย์ทุกครั้งเลย!

ลอส่า

ลอส่าเป็นคนเงียบขรึม พูดน้อย แต่ดูหนักแน่นมีหลักการ หลายครั้งดูเหมือนมีเรื่องราวลึก ๆ เก็บไว้ในใจ โดยเฉพาะพลังที่อยากทาส่งหลายส่งหลายอย่างในชีวิต หนึ่งในนั้นคือแปลงเกษตรผืนใหญ่ที่ปลูกตามหลัก ทฤษฎีใหม่ เมื่อถามถึงส่งที่ได้เรียนรู้จากโครงการอบรมครั้งก่อน เขาตอบว่า “ยังนึ่งสมาธิเป็นประจำ ทุกเช้าและก่อนนอน ในการประชุมของหน่วยงานสาธารณสุขทุกหน่วยงานก็มีการนำการนึ่งสมาธิ 3 – 5 นาทีไปใช้ก่อนที่จะเริ่มประชุม และยังได้ทำบัญชีรายรับรายจ่ายอยู่”

บายวันที่ 8 พฤษภาคม ทีมผู้วิจัยได้มีเวลาพูดคุยกับลอส่าที่สนามหญ้าของโรงเรียน ทุกครั้งที่คุย นอกเหนือจากงาน อสม. แล้ว ลอส่ามักเล่าเกี่ยวกับการทาสวนเกษตรตามแนวทฤษฎีใหม่ของพระเจ้าอยู่หัวเสมอ ๆ เขาดูมุ่งมั่นกับงานนี้มาก อยากทำเป็นเกษตรอินทรีย์ตัวอย่างของแม่ฮ่องสอน ที่ให้ คนได้เข้ามาเรียนรู้ เขายอมรับว่าเขาชอบงานเกษตรมากกว่างาน อสม. ส่วนตัวมีความสนใจและ ทดลองเรียนรู้และทำด้วยตัวเองมาตั้งแต่เด็ก ๆ

ช่วงนี้เตรียมทำไร เห็นชาวบ้านสนใจเรื่องปลูกกาแฟกันมาก น่าจะเป็นเรื่องดี ส่วนตัวสนใจและรักที่จะทำงานเกษตร เพราะการทำเกษตรเป็นความมั่นคงของชีวิต แต่ งาน อสม. ก็ยังทำได้ สามารถแบ่งเวลา ช่วงเช้ากับช่วงเย็น บางวันทำงานในไรถึงค่ำ

จนกลับมาไม่ทันที่จะทำงานของ อสม. บางทีก็มีให้คนมาตามที่สวน รู้สึกว่าอาจจะยังทำ
ตรงนี้ได้ไม่ค่อยเต็มที่

..... ลูกของพี่ชายที่ชื่อ ยาคาโล อายุ 25 ทำโรงเห็ดอยู่ในสวนที่เราไปดูเมื่อวานนี้ เขา
มีความตั้งใจดี น่าจะชวนมาเป็นทีมสิบผู้นำได้

ภาพรวมตอนนี้ทุกอย่างดีขึ้น ชาวบ้านรักใคร่สามัคคีกันมากขึ้น กลุ่มสิบผู้นำเราทุก
วันนี้ก็คุยกันได้ดี ไม่มีปัญหาหากัน ไม่หนักใจ เช่น แต่ก่อนนะบ่อยเป็นคนแข็ง พูดจาวา
กันตรง ๆ ผู้ใหญ่บ้านยังกลัว แต่เดี๋ยวนี้ไม่เป็นแล้ว กับพ่อหลวงทำงานด้วยกันได้ไม่
มีปัญหา มีความไว้วางใจกันมาก ถึงขนาดยืมบัตรประชาชนของกันได้เลย ตอน
ประชุมงานก็มีความพร้อมเพรียงกัน 70% แต่ปัญหาการเมืองในหมู่บ้านยังทำให้คน
ทะเลาะกันอยู่

ในมุมมองของลอซ่า เขาเห็นว่า ความสามัคคีของคนในหมู่บ้านโดยรวมดีขึ้นมาก หลังจากที่ทีมผู้วิจัยมา
ช่วยอบรมให้ แต่เมื่อคุยกันต่อก็พบว่ายังมีความขัดแย้งระหว่างชาวบ้านด้วยกันและกับตนเองที่เป็นหนึ่ง
ในกลุ่มสิบผู้นำรุ่นใหม่ ลอซ่าเสริมว่าตอนนี้ทุกอย่างดีแล้วเหลือแค่อีกนิดเดียวที่ต้องแก้ไขก็คือเรื่อง
การเมืองในหมู่บ้าน หากชาวบ้านไม่ทะเลาะกันด้วยเรื่องการเมืองก็จะดีมาก

..... กับชาวบ้านบ้านบน คุยกันได้หมดทุกคน แต่มีอยู่บ้านหนึ่ง เขามาเพ่งเล็งเรากับ
จ่าแหวว่าเป็นสายให้กับทางป่าไม้หรือเปล่า กับอีกคนหนึ่งอยู่บ้านบ็อก 5 เห็นเราเป็น
ผู้ช่วยพ่อหลวง เลยเขม่นไม่ชอบ แต่เราไม่ติดใจ

ส่วนคนบ้านล่าง ลอซ่าบอกว่าความสัมพันธ์ก็ยังมีปัญหาอยู่บ้าง และเขาไม่เห็นด้วยที่มีบางคนจาก
นอกพื้นที่จะมาอยู่ในทีมสิบผู้นำ เพราะเขาอาจจะมาหมู่บ้านนี้ก็ด้วยผลประโยชน์ ไม่ใช่เพราะอยาก
ทำงานเสียสละเพื่อแอโก้ – แสนคำลือ

ลอซ่าให้ทรรศนะต่อการพัฒนาของหมู่บ้านว่า สิ่งสำคัญที่จะช่วยแก้ปัญหาต่าง ๆ ลงได้ในที่สุด ก็คือ
การเลี้ยงสัตว์ หากจัดระเบียบเรื่องสัตว์เลี้ยงในหมู่บ้านได้ ก็จะแก้ปัญหาได้หมด ตอนนี้เรื่องหมูแก้ได้
แล้ว เหลือแต่วัวกับควาย ที่จะต้องตกลงกันหาพื้นที่นอกหมู่บ้านเพื่อนำไปเลี้ยงรวมกัน ไม่ให้อยู่ใน
หมู่บ้านอีกต่อไป โดยคาดว่าปัญหานี้จะได้ช้อยู่ดีร่วมกันในไม่ช้า

ทุกวันนี้ คนในหมู่บ้านปลูกพืช ทำมาหากินได้ไม่สะดวก ก็เพราะปัญหาสัตว์เลี้ยง คน
ทะเลาะกันก็เพราะปัญหาสัตว์เลี้ยง

วันที่ลอสอาพาพวกเราไปดูแหล่งน้ำที่ทำประปาภูเขาของหมู่บ้านและบริเวณที่เป็นป่าต้นน้ำ ทางไปตอย ผักกูด เขาได้ให้ความเห็นไว้ว่า ควรนำวัวของหมู่บ้านมาเลี้ยงรวมกันไว้ในเขตป่าแห่งนี้ เขาอยากสร้างบ้านพักไว้สักหนึ่งหลัง ล้อมรั้วบริเวณนี้เพื่อนำวัวมาปล่อยไว้ เชื่อว่าสามารถทำได้และจะไม่ทำลายป่า

..... ที่นี้ตั้งใจให้เป็นทีเลี้ยงวัวของหมู่บ้าน แต่ก่อนก็เคยเลี้ยงไว้แถวนี้ แต่ตอนนี้ได้รั้อถอนรั้วและประตูคอกออกไปแล้ว (ลอสอาซีให้ดูร่องรอยที่เคยเป็นรั้วและประตูคอกวัวมาก่อน) ความของบ้านวนาหลวงเอง ตอนนี้ก็เลี้ยงอยู่ในป่านี้เหมือนกัน ห่างขึ้นไป 3 กิโลเมตร เลี้ยงได้ ไม่ทำลายป่าสักต้น เคยมีบ้านพักหลายหลังสร้างไว้อยู่ริมทาง ตอนนีรั้อถอนไปแล้ว เหลือแต่เสา แต่ก่อนชาวบ้านเคยทำไร่แถวนี้ แต่มีจิตสำนึกว่าเป็นป่าต้นน้ำ เลยเลิกทำแล้วย้ายออกไป ป่าไม้ไม่อนุญาตให้สร้างบ้านบริเวณนี้ ตามกฎหมายจริง ๆ สร้างได้ 1 หลัง มากกว่านั้นจะถูกรื้อถอนทำลาย ทุกวันนี้ก็มีอยู่แล้วหนึ่งหลังของหมู่บ้านเรา ป่าไม้ก็รับทราบและบางครั้งก็มาอาศัย มาดูแล ช่วยกัน

ป่าต้นน้ำกับป่าหมุนเวียนที่ใช้ทำกินไม่ทับซ้อนกัน ไม่น่าจะมีปัญหา ป่าต้นน้ำในอุทยานจะมีแต่ต้นไม้ใหญ่ เขียวตลอดปี แต่ป่าหมุนเวียนจะต่างกัน ไม่เหมือนกัน แยกแยะได้ ชาวบ้านรู้และจะไม่บุกรุก

ขากลับจากป่า กลางทางผ่านเขตของที่ทำการป่าไม้ ลอสอาซีให้เห็นจุดเกิดเหตุที่มีข่าวใหญ่ว่า ชาวบ้านบุกทำลายทรัพย์สินของทางราชการ จริง ๆ แล้ว เป็นเพียงไม้ไผ่เล็ก ๆ เอง คล้ายกับจะบอกว่า ชาวที่ออกไปนั้นรุนแรงเกินจริงไปหน่อย ประเด็นนี้ จำแอเสริมว่า คนที่ไปมีเรื่องกับป่าไม้นั้น โดนรั้อถอนพืชไร่ที่ไปปลูกอยู่ในเขตป่าสงวน เลยเกิดความไม่พอใจเจ้าหน้าที่จึงก่อเหตุขึ้น เรื่องนี้ได้นำไปสู่ความรู้สึกขัดแย้งระหว่างราชการกับชาวบ้าน

จะล่อ

เช้าวันที่ 9 พฤษภาคม ก่อนที่ทีมเราจะไปรับประทานอาหารเช้าที่บ้านของจำแอ จะล่อได้แวะมาทักทายกับผู้วิจัย จึงได้มีโอกาสพูดคุยและแลกเปลี่ยนเรื่องราวกัน จะล่อเป็นหนึ่งในกลุ่มผู้นำรุ่นใหม่ มีบ้านอยู่ที่บ้านบน (บ็อก 4) เช่นเดียวกับลอสอาและจำแอ แต่ดูค่อนข้างห่างเหินจากกลุ่ม ส่วนหนึ่งเพราะไม่ค่อยได้อยู่ในหมู่บ้าน เขาพูดภาษาไทยไม่ค่อยคล่องเท่าเพื่อน แต่ดูเป็นคนที่มีความคิดเป็นของตัวเองมากทีเดียว

ช่วงนี้เตรียมทำข้าวไร่ ปลูกได้ผลดี ทั้งข้าวเจ้าและข้าวเหนียว ข้าวเจ้าเอาไว้กินเองเพราะชอบกิน ส่วนข้าวเหนียวไว้ใช้ในพิธีกรรม ใช้ทำข้าวบู้ก ทำขนม ที่ปัก 5 ก็ปลูกแต่ได้ผลน้อย ไม่ค่อยดี เพราะพันธุ์ข้าวไม่ดี

จะล่อเล่าถึงการล่าสัตว์ ว่ายังเป็นกิจกรรมที่มีคนทำอยู่เรื่อย ๆ สัตว์ที่ล่ามาสามารถนำไปขายได้ที่ถ้ำลอด

แต่ก่อนสัตว์ที่ล่ามาจะต้องแบ่งให้ปู่จ้อง ปู่เหล็ก⁸ ก่อนวันกินศาลา ชาวบ้านจะออกไปล่าสัตว์เพื่อมาทำพิธี มีหมูป่า ฟาน และก็ไปหาดอกไม้สมุนไพร เพื่อมาทำพิธี ปู่จ้องหาเก่ง ไปหาแถวใกล้ ๆ หมูบ้าน สมุนไพรรักษาได้หลายอย่าง แก้ปวดท้อง เวลาปวดท้อง หรือเลือดไหล ปู่จ้องรักษาได้ แต่วัยรุ่นสมัยนี้ไม่สนใจแล้ว

นอกจากนี้ จะล่อยังเล่าถึงคนเก่าคนแก่ในหมู่บ้าน เช่น พ่อตาของจำแสบเป็นปู่เหล็ก มีความสามารถทำเครื่องมือเครื่องใช้ต่าง ๆ ส่วนพ่อของจำแสบเองก็เป็นพ่อหลวงที่บ้านแอลามาก่อน ส่วนปัญหาในหมู่บ้าน จะล่อเอ่ยถึงเรื่องสัตว์เลี้ยว

แก้ปัญหาสัตว์เลี้ยว ด้วยการล้อมคอกหมู ส่วนวัวควายรอให้พ่อหลวงส่งย้ายไปอยู่รวมกัน จะได้แก้ปัญหาปลูกพืชในหมู่บ้านได้ ต้องรอย้ายไปพร้อม ๆ กัน เวลาเอาวัวไปเลี้ยงในป่า จะมีหมาป่ามากินลูกวัว จะต้องมีคนไปเฝ้า

จะล่อเล่าถึงปายสองแ่ง⁹ ที่ตัวเองไปมาบ่อย ๆ เพราะน้องชายอยู่ที่นั่น แล้วให้ความเห็นเกี่ยวกับความมั่นคงของหมู่บ้านทำนองว่า ความเด็ดขาดของผู้หน้าน่าจะเป็นคำตอบ

ไปบ่อย ไปช่วยน้องชาย ขับรถประมาณ 2 ชั่วโมงจากที่นี่ ที่ปายสองแ่งมีการปลูกข้าว ข้าวโพด เลี้ยงสัตว์ อย่างอื่นไม่เห็นทำอะไร ไม่ได้ปลูกผักอย่างอื่น ที่นั่นมีวัด มีพระ 10 องค์ มีป่าไม้ และทหารมาช่วยชาวบ้าน ชาวบ้านเข้มแข็งดี สามัคคี ดีกว่าบ้านเรา ที่ดีกว่าเพราะเขามีผู้นำเข้มแข็ง เรียกประชุมชาวบ้านได้บ่อย ๆ เพราะมีพระ มีทหารอยู่ด้วย

⁸ ตำแหน่งทางสังคมที่มอบให้แก่ผู้อาวุโสในชุมชนที่เป็นผู้นำทางจิตวิญญาณของชาวลานู ปู่จ้องคือผู้เฒ่าที่ดูแลและเฝ้าระวังสุขภาพทางกายและใจของชาวบ้าน ส่วนปู่เหล็กคือผู้เฒ่าที่มีความเชี่ยวชาญในการทำเครื่องมือเครื่องใช้ที่เป็นโลหะ รวมถึงอาวุธต่าง ๆ

⁹ ชื่อหมู่บ้าน (ปัก) หนึ่งในเขตหมู่ 4 ตำบลเวียงเหนือ อำเภอป่าสัก จังหวัดแม่ฮ่องสอน

ทหารมาอยู่ในหมู่บ้านแล้วดี ดีกว่า อยากให้มีทหาร มีป่าไม้มาอยู่ จะได้มีผู้นำ มีความสามัคคี ทุกวันนี้หมู่บ้านเรา มีแต่พวกเรา มีจะลอ มีจำแฮ เวลาเรียกประชุมก็ไม่ค่อยมีคนมา แต่ถ้าทหารเรียก คนมาเยอะ คนเชื่อฟัง ถ้าเราเรียกกันเอง คนไม่ค่อยเชื่อฟัง

แถวบ้านเรายังมีปัญหาหายาเสพติดแพร่หลายอยู่ ไม่รู้จะทำยังไงดี แต่ระยะหลังก็เริ่มมีน้อยลง สมัยก่อน คนสูบบุหรี่ (ยาตำ) เป็นยา เดี่ยวนี้ บางคนยังติด อายุมากแล้ว ต้องเสพ ไม่งั้นจะเป็นไข้ ไม่สบาย คนจะเสพต้องไปหาซื้อจากข้างนอก (ประเทศเพื่อนบ้าน) ในหมู่บ้านไม่ปลูก ซื้อกินวันละ 10 – 20 บาท แต่ก่อนสูบบุหรี่เยอะ บางคนสูบบุหรี่วันละ 100 – 200 บาท แบบนี้ไม่ดีกับร่างกาย แต่ถ้ากินน้อย ๆ จะเป็นยา

จำแฮ

จำแฮมีบ้านอยู่ป๊อก 4 เขาได้เล่าถึงเรื่องราวของบ้านบน (ซึ่งมีป๊อก 4 กับป๊อก 5) รวมถึงเรื่องที่ทำให้ไม่สบายใจในระยะเวลาที่ผ่านมาเกี่ยวกับการทำหน้าที่ อสม. แล้วเจอเหตุการณ์ที่ทำให้เครียด

เราไปช่วยเหลือ ไปตรวจเช็คสุขภาพตามหน้าที่ให้ชาวบ้านบ่อย ๆ จนวันหนึ่งมีชาวบ้านที่ป๊อก 5 ถูกตำรวจจับ เราเลยโดนเพิ่งเล็งจากเขาว่า สงสัยเป็นสายให้ตำรวจมาจับ ทำให้เรากลัวมาก เครียด นอนไม่หลับ และอยากเลิกเป็น อสม. ไปบอกพี่ภริมาว่า เราไม่อยากทำงาน อสม. แล้ว เราไปแจ้งพ่อหลวง ไปสาบานว่าไม่ได้ทำ จนมีผู้ใหญ่มาเป็นคนกลาง ไกลเกลี้ย มีการทำพิธีขอมา เอาน้ำมาล้างหน้าล้างมือให้เราทำให้เรื่องจบได้

..... ก่อนหน้านี้ ได้ชักชวนชาวบ้านมาช่วยกันทำสายไฟฟ้าของโซลาร์เซลล์ของหมู่บ้าน ไปเรียกตั้ง 4 – 5 รอบ กว่าจะได้คนมาประมาณ 10 คน ได้เดินสายไฟแค่ในป๊อก 4 แต่ป๊อก 5 ยังไม่มีงบประมาณเลยยังไม่ได้ทำ มันอยู่ที่การดูแลรักษา จะได้ใช้งานได้ นาน ๆ เป็นคนอาสาที่จะมาช่วยทำ ช่วยเติมน้ำกลั่น ทำความสะอาดแผง ตัดต้นไม้รอบ ๆ ตอนนีให้ใช้ฟรีไปก่อน เก็บเงินเป็นคราว ๆ เฉพาะตอนที่เติมน้ำกลั่น ลองไปดูที่บ้านห้วยแห้ง ที่นั่นเขาใช้ได้แคว้นละ 2 – 3 ชั่วโมง เดือดร้อน แต่ชาวบ้านก็ยอมจ่ายเงินค่าใช้ไฟตามมิเตอร์

ที่ผ่านมา ได้ช่วยเหลืองานในหมู่บ้าน ช่วยเรื่องไฟฟ้าโซลาร์เซลล์เป็นหลัก นอกจากนั้น ก็ทำไร่ ปลูกข้าวโพดของตัวเอง ทำงาน อสม.

จะแะเล่ายังถึงเหตุการณ์และความรู้สึกต่าง ๆ ที่เป็นปัญหาเวลาทำงานร่วมกับชาวบ้านบ้านล่างและกับพ่อหลวงด้วยน้ำเสียงที่เข้มขึ้น เขาเป็นคนหนึ่งที่มักชี้ให้ทีมผู้วิจัยเห็นถึงปัญหาความขัดแย้งในด้านต่าง ๆ อยู่บ่อยครั้ง โดยครั้งนี้เล่าด้วยความกังวลว่า แกนนำชุมชนซึ่งส่วนใหญ่เป็นคนบ้านล่างมักหลงลืมชาวบ้านบน และนำโครงการที่ไ้งบประมาณต่าง ๆ ไปลงไว้ที่บ้านล่างมากกว่า ได้เอ่ยถึงวิธีการเก็บค่าไฟฟ้าในหมู่บ้านที่ดูยังมีปัญหาไม่ชัดเจน โดยรวม เป็นความกังวลที่มีต่อผู้มีอำนาจหน้าที่ในชุมชนบางคนที่ทำประโยชน์เพียงเพื่อพวกพ้องตนเองแต่ละเลยชาวบ้านส่วนใหญ่ไป โดยเฉพาะคนบ้านบน

ผู้วิจัยถามเกี่ยวกับความพึงพอใจในสภาพความเป็นอยู่ในหมู่บ้าน จำแอตอบว่า

ถ้าใช้ชีวิตแบบของใครของมัน ต่างคนต่างทำมาหากินกันไป ไม่ต้องยุ่งเกี่ยวกับ ก็พอไปได้ แต่ถ้าเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับงบประมาณแล้วไม่ได้ เรื่องเงินไม่โอเค ถ้าไม่เกี่ยวกับเงินยังโอเค ทุกวันนี้ บ้านแสนคำลือ (บ้านบน) พยายามจะพัฒนาหมู่บ้านกันเอง อยากทำงบประมาณยื่นที่อำเภอเอง เคยปรึกษากันไปรอบหนึ่ง อยากให้บริหารจัดการกันเอง

แต่อยากพัฒนาหมู่บ้าน อยากมีเหมือนบ้านสบลานที่มีพะตีตาแะ เป็นผู้นำทางจิตวิญญาณ มีความเข้มแข็ง เป็นผู้นำชุมชนที่ดูแลตัวเองได้ ชาวบ้านเชื่อฟังมาก ไม่เถียงไม่ทะเลาะกัน ที่บ้านน้ำริน เขาแยกเป็นหย่อมบ้านเหมือนแสนคำลือ เขาไม่ต้องมีผู้ใหญ่บ้าน แต่เขาเข้มแข็งมาก ดูแลตัวเองได้ ส่วนที่ปายสองแ่ง มี 7 หย่อมบ้าน เขามีผู้ใหญ่บ้านเข้มแข็ง สามารถแบ่งผลประโยชน์เท่า ๆ กัน 7 ส่วน

คนมีระเบียบ มีความสามัคคี หมู่บ้านก็จะเจริญ เลือกลงบ้อย ๆ ไม่ได้ จะนำไปสู่ความแตกแยกกันมากขึ้น บ้านล่างมีอะไรเราลงไปช่วยตลอด แต่พอบ้านบนมีงาน ไม่เห็นมีคนบ้านล่างขึ้นมาช่วยเราเลย!

จำแอทิ้งท้ายว่า ที่บ้านบนยังดูสงบและมีระเบียบเรียบร้อยได้ ก็เพราะผู้เฒ่าผู้แก่ยังเป็นหลัก เป็นที่พึ่งของชาวบ้าน เวลาท่านพูดอะไรคนก็ยังเชื่อฟัง ท่านจะดูแลไม่ให้คนนอกเข้ามาอยู่ เพราะถ้ามีคนที่ไม่รู้จักจากข้างนอกมาอยู่เยอะ ๆ หมู่บ้านก็จะไม่มีระเบียบ ท่านสั่งสอนลูกหลานในทางที่ดี เป็นที่เคารพยำเกรง ผู้วิจัยถามในภายหลังว่า ผู้เฒ่าผู้แก่คนที่ชาวบ้านให้ความเคารพนับถือท่านนั้นคือใคร จำแอตอบว่าคือพ่อเฒ่าจำปู่ ปู่ของเขาเอง

ความหวังของเราคือหมู่บ้านนี้ ไม่รู้สึกน้อยใจ แต่มีกำลังใจ มั่นใจ อยากพัฒนาให้ได้

จำโพ

จำโพเป็นผู้ดูแลระบบไฟฟ้าของหมู่บ้านทั้งหมด มีบ้านอยู่ที่บ๊อก 1 ทีมผู้วิจัยได้คุยกับจำโพที่บ้านของเขา บุคลิกยังคล้ายเดิมที่เคยเป็นมา ดูไม่แข็ง คืดเร็วพูดเร็ว มักมองโลกแง่ดี และเป็นผู้นำทางความคิด ทำให้หลายครั้งเพื่อน ๆ มักตามความคิดของเขาไม่ค่อยทัน

ชอบเป็น อสม. ที่ได้ไปอบรมนอกพื้นที่ ได้เจอเพื่อนใหม่ ๆ ชอบ ยิ่งได้ไปอบรม ยิ่งชอบ ได้ผ่อนคลาย ได้เที่ยว ได้เพื่อน กิจกรรมอบรมก็เปลี่ยนไปเรื่อย ๆ ทุกปี น่าสนใจดี ที่บ๊อกบ้านใหม่ก็มี อสม. ที่มีแวว ช่วยงานได้ดี ชื่อ นุชจิรา ซึ่งย้ายตามแฟนมาจากวนาหลวง มาที่ห้วยแห้ง และจากห้วยแห้งมาที่แอกบ๊อกบ้านใหม่ ได้ช่วยทำงานด้านสาธารณสุข พาคนเจ็บไปโรงพยาบาล ได้ไปเรียนการจ่ายยาให้คนไข้จากคุณหมอสุพัฒน์ เป็นทักษะใหม่ที่ได้เรียน ไปเรียนกันหลายคน มีประวัติ มีจำแอ อาสาขับมอเตอร์ไซค์ไปจ่ายเบียร์ยังชีพให้คนป่วยติดเตียง นอกจากนี้ ยังได้พาคนไปตรวจดีเอ็นเอที่เชียงใหม่ด้วย

เรื่องไฟฟ้าหมู่บ้านก็เรื่อย ๆ ครับ ดูแลเครื่องดีเซล ได้ทำตลอด เขามอบหมายให้ทำ ช่วงแรก ๆ ได้เงินเดือน 2 พัน หลังจากนั้น พอไฟฟ้าในหมู่บ้านเสีย ก็ทำฟรี หลัก ๆ ดูแลสายส่ง เทรียนฎีกและเลขฯ ให้ผมดูแลการเงิน คอยจดมิเตอร์ เพราะเขาทำไม่เป็น เราเลยรับมาทำหมด แต่ตามหลักทำไม่ได้นะ มันผิดกฎ มีคนมาตรวจ แต่จะปล่อยทิ้งไว้ก็ไม่ได้ ไม่มีคนทำ ต้องช่วยเขาทำ งานหลายอย่างมันยังไม่มีค่าเหนื่อยที่จะมอบหมายงานให้ก็ต้องเลือกคนที่กินเงินเดือน อะไรที่เขาทำไม่ได้ ไม่มีคนทำ ก็อาสา เข้าไปช่วยเขา เงินทองที่เก็บมากก็ต้องแยกไว้เลย นับไว้ก็คน ๆ ไม่สับสน บางที่สหกรณ์ก็มีสิทธิผิดพลาด เงินหาย หรือเบลอ เราจึงต้องคิดคำนวณหลายรอบ จนแน่ใจว่าไม่ผิด คนแก่ในหมู่บ้านบางทีก็ไม่เข้าใจว่า ทำไมเราถึงมาเก็บเงิน แต่คนหนุ่มคนสาวเข้าใจ แล้วส่วนของเงินที่เก็บมาก็เอาไปเข้าสหกรณ์ สามารถให้ชาวบ้านมากู้ยืมได้อีก เรามีทีมที่ให้คำปรึกษา เวลาที่มีปัญหา ทีมทำบัญชีใน อบต. บางทีเขาก็ขึ้นมาช่วยดูบัญชี ส่วนประวัติก็ปรึกษาได้

งานต่าง ๆ เสียสละ ช่วยเขาทำไปไม่เสียหาย ช่วยคนไว้เยอะ ๆ พอเวลาที่เราไปไหน เช่น ไปเชียงใหม่ ก็มีคนรู้จักคอยช่วยเหลือเรา บางครั้งก็ให้ที่พักด้วย ได้เพื่อนเยอะ บางครั้งพอไปถึงไหน คนที่นั่นก็โทรมาหาเราเลย แยกที่มาเยี่ยมหมู่บ้านเกือบทุกคณะ ต้องมาประสานกับผมตลอด ตัวเองเลยมีเพื่อน มีเครือข่าย เวลาไปไหนมาไหนก็มีคนช่วยเหลือเรา เราช่วยเขา พอไปทางโน้น เขาก็ช่วยเรา อาสาพาเราไปส่งถึงที่เลย

เรื่องแบบนี้ ก็คอยบอกคอยสอนน้อง ๆ ไว้เหมือนกัน ทั้งล่อล่ำ จ่าแฮ ทุกคนก็เริ่มดีขึ้น เก่งขึ้น

..... เป็นคนที่มีเพื่อนและคนรู้จักเยอะ เป็นคนที่ติดต่อกันเยอะ อย่างเวลามีคนมาจ้างให้ทำกับข้าวเลี้ยงต้อนรับแขกของหมู่บ้าน ก็รับทำบ่อย ๆ บางครั้งเขาให้ค่าจ้างมา 3 พัน ใช้ทำอาหารไปครึ่งเดียว ยังเหลืออีกครั้ง ๆ ส่วนตัวมีเวลาเยอะ ค่อนข้างว่าง บางทีก็มาอยู่บ้าน ว่าง ๆ เลี้ยงหลาน ทำกับข้าวที่บ้าน กับภรรยาที่ช่วยกันทำงานในสวน แม้จะเคยเรียนทางเกษตรมา แต่ไม่ชอบทำไร่ ไม่ได้อยากทำไร่เลย ทรัพยากรหมดไปเรื่อย ๆ ไม่อยากเห็นคนตัดไม้ตัดป่า ส่วนตัวชอบเลี้ยงสัตว์มากกว่าปลูกพืชหรือทำไร่ แต่เรื่องกาแพ ก็อยากปลูก มีพ่อมาช่วยกันด้วย

เรื่องเหล่านี้ ส่วนตัวก็ยังมึนงง แต่ก่อนตีมีเยอะกว่านี้ ตอนนั้นก็ยังมีบ้าง มันห้ามไม่ได้ ตอนเลิกงาน เวลาเด็กกินเหล้า เมากอยู่ ต้องไม่ไปด่าเขา อยากบอกพ่อแม่ให้เข้าใจว่า เวลาที่เด็กกินเหล้า ต้องไม่รีบด่า ไม่ด่าเขาตอนเมา แต่ต้องสอนตอนที่ไมเมา ด่ากันตอนโกรธก็ยังไม่โหดไปกันใหญ่ ไม่มีประโยชน์

หมู่บ้านทุกวันนี้ ประชากรเพิ่มมากขึ้น เด็ก ๆ ไม่ไปโรงเรียน ต่อไปจะมีปัญหา เช่นที่บ้านหัวกลาง มีคนอพยพจากฝั่งพม่าเข้ามาอยู่มากขึ้น ป่าไม้ก็โดนตัด หมู่บ้านเราภาพรวมยังมองเห็นไม่ชัด แต่อย่างคนที่มึนงง แล้วไปทำงานรับจ้างในเมือง แล้วสามารถส่งเงินกลับมา ได้เดือนละ 5 – 6 พัน อย่างนี้ดีเลย เป็นตัวอย่างที่ดี ที่โอเคมาก ตัวอย่างเช่น ลูกของนาบู้ ไปทำงานในเมือง เป็นคนที่เก็บเงินเก่งมาก ส่วนตัวแทบไม่ได้ใช้จ่ายอะไรเลย ส่งกลับมาให้แม่ตลอด นำเอาเป็นตัวอย่าง อยากให้เด็กบ้านเราเป็นแบบนี้

จะเห็นได้ว่า ส่วนใหญ่เวลาจ่าโพพูด มักจะเป็นแนวคิดต่าง ๆ ที่ฟังดูดีและเป็นเชิงบวก และไม่บ่อยนักที่จะเล่าตรง ๆ กลับมาที่ข้างในของตัวเอง

พ่อแม่เป็นคนใจดี เวลาคนมายืมเงินก็ให้ยืมตลอด มีบ้านให้เช่า ใครขาดเหลือก็มายืม ส่วนกลุ่มสิบผู้นำแต่ละคนก็ไปได้ดี เข้ากัน คอยกันได้ดี ไม่มีปัญหากัน เราทำหน้าที่ของเราให้ดีที่สุด และก็แนะนำเขา แนะนำตลอด ส่วนบางคนที่มีปัญหาก็คือเพราะการกระทำของเขาเอง การกระทำของเราจะบอกเองว่าตัวเราเป็นอย่างไร ยอมรับว่าคนบ้านบน บ้านล่าง ห่างเหินกันมากขึ้น โดยเฉพาะเรื่องการเลือกตั้ง ทำให้คนห่างเหิน ตอนทำแผน 3 ปี ชวนคนให้มาร่วม เราชวนให้เขามาร่วมประชุม แต่ถ้าเขาไม่มา เขาก็อาจจะไม่ได้รับความช่วยเหลือ คอยกันตลอด ต้องหันหน้าเข้าหากันจะดีกว่า คอยกันไม่ต่างคนต่างอยู่ ไม่แตกแยกกัน ภาพรวมทุกคนยังช่วยเหลือกันดี

เวลาเครียด ตัวเองจะปลีกตัวไปนั่งเงียบ ๆ คนเดียว นั่งสมาธิบ้างในป่า อ่านการ์ตูน
ปล่อยใจให้สบาย ๆ ไม่ต้องเครียด เห็นลอสำทำบ่อย เราก็ลองทำบ้าง เวลาได้ไป
ต่างจังหวัด ไปชายทะเล ไปเจอเพื่อน ๆ พี่ ๆ น้อง ๆ ก็หาเวลาสังสรรค์กัน จิบเบียร์ สบาย
ไม่เครียด

ประวัติ

ทีมผู้วิจัยมีได้มาเวลาสนทนาตัวต่อตัวกับประวัติ แต่ได้พูดคุยกับเขาอยู่เป็นระยะ ๆ ตลอดเวลาที่อยู่ใน
หมู่บ้าน สังเกตเห็นความคล่องแคล่วและกระตือรือร้นในการให้ความช่วยเหลือต่าง ๆ รวมถึงมีภาวะ
ผู้นำที่คอยขับเคลื่อนหรือชี้แนะหรือตัดสินใจทำในสิ่งต่าง ๆ ที่เป็นภารกิจร่วมกันของคนในหมู่บ้าน เข้า
วันที่ 10 พฤษภาคม ที่มีการประชุมชาวบ้านที่บ้านพ่อหลวง ประวัติก็ได้ช่วยเหลือพ่อหลวงในการ
ประกาศสิ่งต่าง ๆ กับชาวบ้านอย่างคล่องแคล่ว มีคนมาร่วมประชุมประมาณ 70 คน มีผู้นำรุ่นใหม่
(พินิตา) ช่วยจัดบันทึกการประชุม ประวัติบอกว่า ที่มาประชุมนี้มีตัวแทนจากทุกป้อม แต่บางป้อมก็
มีคนสองคน เช่น ป้อม 6 ส่วนใหญ่คนที่มาเป็นคนจากบ้านล่าง ส่วนบรรยากาศการประชุมก็ดูดีก็ดูตั้งใจ
คนฟังบ้างไม่ฟังบ้าง ตอนลงมติก็มีการให้ยกมือนับจำนวนกัน ส่วนตอนแจกของก็ดูดีก็ดูเหมือนตั้งใจ
รอคอยที่จะได้รับของ

ประชากรหมู่บ้านเรา เพิ่มมากขึ้นจากปีก่อน ๆ ส่วนใหญ่เป็นการย้ายเข้ามา เพราะที่นี้มี
พื้นที่ทำกินเยอะ รอบ ๆ หมู่บ้านมีไร่เยอะ น้ำก็ดี คนเลยอยากย้ายมาอยู่ บางคนมาจาก
กำแพงเพชร มาหาซื้อที่แถวนี้ 4 – 5 พันบาท มาอาศัยอยู่กับญาติ

นอกจากความอดทนและความเป็นนักสู้ชีวิตแล้ว ประวัติยังยกย่องถึงสิ่งที่ตัวเขาได้รับจากการเรียนรู้และ
เป็นหนึ่งในกลุ่มผู้นำรุ่นใหม่ ว่า

สิ่งที่ดีที่สุดที่ได้จากการเรียนรู้ก็คือ การมีอารมณ์ดีขึ้น สามารถดูแลควบคุมอารมณ์ตนเอง
ควบคุมไม่ให้โกรธได้ ตอนนี้อยู่ไม่โกรธใครแล้ว การทำสมาธิก็ช่วยได้มาก อยากให้มี
การนั่งสมาธิทุกครั้งก่อนการประชุม

ทั้งหมดข้างต้นคือเรื่องราวจากการพูดคุยกับกลุ่มผู้นำรุ่นใหม่ทั้ง 8 คน ขณะที่ครูเตี้ยซึ่งเป็นหนึ่งในกลุ่ม
ด้วยกลับมีภารกิจ (เป็นครูโรงเรียน ตชด.) ที่รัดตัว จึงไม่สามารถมาเข้าร่วมกิจกรรมโดยตรงกับโครงการ
ในระยะนี้ได้ จากนั้นไป จะเป็นบทสนทนาระหว่างคณะผู้วิจัยกับชาวบ้านที่เป็นคนสำคัญ ๆ บางคน

พ่อเฒ่าจำปี ไพรยุทธานนท์

บ้านพ่อเฒ่าอยู่ป๊อก 4 พ่อเฒ่าอายุ 70 กว่าใกล้จะ 80 (จำไม่ได้แน่นอน) เป็นผู้มีอายุมากที่สุด ในหมู่บ้าน พ่อแม่ของพ่อเฒ่าเป็นคนรุ่นเดียวกับพ่อเฒ่าแสนคำลือ ลูกเขยของพ่อเฒ่าแสนคำลือเป็นผู้ใหญ่บ้าน (ทางการ) โดยมีพ่อเฒ่าแอกโกเป็นผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน พ่อเฒ่าเล่าว่า สมัยนั้นพ่อเฒ่าแสนคำลือดูแลหมู่บ้าน จัดหาข้าวหาอาหารมาให้กับลูกบ้าน ลูกบ้านเลยเคารพเชื่อฟัง แต่ก่อนย้ายที่อยู่กันไปเรื่อย ๆ ย้ายมา 20 กว่าที่ถึงจะมาอยู่ที่แสนคำลือนี่เป็นการถาวร เหตุที่ต้องย้ายที่อยู่เพราะเกิดโรคระบาด บางทีมีคนตายวันละ 2 – 3 คน เลยต้องย้าย แต่เดี๋ยวนี้ไม่มีแล้ว

สมัยก่อนคนเชื่อฟังกันดี ลูกหลานไม่มีที่ไหนไป แต่เดี๋ยวนี้พ่อไปสั่งสอนเขา เขาไม่ค่อยเชื่อฟังเพราะเขามีที่ไป วิถีชีวิตคนสมัยก่อนไม่มีอะไรมาก มีแค่นี้กินข้าว เข้านอน ไม่มีเรื่องให้ทะเลาะกัน

เมื่อก่อนไม่ได้เลี้ยงวัว เลยไม่มีปัญหา เลี้ยงแต่มาเอาไว้นของ และเลี้ยงสัตว์เล็ก เช่น ไก่ หมู ปลุกข้าว ข้าวโพด ทำไร่ก็ห่างจากหมู่บ้าน หมูเดินไปไม่ถึง

เด็กเดี๋ยวนี้ไปต่างพื้นที่ไม่ค่อยช่วยทำงาน ไม่ค่อยเชื่อฟัง มีคนใหม่ ๆ ย้ายเข้ามา ดูวุ่นวาย ส่วนตัวพ่อเฒ่าไม่ค่อยชอบ เพราะไม่รู้จักคนใหม่ ๆ ถ้ามีปัญหาขัดแย้งกัน ก็ต้องให้ทำตามกฎระเบียบของหมู่บ้าน ตัดสินไปตามขั้นตอน เริ่มจากพ่อหลวงก่อน หากยังไม่ได้อีกก็ไปถึงกำนัน แล้วก็ถึงกฎหมายบ้านเมือง ทำไปตามลำดับ มีการปรับและทำตามกฎหมายเป็นสำคัญ แต่ถ้าทำแบบนี้แล้วยังไม่เชื่อฟังอีก พ่อเฒ่าก็ไม่รู้จะทำอย่างไรแล้ว

พ่อเฒ่าอธิบายลักษณะของ “คนดี” ไว้ว่า **คนดีคือคนที่ค่อย ๆ พูดค่อย ๆ จอ กัน ไม่พูดคำหยาบ “หากเขาเป็นไฟมา เราต้องเป็นเหมือนน้ำ”**

เรื่องดี ๆ ในหมู่บ้านทุกวันนี้ คือ การมีประเพณีวันพระ ทำพิธีกรรม ชาวบ้านมาทำบุญ ทานข้าวร่วมกัน ส่งผลให้เรามีสุขภาพดี มีความสุขความเจริญ แม้จะเริ่มมีคนมาร่วมน้อยลงก็ตาม ในวันพระพ่อเฒ่าจะเก็บก้อนหิน บัณฑิติน ตัดไม้ไผ่ เย็บหมวก ทำสายสิญจน์ผู้ข้อมือ เอกลักษณ์ของชาวล่าหู่ คือ การมีภาษา ความเชื่อ และพิธีกรรม นอกจากนี้ ก็มีวิถีของการล่าสัตว์ การยิงธนู (อาบยางพิษ)

ทุกวันนี้ ความเจริญทางวัตถุเข้ามามาก พ่อเฒ่าก็มองว่าเป็นเรื่องที่ดี และอยากแนะนำลูกหลานว่า อย่าไปยุ่งกับยาเสพติด ให้ทำตัวเหมือนคนอื่น ที่หมั่นเรียนหนังสือ เป็นคนดี คนล่าหู่ที่ดี คือคนที่มีจิตใจดี หากมีจิตใจดีมันก็ดี ดีหรือไม่ดีดูจากรูปร่างหน้าตาภายนอก ดูจากการพูดจาก็พอบอกได้

พ่อเต่าป่าโหล ไพรภราดร (ปู่จ้อง บ้านบน, พ่อของลอสา)

พ่อของลอสาเป็นปู่จ้องตั้งแต่อายุ 30 ตอนนี้อายุ 60 กว่าแล้ว เรียนจากพ่อซึ่งเป็นปู่จ้องมาก่อน และตัวเองเคยเป็นลอส่อ¹⁰ มาด้วย ปู่จ้องทำพิธีกรรมเดือนละ 2 วัน ในวันสี่สัปดาห์ให้หยุดทำงาน อยู่บ้านขอพร ทำบุญ ตอนเช้า แต่ละบ้านจะเอาข่าวสารมาให้ปู่จ้อง หุ้รวมกันใช้ในการทำพิธีกรรม สื่อความหมายว่า สิ่งที่ดีๆ เช่นข่าวสารจากแต่ละบ้าน สามารถมาอยู่รวมกันกลายเป็นพรที่ใหญ่ๆ ได้ (จากน้อยกลายเป็นเยอะ) ในคำสวดจะเป็นการอวยพรให้มีผลผลิตเยอะๆ ขออัญเชิญให้พระเจ้าเบ็องบน (ชะจ๊ะ) ลงมาโปรดลูกหลาน ให้พรให้ลูกหลานมีความสุข คำสวดเหล่านี้จะจำขึ้นใจ ไม่ต้องเขียนเป็นตัวหนังสือ ส่วนใหญ่เป็นคำพูดธรรมดาที่ทุกคนเข้าใจได้ ยกเว้นคาถา

ชะจ๊ะอยู่เหนือสุด เหนือทุกคน ลูกหลานต้องไม่พูดคำหยาบ ต้องพูดสิ่งดี ๆ พูดด้วยใจ

คนที่จะมาเป็นปู่จ้องได้ ต้องมีนิสัยเหมือนพ่อ ไม่ดื่มเหล้า ไม่ว่าคน ไม่เจ้าชู้ มีคำพูดที่เชื่อถือได้ ลูกต้องตอบแทนพ่อแม่ มิเช่นนั้นลูกของเราก็จะกลายเป็นคนที่ไม่ดี และเราต้องพูดเพราะ ๆ เอาเฉพาะสิ่งดี ๆ ไว้ สิ่งไม่ดีอย่าไปสนใจ

ปู่จ้องพูดถึงการดูแลสั่งสอนชาวบ้านสมัยนี้ว่า

แต่ก่อนเวลาสอนคนจะเชื่อฟัง แต่เดี๋ยวนี้คนไม่เชื่อฟัง เวลาสอนแล้วคนไม่ฟังก็หยุดสอนไปก่อน เอาไว้สอนทีหลัง สอนตอนที่เขายอมฟัง โดยทั่วไปปู่จ้องจะไม่ตัดสินชี้ถูกชี้ผิด แต่จะแค่ให้ความคิดเห็นเวลาที่มิใครมาปรึกษา ปู่จ้องจะไม่ไปฟังคดีความโดยตรง ไม่ไปรับฟังสิ่งที่ไม่ดี

“สอนแล้วไม่ฟัง ก็ปล่อยให้เรียนรู้อเอง”

“เมื่อก่อนชาวบ้านเชื่อฟังดี เพราะไม่มีที่ไป”

“คนนอกเข้ามาเยอะ ๆ เราดีใจ เอาสิ่งดี ๆ มาให้ ดีใจ ขอให้ผู้ใหญ่ คนในหมู่บ้านเราช่วยกันสอดส่องดูแล ก็จะได้”

การสั่งสอนเด็ก ๆ ก็จะทำให้เด็ก ๆ มานั่งล้อมวง นั่งกินน้ำชากัน และคุยกันกับผู้ใหญ่เพื่อรับคำสั่งสอนและเรียนรู้เรื่องพวกนี้ เด็ก ๆ โดยเฉพาะคนที่สนใจจะเรียนรู้ได้ต้องมีความตั้งใจและจดจำ

คนจะดีหรือไม่ดี สังเกตที่คำพูด คนไม่ดีคือคนที่พูดจาไม่ดี

¹⁰ ชื่อตำแหน่งทางสังคม หมายถึง ผู้ช่วยปู่จ้อง

ปู่จูงกล่าวถึงการเป่าคาถารักษาโรค เช่นตอนมีบาดแผล แม่เฒ่าที่เป็นภรรยา ก็เป่ารักษาได้ และศักดิ์สิทธิ์กว่าปู่จูงเสียอีก ปู่จูงบอกว่าพระเจ้าให้เรา มีคำพูดศักดิ์สิทธิ์วันละ 3 ครั้ง หากเราเป่าคาถาตรงกับเวลาที่คำพูดศักดิ์สิทธิ์ แผลนั้นก็หาย และต้องเป็นการเป่าก่อนรับประทานอาหาร ส่วนแม่เฒ่ามีสูตรยาสมุนไพรซึ่งเก็บเองจากป่า เรียนการสวดคาถารักษาโรคมาจากพ่อ รวมถึงเรียนเอง เรียนจากความฝัน แม่เฒ่าบอกว่าท่านเก็บฝันของพ่อที่หลุดซี่แรกเอาไว้ จากนั้นทำให้ตัวเองเกิดการหยั่งรู้อะไรต่าง ๆ ได้ด้วยตัวเอง พ่อเฒ่าบอกว่าเห็นแม่เฒ่าทำการรักษาให้คนที่แผลใหญ่ แม่เฒ่าเป่าที่เดียว เลือดก็หยุดไหลและหายเจ็บเลย

ต้นไม้ภูเขา มีเจ้าของ จะทำอะไรต้องจุดเทียนบอกกล่าว มิเช่นนั้นจะฝันร้ายนอนไม่หลับ

พ่อเฒ่ายะฮือ (ปู่จูง บ้านล่าง)

วันนี้ ปู่จูงอยู่บ้านเลี้ยงหลาน ท่านมีลูกแท้ ๆ 2 คน และหลานอีก 12 คน ท่านได้ดื่มสมุนไพร บอกรักษาอาการปวดร่างกาย ปวดขา ปวดเข่าได้ดี แล้วนำมาเลี้ยงต้อนรับคณะผู้วิจัย (และแบ่งสมุนไพรนั้นมาให้ด้วย) พ่อเฒ่าอายุ 69 ปี ยังทำงานทุกวัน ร่างกายแข็งแรง ดูเป็นคนเคร่งขรึม แต่ใจดี ตรงไปตรงมา ท่านมาอยู่ที่นี้ตั้งแต่ตอนเป็นเด็ก ๆ โดยมากกับพ่อเฒ่าแอกโก พ่อเฒ่าแอกโกดูแลลูกบ้านจัดหาข้าวมาให้แก่ลูกบ้าน พ่อเฒ่าแอกโกเป็นคนดี หากบอกสามครั้งแล้วไม่เชื่อฟังท่านก็จะดำ

แต่ก่อน คนเชื่อฟัง รักษาประเพณี ต่างคนต่างทำหน้าที่ของตน แต่ปัจจุบันคนไม่เชื่อฟัง เพราะมีเหล้า มื้อบายมุข สมัยนี้คนพูดยาก สอนไม่ฟัง สอนอย่างแต่คนไปทำอีกอย่าง ปู่จูงจะสอนให้คนพูดจาดี ๆ ถ้าสอนอะไรแล้วไม่ฟังก็ให้ปรับเงิน ถ้ายังไม่ฟังอีกก็ปรับไปสามครั้งคนก็จะเชื่อฟัง

ผู้วิจัยถามปู่จูงถึงการเป็นที่พึ่งของชาวบ้าน และการดูแลให้ชาวบ้านรักใคร่สามัคคีกัน

ปู่จูงดูแลรักษาคนเจ็บไข้ได้ป่วยอยู่เรื่อย ๆ ในหมู่บ้าน ใครไม่สบาย ปวดหัวก็ยังมาหาปู่จูง ให้รักษา ให้ทำพิธีกรรมให้ วันที่ 10 (พฤหัสบดี) นี้หมู่บ้านเราจะมีพิธีวันศีลใหญ่ และวันที่ 12 จะมีพิธีกินศาลา ไม่กินเนื้อสัตว์ 2 วัน เป็นการขอขมาชีวิตสัตว์ป่า แผลงเป็นการขอให้การทำอะไรทำนาปีนี้ได้ผลดี ๆ อย่าให้มีแมลงหรือสัตว์มารบกวน

คนเราเกิดมาชีวิตเดียว ต้องไม่ทะเลาะกัน ต้องรักกัน หากมีใครทะเลาะกัน ปู่
จ๋องจะไปบอกเขาแบบนี้ ให้เลิกทะเลาะกัน ให้เขาเชื่อฟัง บอกไป 10 คน มีคน
เชื่อ 9 คน ก็ดี ยังมีคนเคารพเชื่อฟัง

เมื่อผู้วิจัยถามว่า ตลอดเวลาที่ผ่านมา ปู่จ๋องรู้สึกกับพวกเราอย่างไร

ปู่จ๋องชอบที่มีพวกเราเข้ามาหา เอาสิ่งดี ๆ มาให้ เอาพันธู์กาแฟมาช่วยชาวบ้านให้มีรายได้
รู้สึกชอบพวกเรา

จากการสัมภาษณ์พูดคุยกับผู้เฒ่าผู้แก่ในหมู่บ้าน ได้เรียนรู้สังคมดั้งเดิมของชุมชนส่วนหนึ่งว่าเป็นมา
อย่างไร ได้เห็นแนวโน้มของการให้คุณค่าคนดีว่าอยู่ที่ การพูดจาดี ไม่พูดคำหยาบ ส่วนการเชื่อ
ฟังของชาวบ้านอยู่ที่บารมีของผู้หลักผู้ใหญ่ที่สามารถให้การปกป้องดูแลและจัดสรรประโยชน์
(โดยเฉพาะอาหาร) ให้แก่ลูกบ้านได้อย่างทั่วถึง ประกอบกับการมีข้อจำกัดของวิถีชีวิตที่ไม่ค่อยมี
ทางเลือกมากนักในสมัยก่อน ผิดกับสมัยนี้ที่แต่ละคนมีทางเลือกมากมายให้ตนเอง ที่จะออก
จากบริบทของหมู่บ้านและใช้ความคิดที่เป็นตัวของตัวเองได้มากขึ้น

พ่อเฒ่าจ๋าหว่า พัฒนกลสิกร (ลุงโก)

ลุงโกมาอยู่ที่บ้านแสนคำลือ โดยย้ายมาจากบ้านนาหลวง เคยทำงานเป็นพ่อครัวที่โรงเรียนราชประชานุเคราะห์ที่นั่น ลุงโกเกิดทุนและมีแรงบันดาลใจแรงกล้าที่อยากสานต่อโครงการของในหลวงรัชกาลที่ 9 ที่แสนคำลือ จึงย้ายมาอยู่ที่นี้ ปลูกบ้านไว้ใกล้ลานเฮลิคอปเตอร์ และมีเสาธงปักอยู่ข้าง ๆ ลุงโกเล่าเรื่องราวเก่า ๆ ในความทรงจำและความปรารถนาในใจของตนเองให้ฟัง

ครั้งโบราณ ตอนเกิดสงคราม พวกพม่า ญี่ปุ่น อังกฤษ จะมาแย่งชิงพื้นที่ของเรา เรา
จะไม่มีที่อยู่ สมัยนั้น พ่อเฒ่าแสนคำลือได้ข่าวว่าจะมีการต่อสู้ เลยหาอาหารไปส่งให้พวก
ทหารกิน ต่อมา สหประชาชาติสั่งว่าให้ยุติสงคราม ไม่ให้สู้รบกัน พ่อเฒ่าแสนคำลือตอน
นั้นยังอยู่ฝั่งโน้น พอสงครามเลิก จึงได้ออกากลับมาอยู่ฝั่งไทย โดยในหลวงบอกว่า จะอยู่
ตรงไหนก็แล้วแต่พ่อเฒ่า

พระเจ้าอยู่หัวสั่งให้พ่อเฒ่าแสนคำลือมาเที่ยวหาท่านที่กรุงเทพฯ แต่ตัวพ่อเฒ่า บัตร
ก็ไม่มี อะไรก็ไม่มี พอไปถึงหน้าวัง ทหารก็ไม่ให้เข้า เลยกลับมาเฉย ๆ เมื่อในหลวงทรง
ทราบ จึงเขียนหนังสือ เอาไว้ให้ไปยื่นให้ทหาร เวลาจะไปเฝ้า ต่อมา ไฟไหม้บ้าน เอกสาร

รูปถ่าย ใหม่หมดเกลี้ยง หนังสือที่ท่านเขียนไว้ให้ก็โดนไฟไหม้ ไปไม่ได้อีก ภายหลัง พระองค์จึงสร้างเหรียญเอาไว้ให้แทน (เป็นเหรียญที่ระลึกสำหรับชาวเขา ภูมิภาคอุยเดช รัชกาลที่ 9 มส.083989 เป็นเหรียญที่เหลืออยู่เหรียญเดียวในหมู่บ้านนี้) เอาไว้แสดงให้เห็น ทหารที่หน้าวัง เพื่อให้เข้าวังได้ ถือเป็นพระบรมราชานุญาต นี่แหละ ประวัติศาสตร์ ของแสนคำลือ

ลุงโกเล่าเรื่องราวด้วยความเคารพสูงสุด พร้อมพนมมือถวายบังคมเป็นระยะ ท่านห้อยเหรียญที่ระลึก ดังกล่าวไว้ที่คอตลอดเวลา และบอกวาระลึกนึกถึงพระองค์ท่านทุกวันก่อนนอน พ่อเฒ่ามีความใฝ่ฝัน ในชีวิตก็คือ การทำโครงการพระราชดำริที่แสนคำลือ สร้างกระท่อมจำลองบ้านพ่อเฒ่าแสนคำลือครั้งที่ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 เคยเสด็จพระราชดำเนินมาเยี่ยม ทำพิพิธภัณฑ์ และสร้าง พระบรมราชานุสาวรีย์ อยากให้เป็นที่ท่องเที่ยว และที่ทำเศรษฐกิจพอเพียง ถึงขณะนี้แม้แต่ตัว กระท่อมที่ถูกสร้างขึ้นแล้วเป็นรูปธรรม แต่ยังไม่มียะโรมากกว่านั้น ลุงโกกระตือรือร้นมาก ที่จะ ขับเคลื่อนสิ่งนี้ต่อให้สำเร็จ มากุ่ยและเล่าเรื่องราวให้กับทีมผู้วิจัยตั้งแต่เข้าอยู่เป็นนาน

ลาน ฮ ที่นี่เป็นที่หนึ่งเดียวที่มีในเมืองไทย มีที่แสนคำลือ พระองค์ท่านเสด็จไปทั่ว ประเทศ แต่มีที่นี้ที่เดียวที่มีลาน ฮ ในหมู่บ้าน ในหมู่บ้านของเรา พระองค์ท่านยัง เสียสละเสด็จมาถึงเรา เราทอดทิ้งไม่ได้ ตอนที่เสด็จมาที่หมู่บ้าน พ่อเฒ่าแสนคำลืออุ้ม ท่านขึ้นมาถึงบ้านบน ท่านถามว่า “กินอะไรถึงแข็งแรง” พ่อเฒ่าตอบว่า “กินยาตอง เขา กวางหนุ่ม กระตูกเสื่อ”

ผ่านไป 47 ปีแล้วที่ท่านเสด็จมา¹¹ ตอนนี้มีแต่กระท่อมหนึ่งหลัง ทำสวน ๆ ย่อขนาด ลง มีเสาธงเป็นสัญลักษณ์ มีรูปถ่ายตอนพระองค์เสด็จ ปลูกต้นไม้ไว้ข้างล่าง อยาก สร้างศาลา แล้วนำรูปเก่า ๆ มาติดเป็นที่ระลึก อนุรักษ์ไว้ให้ชั่วลูกชั่วหลาน อย่างอื่นยัง ไม่มีอะไรสักที อยากสร้างให้เป็นสัญลักษณ์ของท่าน สร้างให้ใหญ่กว่านี้ ปลูกดอกไม้ ทำ เจดีย์ แล้วเอารูปท่านไว้ข้างหน้า ยังไม่มีโอกาสจะปรึกษาหน่วยงานไหน มีแต่จิตใจที่ อยากสร้าง อยากให้หลาย ๆ หน่วยงานมาร่วมใจกัน สร้างให้สำเร็จเสียที

ในส่วนของศาลา ลุงโกขยายความว่า

วันหนึ่ง อยากสร้างเป็นศาลา เอาของเก่า ๆ มาเก็บไว้ อนุรักษ์ให้ลูก ๆ หลาน ๆ ได้ รับรู้ มีของเก่า ข้าวของเครื่องใช้ของญี่ปุ่นและของฝรั่งเศสสมัยสงครามมาจัดแสดง สักวันหนึ่งจะเอาออกมาโชว์ คนมาเที่ยวจะได้มาเห็น แบบนี้ ๆ เราก็ตีใจ คนมาเที่ยวเขาก็ ตีใจ

¹¹ วันประวัติศาสตร์ของชาวแอกโก้ – แสนคำลือ คือวันที่ 30 ธันวาคม พ.ศ. 2513 วันที่รัชกาลที่ 9 เสด็จเยือนบ้านพ่อเฒ่าแสนคำลือ

มีพวกรูปถ่ายเก่า ๆ เยอะ ถ่ายที่ไหนบ้าง แต่ละคนก็บอกไม่ตรงกัน คนที่เคยเห็นอยู่ในรูปก็ตายไปเยอะแล้ว มีรูปหนึ่งที่เป็นรูปเด็กที่ในหลวงหยอดตาให้ ปัจจุบันอายุ 50 กว่าแล้ว อยู่บ้านนาหลวง

อยากได้น้ำประปาอีก 1 เส้น ต่อกันไปจนถึงลาน ฮ เพื่อจะสร้างเป็นที่พักให้นักท่องเที่ยว สร้างส้วม ให้นักท่องเที่ยวที่จะมา ได้พัก ได้กิน ได้ใช้ จะเอารถมาเกี่ยดินให้เรียบ ปลุกหญ้าปุ๋ยปุ๋ยให้สวยงาม ทำพื้นที่ให้สวยงาม หากอันไหนมาจัดวางรอบ ๆ เรียงเป็นเลขเก้า เมื่อนักท่องเที่ยวมา ก็เก็บเงิน มาใช้บำรุงรักษา ใช้รักษาป่าไม้ ใช้ทำอาหารเลี้ยงกัน เวลามีคนมา ใช้จัดเตรียมที่อยู่ ที่นอน ต้อนรับเจ้าหน้าที่เวลามาเยี่ยม คิดไว้อย่างนั้น

สุดท้าย อยากสร้างอนุสาวรีย์ของพระองค์ท่านที่ลาน ฮ ให้ได้ อยากทำให้ได้แบบนี้ ไม่งั้น ที่พระองค์เสด็จมาหาเราก็ไม่มีความหมาย

ลุงโกยังได้กล่าวถึงสภาพในหมู่บ้านไว้ในช่วงหนึ่งของการสนทนา

..... มีผัก มีอะไรเยอะ แต่พวกเราไม่ค่อยสามัคคีกัน ของเก่าคนเก่าตายไป ลูก ๆ หลาน ๆ ไม่สามัคคี โดยเฉพาะเรื่องสัตว์เลี้ยง หมู วัว ควาย บุกรทำลายแปลงพืชผักเสียหาย ไม่มีระเบียบ บางทีปรับเงิน ก็ให้บ้าง ไม่ให้บ้าง นี่คือสาเหตุหลัก อย่าปล่อยทิ้งไว้แบบนี้ ถ้านักท่องเที่ยวมา มันก็ดูไม่ดี

..... ประเทศชาติเป็นสิ่งสำคัญ เป็นหลักของเราทุกคน เลือดเนื้อของเราทุกคนอยู่กับชาติ ขอเอาโครงการนี้ เป็นศูนย์รวมจิตใจของคนในหมู่บ้าน ให้ร่วมคิดร่วมทำ ไม่ใช่ต่างคนต่างทำ

.

รูปที่ 4.1 ป่าต้นน้ำบ้านแสนคำลือ

บทสนทนาในป่า : ความรู้สึกเมื่อได้ไปที่ป่าต้นน้ำของหมู่บ้าน

ป่าต้นน้ำที่แสนคำลือ

พวกเขาพาเราเข้าไปในเขตป่าดั้งเดิม ที่ไม่มีคนอยู่
ต้นไม้เขียวแน่นและครึ้มทั้งปี ต่างจากป่าหมุนเวียนที่ใช้ทำกิน
เป็นที่ที่พวกเขามาล่าสัตว์ในวันก่อนวันกินศาลา (ซึ่งปีนี้ตรงกับวันที่ 12 พฤษภาคม)

มีหมู่บ้าน ฟาน เก้ง กวาง หม่าป่า (ที่แอบมากินลูกวัว) และช้างป่า
ช้างจะมามากตอนฤดูฝน ข้ามมาจากเขตฝั่งโน้น มาเยอะ 30 – 40 ตัว
นอกจากนี้ เสือดาว หมี ลิง ก็มี
พรานผู้อยู่กับป่ามาช้านานกล่าว

อะวะกะเต๊ะ คือ ผลไม้ป่าลูกสุกสีแดงสด
เขายื่นให้เรารับประทาน ดั่งของขวัญที่ป่าผืนนี้ประทาน
รสชาติหวานนิดหน่อย บางคำรสเหมือนมะละกอ

สำนึกว่าตรงนี้เป็นป่าต้นน้ำด้วย
อยากเอาฝูงวัวมาเลี้ยงรวมกันที่นี่ให้ห่างจากหมู่บ้าน
“ขอแค่มีบ้านหลังเดียว ล้อมคอก และไม่ทำลายป่า ช่วยกันดูแลป่า”

ห่างออกไปด้านล่าง คือลำห้วยที่มีน้ำไหลรินตลอดปี
น้ำสะอาดใส กำเนิดบนดอยผกภูด ที่อยู่ฝั่งประเทศไทย
ความบริสุทธิ์และความสมบูรณ์ที่ธรรมชาติจัดสรรให้พวกเขาโดยเฉพาะก็ว่าได้

หล่อเลี้ยงให้ชีวิตดำรงอยู่มาหลายชั่วอายุ
ทุกปีจะทำพิธีถวายข้าวบัก บูชาท่านที่เขตต้นน้ำนี้
แต่ก็ไม่วายต้นมีบางคนมาทำไร่อยู่ข้าง ๆ
ดำก็ไม่พัง ห้ามก็ไม่พัง! ...

ตรงนี้เป็นต้นน้ำของหมู่บ้าน เราก็คิดมี ใคร ๆ ก็ใช้ดื่ม
แสนคำลือ แม้ออนนี้จะแปรเปลี่ยนไปตามยุคสมัยแค่ไหน
แต่ก็คือจิตวิญญาณดั้งเดิมที่คอยหล่อเลี้ยงดูแลพวกเขา
เหมือนกัน ไม่ต่างกัน จากทุก ๆ ที่ที่มีชีวิต
โชคดีที่ได้มาพบมาเห็น และมาน้อมรับความรักและการดูแลจากแม่
ด้วยสำนึกว่าเรามีแม่ แม่เดียวกัน

(9 พฤษภาคม 2560)

สรุปภาพรวมมุมมองต่อชีวิตที่แอกโก – แสนคำลือ

วิถีหลักในการใช้ชีวิตของชาวบ้านแอกโก – แสนคำลือ คือ การปลูกข้าวไร่ ข้าวเป็นพืชหลักเพื่อการดำรงชีพและวิถีทางวัฒนธรรม ในขณะที่พืชอื่น ๆ เช่น ข้าวโพด ถูกปลูกด้วยเหตุผลทางเศรษฐกิจ และกาแฟคือพืชที่เป็นความหวังในอนาคต ชาวบ้านแทบทุกคนให้ความสำคัญกับการทำไร่ ยิ่งโดยเฉพาะบางคนเช่น ลอสา ถึงกับตั้งใจจะทำเกษตรอินทรีย์ให้เป็นความมั่นคงพื้นฐานของชีวิตให้ได้ อย่างแท้จริง

การเก็บสมุนไพรและการล่าสัตว์ยังคงอยู่ในวิถีชีวิต หากแต่ลดความสำคัญลง พร้อม ๆ กับสภาพธรรมชาติที่เสื่อมถอย สมุนไพรต้องยอมลงให้กับความก้าวหน้าทางสาธารณสุขและการแพทย์แผนปัจจุบันที่ได้มาปักหลักอยู่ในหมู่บ้าน ส่วนการล่าสัตว์กลายเป็นกิจกรรมชั่วคราวตามประเพณีและสนองตอบผลทางเศรษฐกิจบ้างในบางโอกาส (แต่อาจจะไม่ถูกต้องตามกฎหมายของสังคมปัจจุบัน) อย่างไรก็ตาม ชาวบ้านหลายคนยังมีความรู้และประสบการณ์ในด้านนี้อยู่ไม่น้อย และมีความเชื่อว่าผู้เฒ่าผู้แก่บางคนในหมู่บ้านยังสามารถรักษาโรคภัยด้วยภูมิปัญญาทางด้านนี้ได้อยู่

ชาวบ้านหลายคนมีความตระหนักรู้ในผลกระทบของความก้าวหน้าสมัยใหม่ ไม่ว่าจะเป็นการใช้สารเคมีในการเกษตร หรือการก่อสร้างที่แปรเปลี่ยนสภาพแวดล้อมในหมู่บ้าน อย่างไรก็ตามส่วนใหญ่มิได้ปฏิเสธความก้าวหน้าเหล่านั้น

วิถีการใช้ชีวิตแบบอื่น ๆ นอกเหนือจากการทำไร่ซึ่งเป็นวิถีหลัก ได้แก่ การเลี้ยงสัตว์ การค้าขายของชำ อาหาร การเป็น อสม. การทำงานเฉพาะด้าน เช่น ไฟฟ้าหมู่บ้าน การทำจิตอาสาในหมู่บ้าน การทำงานการเมืองท้องถิ่น การไปรับจ้างนอกพื้นที่ เป็นต้น อื่นๆ การทำงานบางด้านต้องอาศัยทักษะเช่นภาษาไทยและการคิดเชิงระบบที่มากขึ้นและไม่สอดคล้องกับการมีโลกทัศน์แบบเดิมของชาวบ้าน จึงส่งผลให้ประสิทธิภาพของงานยังไม่ได้เต็มที่นัก และรวมถึงอาจตรงหรือไม่ตรงกับความต้องการที่แท้ในชีวิตของเจ้าตัวนั้น

พฤติกรรมที่เนื่องด้วยการทะเลาะและระเบิดอารมณ์โกรธใส่กัน ยังคงเป็นปัญหาหลักของความขัดแย้งระหว่างบุคคล โดยบางครั้งอาจมีปัจจัยเสริมเช่นการเมาสุราและการติดยาเสพติด

การเอื้อประโยชน์ให้ครอบครัวและญาติพี่น้องใกล้ชิดของตนเองก่อนอาจเป็นอีกหนึ่งสาเหตุที่ส่งผลต่อความขัดแย้งระหว่างบุคคลรวมถึงทำลายความเคารพไว้วางใจกัน เกิดการเอาัดเอาเปรียบกัน และการกดดันผู้ที่ด้อยกว่าได้

ความขัดแย้งหรือความไม่ร่วมมือกันของคนในหมู่บ้าน ยังเกิดจากความห่างเหินระหว่างป้อมต่าง ๆ การคาดหวังที่ต่างกันระหว่างคนต่างบทบาท และที่สำคัญคือการจัดสรรอำนาจในท้องถิ่น ผ่านกิจกรรมเช่น การเลือกตั้ง การแต่งตั้งผู้ทำหน้าที่ต่าง ๆ ทางการเมืองท้องถิ่น อื่นๆ อำนาจผ่านตำแหน่ง

หน้าที่ที่เป็นทางการต่าง ๆ สามารถส่งผลทั้งทางบวกและลบได้กับเจ้าตัว เช่น เรื่องการจัดสรรผลประโยชน์ หรือการได้รับความไว้วางใจ – ไม่ไว้วางใจจากชาวบ้าน เรื่องทำนองนี้สามารถมีผลต่อความริ้วฉานระหว่างชาวบ้านป้อมต่าง ๆ และระหว่างบ้านบนกับบ้านล่าง

ในระดับบุคคล ปัญหาความขัดแย้งอาจแก้ได้ด้วยการเจรจา การเรียนรู้ที่จะระงับอารมณ์โกรธ การมีสติยั้งคิด ความเห็นอกเห็นใจกัน หรือการมีคนกลางที่เข้ามาทำการไกล่เกลี่ยหรือพิธีขอมาสัมพันธ์ภาพที่ดีระหว่างคนในครอบครัวยังคงเป็นความสุขพื้นฐานของคนในชุมชน กลุ่มผู้นำรุ่นใหม่ที่ผ่านมากระบวนการเรียนรู้มองว่า การฝึกควบคุมอารมณ์และการฝึกสมาธิเป็นสิ่งสำคัญและมีประโยชน์ต่อตนเองและคนใกล้ตัว

ความเข้มแข็งพื้นฐานของชุมชนมาจากภูมิปัญญาที่ว่าด้วยการอยู่กับธรรมชาติ ป่าเขา และต้นน้ำ การรู้จักใช้ประโยชน์จากพืชสมุนไพรและสัตว์ป่า และจารีตที่สำคัญที่ช่วยยึดโยงความสัมพันธ์ที่เป็นปีกแผ่นของคนในชุมชนก็คือ การเคารพเชื่อฟังผู้เฒ่าผู้แก่ผู้เป็นเสาหลักของชุมชน

การเปิดรับผู้คนจากภายนอกเป็นหนทางให้ได้มาซึ่งความช่วยเหลือและความก้าวหน้าทางวัตถุ แต่ก็นำมาซึ่งการติดยึดติดทางวัตถุนิยมทั้งในเด็กและผู้ใหญ่ ส่วนการปิดตัวและควบคุมคนจากภายนอกไม่ให้เข้ามาตั้งหลักแหล่งในชุมชนอาจช่วยรักษาจารีตเดิมที่ทำให้เกิดความเป็นปีกแผ่นของชุมชน

การเสด็จเยือนหมู่บ้านของรัชกาลที่ 9 และปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงสามารถเป็นสัญลักษณ์ทางประวัติศาสตร์และเป็นศูนย์รวมจิตใจและสิ่งยึดเหนี่ยวของคนในชุมชน

ปัญหาสัตว์เลี้ยวเป็นปัญหาหลักประการหนึ่งของชุมชน ระยะหลังด้วยแรงเสริมจากภายนอกชาวบ้านสามารถแก้ปัญหาการเลี้ยวหมูได้ด้วยการทำคอก ส่วนการเลี้ยววัวจะแก้ได้ด้วยการหาพื้นที่ป่าต้นน้ำนอกหมู่บ้านไว้เป็นที่ปล่อยเลี้ยงรวมกัน โดยชาวบ้านเชื่อว่าสามารถทำได้โดยไม่ทำลายป่าและหวังจะได้รับการอนุญาตจากป่าไม้

ชาวบ้านมองว่าไฟฟ้าพลังน้ำเป็นแหล่งไฟฟ้าหลักที่มีค่าใช้จ่าย (แต่การบริหารจัดการยังไม่ดีพอ) ส่วนไฟฟ้าโซลาร์เซลล์เป็นของให้ฟรีที่เพิ่งได้มา จึงใช้ได้เต็มที่ ขณะที่ชาวบ้านบางคนเริ่มเห็นว่าน่าจะมีมาตรการประหยัดไฟด้วยการติดมิเตอร์ให้หมด

ปัญหาสัญชาติมีมานานแล้วและก็เคยขับเคลื่อนไปไม่น้อย ล่าสุดโครงการงานสัญชาติช่วยบรรเทาปัญหานี้ลงไปได้อย่างมาก เป็นบทเรียนที่ทำให้หลายฝ่ายหันมาทำตามกฎเกณฑ์ที่ถูกต้องได้

ในการหาทางออกสำหรับปัญหาความริ้วฉานระหว่างป้อมหรือบ้านบนบ้านล่าง ทางหนึ่งก็คือการที่คนบ้านบนพยายามพึ่งตนเอง การมีความหวังและมุ่งมั่นที่จะพัฒนาบ้านของตนเอง ต่างคนต่างอยู่ในแบบของตัวเอง รวมถึงการพยายามสร้างความเข้มแข็งภายใน เช่นการมีบุคคลที่คนส่วนใหญ่ให้ความเคารพนับถือและเชื่อฟัง และการเข้าถึงทรัพยากรจากภายนอกด้วยตนเองโดยไม่ต้องผ่านช่องทางหลักที่เป็นทางราชการ

และเนื่องด้วยความเคารพเชื่อฟังยังคงเป็นค่านิยมสำคัญที่นำมาซึ่งความเข้มแข็ง ชาวบ้านบางคนจึงเห็นว่า การมีผู้นำที่เด็ดขาด และการมีองค์กรเชิงอำนาจที่สูงกว่าระดับชุมชนของตนเอง เช่น ทหาร หน่วยงานราชการอื่น ๆ เช่น ป่าไม้ มาตั้งอยู่ในหมู่บ้านน่าจะเป็นตัวช่วยที่ดีสำหรับการนี้

อาจกล่าวได้ว่า สารสำคัญของการดำรงชีวิตอยู่ของชาวแอกโก – แสนคำลือ ก็คือ การทำไร่ การหารายได้เสริมจากการทำปลูกพืชเสริมอื่น ๆ การดำรงรักษาประเพณีสำคัญ การล่าสัตว์ การเก็บพืชสมุนไพร ทั้งหมดนี้ดำเนินอยู่บนความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับผืนป่าที่อยู่รายรอบ ร่วมกับการเปิดรับและปรับตัวเข้ากับวิถีชีวิตแบบวัตถุนิยมที่ค่อย ๆ แทรกซึมเข้ามา การให้ความสำคัญแก่ครอบครัวและญาติพี่น้องใกล้ชิดของตนเองก่อนถือเป็นเรื่องที่ไม่เห็นได้ทั่วไป อันนำมาซึ่งการเอื้อประโยชน์ และการเข้าถึงแหล่งอำนาจทางสังคมอาจกลายเป็นสิ่งที่ต้องไขว่คว้า (สำหรับบางคน) เพื่อการนี้ ในเวลาเดียวกันก็เป็นที่มาของความไม่ไว้วางใจกัน ความบาดหมาง ร้าวฉานต่อกันและกันในภาพใหญ่ของหมู่บ้าน สิ่งสำคัญที่ยังยึดโยงความสัมพันธ์เอาไว้ได้ ได้แก่ การเคารพเชื่อฟังผู้หลักผู้ใหญ่ การเจรจาไกล่เกลี่ย การควบคุมสติและอารมณ์ ความเห็นอกเห็นใจกัน และความมุ่งมั่นตั้งใจที่จะพัฒนาสิ่งดี ๆ เพื่อส่วนรวม ส่วนในระดับที่สูงกว่านั้น คือภูมิปัญญาดั้งเดิมที่เอื้อให้ชีวิตดำรงอยู่ร่วมกับธรรมชาติได้อย่างยั่งยืน จารีตของการมีผู้นำทางจิตวิญญาณที่ผู้คนศรัทธา จิตสำนึกเพื่อส่วนรวม และความจงรักภักดีในสถาบันพระมหากษัตริย์ไทยที่ชุมชนมีร่วมกัน

จากบทสนทนาทั้งหมดและบทสรุปภาพรวมที่วิเคราะห์ได้ มาถึงตรงนี้ คณะผู้วิจัยได้มาหารือและร่วมกันใคร่ครวญ เพื่อวางแนวทางการไปต่อของโครงการวิจัย โดยยึดอยู่บนฐานของความหมายสำคัญที่ชาวบ้านมีให้ต่อตนเอง ต่อครอบครัว และต่อชุมชนและสิ่งแวดล้อมของเขา จากการหารือ คณะผู้วิจัยได้กำหนดประเด็นหลัก ๆ ไว้สำหรับการขับเคลื่อนโครงการวิจัยในระยะปฏิบัติการต่อไปนี้

1. การอบรมเรียนรู้ร่วมกับกลุ่มผู้นำรุ่นใหม่ของหมู่บ้าน (ทั้งรุ่นแรกและขยายสู่รุ่นที่สอง) ว่าด้วยการตระหนักรู้เท่าทันในตนเอง การควบคุมดูแลอารมณ์ในตนเอง สติ การรับฟัง การคลี่คลายปัญหาความขัดแย้ง การสร้างกติการ่วม คุณธรรมจริยธรรม การมีจิตอาสา ภาวะผู้นำ ทักษะการสื่อสาร การดูแลสุขภาพ และทักษะการดำเนินชีวิตเพื่อทำมาหาเลี้ยงชีพ
2. การขับเคลื่อนโครงการงาน / กิจกรรมสาธารณประโยชน์เพื่อชุมชน ประสานงานกับชาวบ้านและฝ่ายต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องบนการมีส่วนร่วม เพื่อแก้ไขปัญหาของชุมชน และเป็นศูนย์รวมจิตใจ

3. การร่วมเรียนรู้เชิงนิเวศวัฒนธรรม ภูมิปัญญาดั้งเดิม จิตวิญญาณและคุณค่าแบบลาหู่ การดำรงชีวิตร่วมกับป่า พันธุ์ข้าว และวิถีชีวิตที่สัมพันธ์กับรากเหง้าในพื้นที่ ที่จะช่วยผดุงรักษาความดั้งเดิมของชุมชนเพื่อดำเนินงานกับกระแสวัตถุนิยม

โดยสามประเด็นข้างต้นจะดำเนินไปบนฐานคิดแบบการมีส่วนร่วม (Participatory approach) เพื่อบ่มเพาะคุณลักษณะที่ดั้งเดิมในตัวกลุ่มผู้นำรุ่นใหม่ นำไปสู่การผสานรอยร้าว การหันหน้าเข้าหากันเพื่อทำสิ่งดี ๆ ให้ส่วนรวม โดยคาดหวังว่าจะช่วยให้ทั้งชุมชนเกิดความรักความสามัคคี ความเข้มแข็ง และสันติสุขในระยะยาว

4.1.4 เตรียมผู้เข้าร่วมการวิจัย

ในภาพกว้าง ผู้เข้าร่วมการวิจัยของโครงการจะหมายถึงชาวบ้านแอโก – แสนคำลือโดยทั่วไป อย่างไรก็ตาม ในการวิจัยเชิงปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วมจะมีผู้เข้าร่วมการวิจัยที่เป็นผู้ให้ข้อมูลหลัก ประกอบด้วยคณะผู้วิจัยจำนวน 5 คน ได้แก่

1. นายสมสิทธิ์ อัสตรนธิ์ (หมู) – หัวหน้าโครงการ
2. นายศิริชัย มงคลเกียรติศรี (อู๊ด) – ผู้วิจัยร่วม
3. นางสาววิไลลักษณ์ ไกรลาศ (แอน) – ผู้วิจัยร่วม
4. นางสาวปริญญาภรณ์ เต็งประเสริฐ (เอิร์ธ) – ผู้วิจัยร่วม
5. นายสุธัมมะ ธรรมศักดิ์ (ข้าว) – ผู้วิจัยร่วม

และกลุ่มผู้นำรุ่นใหม่ของหมู่บ้าน ที่ผ่านการคัดเลือกมาอย่างเฉพาะเจาะจงอีกจำนวน 14 คน (ซึ่งมีเกณฑ์การคัดเลือกดังที่ระบุไว้ในขั้นตอนการวิจัย ของบทที่ 3) ได้แก่

1. นายประวิทย์ ศรีธรรมวัฒน์ (ประวิทย์)
2. นายวิชัย มนตรีสถิตกุล (จำโป)
3. นางสาวนาตยา พิเศษเสถียร (นาตยา)
4. นายลอส่า โชคแสงคำลือ (ลอส่า)
5. นายสมบูรณ์ ธรรมธรสกุล (จำแฮ)
6. นายจะล่อ ไพรยุทธนานนท์ (จะล่อ)
7. นางพนิดา สีแดง (พนิดา)
8. นายชาญณรงค์ หยกแก้วตระการ (จะมู)
9. นางสาวนุชจิรา รุจีจินดากุล (นุชจิรา)
10. นางสาวพรณี แอบรักสีแดง (พรณี)

11. นายนิพัทธ์ ฐิตินันท์ศรกุล (เต๋อ)
12. นางสาวพาริณี ไพโรภราทร (นามี)
13. นายอาเขอะ แซตุ๊ก (โจ)
14. นางสาวกุลนันท์ มนตรีสถิตกุล (มีน)

หมายเลข 1 – 7 คือกลุ่มผู้นำรุ่นใหม่รุ่นแรก ซึ่งเคยผ่านกิจกรรมการอบรมของโครงการเดิมมาก่อน ส่วนหมายเลข 8 – 14 คือกลุ่มผู้นำรุ่นใหม่รุ่นที่สอง ซึ่งยังไม่เคยผ่านกิจกรรมการอบรมของโครงการและได้รับคัดเลือกให้มาเข้าร่วมในโครงการวิจัยครั้งนี้ ผู้เข้าร่วมการวิจัยทั้ง 19 คนตั้งรายชื่อข้างต้นจะเป็นผู้ขับเคลื่อนงานหลักและให้ข้อมูลหลักสำหรับการวิจัยในทุกขั้นตอนต่อไปนี้ ตั้งแต่การระดมความคิดวางแผน ลงมือปฏิบัติการ อบรมเรียนรู้ สะท้อนใคร่ครวญ ประเมินผล รวมถึงอภิปรายและสรุปผลการขับเคลื่อนโครงการและการทำงานวิจัย อนึ่ง ผู้เข้าร่วมที่เป็นกลุ่มผู้นำรุ่นใหม่ นั้น มีการกระจายตัวทางด้านที่ตั้งของครัวเรือนที่ดี กล่าวคือกลุ่มมีตัวแทนที่มาจากทุกหย่อมบ้าน (บ๊ोक) ครบทั้ง 6 หย่อมบ้าน เนื่องจากคณะผู้วิจัยได้ลงเยี่ยมครบทุกหย่อมบ้านเพื่อเคาะประตูและเชิญชวนให้มาร่วมโครงการในฐานะผู้นำรุ่นใหม่ด้วยเห็นในศักยภาพที่แต่ละคนมี กล่าวคือ เป็นคนวัยหนุ่มสาวที่มีความสนใจและกระตือรือร้น ยินดีได้รับมอบหมายภารกิจที่สำคัญ ๆ ของหมู่บ้าน และเป็นที่คาดหวังว่าจะช่วยแก้ปัญหา กับนำพาสิ่งดีงามให้เกิดกับหมู่บ้านได้ และทุกคนก็ตอบรับด้วยความเต็มใจ พร้อมทั้งจะเข้าร่วมกิจกรรมของโครงการได้ครบทุกครั้ง

4.2 ระยะเวลาปฏิบัติการ

ระยะนี้กินเวลาดำเนินงานของโครงการตั้งแต่ครั้งที่ 5 (1 – 4 ตุลาคม 2560) ถึงครั้งที่ 12 (12 – 15 สิงหาคม 2563) โดยเป็นระยะดำเนินการหลักของโครงการวิจัย ประกอบด้วย ช่วงออกแบบและวางแผน เน้นการเรียนรู้โดยใช้โครงงานเป็นฐานเพื่อแก้ปัญหาและสอดคล้องกับความต้องการของชุมชน ช่วงอบรมทีมปฏิบัติการ ให้ทักษะความรู้เพิ่มเติม ทั้งทักษะภายในและทักษะภายนอก ช่วงลงมือปฏิบัติ ด้วยการร่วมคิดร่วมทำร่วมแก้ปัญหา และเปิดใจเรียนรู้ไปด้วยกัน และ ช่วงสะท้อนและประเมินผล ด้วยการรับฟังเสียงสะท้อน ใคร่ครวญ ถอดบทเรียน เพื่อนำมาใช้เป็นข้อมูลป้อนกลับสำหรับปรับปรุงกระบวนการในครั้งต่อไป ไปจนกว่าจะบรรลุเป้าหมายที่ได้ตั้งไว้ เนื้อหาที่เป็นรายละเอียดของปฏิบัติการแต่ละช่วง ผู้วิจัยจะขอเสนอไปตามลำดับ ดังต่อไปนี้

4.2.1 ช่วงออกแบบและวางแผน

ข้อสรุปที่ได้จากระยะเตรียมการวิจัย (ในหัวข้อ 4.1) คือ โครงการจะขับเคลื่อนกระบวนการเรียนรู้แบบการมีส่วนร่วมกับชุมชน ด้วยประเด็นหลัก 3 ประเด็น ได้แก่

- การอบรมเรียนรู้ร่วมกับกลุ่มผู้นำรุ่นใหม่เพื่อปมเพาะทักษะภายในและภายนอก
- การทำโครงงาน / กิจกรรมสาธารณประโยชน์ร่วมกับชาวบ้าน เพื่อแก้ปัญหาให้ชุมชน และ
- การเรียนรู้ภูมิปัญญาดั้งเดิมของชุมชนนิเวศวัฒนธรรม

ทั้งนี้เพื่อส่งเสริมความรักความสามัคคี ความเข้มแข็ง และสันติสุขของชุมชนต่อไป และด้วยผลสำเร็จและการเล็งเห็นประโยชน์ที่ได้รับจากการทำโครงงานเรื่องสัญชาติที่ผ่านมา คณะผู้วิจัยจึงดำริร่วมกันว่าจะใช้ การทำโครงงาน เป็นเครื่องมือหลักในการทำกระบวนการเรียนรู้ (Project-based learning) กับกลุ่มผู้นำรุ่นใหม่ เพื่อให้ได้ทั้งการปมเพาะทักษะต่าง ๆ การแก้ปัญหาให้ชุมชน การสร้างการมีส่วนร่วมร่วมกับชาวบ้าน รวมถึงการฟื้นฟูและเรียนรู้ภูมิปัญญาดั้งเดิมของชนเผ่า ทั้งหมดจะกระทำบนท่าทีของการเสริมพลัง การมีส่วนร่วมอย่างเท่าเทียม และการแบ่งบทบาทหน้าที่อย่างเหมาะสม

ในการวางแผนเพื่อริเริ่มโครงงานที่จะนำมาใช้เป็นเครื่องมือการเรียนรู้ นั้น คณะผู้วิจัยได้อาศัยการสนทนาแลกเปลี่ยนกับกลุ่มผู้นำรุ่นใหม่อยู่หลายครั้ง พยายามให้พวกเขาเกิดความคิดริเริ่มด้วยตนเอง โดยเราจะไม่ชี้นำ หากแต่จะช่วยสนับสนุน ร่วมมือ และเป็นพี่เลี้ยงแนะแนวทางที่น่าจะนำไปสู่ความสำเร็จ

การก่อรูปทางความคิดในเรื่องนี้เริ่มต้นขึ้นในการสนทนาคืนวันที่ 9 มีนาคม 2561 เมื่อคณะผู้วิจัยพาให้กลุ่มผู้นำรุ่นใหม่ (บางส่วน โดยเฉพาะกลุ่มเดิมที่เคยอบรมกับผู้วิจัยมาก่อน) ได้ดูคลิปวิดีโอเกี่ยวกับการท่องเที่ยวชุมชน “บ้านจำโบ” ปราชญ์เดินดิน “โจน จันได” การเลี้ยงผึ้งโพรง และการทำวนเกษตร จากนั้นจึงชวนสะท้อนใคร่ครวญกลับมาที่ความเข้มแข็งของแอโก – แสนคำลือ

ประวิทย์ เล่าให้ฟังเกี่ยวกับการเดินป่า บอกว่า เดือนเมษายนนี้ยังสามารถเข้าป่าได้ไม่ต้องใช้เต็นท์ ไซ้ใบกล้วยมาทำเป็นเพิงกันฝนได้ เขาเองก็เข้าบ่อย ๆ ตอนที่ย่าง (ดอยฝักกูด) การเข้าป่าจะทำให้เห็นวิถีการใช้ชีวิตในป่าของชาวล่าหู่ เมื่อถามว่า เข้าป่าไปล่าสัตว์อะไรบ้าง ประวิทย์ตอบว่า ส่วนใหญ่มีแก้ง เม่น ที่มักเลี้ยงไว้ก็คือ แก้ง กับหมูป่า แต่ที่ไม่ได้เลี้ยงไว้แต่ได้ทุกทีคือ กระรอก เมื่อล่าได้ก็เอามาให้ทั้งบ้านได้กินกัน “หมูเชอทุกคนล่าสัตว์เป็นหมด”

ข้าว เสริมว่า นอกจากนิเวศที่เป็นต้นทุนแล้ว การมีพลังงานสะอาด (พลังน้ำ พลังแสงอาทิตย์) ก็นับว่าเป็นจุดแข็งของชุมชนเช่นกัน

จากเสียงสะท้อนอื่น ๆ พบว่า หลายคนเอ่ยถึงเรื่อง การท่องเที่ยว อยากทำให้เป็นสถานที่ท่องเที่ยว มาดูสิ่งสวย ๆ งาม ๆ นอกจากนี้ อยากทำ กาแฟ ขายนักท่องเที่ยวได้ ขณะเดียวกันก็เป็นสิ่งที่เลี้ยงชีพได้ในระยะยาว อีกเรื่องหนึ่งที่ยังพูดกันมากที่สุดก็คือ ปัญหาเรื่องสัตว์เลี้ยง พวกเขาสะท้อนว่า อยากแก้ปัญหาสัตว์เลี้ยงให้ได้ก่อนเป็นอันดับแรก เพราะหากแก้ปัญหานี้ได้ ที่เหลือทุกอย่างจะทำได้หมด ไม่ว่าจะปลูกพืช ปลูกผัก ปลูกดอกไม้ให้นักท่องเที่ยวมาดู

เมื่อถามเพิ่มว่า บ้านเรามีอะไรดีที่อื่นไม่มี (จนนักท่องเที่ยวต้องมาดู) มีคนตอบว่า มีการตามรอยการเสด็จพระราชดำเนินของ ร.9 ที่เคยมาเยือนที่นี่ มีอนุสรณ์สถานของพระองค์ท่าน มีวิว มีสายน้ำ

รุ่งขึ้นวันที่ 10 มีนาคม 2561 ในวงอาหารเช้ามีคุณอนุพงศ์และลออสารร่วมด้วย วงได้คุยถึงเรื่องการท่องเที่ยวต่อจากเมื่อคืน (แรงบันดาลใจจากคลิปท่องเที่ยวบ้านจำโบ)

น่าจะทำเป็นเส้นทางเดินป่า เดินทางไกลได้ ที่นี้เราเคยเห็นคนภายนอกมาเที่ยว มาพัก โฮมสเตย์ มาขี่มอเตอร์ไซด์วิบากกัน อย่างไรก็ตาม ที่นี้เป็นพื้นที่อ่อนไหว ไกลซ้ายแดน และอยู่ในการควบคุมเพราะมีประเด็นเรื่องยาเสพติด ผู้วิจัยเห็นด้วยกับแนวคิดการทำ เส้นทางเดินป่าที่ส่งเสริมต้นทุนทางวัฒนธรรมที่ว่าด้วยวิถีชีวิตกับป่า

คุณอนุพงศ์ เสริมว่า คนบ้านเรามีศักยภาพแต่ยังไม่สามารถนำออกมาทำประโยชน์ให้ ชุมชนได้อย่างโดดเด่นเต็มที่ เพราะยังมีแรงกดดันจากคนรอบข้าง บางทีเราอยากทำอะไร ดี ๆ ให้ชุมชนแต่คนรอบข้างก็มาบอกทัดทานให้ต้องทำให้ตัวเองก่อน ไม่เหมือนคนหมู่บ้าน อื่นที่เขาไปแสวงหาเรียนรู้ด้วยตัวเองอย่างเต็มที่ จนเกิดความสามารถที่ลุกขึ้นมาทำสิ่งดี ๆ ให้ทั้งหมู่บ้านของเขาได้ (ตัวอย่างคือคนที่บ้านจำโป)

ทางออกสำหรับเรื่องนี้ที่ผู้วิจัยมองเห็นก็คือ โครงการอาจหาปัจจัยภายนอกมาช่วยเสริมคนในชุมชนที่มี ศักยภาพเหล่านั้น ให้ได้ทำตามความสามารถและเปล่งประกายในตัวเองให้ได้จริง ๆ ก่อน ให้เขาขึ้น ขึ้นได้และทำในสิ่งที่ตัวเองอยากทำให้ได้ เพื่อเป็นแบบอย่างชักนำคนอื่น ๆ ต่อไป ต่อมาในช่วงคำ

ประวัติ เปิดประเด็นต่อเกี่ยวกับปัญหาน้ำปนเปื้อนของหมู่บ้าน เขาเล่าว่าทางต้นน้ำมี แปลงเกษตรของบ้านหัวกลางที่ทำการฉีดสารเคมีอย่างมาก จนปนเปื้อนลงมาในน้ำ จน ชาวบ้านไม่สามารถใช้อุปโภคบริโภคได้ในช่วงฤดูทำไร่ (หน้าฝน) ส่วนช่วงก่อนหน้าก็จะมี ปัญหาวัวควายลงไปแช่ทำให้มีกลิ่นเหม็น ปัญหานี้ดูหนักหนาทีเดียว กลุ่มหลายคนก็พูด เสริมในเรื่องนี้และดูกังวล ส่วนจำโปเปิดประเด็นเกี่ยวกับทางโรงเรียนที่มีความขัดแย้งใน การทำงานร่วมกับชาวบ้าน วงจึงค่อย ๆ แนะนำหนทางให้มีการเข้าหากัน บอกเล่าและคุย เบียดอกกัน เพื่อสร้างความไว้วางใจ จำโปดูจะกังวลกับเรื่องนี้มากกว่าเพื่อนเพราะเป็นคน ไกลชิดกับครูใหญ่และเป็นคนกลางคอยประสาน

จะเห็นได้ว่า ความกังวลของวงเป็นเรื่องเกี่ยวกับปัญหาน้ำปนเปื้อนสารเคมีการเกษตร ซึ่งเป็นปัญหาร่วม ของคนทั้งหมู่บ้าน และเกี่ยวพันกับหลายส่วนอยู่ เช่น ประสิทธิภาพเครื่องกรองน้ำของหมู่บ้าน การ ตรวจวัดค่ามาตรฐานของน้ำ ฯลฯ

ปัญหาต่าง ๆ ที่กลุ่มเอ่ยถึงมา ไม่ว่าจะเป็น ปัญหาสัตว์เลี้ยงในชุมชน ปัญหาการปนเปื้อนของ สารเคมีการเกษตร รวมไปถึงกิจกรรมสร้างสรรค์ที่ส่งเสริมเศรษฐกิจ วิถีชีวิต และนิเวศวัฒนธรรม

เช่น การท่องเที่ยวชุมชน การปลูกกาแฟ ทั้งหมดนี้รวมถึงประเด็นปลีกย่อยอื่น ๆ มีความเป็นไปได้ที่จะนำมาทำเป็นกิจกรรมหรือโครงการงานย่อยในโครงการ เพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ของกลุ่มได้ต่อไป

ต่อมา ในการลงพื้นที่ครั้งที่ 7 บทสนทนาในวันที่ 27 พฤษภาคม 2561 ได้มีการชักชวนให้กลุ่มหารือกันอีกครั้งและตกลงผลึกว่า กลุ่มอยากจะหยิบยกโครงการเรื่องอะไรขึ้นมาขับเคลื่อนเพื่อการเรียนรู้เป็นโครงการแรก

 หมู : เรามีทุนมีคนคอยสนับสนุนอย่างต่อเนื่องในการเรียนรู้ แต่รูปแบบอาจจะไม่เหมือนเดิม โดยจะต้องเรียนรู้ด้วยการร่วมกันทำงาน ทำงานออกมาให้เป็นโครงการ โอเค หรือไม่ที่จะได้เรียนรู้ด้วยกัน ดิดขตอะไรหรือไม่

- มิน : เห็นด้วย
- โจ : เห็นด้วย ต้องใช้ได้ในชีวิตประจำวัน

 หมู : เราจะเรียนรู้กันในลักษณะที่ปฏิบัติ ผมจะมามาติดตามเป็นระยะๆ นอกจากนี้ อาจารย์จากมหาวิทยาลัยกรุงเทพมีความถนัดเรื่องกฎหมายด้วย ใช้กฎหมาย ดูแลกฎ กติกา ส่วนผมก็จะช่วยเรื่องการเรียนรู้ภายในจิตใจด้วย โดยผลงานที่จะทำด้วยกันต้องเป็นโครงการที่สร้างความเปลี่ยนแปลงหรือแก้ปัญหาชุมชนได้ หรืออาจเป็นอะไรที่คนภายนอกเข้ามาเห็นแล้วรู้ว่าแอก-แสนคำลือมีของดีอะไร อาจเป็นผลิตภัณฑ์ การท่องเที่ยว อาหารการกินอาหาร นี่คือเงื่อนไขของการเรียนรู้ภายใน 2 ปีนี้ พวกเราอยากทำอะไร หรืออยากจะทำเปลี่ยนแปลงแก้ปัญหาในชุมชนเรื่องอะไรบ้าง

- จำโป : ชาวบ้านเริ่มตระหนักถึงปัญหา เรื่องสุขภาพอนามัยไม่ดี
- พนิดา : ปัญหาวัวควายต้องแก้เป็นเรื่องแรก และเรื่องใหญ่อีกเรื่องคือยาเสพติด
- โจ : กฎระเบียบของหมู่บ้านและชุมชนมีแต่ยังใช้ไม่ได้ผล
- มิน : ชยะ
- โจ : ทางระบายน้ำ
- มิน : ความสามัคคีของชุมชน
- โจ : มีการทะเลาะกัน อยากให้ปรับความเข้าใจกัน การปฏิบัติตามกฎหมาย และอีกเรื่องคือน้ำในหมู่บ้านไม่ค่อยสะอาด
- ประวิทย์ : ในไร่ใช้สารเคมีทำให้น้ำดื่มไม่สะอาด
- จำโป : ปัญหาในโรงเรียน เรื่องโภชนาการของเด็กยังไม่สามารถแก้ไขได้
- โจ : เด็กนักเรียนบางคนเขียนชื่อโรงเรียนยังไม่ได้ การสอนมีปัญหา

จะเห็นว่า กลุ่มได้เสนอปัญหาและแนวทางที่ยากดำเนินการแก้ไขอยู่หลากหลายประเด็น แต่สุดท้าย ก็มาสรุปลงที่ปัญหาสัตว์เลี้ยงในชุมชน เพราะเห็นว่าเป็นต้นตอของปัญหาอื่น ๆ อีกหลายอย่าง โดยเฉพาะเรื่องความสามัคคีของชุมชน กล่าวคือ ถ้าแก้ปัญหาสัตว์เลี้ยงได้ก็จะช่วยแก้ปัญหาคนทะเลาะเบาะแว้ง การขาดความรักความสามัคคีกัน และการไม่ปฏิบัติตามกฎกติกา ได้ด้วย

 หมู : ครั้งแรกนี้ เราจะร่วมกันแก้ปัญหาเรื่องวัวควายก่อน เน้นทำตรงนี้เป็นสำคัญ ดำเนินการให้เกิดผลงาน และมีการติดตามผลเป็นระยะ ส่วนอีกเรื่องให้ฝากให้คิดไว้

○ **จำแะ :** ผู้ใหญ่บ้านเคยทำข้อตกลงกับชาวบ้าน มีการจดไว้ (แต่คนยังไม่ค่อยทำตาม)

1. ให้ย้ายสัตว์ออกจากหมู่บ้าน ทำคอกสัตว์ เมื่อสัตว์กลับมาก็มีคอกอยู่
2. เมื่อสัตว์เข้าไปในสวนของคนอื่นให้มีคนตกลงเรื่องค่าเสียหายที่เป็นกลาง
3. ให้ล้อมรั้ว

หลังจากที่ตกลงกันได้แล้วว่า โครงการแรกที่กลุ่มจะดำเนินการเพื่อการเรียนรู้และแก้ไขปัญหาให้ชุมชน นั่นคือ เรื่องสัตว์เลี้ยงในชุมชน กลุ่มจึงได้กำหนดขั้นตอนการทำงานไว้เบื้องต้นก่อน แล้วลงมือปฏิบัติไปเรียนรู้ไป จากนั้นนำผลที่ได้เรียนรู้มาปรับปรุงและออกแบบขั้นตอนการทำงานในรอบถัดไป ดำเนินการเช่นนี้ไปเรื่อย ๆ จนกระทั่งโครงการบรรลุผลสำเร็จ ภาพรวมของขั้นตอนการทำงานสรุปได้ดังตารางด้านล่าง ดังนี้

ตารางที่ 4.1 การกำหนดขั้นตอนการทำงานในโครงการการแก้ไขปัญหาสัตว์เลี้ยงในชุมชน

รอบที่	กิจกรรม
1	<ul style="list-style-type: none"> - ฝึกทักษะการสืบค้นข้อมูล Design thinking : การสังเกต การตั้งคำถาม การจดประเด็น - วางแผนสืบค้นข้อมูลในพื้นที่ กำหนดกลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย - ศึกษากรณีต้นแบบในพื้นที่ หมู่บ้านผามอน เพื่อเรียนรู้เกี่ยวกับการแก้ปัญหาสัตว์เลี้ยง และถอดบทเรียน - ลงพื้นที่ สืบค้นข้อมูลเบื้องต้น เพื่อการแก้ปัญหาสัตว์เลี้ยงในหมู่บ้านแอกโก้ – แสนคำลือ - นำเสนอผลการสืบค้นข้อมูลเบื้องต้นในหมู่บ้าน <p style="text-align: center;">นำไปขยายผลต่อ – ปฏิบัติการให้เป็นรูปธรรมในชุมชน</p>
2	<ul style="list-style-type: none"> - เตรียมความพร้อม ฝึกการทำวงเสวนากับผู้เลี้ยงสัตว์ ทบทวนข้อมูลสำคัญ - ลงพื้นที่ ดำเนินวงเสวนากับผู้เลี้ยงสัตว์ตามป้อมต่าง ๆ ในหมู่บ้านแอกโก้ – แสนคำลือ - ร่วมวงประชุมกับผู้ใหญ่บ้านและชาวบ้านหารือแลกเปลี่ยนในประเด็นเกี่ยวกับการจัดการสัตว์เลี้ยง - ถอดบทเรียนและวางแนวทางการดำเนินการต่อ <p style="text-align: center;">นำไปขยายผลต่อ – ปฏิบัติการให้เป็นรูปธรรมในชุมชน</p>
3	<ul style="list-style-type: none"> - ร่วมกันร่างกฎกติกาเรื่องสัตว์เลี้ยงสำหรับหมู่บ้าน - นำเสนอร่างกฎกติกาเรื่องสัตว์เลี้ยงสำหรับหมู่บ้านแก่ผู้ใหญ่บ้านและคณะกรรมการหมู่บ้าน ประกาศใช้กฎ

นอกเหนือจากโครงการการแก้ไขปัญหาสัตว์เลี้ยงในชุมชนแล้ว ในช่วงระยะเวลาต่อจากนี้ไปอีกกว่า 2 ปี ของโครงการ กลุ่มผู้นำรุ่นใหม่ยังได้แสดงความสนใจและร่วมกันขับเคลื่อนอีกหนึ่งโครงการ นั่นก็คือ โครงการเรื่องการท่องเที่ยวชุมชน ตั้งต้นมาจากความต้องการของกลุ่มผู้นำที่อยากชวนคณะผู้วิจัย รวมถึงผู้มาเยือนให้ได้ไปเที่ยวดอยฝักกูด ไปเดินป่า ไปพักค้างแรม ชมธรรมชาติที่สวยงามที่นั่น ชักชวนมาหลายครั้งก่อนหน้านี้แล้ว แม้ในช่วงที่ลงพื้นที่ที่กลางปี 2561 ก็ชวนอีก จนผู้วิจัยได้ให้พวกเขา ลองวางแผนเพื่อจัดทริปไปดอยฝักกูดจริง ๆ ขึ้นมา

 14 ตุลาคม 2561 ผู้วิจัยเปิดประเด็นเรื่องทริปเดินป่า โดยใช้การเดินทางป่าเพื่อเรียนรู้วิถีชีวิตชาวลาหู่กับป่า มีคำถามสำคัญที่เป็นโจทย์สำหรับการเรียนรู้คือ

- ป่าต้องเป็นอย่างไร จึงจะยังอยู่ได้? และ
- ชาวลาหู่มีวิธีการดูแลรักษาป่าอย่างไร?

ขณะที่หลายคนแสดงความดีใจที่แอกโก – แสนคำลือจะมีโอกาสต้อนรับนักท่องเที่ยว

- โจ: ดีใจที่กำลังจะได้พานักท่องเที่ยวเดินป่า
- จะลอ: ถ้านักท่องเที่ยวมากก็ดีใจ ดีใจที่จะได้พบปะกลุ่มเราบ่อย ๆ
- พรรณี: รู้สึกดีใจจะมีนักท่องเที่ยว
- นุชจิรา: ขอให้พวกเราร่วมมือร่วมใจกันพัฒนากันไปและดีใจที่ได้ร่วมพัฒนา
- ข้าว: ตื่นเต้นเรื่องเดินป่า

จากนั้น กลุ่มพากันออกความเห็นและวางแผนในเรื่องนี้ กล่าวคือ วัตถุประสงค์หลักมองว่าอยากเน้น การผ่อนคลาย ชมธรรมชาติ รับอากาศบริสุทธิ์ ฟังเสียงนก ทำความรู้จักพืชสมุนไพร และเรียนรู้ ประวัติศาสตร์ของพื้นที่ เช่น ไร่ผืนสมัยก่อน สถานที่ทางความเชื่อ และเรื่องภูมิปัญญาในการอยู่กับป่า หนึ่ง กลุ่มร่วมกันแลกเปลี่ยนเรื่องราวความเชื่อเกี่ยวกับป่าอย่างน่าสนใจ เช่น ถ้าเดินไปเจอเต่าจะต้องอุ้ม เต่าไปด้วยและอธิษฐานว่าถ้าได้เจอสัตว์ใหญ่จะปล่อยเต่าตัวนี้ไป แต่ถ้าไม่เจอก็จะกินเต่าตัวนี้เป็นอาหาร

ต่อมา ได้หารือเกี่ยวกับรายละเอียดการเตรียมการและกิจกรรม เช่น ข้าวสาร อาหารแห้ง อุปกรณ์ ทำกับข้าว ไปตองปูนอน กระบอกรน้ำ กำหนดเส้นทางเดิน จุดพักค้าง การขนสัมภาระ กลุ่มตกลงกันว่าจะใช้เวลาเดินขึ้นหนึ่งวัน พักค้างบนดอยฝักกูดหนึ่งคืน แล้วจะเดินลงในอีกวันหนึ่ง ภาพรวมจะเป็น

การเดินทางเพื่อการเรียนรู้ เคารพธรรมชาติ และดูแลรักษาสิ่งแวดล้อมด้วย โจเซริมว่า เมื่อไปถึงให้ทำพิธีขอเจ้าป่าเจ้าเขาในการเดินป่าเพื่อแสดงความเคารพ

การพูดคุยเต็มไปด้วยความกระตือรือร้นและออกรสเป็นอย่างมาก สรุปแล้ว กลุ่มได้ตกลงร่วมกันว่าจะขับเคลื่อนโครงการ เรื่องการท่องเที่ยวชุมชน ด้วยอีกโครงการหนึ่ง โดยจะเริ่มจากการจัดทริปเดินป่าขึ้นดอยผกุกุด โครงการนี้จะเป็นเครื่องมือสำหรับการเรียนรู้ร่วมกันเพื่อการทำงานร่วมกันและวางรากฐานความเข้มแข็งในแก่วชุมชน กลุ่มได้กำหนดขั้นตอนการทำงานไว้เป็นเบื้องต้น เริ่มจากการทดลองจัดโปรแกรมเดินป่า (ตั้งที่กล่าวข้างต้น) แล้วจะลงมือปฏิบัติไปเรียนรู้ไป จากนั้นนำผลที่ได้เรียนรู้มาปรับปรุงและออกแบบขั้นตอนการทำงานในรอบถัดไป ดำเนินการเช่นนี้ไปเรื่อย ๆ จนกระทั่งโครงการบรรลุผลสำเร็จ ภาพรวมของขั้นตอนการทำงานสรุปออกมาได้ดังตารางด้านล่าง ดังนี้

ตารางที่ 4.2 การกำหนดขั้นตอนการทำงานในโครงการการท่องเที่ยวชุมชน

รอบที่	กิจกรรม
1	<ul style="list-style-type: none"> - เตรียมความพร้อมทริปเดินป่า : การเดิน การขนของ การรับส่ง อาหาร น้ำดื่ม ที่พัก กิจกรรมระหว่างทาง - เดินป่า สูดอยผกุกุด พักค้าง เดินกลับสู่หมู่บ้านแอโก้ – แสนคำลือ - เปิดวงแลกเปลี่ยนเรียนรู้ประสบการณ์การเดินทาง - เรียนรู้แนวทางการต่อยอดสู่ผู้ประกอบการทางวัฒนธรรม <p>นำประสบการณ์ไปคิดตกผลึก – วางแผนโปรแกรมการท่องเที่ยว</p>
2	<ul style="list-style-type: none"> - เรียนรู้และจัดทำแผนที่ทางวัฒนธรรม – เส้นทางท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม ในหมู่บ้าน - ถอดบทเรียนและวางแนวทางการดำเนินการต่อ <p>นำประสบการณ์ไปคิดตกผลึก – วางแผนโปรแกรมการท่องเที่ยว</p>
3	<ul style="list-style-type: none"> - พัฒนาการท่องเที่ยวในชุมชน : สำรองจุดสำคัญในชุมชน - พัฒนา ลงรายละเอียดการจัดทำแผนที่การท่องเที่ยว – ปฏิทินกิจกรรม / เทศกาลรอบปีของชุมชน - ถอดบทเรียนและวางแนวทางการดำเนินการต่อ <p>นำประสบการณ์ไปคิดตกผลึก – วางแผนโปรแกรมการท่องเที่ยว</p>
4	<ul style="list-style-type: none"> - ทดลองการจัดโปรแกรมท่องเที่ยวในชุมชน (ครั้งที่ 1) : เส้นทางในหมู่บ้าน เส้นทางเดินป่า โฮมสเตย์ <p>นำประสบการณ์ไปคิดตกผลึก – วางแผนโปรแกรมการท่องเที่ยว</p>
5	<ul style="list-style-type: none"> - ทดลองการจัดโปรแกรมท่องเที่ยวในชุมชน (ครั้งที่ 2) : เส้นทางในหมู่บ้าน เส้นทางเดินเที่ยวไร่ โฮมสเตย์ - จัดทำแผนที่การท่องเที่ยวชุมชน ฉบับสมบูรณ์ ส่งมอบให้ชุมชน

สรุปได้ว่า ในโครงการวิจัยนี้กลุ่มได้ร่วมกันตัดสินใจที่จะขับเคลื่อนโครงการ 2 โครงการ คือ โครงการแก้ไขปัญหาสัตว์เลื้อยในชุมชน และ โครงการการท่องเที่ยวชุมชน เพื่อเป็นหนทางในการ

เรียนรู้ทักษะสำคัญต่าง ๆ ร่วมกัน เพื่อสานประโยชน์สาธารณะร่วมกับชาวบ้าน และเพื่อฟื้นคืนคุณค่า และภูมิปัญญาดั้งเดิมของชนเผ่า นำไปสู่ความรักความสามัคคี และพัฒนาความเข้มแข็งให้เกิดขึ้นแก่ แอโก้ – แส่นคำลือได้ในที่สุด ส่วนกรอบเวลาดำเนินการของทั้งสองโครงการ เป็นดังนี้

- โครงการการแก้ไขปัญหาล้างน้ำเสียในชุมชน มีแผนดำเนินการตั้งรายละเอียดในตารางที่ 4.1 และใช้เวลาดำเนินการในช่วงของการลงพื้นที่ครั้งที่ 7 (27 – 30 พ.ค. 2561) ครั้งที่ 8 (12 – 15 ต.ค. 2561) และครั้งที่ 10 (17 – 20 พ.ค. 2562) เป็นหลัก
- โครงการการท่องเที่ยวชุมชน มีแผนดำเนินการตั้งรายละเอียดในตารางที่ 4.2 และใช้เวลา ดำเนินการในช่วงของการลงพื้นที่ครั้งที่ 9 (16 – 19 ก.พ. 2562) ครั้งที่ 10 (17 – 20 พ.ค. 2562) ครั้งที่ 11 (18 – 21 ต.ค. 2562) และครั้งที่ 12 (12 – 15 ส.ค. 2563) เป็นหลัก

4.2.2 ช่วงอบรมทีมปฏิบัติการ

การบ่มเพาะศักยภาพแห่งภาวะผู้นำตามแนวทางจิตตปัญญาศึกษา นับว่าเป็นวัตถุประสงค์ที่มีมาแต่เดิม ของคณะผู้วิจัย ซึ่งประสงค์จะขับเคลื่อนให้เกิดขึ้นกับเยาวชนของชุมชนแห่งนี้ กอปรกับการพัฒนาคน และชุมชนแบบมีส่วนร่วมด้วยการใช้การทำโครงการเป็นฐานซึ่งเป็นวัตถุประสงค์หลักของงานวิจัยนี้ จำเป็นต้องอาศัยการเตรียมความพร้อมของผู้คนที่เกี่ยวข้อง เรียนรู้ทักษะจำเป็นทั้งมิติภายในและ ภายนอก ดังนั้น เพื่อตอบโจทย์ดังกล่าว คณะผู้วิจัยจึงเห็นพ้องว่าจะให้มีการจัดกระบวนการอบรม เรียนรู้แก่กลุ่มผู้นำรุ่นใหม่ (โดยเน้นไปที่รุ่นที่สอง) ซึ่งจะเป็นผู้ให้ข้อมูลหลักของงานวิจัย เพื่อเตรียมตัว และเสริมให้พวกเขาเกิดประสบการณ์และความเข้าใจเกี่ยวกับ การตระหนักรู้เท่าทันในตนเอง การ ควบคุมดูแลอารมณ์ในตนเอง สติ การรับฟัง การคลี่คลายปัญหาความขัดแย้ง การสร้างกติการ่วม คุณธรรมจริยธรรม การมีจิตอาสา ภาวะผู้นำ ทักษะการสื่อสาร การดูแลสุขภาพ และทักษะการ ดำเนินชีวิตเพื่อทำมาหาเลี้ยงชีพ อันจะเป็นประโยชน์ต่อการทำโครงการและการใช้ชีวิตจริงต่อไป

การออกแบบกระบวนการอบรมอิงอาศัยแนวคิดของ การจัดการกระบวนการเรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลงตาม แนวจิตตปัญญาศึกษา ควบคุมดูแลการจัดการจัดการโดยคณะผู้วิจัยเอง และแบ่งการอบรมออกเป็น หลายครั้ง การทำงานในแต่ละครั้งจะประกอบด้วย การออกแบบกิจกรรม การอบรมทำกิจกรรม และ การร่วมสะท้อนใคร่ครวญผลที่ได้รับ (ทำ Reflection กับกลุ่มผู้เรียนรู้, ทำ AAR กับทีมกระบวนการ) เพื่อ นำไปปรับใช้กับกระบวนการอบรมในครั้งต่อไป ตารางที่ 4.3 ได้รวบรวมรายละเอียดของการจัด กิจกรรมการอบรมในแต่ละครั้ง

ตารางที่ 4.3 หัวข้อของกิจกรรมการอบรมในแต่ละครั้ง

ครั้งที่	วันเดือนปี	หัวข้อกิจกรรมการอบรม
1	1 ตุลาคม 2560	● เช็คอิน, ชื่นชมกัน, ผู้นำสี่ทิศ
	2 ตุลาคม 2560	● ชี้กง ภาวนา, สุนทรียสนทนา, การไกล่เกลี่ยข้อขัดแย้ง
2	11 มีนาคม 2561	● แนะนำเพื่อน, ผ่อนพักตระหนักรู้, เปิดชิงพื้นที่, ติบอล, สุนทรียสนทนา
	12 มีนาคม 2561	● เดินภาวนา, เช็คอิน, Sensing, ตามหาของสำคัญ, สายธารกิจกรรม
3	27 พฤษภาคม 2561	● ภาวนา เช็คอิน, “ของดีแอกโก-แสนคำลือ”
	29 พฤษภาคม 2561	● ภาวนา, แม่น้ำพิษ, Mission impossible, ผู้นำสี่ทิศ, ไว้วางใจ, จับประเด็น
	30 พฤษภาคม 2561	● ภาวนาชี้กง, ปลีกวิเวก, หน้าผาศักดิ์สิทธิ์, สายธารกิจกรรม
4	12 ตุลาคม 2561	● เช็คอิน, ตัวต่อมหาสนุก, ทบทวนการบ้าน, สติในชีวิตประจำวัน
	13 ตุลาคม 2561	● ภาวนา เช็คอิน, ต้นไม้ครอบครัว, ของรักของมีค่า, เกมกู่ชาติ, จ่ายตลาด
	14 ตุลาคม 2561	● การทำบุญชีคร้วเรือน
5	18 พฤษภาคม 2562	● การไกล่เกลี่ยข้อขัดแย้ง, การสื่อสารอย่างสันติ

การอบรมครั้งที่ 1

กระบวนการอบรมในวันที่ 1 ตุลาคม 2560

กิจกรรม เช็คอิน

✚ เริ่มต้นวันแรก ได้นัดหมายให้สิบผู้นำมาพบกันที่สถานที่อบรมในตัวอำเภอปางมะผ้า พบว่ามีมาทั้งสิ้น 5 คน ได้แก่ จำโป ลอซ่า จำแฮ ประวิทย์ และพนิดา ส่วนจะล่อไม่สบายต้องไปหาหมอที่โรงพยาบาล และนัดยาอยู่ระหว่างการเดินทางมาจากเชียงราย

✚ กระบวนการ บอกวัตถุประสงค์ที่มาเจอกัน ให้ผู้เข้าร่วมได้บอกเล่าความต้องการของตนเอง

- ส่วนใหญ่แสดงท่าทีสนใจอยากเรียนรู้ โดยเฉพาะพนิดาและจำแฮที่กล่าวออกมาชัดเจน
- ท่าทีของจำโพนั้นไม่ค่อยแน่ใจนักว่าให้ความสนใจเพียงใด

กิจกรรม ชื่นชมกัน

✚ กระบวนการ ให้แต่ละคนพูดถึงข้อดีของอีกคน ทำเช่นนี้ไปจนครบรอบวง

- บรรยากาศโดยรวมดี แต่ละคนพอพูดได้

- คนอื่น ๆ ได้แก่ อาจารย์จาก ม.กรุงเทพท่านอื่น ๆ รอง ผอ รพ.ปางมะผ้า และคุณดวงจันทร์ ต่างก็พูดให้การชื่นชมสิบผู้นำและส่งเสริมให้มีการเรียนรู้ของกลุ่มต่อไป

กิจกรรม ผู้นำสี่ทิศ

+ กระบวนการ พาทำกิจกรรมสี่ทิศแบบง่าย ๆ อาศัยการอธิบายคุณลักษณะของคนแต่ละทิศผ่านคำสำคัญ (Keyword) หลัก ๆ จากนั้น ให้ผู้เข้าร่วมแต่ละคนได้ใคร่ครวญในตนเองแล้วแลกเปลี่ยน

- พินดา ประวิทย์ และจำแฮบกว่าตนเองเป็นหนู
- เขี้ยวมีจำโพ และลอส่า
- ข้าวเป็นตัวแทนของกระทิง
- ผู้วิจัยเป็นตัวแทนของหมี
- แต่ละคนสามารถสะท้อนความเป็นตัวเองได้พอสมควร

+ กระบวนการ ให้พูดถึงข้อดี – ข้อด้อย – ผลกระทบต่อคนอื่น จากนั้น ชวนให้ใคร่ครวญว่าเราจะทำงานร่วมกับคนทิศต่าง ๆ ได้อย่างไร และเราจะปรับตัวเองให้เรียนรู้และเติบโตได้อย่างไร

- ทุกคนเกิดความเข้าใจที่ดี ดูจะยอมรับและเข้าใจความแตกต่างหลากหลายมากขึ้น
- บรรยากาศการเรียนรู้ไปได้ดีโดยเฉพาะที่มี อ.แอน อ.เอิร์ธ และ อ.อุ๊ช่วยเสริมมุมมองต่าง ๆ

กระบวนการอบรมในวันที่ 2 ตุลาคม 2560

กิจกรรม ชีกง ภาวนา

+ กระบวนการ เปิดวงด้วยการทำชีกง (ตบร่างกาย) และนั่งภาวนา

กิจกรรม สุนทรียสนทนา

+ กระบวนการ แบ่งกลุ่มย่อยให้ผู้เข้าร่วมแต่ละคนสืบค้นความต้องการในการไปต่อการเรียนรู้ของตนเอง มีคำถามสำคัญ 2 ข้อ คือ

1. อะไรคือความสุขความทุกข์ในการดำเนินชีวิตที่ผ่านมา
2. ต่อจากนี้ ฉันตั้งใจอยากเรียนรู้อะไรบ้าง

- พินดา : อยากอยู่กับคนอื่น ๆ ได้อย่างมีความสุขสงบ ไม่ทะเลาะกัน สนใจการสอน การดูแลเด็ก การปลูกพืชสวน กาแฟ การเขียนโครงการ การประเมิน SAR สมาร์ท การดูแลอารมณ์
- จะลอ : ตัดพ้อเรื่องปัญหาสัตว์เลี้ยง คนยังไม่ยอมย้ายสัตว์เลี้ยงออกไป โดนวัวคนอื่นมาทำลายพืชผักที่ปลูก ปรังไปห้าพัน คู่กรณีจ่ายแค่สามพัน รู้สึกว่าตนเองเดือดร้อนเสียหาย น้อยใจมาก

อีกเรื่องคือเรื่องถนนขึ้นลงบ้านบนบ้านล่างเสียหาย และเรื่องสุดท้ายคือเรื่องยาเสพติด นอกจากนี้ก็เป็นห่วงลูกชายที่กำลังโตเป็นหนุ่ม ซ้อมมอเตอร์ไซด์ให้เลยใช้ขับไปเที่ยว ไม่มาบอกเรา ในด้านการเรียนรู้ สนใจการเกษตร ปลูกพืชสวน กาแฟ ลำไย ลิ้นจี่ อยากได้พันธุ์ข้าวพระราชทาน อยากปลูกพืชไว้ใช้กินเอง อยากพัฒนาหมู่บ้าน

- นาดตา : ตอนนี้ไปทำงานก่อสร้างที่เชียงใหม่ เพื่อเก็บเงินเอาไว้ผ่อนรถ ปีหน้าเมื่อผ่อนรถเสร็จจะกลับมาทำไร่อยู่ในหมู่บ้านตามเดิม ตอนนี้มีความสุขกับงานที่ทำ เจ้านายดี ทำงานได้ดี มีเงินส่งให้ลูก อยากกลับมาอยู่ด้วยกันกับลูก สนใจการทำเกษตรปลูกกาแฟ ทำสมาธิ ดูแลอารมณ์ ทำร้านเสริมสวย
- ทั้งจะลอและนาดตาสนทนากันในประเด็นเรื่องความสัมพันธ์ของคนในหมู่บ้าน ทั้งคู่บอกว่า แต่ก่อนชาวบ้านสามัคคี เอามือ (ลงแขก) กัน ช่วยกันทำอะไร เพราะเคารพปลูกของ ปู่เหล็ก แต่ก่อนไปล่าสัตว์มา ผู้อาวุโสของหมู่บ้านก็นำสัตว์ที่ล่ามาได้มาแบ่งให้ชาวบ้าน แจกจ่ายกัน จึงเกิดการเคารพผู้นำตามธรรมชาติ แต่ปัจจุบันไม่มีระบบนี้แล้ว มีแต่ผู้ใหญ่บ้าน อบต. ระบบการเมืองท้องถิ่นซึ่งผิดใจกัน และแตกแยกในหมู่บ้าน ระบบเคารพผู้นำตามธรรมชาติก็หายไป
- ลอสา : อยากให้คนในหมู่บ้านเคารพกติกา ไม่เอาแต่ญาติพี่น้อง กติกาต้องมาก่อน เราต้องยึดมั่นเป็นกลาง ส่วนตัวสนใจเรียนรู้เรื่องการทำเกษตรอินทรีย์ อยากเป็นเกษตรกรกรตัวอย่าง อยากรักษาความสะอาดในหมู่บ้าน จัดการขยะ และย้ายสัตว์เลี้ยงออกไป อยากทำบัญชีครัวเรือน เรียนรู้ระบบรายรับรายจ่าย
- ประวิทย์ : พูดถึงการทำเกษตร อยากให้เป็นเกษตรอินทรีย์เพราะสังเกตว่าคนในหมู่บ้านเริ่มใช้สารเคมีมากเกินไป จนส่งผลกระทบต่อ เช่น มีคนเริ่มมีมือเห่า เหตุการณ์นี้เป็นจุดเปลี่ยนของตัวเอง เพราะเห็นว่า หากปล่อยไปแบบนี้ สักวันหนึ่งก็จะมาถึงตัวเอง และไม่ใช้แค่ตัวเองคนเดียว แต่จะกระทบไปถึงทุกคนหมดในอนาคต จึงสนใจการทำเกษตรอินทรีย์ที่ปลอดสารเคมี อยากปลูกไม้ยืนต้น (อะโวคาโด กาแฟ โกโก้) แทนพืชไร่ เพราะจะได้ใช้สารเคมีน้อยลง ข้าวก็จะปลูกไว้แค่พอกิน ที่เหลือจะปลูกไม้ยืนต้น นอกจากนี้ อยากให้หมู่บ้านมีกฎกติกาที่ชัดเจน ไม่เลือกปฏิบัติ มีบทลงโทษที่เสมอภาค
- จำโพ : สนใจเรื่องเทคโนโลยี การสื่อสาร การใช้เครื่องมือ การเขียนโครงการ และเรื่องกฎหมายในชีวิตประจำวัน ส่วนตัวต้องการลดการดื่มเหล้า
- จำแฮ : ส่วนตัวไม่ชอบงานเกษตรนัก สนใจการพัฒนาหมู่บ้านในด้านอื่น ๆ เช่น การประสานงานกับผู้คน การรักษาความสะอาด การทำที่ท่องเที่ยวในชุมชน ปรับปรุงลาน ฮ. อยากแก้ปัญหาสัตว์เลี้ยง เห็นว่า กฎกติกาต้องมีความชัดเจน

กิจกรรม การไกล่เกลี่ยข้อขัดแย้ง

 กระบวนการ เปิดวงทำ กระบวนการเรียนรู้เกี่ยวกับการไกล่เกลี่ยความขัดแย้ง แล้วถามว่า ที่ผ่านมามีข้อขัดแย้งกัน ชาวบ้านทำอย่างไร

- หลายคนสะท้อนว่า เวลาที่มีความขัดแย้งในครอบครัว จะสามารถคุยกันเองได้ ถามแต่ละคนว่าเกิดอะไรขึ้น คิดอะไร ต้องการอะไร โดยมีผู้ใหญ่ในครอบครัว (เช่น พ่อแม่) เป็นคนตัดสินและชี้บอก แล้วคนอื่นที่เหลือก็จะยอมรับฟัง
- กรณีที่เป็นความขัดแย้งกับคนนอกครอบครัว ก็จะทำให้พ่อหลงกับคณะกรรมการหมู่บ้านเป็นผู้ตัดสินและชี้บอก (ซึ่งตามปกติก็ควรจะเป็นเช่นนั้น แต่ชาวบ้านที่เป็นคู่กรณีจะยอมรับจริง ๆ ได้หรือไม่ หรือแอบไปจัดการกันเองที่หลัง อันนี้ก็ยังไม่อาจบอกได้)

 กระบวนการ สาธิตวิธีการไกล่เกลี่ย แล้วอธิบายรายละเอียดให้ทุกคนเข้าใจ

- ประวิทย์กับพนิดาบอกว่า ข้อดีที่ได้เรียนรู้จากการมีเหตุการณ์ความขัดแย้งก็คือ “เราจะได้รู้ว่าใครมีนิสัยใจคอเป็นอย่างไร”
- หลายคนได้สะท้อนเพิ่มเติมว่าได้เรียนรู้สิ่งดี ๆ อีกหลายอย่าง ได้เข้าใจกระบวนการ “ไกล่เกลี่ย” ที่สามารถปรับความเข้าใจและความต้องการของคู่กรณีเข้าหากัน ซึ่งมีความแตกต่างจากการตัดสินที่ ถูกผิด แต่ทั้งสองอย่างล้วนมีความสำคัญ
- สิ่งที่ได้เรียนรู้ก็คือ
 - การไกล่เกลี่ยสามารถถามความรู้สึกกันและสร้างความเข้าอกเข้าใจกันและกัน
 - เห็นความจำเป็นในการต้องมีกฎกติกาที่ชัดเจน กำหนดให้เป็นทางการที่ทุกฝ่ายยึดปฏิบัติร่วมกันได้
- แต่ละคนมีแววตาที่มุ่งมั่นตั้งใจอยากเรียนรู้ ลอสาสะท้อนในวงได้ดีว่า ที่ผ่านมา ไม่ได้มีการระบุบทบาทหน้าที่ของคณะกรรมการหมู่บ้านแต่ละคนให้ชัดเจน ไม่ได้กำหนดภาระหน้าที่อย่างเป็นทางการ ปลายลักษณะอักษร จึงเกิดการละเลยไม่ทำตามหน้าที่ นับเป็นการให้มุมมองเชิงระบบที่ดี

ข้อสังเกตหลังการอบรม

ข้อสังเกตจากทีมกระบวนการ

- บรรยากาศการเรียนรู้อยู่ในเกณฑ์ที่ดี เห็นแว่วว่าควรส่งเสริมให้กลุ่มผู้นำรุ่นใหม่ได้มีโอกาสกลับมาเรียนรู้สิ่งเหล่านี้เพิ่มเติมต่อไป เพื่อเสริมพลังและทำให้เกิดการรวมกลุ่มกัน
- แนวทางการเรียนรู้เป็นแนวคิดตบัญญาศึกษา ควรเน้นไปที่ประเด็นการสร้างความมั่นคงพื้นฐาน การดูแลอารมณ์ภายใน การสร้างอุปนิสัยเชิงบวก และเสริมด้วยทักษะทางอาชีพบางอย่างที่จะเป็นประโยชน์ต่อการดำรงชีวิตจริง เช่น การเกษตร สุขภาพ สาธารณสุข กฎหมายพื้นฐาน การจัดการความขัดแย้ง ทักษะชีวิต การเขียนโครงการ การสื่อสาร และโครงการพัฒนาชุมชน เป็นต้น
- อีกประเด็นหนึ่งที่มีความสำคัญเช่นกัน คือ การเรียนรู้เชิงวัฒนธรรม ภูมิปัญญาดั้งเดิมของชุมชน ในด้านที่เกี่ยวกับการปกครองชุมชน คุณธรรม ความดีงาม และความเข้มแข็งดั้งเดิม
- การทำกระบวนการเรียนรู้กับฝ่ายบริหารของชุมชน (เช่น ผู้ใหญ่บ้าน คณะกรรมการหมู่บ้าน และโรงเรียน) แม้จะเห็นว่ามีผลสำคัญ แต่อาจต้องปล่อยไปก่อน รอให้เห็นความพร้อมกว่านี้ จึงควรค่อยทำ

การอบรมครั้งที่ 2

กระบวนการอบรมในวันที่ 11 มีนาคม 2561

กิจกรรม แนะนำเพื่อน

- + **กระบวนการ** ให้ผู้เข้าร่วมนั่งจับคู่แล้วถามข้อมูลของกันและกัน เช่น ชื่อ ที่อยู่ อาชีพ อาหารที่ชอบ ความสามารถพิเศษ จากนั้น วาดรูปใบหน้าของคู่ แล้วทำการแนะนำให้คนอื่นในวงได้รู้จัก
- ส่วนใหญ่บอกว่ารู้สึกดีใจที่มีเพื่อนแนะนำ
- ได้รู้จักกันเพิ่มขึ้น เช่น เรื่องความสามารถพิเศษ
- + **กระบวนการ** พาผู้เข้าร่วมปรบมือเป็นจังหวะพร้อมกันแล้วเรียกชื่อเพื่อน (คนใดคนหนึ่ง) ไปด้วย
- **นุชจิรา** : ต้องมีสติในการฟัง ตั้งใจฟังทั้งการมองและการฟัง

- จะมู : จำแต่จิ้งหะตบมือ เลยลืมชื่อเพื่อนไม่รู้จะเรียกชื่อใคร รู้สึกว่าดีใจที่ได้ร่วมกันแก้ไขปัญหาคือต้องยอมรับผิดชอบ
- แอน : ไม่ค่อยมีสติ พยายามแต่ว่าจะเรียกชื่อใครดี ไม่ค่อยมีสมาธิ
- เต๋อ : ไม่ค่อยมีสมาธิและจำชื่อเพื่อนยังไม่ค่อยได้
- พรรณี : อยากเล่นใหม่
- ✚ กระบวนการ ให้แต่ละคนพูดชื่อเพื่อนหนึ่งคนแล้วบอกว่าประทับใจอะไรในตัวเขา
- แอน : ประทับใจนามี เป็นคนไม่ค่อยพูดแต่วันนี้ยิ้มแย้มและมีส่วนร่วม
- จะมู : ประทับใจอาจารย์กิจกรรมที่ช่วยเหลือชุมชน ช่วยแก้ไขปัญหา
- พรรณี : ประทับใจนุชจिरาที่เขียนหนังสือเก่งและดีใจที่ได้รู้จักกัน
- นุชจिरา : ประทับใจในพรรณีที่ได้เป็นเพื่อนกัน
- นามี : ประทับใจพรรณีที่ก่อนลงมาเข้าร่วมกิจกรรมก็ถามไถ่กันตลอด
- ข้าว : ประทับใจเต๋อที่แม้จะขี้อายและไม่ค่อยกล้าพูดแต่ก็ยังมี ความพยายามในการพูดและพอให้จดเขียนเป็นภาษาไทยไม่ได้ก็เขียนเป็นภาษาลาหู่

กิจกรรม ผ่อนพักตระหนักรู้

- ✚ กระบวนการ ให้ทุกคนจัดเตรียมหมอนและทำนอนในอิริยาบถที่คิดว่าผ่อนคลายมากที่สุด และหลับตานอนอย่างมีสติ อย่าผ่อนคลายปล่อยวางทุกอย่าง เป็นเวลา 30 นาที

กิจกรรม เปิดชิงพื้นที่

- ✚ กระบวนการ อธิบายกติกาของกิจกรรมแล้วให้ทุกคนมีส่วนร่วมเล่น
- จะมู คอยส่งเสียงและคอยส่งการเพื่อนอยู่ คอยวางแผน ส่วนพรรณีมีการเสนอความคิดเห็น นามีเริ่มมีการออกความคิดเห็น มีปฏิสัมพันธ์กับเพื่อนมากขึ้น นุชจिरาก็คอยออกความคิดเห็น
- จะมู : ขาดความสามัคคีและการวางแผนการที่ไม่รัดกุม
- พรรณี : สมาธิไม่ดี ไม่มีสติ และขาดความสามัคคี
- จะมู : รู้ แต่เวลาทำงานจริงมันตื่นเต้นเลยไม่ได้ทำตามแผน
- จะมู : การวางแผนร่วมมือกันมีความสำคัญมาก ทำให้เรารู้ว่าเวลาเราทำหน้าที่ที่มีความผิดพลาดกันได้ เราจะต้องให้อภัยกันนำไปปรับกับหมู่บ้านได้ เราเป็นคณะทำงานจะต้องไปในทิศทางเดียวกัน จึงจะไปถึงเป้าหมายได้
- นุชจिरา : ไม่อยากเสียเบาะ เบาะไหนว่างก็จะวิ่งเข้าไปและรู้สึกดี

- จะมุ : เป็นหัวหน้าเหนื่อยหน่อย บังคับหัวเรือเอาความคิดคนในกลุ่มมาเป็นตัวหลัก ไม่เอาความคิดตัวเองอย่างเดียว เต็มใจเป็นหัวหน้าและถือเป็นโอกาสที่ดีที่ได้เข้าร่วมทำกิจกรรม

กิจกรรม ตีบอล

+ กระบวนการ ให้กติกาโดยทุกคนในกลุ่มจะต้องช่วยกันตีบอลต่อ ๆ กัน โดยไม่ให้ลูกบอลตกพื้น คนหนึ่งจะตีได้เพียง 2 หนโดยไม่ตีติดต่อกัน ดังนั้น กลุ่มมี 13 คน จึงจะต้องตีบอลทั้งสิ้น 26 ครั้ง จึงจะจบเกม

- กลุ่มพยายามช่วยเหลือกันเป็นอย่างดี บางคนจะตีเบา ๆ ช่วยประคองบอล บางคนส่งเสียงเวลาจะเข้าไปตี แต่ถึงแม้จะไม่ค่อยพูด แต่เวลาทำกิจกรรมก็เต็มที่เสมอ นุชจิราดูมีความตั้งใจและคอยช่วยมองไม่ให้บอลตกพื้น จะมุดเหมือนเป็นพี่ใหญ่ คอยวิ่งเข้าไปรับ ตีบอล และคอยกำกับและบอกตลอดเวลา นามีจากที่เงียบ ๆ จะมีรอยยิ้มและกล้าแสดงออกมากขึ้น เริ่มมีการส่งเสียงและมีส่วนร่วมมากขึ้น

- นุชจิรา : สนุกสนานและได้ออกกำลังกาย มีความสามัคคี
- เต๋อ : คลายง่วง
- จะมุ : ต้องมีความสามัคคีในการเล่น รู้สึกว่าจะไม่รอดแล้ว ถอดใจ แต่พอได้พูดคุยกันก็ดีขึ้น เพราะให้คนที่ตีเก่งมาแทรกกลางคนที่ตีไม่เก่ง จึงผ่านมาได้
- พรรณี : ช่วงตีบอลอารมณ์เสียมาก ตีแล้วมันออก ในใจเกรงใจเพื่อนที่ทำบอลตก
- นามี : ตอนลูกบอลตก แดดร้อนรู้สึกไม่ดี เสียหายที่ทำตก อารมณ์ไม่ค่อยดีแต่ไม่ท้อ อยากเล่นต่อ

+ กระบวนการ สังเกตเห็นความหุ่่มเหและเหน็ดเหนื่อยของทุกคนในกลุ่ม อีกทั้งกว่าจะทำสำเร็จ กระบวนการก็ได้ให้ตัวช่วยเพื่อให้ทำได้ จึงถามว่า ความสำเร็จมีได้หลายเงื่อนไข ความสำเร็จถ้าผูกไว้กับกติกาอย่างเดียวมันก็ไม่ใช่ ถามความรู้สึกจริง ๆ ตอนไหนบ้างคือความสำเร็จในแบบของเรา

- แอน : ตอนทุกคนบอกไม่เป็นไร เอาใหม่
- พรรณี : ตอนตีได้ครบ 26 ครั้ง
- ข้าว : ทุกคนร่วมมือกันเรื่อย ๆ
- จะมุ : ตอนเห็นทุกคนยิ้ม เห็นความตั้งใจ แม้ไม่ถึงเป้าหมายจริง ๆ แต่เราพอใจที่เราทำได้
- นุชจิรา : รับผิดชอบไม่เสีย
- เต๋อ : ตอนตีลูกได้สวย

+ กระบวนการ เสริมว่า ทุกคนมีความสุขหลากหลาย หลายครั้งที่ความสำเร็จเราผูกไว้กับเงื่อนไข แต่ถ้าเรายอมรับและเปิดใจเราก็จะพบกับความสำเร็จระหว่างทาง เรามีความสุขอีกหลายแบบ ถ้าเราเปิดใจยอมรับความสุขหลากหลายไม่เหมือนกัน ใจเราก็คล้ายกัน เรามีความสุขร่วมกันได้หลายแบบไม่ใช่แบบเดียว

กิจกรรม สุนทรียสนทนา

+ กระบวนการ ให้กติกาการทำสุนทรียสนทนา จากนั้นให้จับคู่เพื่อผลัดกันเล่าเรื่องของตัวเอง ในหัวข้อ “ตอนอายุ 5 ขวบ ฉันทำอะไร เจออะไร ไปไหน มีอะไรสนุกหรือประทับใจอะไรบ้าง” ใครเล่าจบแล้วแต่เวลายังไม่หมด ให้เล่าชีวิตในช่วงวัยรุ่นต่อ

- จะมู : เล่าตอนเป็นเด็ก 8 ขวบ อยู่คนละหมู่บ้าน เดินไปเที่ยวหากัน ยิงหนังสติ๊ก ตอนเรียนมีงานเล่นฟุตบอล เกิดความประทับใจ
- พรรณี : ค่อยเรื่องตอนไปโรงเรียน นามีไม่ค่อยได้ไปโรงเรียนบ่อยเพราะต้องเลี้ยงลูก
- นามี : สนุกดี พรรณีบอกว่าตอนเด็กชอบหนีเรียน ไปเล่นน้ำไปตกปลา รู้สึกสบายเมื่อได้ฟังมากขึ้น

+ กระบวนการ ให้หันกลับไปจับคู่เล่าเรื่องกันต่อ โดยเล่าเกี่ยวกับ สถานที่ที่ชอบไปเที่ยว อาหารที่ชอบกิน จากนั้นต่อด้วย ความฝันในอนาคต

- จะมู : เตอเล่าเรื่องตอนเป็นเด็ก บ้านแอกก็ไม่มีโทรทัศน์ มีโทรทัศน์ที่เดียวก็พากันมาดูวันละ 5 บาท ดีใจมากที่ตอนเด็กได้ดู รู้สึกสงสารจะต้องเดินมาไกลเพราะห่างไกลความเจริญ ไม่ค่อยเห็นภาพดีโอ
- นามี : พรรณีชอบหนีเรียนและไปจับปลา ฟังแล้วรู้สึกสนุกไปด้วย
- พรรณี : ตอนเล่ารู้สึกว่าเราเล่าจากชีวิตจริง เล่าอะไร ๆ ก็ได้ สบาย ไม่รู้สึกอึดอัด นามีไม่ค่อยพูดแทรก รู้สึกสบายใจตอนพูด

+ กระบวนการ ถามต่อว่า ตอนพูด คู่เราไม่พูดแทรก เขาตั้งใจฟัง ทำให้เรารู้สึกอย่างไร

- แอน : รู้สึกดี
- จะมู : ดีที่เราพูดไปแล้ว มีคนสนใจเราอยู่ มีการตอบรับกับสิ่งที่เราพูดไป

+ กระบวนการ ถ้าต่างคนต่างพูด รู้สึกอย่างไร ชีวิตจริงเรามักพูดแบบไหน

- นุชจิรา : เสียความรู้สึก
- จะมู : เปล่าประโยชน์
- จะมู : คนฟังต้องฟังเราก่อน และก็ต้องเปิดโอกาสให้คนฟังได้แสดงความคิดเห็น
- แอน : รู้สึกดี ปกติเป็นคนชอบพูด บางครั้งฟังคนอื่นไม่ทันจบก็อยากตอบโต้ ทำให้คิดมากขึ้นเมื่อก่อนพูดแทรก ถ้าอยากพูดอะไรก็พูดเลย

กระบวนการอบรมในวันที่ 12 มีนาคม 2561

กิจกรรม เดินภาวนา

- + **กระบวนการ** พาผู้เข้าร่วมเดินในความเงียบอย่างมีสติ จากสถานที่พักมายังสถานที่อบรม เป็นเวลาประมาณ 15 นาที ระหว่างการเดิน มีการให้สัญญาณระฆังเพื่อยืนสงบนิ่งเป็นระยะ ๆ

กิจกรรม เชื้อคอิน

- + **กระบวนการ** ถามแต่ละคนรอบวงว่า เข้านี้รู้สึกอย่างไร
 - แอน : อิ่มมากกินข้าว 2 จาน
 - เต๋อ : ตื่นเช้ารู้สึกสดชื่น
 - จะมู : สดชื่น สบายดีที่ได้เรียนรู้
 - ข้าว : อากาศเย็นสบาย แสงแดดสวย นั่งกินข้าวกับลุงโกและนั่งฟังลุงโกพูด
 - นามี่ : เย็นสบายดี
 - นุชจिरา : สดชื่น ตื่นมารู้สึกผ่อนคลาย
- + **กระบวนการ** อธิบายว่า การถามความรู้สึกก่อนการทำงานจะทำให้บรรยากาศเปลี่ยน ทำให้เรารู้สึกว่าเพื่อน ๆ แคร้เรา ใส่ใจเรา เป็นเรื่องดีและงดงาม แล้วตอนเดินภาวนามา แต่ละคนเห็นอะไรบ้าง จมูกได้กลิ่นอะไร ผิวหนังรู้สึกอย่างไร เช่น บางคนบอกว่า รู้สึกเย็น ได้ไอแดดอุ่น ๆ
 - จะมู : ดูนกดูต้นไม้
 - นุชจिरา : ได้ยินเสียงนก เสียงรถ
 - พรรณี : มีคนคุยโทรศัพท์
 - นุชจिरา : เสียงตอกตะปู คนคุยกันและเสียงไอ
 - นามี่ : เสียงคนสร้างบ้าน
 - จะมู : เสียงครูสอนหนังสือในโรงเรียน คนเปิดกระต๊อทำงาน
 - ข้าว : ยามอแก้ออ มีเสียงคนเดินผ่านด้านหลัง และเสียงระฆังที่ยังกังวานอยู่

กิจกรรม Sensing

- + **กระบวนการ** ให้ผู้เข้าร่วมแต่ละคนออกไปหาที่หนึ่งคนเดียว ไม่คุยกับใคร แล้วลองเปิดอายตนะทุกช่องทางรวม เพื่อสังเกตและรับรู้สิ่งต่าง ๆ รอบตัวและภายในใจ ใช้เวลาประมาณ 30 นาที
 - จะมู : รู้ตัว
 - นุชจिरา : รู้สึกเบื่อ

- จะมู : รู้สึกว่ามีความคิดเกิดขึ้น และเห็นผึ้งบินผ่านไป ใต้กลิ่นอาหาร (กระเทียมเจียว) และรู้สึกคันผิวหนัง
- พรรณิ : เห็นมด
- นามิ : เห็นมะละกอสุกแล้ว เห็นต้นไม้ ต้นลิ้นจี่กำลังออกดอก และเสียงเพลง
- เตอ : เห็นผีเสื้อ ชี้นกและรู้สึกหนาว
- นุชจิรา : เห็นพื้นดิน ได้ยินเสียงนักเรียน เครื่องจักร คนคุยกัน ได้กลิ่นควันรถ รู้สึกเย็นสบาย และในจิตใจรู้สึกอยากกินมะละกอ
- ✚ **กระบวนการ** เสริมว่า สิ่งที่ทำได้ง่าย ๆ คือ การทำสิ่งต่าง ๆ ให้ช้าลง ชีวิตของเราจะต้องหัดแตะเบรค ทำอะไรให้ช้าลง ทำทีละอย่าง เท่าทันความคิดของตัวเอง คิดทีละเรื่อง ไม่ให้ความคิดพุ่งซ่าน

กิจกรรม ตามหาของสำคัญ

- ✚ **กระบวนการ** ให้โจทย์ว่า ให้กลุ่มจับมือกันเป็นวง แล้วพากันไปหาสิ่งสำคัญที่แต่ละคนเก็บซ่อนไว้ กลับมาให้ครบ ภายในอาณาบริเวณนี้ โดยไม่พูดกัน
- นุชจิรา : สบายใจที่สำเร็จ
- พรรณิ : อุ่นใจ
- นามิ : ทุกคนสามัคคีมาก
- จะมู : ดีใจที่มีความสามัคคี
- เตอ : ดีใจ
- พรรณิ : คิดว่าไม่น่าสำเร็จเพราะต้องจับมือกัน พอหาได้สองสามอันแรก คิดว่าที่เหลือก็ทำได้ ใจเริ่มดี เริ่มมั่นใจ
- จะมู : ดีใจที่ได้ผ่านอุปสรรคมาได้ 2 วัน พวกเราก็จะต้องพบกันอีก อยากให้เรานำสิ่งที่ได้เรียนรู้ไว้ เราก็ต้องช่วยกัน แล้วปัญหาใด ๆ ก็จะไปผ่านไปได้ด้วยดี

กิจกรรม สายธารกิจกรรม

- ✚ **กระบวนการ** ทบทวนกิจกรรมที่ทำไปทั้งหมดให้ฟัง แล้วถามว่า กิจกรรมไหนโดนใจและได้เรียนรู้มากที่สุด และถ้ารอบหน้ามาเจอกันรู้สึกว่าจะอยากเรียนรู้อะไรเพิ่มเติม
- นุชจิรา : ร่วมไม้ร่วมมือกัน ประสบความสำเร็จดี ชอบกิจกรรมตีบอล อยากเรียนการแก้ปัญหาในชุมชน

- พรรณี : ชอบกิจกรรมเดินสมาธิเพราะปกติเป็นคนไม่ค่อยมีสมาธิ ตอนเดินได้ประโยชน์ อยากฝึกสมาธิเพิ่มมากขึ้น
- นามิ : ชอบกิจกรรมคุย 2 คน เมื่อก่อนไม่ค่อยได้คุยกันและตอนนี้พูดมากขึ้น อยากเรียนรู้การสื่อสาร อยากพูดเก่ง ๆ
- จะมู : ชอบกิจกรรมเบ็ดขึงพื้นที่และตีบอล ได้ออกกำลังกาย ได้ทำงานร่วมกันเป็นทีม และได้มีการช่วยกัน อยากให้มีการเรียนรู้เกี่ยวกับการวางแผนการพัฒนาหมู่บ้าน และศึกษานอกพื้นที่ในสังคมที่เจริญ จะได้นำมาปรับใช้ในพื้นที่ ค่อยเป็นค่อยไป
- เต๋อ : ชอบกิจกรรมแนะนำเพื่อน แส่นคำลือกับแอกโกไม่ค่อยสนิทกัน ก็ได้สนิทกันมากขึ้น อยากเรียนเรื่องการแก้ปัญหา
- ข้าว : ดีใจ ชอบตั้งแต่รับสมัครเอง คนที่อยากมาจริง ๆ คนที่มาตั้งใจเรียนรู้และได้รู้อะไรไม่มากนัก น้อย กลับไปถ้ามีโอกาสก็อยากให้ได้เจอกันบ้าง
- แอน : ขอขอบคุณและก็ดีใจ ตอนแรกทีไปไม่มีใครอยู่ พอรวมกันได้ตอบว่ามาก็ดีใจ และเห็นคนที่ไม่ค่อยพูดได้พูดกับเพื่อนมากขึ้น ทุกคนมีพลังแม้ไม่ค่อยพูดและทุกคนเห็นว่าปัญหาของชุมชนเป็นปัญหาที่จะต้องได้รับการช่วยเหลือ อยากให้หาเวลาและโอกาสมาคุยกันเจอกันจะได้สนิทกันมากขึ้น ดีใจที่เห็นทุกคนมีความสุขที่ได้ร่วมกิจกรรม

ของสำคัญที่สุดในชีวิตของฉัน (ผู้นำการเปลี่ยนแปลงรุ่นใหม่ รุ่นที่ 2)

- การออกกำลังกาย การทำกิจกรรมต่าง ๆ กับประสบการณ์ชีวิตที่ผ่านมา
- บ้าน
- ครอบครัว
- อาหาร
- ครอบครัวและครูอาจารย์ที่สอนหนังสือให้แก่เราและสังคมต่าง ๆ ให้ความรู้ความเข้าใจกับทุกคนให้เป็นคนดีต่อในสังคมและครอบครัวอบอุ่น
- ข้าว
- ครอบครัว สัตว์เลี้ยง
- บ้านและรถยนต์
- ครอบครัว

ข้อสังเกตหลังการอบรม

ข้อสังเกตจากทีมกระบวนการ

- แทบทุกคนมีความตั้งใจทำกิจกรรมต่าง ๆ ดีมาก ใส่ใจเต็มที่ และมีความสามารถในการสื่อสารที่ดี สามารถแลกเปลี่ยนความรู้สึกนึกคิดกันได้พอสมควร (ดูرابรีนและเห็นศักยภาพที่ดีกว่าสมัยตอนที่ทำครั้งแรก ๆ กับรุ่นแรก)
- ผู้หญิงจะมีส่วนร่วมในการสนทนาแลกเปลี่ยนมากกว่าผู้ชาย ส่วนผู้ชายจะดูอาย ๆ ที่กล้าพูดมีจะมู ตอนทำสุนทรียสนทนา ผู้ชายส่วนใหญ่ไม่ค่อยพูด อาจเพราะยังพูดไม่เป็น ไม่คุ้นเคยหรือไม่รู้จะเรียบเรียงอย่างไร ผู้หญิงจะสนทนากันได้ดีกว่า ทุกคนดูสนใจและตั้งใจดีมาก เทียบหน้าอาจเสริมด้วยกิจกรรมฝึกจับประเด็นก่อน น่าจะช่วยให้
- ในการอบรม ดูจะมีประเด็นสอดแทรกอยู่บ้าง ทำให้ผู้เข้าร่วมไม่ได้จัดจ่อเท่าที่ควร เช่น จะมีงานกินวอที่ผู้เข้าร่วมขอให้เลิกการอบรมก่อนเวลาเพื่อจะได้ไปเตรียมงาน สิ่งเหล่านี้เป็นปัจจัยแทรกที่กระบวนการต้องปรับให้เข้ากับบริบทจริง ซึ่งเต็มไปด้วยความไม่แน่นอน
- จะมู จะมีบุคลิกส่วนตัวที่เป็นคนแสดงความคิดเห็นมาก ซึ่งหลายครั้งอาจไม่ใช่ประสบการณ์ตรงเสียทีเดียว แต่เป็นการพูดไปตามภาพความคิดที่เป็นสูตรสำเร็จ กลุ่มมองว่า ครั้งหน้าอาจต้องเคร่งครัดในกติกากลุ่มมากขึ้น ฝึกท่าทีของการสื่อสาร ละลายน้ำแข็ง สร้างความไว้วางใจกันเพิ่มเติม โดยเฉพาะเน้นการฟังให้มาก พูดให้น้อย
- ครั้งหน้า ควรมีการชี้แจงภาพรวมของโครงการ รวมถึงเป้าหมายให้เกิดความชัดเจน คาดไว้ว่า ครั้งเดือนพฤษภาคมจะทำเรื่องพลังกลุ่ม (ต่อ) การสื่อสาร การจับประเด็น ฯลฯ ครั้งเดือนตุลาคม จะทำเรื่องโครงสร้างสังคม ต้นทุนทางวัฒนธรรมของชุมชน ฯลฯ ส่วนกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันระหว่างรุ่นแรกกับรุ่นที่สอง จะเป็นลักษณะของ Project-based
- กระบวนการอบรมในครั้งนี้ นับว่าประสบความสำเร็จตามความคาดหวังทุกประการ (เกินคาดในแง่คุณภาพและความตั้งใจของผู้เข้าร่วม) ปัจจัยที่นำไปสู่ความสำเร็จของการดำเนินงานในครั้งนี้ เกิดจากรูปแบบของการลงพื้นที่ เริ่มจากการลงเยี่ยมบ้านไปแต่ละบ๊อค ทำการเชิญชวนผู้เข้าร่วมเป็นรายคน ทำให้เห็นรายละเอียดต่าง ๆ เห็นความตั้งใจ ความพร้อม และได้ทำความรู้จักแต่ละคนกันก่อน จากนั้น จึงตามด้วยการทำกระบวนการที่เป็นลักษณะของการให้ทดลองมีประสบการณ์ ไม่คาดหวังมาก เป็นผลให้แต่ละคนเกิดความสนใจและเรียนรู้ได้อย่างเต็มใจและเต็มที่

การอบรมครั้งที่ 3

กระบวนการอบรมในวันที่ 27 พฤษภาคม 2561

กิจกรรม ภาวนา เชื้ออิน

- + กระบวนการ พาฝึกสติและอธิบายเกี่ยวกับการมีสติ พร้อมทั้งซักถามว่าแต่ละคนดูแลตัวเองให้มีสติได้อย่างไร

กิจกรรม “ของดีแอกโก้ – แสนคำลือ”

- + กระบวนการ นำรูปภาพที่สื่อถึงศิลปวัฒนธรรม รวมถึงกิจกรรมเชิงนิเวศวัฒนธรรม ที่เกี่ยวข้องกับชุมชนแอกโก้ – แสนคำลือ ขึ้นมาให้ผู้เข้าร่วมดูไปที่รูปภาพ แล้วชวนแลกเปลี่ยนความคิดเห็น
- โจ : ประเพณีวัฒนธรรมของชาวลาหู่ที่งดงาม มีการแต่งกายชนเผ่า เครื่องแต่งกายเป็นสัญลักษณ์ต่างจากเผ่าอื่น
- พนิดา : รัชกาลที่เก้าเคยมาหมู่บ้านเรา ทุกองค์เคยมาหมด
- ประวิทย์ : มีพ่อเฒ่าแสนคำลือ
- โจ : วัฒนธรรมเปลี่ยนบ้าง
- พนิดา : ภาษาตอนนี้มีภาษาไทยมาแทรกเยอะ บ้านก็เปลี่ยน
- จำโพ : ความเชื่อศาสนายังอยู่ สมัยพ่อเฒ่ามีอาหารมาก่อน ปลูกข้าว มีต้นไม้ มีดิน มีน้ำ
- + กระบวนการ ถามว่า การที่เรามีภาษามีวัฒนธรรมเพราะเรามีอาหาร น้ำ มีพืชสัตว์มีป่าไม้ อะไรที่เป็นต้นกำเนิดของเราที่ต้องรักษาไว้ สูญเสียไม่ได้
- โจ : ธรรมชาติ น้ำที่สะอาด
- พนิดา : ต้องไม่ทำร้ายป่า
- โจ : อยากพาคณะอาจารย์ไปเที่ยวดอยผกุกูด มีรอยพระพุทธรูปบาท ต่อไม่ไม่มีใบ มีสมุนไพร
- จำโพ : ดีเหลือก มีในหมู่บ้านเราก็ดี ผากดีจากต่างหมู่บ้านมันแพง ทำเองลดต้นทุนมีความจำเป็นในการใช้
- จำแฮ : อยากให้เป็นแบบนี้ ตอนนี้กำลังเริ่มเพาะกาแฟอีกหน้อยกาแฟออกก็อยากให้เป็นแบบนี้
- จำแฮ : นักท่องเที่ยวชอบแบบสมัยโบราณ อยากเข้ามานอน
- จำโพ : มาชมวิว กินอาหารพื้นบ้าน
- มิน : มาดูวัฒนธรรมของชนเผ่า
- โจ : มีอาหารธรรมชาติ ใช้วัสดุจากธรรมชาติ รักษาการหากินแบบธรรมชาติ
- จำโพ : มีโชดหินปลาจะมา ปลาอยู่ในน้ำสะอาด

- อู๊ด : ถ้วยไม้ไผ่เหมือนธรรมดาแต่ที่ใต้ห้วยมีราคาแพงมาก ฝรั่งชอบมากมองว่าเป็นเรื่องธรรมชาติ พวกเรารู้ว่าไม้ไผ่ชนิดไหนนำมาทำได้สวย ถือเป็นของดีของเรา เราอยู่กับสิ่งต่าง ๆ เหล่านี้เป็นความเคยชิน แต่คนด้านนอกไม่รู้ ชาวคิดต่อว่าพวกเราสามารถเอาไม้ไผ่มาทำเป็นข้าวของเพื่อเพิ่มมูลค่าได้อย่างไร

กระบวนการอบรมในวันที่ 29 พฤษภาคม 2561

กิจกรรม ภาวนา

- + กระบวนการ ภาวนาผ่านการยืนและการก้มตัวอย่างช้า ๆ จากนั้น พุดคุยทักทายกันและกัน

กิจกรรม แม่ฟ้าพิช

- + กระบวนการ ให้กติกาแม่ฟ้าพิชแล้วให้ผู้เข้าร่วมเริ่มทำกิจกรรมเลย

- ผู้เข้าร่วมกิจกรรมมีการพูดคุยวางแผนการเล่นกัน ทุกคนแสดงความคิดเห็น คนที่มีภาวะความเป็นผู้นำมากที่สุดคือโจ รองลงมาคือมีน เมื่อไม่เข้าใจก็ถามกระบวนการทันที
- จะมามีความคิดที่จะเสียสละโดยการแบกเต๋อไว้บนหลัง และมีการฟังคนอื่นมากขึ้น พุดน้อยลง
- ทุกคนช่วยกันคิดและกล้าแสดงความคิดเห็นของตนเองมากกว่าการอบรมในครั้งก่อน ถือได้ว่าเป็นพัฒนาการที่ดีขึ้นมาก
- ผู้เข้าร่วมกิจกรรมได้วางแผนและลองปฏิบัติ เมื่อไม่สำเร็จก็กลับมาเริ่มใหม่วางแผนกันใหม่อยู่หลายครั้ง มีการนำความผิดพลาดในมาปรับปรุงวางแผนและปฏิบัติใหม่
- โจ : ตอนเริ่มความสามัคคียังไม่ดี พอเริ่มเล่นได้สักระยะความสามัคคีเริ่มมีแต่ละคนเริ่มเข้าใจ รู้สึกว่าถ้าเราเอาความสามัคคีไปเปลี่ยนแปลงปรับใช้ในชุมชนให้มีความสามัคคีเหมือนเรา ชุมชนของเราจะดีขึ้น
- มีน : ภูมิใจที่ทำกิจกรรมกลุ่ม รู้สึกถึงความตั้งใจของแต่ละคนแล้วทำให้ผ่านไปได้ ดูจากการตั้งใจฟังกติกาไม่ให้ผิดพลาด
- จะมู : ตอนแรกคิดว่าทำไม่ได้แล้ว ให้ชี้หลังจะไปยังไงดี คิดไม่ออก ไป ๆ มา ๆ ทำได้ก็ดีใจ ไม่ท้อ ตอนไปก็ช่วยกันเอาธารองกัน ช่วยกันประคองประคอง คิดว่าถ้ามีความสามัคคีแค่ไหนก็ได้
- โจ : ทุกคนมีสติดีมาก
- เต๋อ : รู้สึกดีที่ทุกคนตั้งใจ ให้ความร่วมมือทุกคน ตอนขึ้นหลังจะมู รู้สึกสงสารจะมู คิดว่าต้องลองทำทุกวิธี
- นามี่ : รู้สึกว่าพวกเรามีความสามัคคี มีความร่วมมือร่วมใจ ไม่คิดว่าจะไปถึง พอมีความสามัคคีก็ไปถึงและสนุกด้วย

- โจ : ตอนแรกมี 3 แผน ตอนแรกคิดว่าจะเหยียบสามคนให้เหยียบแผ่นหน้าและหลัง พอไปมันล้มเลยเปลี่ยนการเดินทางแล้วก็ล้มอีก ก็เลยเปลี่ยนวิธีไปเรื่อย
 - มิน : ทุกคนมีบอกวิธี มีเห็นไม่ตรงกันบ้างแต่คุยทำความเข้าใจกัน
 - จะมู : ยอมให้เหยียบเพื่อให้ไปต่อได้ถึงฝั่ง เราอยู่ร่วมกันก็ต้องยอม
- ✚ กระบวนการ** เสริมว่า ที่เราได้ก้อนหินเพิ่มเพราะเห็นถึงความพยายามที่เราช่วยเหลือกัน แต่บางครั้งก็มีข้อจำกัดและความช่วยเหลือไม่ได้มีมาบ่อย ๆ แม่น้ำเปรียบเสมือนปัญหาและอุปสรรคในการทำงาน เรามีได้หลายวิธีที่เราทำสำเร็จแต่แล้วปัญหาก็เกิดขึ้นมาใหม่อีก ทำให้เราต้องกลับไปจุดเริ่มต้นใหม่อีก แต่เรามีความพยายามก็อาจได้รับความช่วยเหลือ แต่ก็ไม่ได้มาบ่อย ๆ แต่ก้อนหินจะไม่ประโยชน์ถ้าเราไม่ใช้ให้เกิดประโยชน์ พวกอาจารย์ไม่ใช่คนในหมู่บ้าน ไม่ได้บังคับให้ต้องกลับไปพัฒนาตามที่บอกเพียงแต่เป็นการให้แนวทางในการพัฒนา เพราะการพัฒนาหมู่บ้านสุดท้ายแล้วคนในหมู่บ้านเป็นคนที่รู้ดีที่สุดว่าหมู่บ้านของเราต้องการอะไร คนภายนอกอย่างอาจารย์ไม่สามารถรู้ถึงความต้องการที่แท้จริงได้ แล้วคิดว่าได้เรียนรู้อะไรจากกิจกรรมแม่น้ำพิษบ้าง
- โจ : ถ้ามีปัญหาในชีวิตถ้าเราไม่ช่วยเหลือกันเราก็จะแก้ปัญหาไม่ได้ ถ้าช่วยกันแก้ไข ร่วมมือปรึกษาหารือกัน ช่วยกัน เราก็สามารถแก้ไขปัญหาได้ทุกอย่าง

กิจกรรม Mission impossible

✚ กระบวนการ ให้โจทย์โดยให้แต่ละคนต้องเหยียดตัวออกไปวางเหรียญซ้อนกันบนปากขวดน้ำให้ได้ครบทุกเหรียญ และตัวแต่ละคนต้องไม่ล้ำเส้นออกไป

- ทีมที่ 1 โจมีความเป็นผู้นำสูงมาก มีการวางแผนและลองทำ เมื่อไม่สำเร็จก็คิดใหม่
 - ทีมที่ 2 จะมูมีความเป็นผู้นำเห็นได้ชัดมากกว่าคนอื่น ๆ แต่คนอื่น ๆ ก็ยังมีการแสดงความคิดเห็น
 - ทั้งสองทีมมีความเหมือนกัน คือ เมื่อผิดพลาดวางเหรียญแล้วเหรียญตกก็จะนำข้อผิดพลาดมาปรับปรุงและลองทำใหม่อีกครั้ง มีการวางแผนถึงลำดับการวางเหรียญเนื่องจากสังเกตเห็นว่าหากตำแหน่งการวางเหรียญไม่เหมาะสมก็จะทำให้เหรียญตกลงมาได้
- โจ : ถ้าไม่มีคนช่วยทำคนเดียวไม่ได้
 - จะมู : ผมตัวหนักคิดว่าไม่สำเร็จแน่เลย กลัวเพื่อนไม่ไหว
 - มิน : รักคนดีทุกคน
 - นามิ : ตื่นเต้นตอนวางเหรียญ
 - โจ : หนักใจตอนที่ดึงมือสั้นใช้แรงเยอะ ถ้าทำร่วงแค่คนเดียวต้องทำใหม่หมด กังวลลูกโกกั้วแกเจ็บ

- เต๋อ : ขอบคุณทุกคนที่ตั้งใจทำกิจกรรมให้สำเร็จ เพื่อนทุกคนร่วมมือกันจึงสำเร็จ ครั้งหลังง่ายแต่ครั้งแรกยาก กังวลนิดหนึ่ง กลัวทำเหรียญตก
- โจ : ดีใจที่มีคนแก่ เปรียบเสมือนในหมู่บ้านถ้ามีแต่วัยรุ่นก็อยู่ไม่รอด มีคนแก่อยู่ด้วยจะมีความสันติ ถ้าไม่มีผู้อาวุโสก็จะไม่มีใครแนะนำ ต้องมีผู้หลักผู้ใหญ่

กิจกรรม ผู้นำสี่ทิศ

 กระบวนการ อธิบายจุดแข็งและจุดอ่อนของผู้นำแต่ละทิศให้ผู้เข้าร่วมฟัง แล้วให้แต่ละคนเลือกตามลักษณะนิสัยของตนเอง

- มิน : เป็นคนบุคลิกดี ชอบลุยไม่กลัว ชอบขับมอเตอร์ไซค์ไปเที่ยว สายลุยชอบลงมือทำเลย ถ้าหัวหน้างานสั่งงาน ไม่ชอบเอาไว่ก่อน จะทำเลยให้เสร็จ จุดอ่อนจะเป็นคนใจร้อน ใช้อารมณ์ และหงุดหงิดง่าย ต้องฝึกสมาธิบ่อย ๆ ให้มีความใจเย็นลง ทำให้ช้าลง รักเพื่อน ชอบเลี้ยงเพื่อนถึงไหนถึงกัน
- เต๋อ : ชอบทำอะไรจริงจังไม่ลังเล ชอบความยุติธรรม เปิดเผยตรงไปตรงมา ฝ่ายไหนทำผิดก็ไม่เข้าข้างเอาความยุติธรรมไว้ก่อน ใจร้อนนิด ๆ ก็จะแก้ให้ใจเย็นลง เอาความถูกต้องเป็นหลัก ค่อย ๆ คิด ค่อย ๆ ทำ
- นามิ : ช่วยเหลือคนอื่น เวลาปลูกข้าวเพื่อนยังปลูกไม่เสร็จก็จะไปช่วย เวลาเพื่อนไม่มีข้าวก็จะเอาข้าวไปให้เพื่อน ลูกคนอื่นไม่ตั้งใจเรียนเราก็แบ่งให้ แบ่ง ๆ กันแม้ว่าตัวเองจะไม่ค่อยมี แต่ช่วยแล้วสบายใจ ไม่เสียใจที่ได้ช่วย ข้อต่อไม่กล้าตัดสินใจ เพื่อนมาชวนไปเที่ยวตลาดสด ไม่ค่อยกล้าตัดสินใจ เพื่อนชวนก็รับ กลัวเพื่อนเสียใจ ข้อที่ปรับปรุงยังคิดไม่ออก
- จะมู : ยึดหลักเหตุผลและความถูกต้อง ทำงานเกษตรตามกฎของหมู่บ้าน แต่ชาวบ้านอาจจะรู้เท่าไม่ถึงการณ์ ชาวบ้านจะเถียงยังไงก็เอาหลักความถูกต้องไว้ก่อน บางครั้งที่เราทำตามหน้าที่ก็มีคนโกรธไม่พอใจ เสียใจทำอะไรดีก็ไม่ได้ ทำตามขั้นตอนมีอะไรชี้แจงตลอด
- โจ : เป็นคนใช้เหตุผลเป็นหลัก ถ้ามีการทะเลาะกันจะเอาแยกออกไปและพูดเหตุผลให้ฟัง ใช้เหตุผลมากกว่าอารมณ์ จะทำอะไรเป็นขั้นตอนและต้องทำให้ได้ ไม่ค่อยเชื่อใครง่าย ๆ มีข้อปรับปรุงคือ ใครเตือนไม่ค่อยฟัง เป็นคนหัวดี พยายามปรับปรุงโดยการฟังเขาก่อน

กิจกรรม ไว้วางใจ

 กระบวนการ ให้ผู้เข้าร่วมจับคู่ คนหนึ่งปิดตา อีกคนพาเดิน ออกไปข้างนอกห้องอบรม

- มิน : หลับตานานเวียนหัว กังวลใจนิดหน่อยตอนเจอชั้นต่าง ๆ กลัวชน แต่ไว้วางใจเพื่อน เขาดูว่าเวลาจะเจออะไรก็จะแตะขา ทำให้เรารู้สึกคลายกังวลสบายใจเลยปล่อยให้เขาจูงไปเลย

- โจ : กลัวชนประตู่ในตอนแรก แต่ตอนกลับมา รู้สึกมีเพื่อนนำทาง ไม่กังวลแล้ว รู้สึกปลอดภัยแทน ถ้ามีขอบประตูเขาจะให้สัญญาณ รู้สึกว่ามีเพื่อนที่ไว้ใจได้สบายใจ
- นามิ : ตรงบันไดรู้สึกกลัวมาก กลัวตกบันได
- จะมู : รู้สึกไม่รู้ว่ามီးอะไรอยู่ข้างหน้าแต่เพื่อนก็พากลับมาได้ ตอนเดินอยู่คิดว่า คนเราสิ่งสำคัญที่สุดคือการช่วยเหลือซึ่งกันและกัน
- มิน : คิดถึงความปลอดภัยของเพื่อน เป็นคนนำหน้าคอยดูเส้นทางไม่ให้มီးอะไรมาขวาง
- โจ : ชอบปิดตามากกว่า ถ้าปิดตาก็ไม่ต้องเห็นอะไรที่ไม่ควรเห็น สิ่งที่ไม่ดีไม่งามในสังคม ถ้ามองไม่เห็นก็ไร้ความกังวลไร้ความรู้สึก แม้ปิดตาอยู่แต่ก็สามารถช่วยเหลือตัวเองได้ มือไม่ได้พิการ ทำให้เกิดความเคยชินได้
- มิน : ไม่อยากเป็นภาระ อยากรู้อยู่คนเดียวและคนอื่น
- นามิ : พอรู้ว่าเพื่อนกลัว เรากอดและพาเขาลงไป คอยประคองพาไป
- จะมู : ชีวิตจริงได้ช่วยเหลือเป็นอาสาสมัครสังคมและความมั่นคง เคยช่วยคนที่เป็นมะเร็งที่ต้องไปผ่าตัด เป็นคนเขียนแบบฟอร์มให้ แม่เต่าไม่ลูกมีแต่หลานไม่มีใครดูแล ก็ไปช่วยดูแลแม่เต่า
- โจ : มีความสุขที่ปกติไม่ค่อยเจอกันแล้วได้มาทำกิจกรรมร่วมกัน แสดงความคิดเห็นร่วมกัน
- นามิ : มีความสุขที่ได้คุยกับเพื่อน ช่วงนี้เพื่อนทำงานไม่ค่อยได้คุย ดีใจที่ได้คุย

กิจกรรม จับประเด็น

 กระบวนการ นำบทความในนิตยสารมาอ่านให้ผู้เข้าร่วมฟังและให้ดูคลิปวิดีโอ เพื่อให้ลองวิเคราะห์เนื้อหาและจับประเด็นหลัก ประเด็นรอง จากนั้นให้ดูคลิปวิดีโอเรื่อง “ครูใหญ่เกาหลี” เป็นเรื่องราวของคุณครูที่ช่วยพัฒนาชุมชนที่ตนอยู่

- มิน : ความมุ่งมั่นความอดทนที่จะพัฒนา
- โจ : รู้สึกภูมิใจแทนครูใหญ่ ที่ไม่มีใครเชื่อว่าเป็นครูใหญ่เพราะฐานะและการแต่งตัว แต่สุดท้ายเขาก็ทำให้สังคม ตั้งใจทำเพื่อส่วนรวม
- นามิ : ดีใจ เป็นตัวอย่างที่ดีของเยาวชน

 กระบวนการ ถามว่าประทับใจจากไหนบ้าง

- นามิ : ประทับใจตอนสร้างโรงเรียน ช่วยกันสร้างโรงเรียน
- มิน : ครูอยากให้ชาวบ้านมาช่วยแต่ชาวบ้านไม่มาแต่ก็ไม่ท้อ ยังมีความมุ่งมั่น
- จะมู : ประทับใจตอนที่ครูใหญ่มีความพยายามจนสำเร็จ บ้านเรามีทรัพยากรที่ดีกว่าเขา การพัฒนาดูจากเรื่องนี้ไม่จำเป็นต้องมีเงิน แค่อำนาจก็ได้แล้ว กลับไปเราต้องทำเองให้เขาเห็นก่อน

 กระบวนการ ทิ้งท้ายว่า ให้เอาเรื่องนี้เป็นแรงบันดาลใจ สร้างสิ่งที่ดี ๆ กับตัวเองก่อนให้เป็นต้นแบบกับคนอื่น แล้วเขาก็จะเห็นและจะทำตามเอง

กระบวนการอบรมในวันที่ 30 พฤษภาคม 2561

กิจกรรม ภาวนาซึ้ง

- ✚ กระบวนการ ภาวนาด้วยการตบร่างกายตามจุดต่าง ๆ

กิจกรรม ปลีกวิเวก

- ✚ กระบวนการ ให้แต่ละคนไปปลีกวิเวกอยู่กับตัวเอง ตอนทำก่อนจบ ให้จดบันทึกว่า “ฉันอยากทำอะไรดี ๆ ให้กับตัวเอง”

- ผู้เข้าร่วมนำประสบการณ์ ความรู้สึก และสิ่งที่จดบันทึกไปใช้ในกิจกรรมถัดไป

กิจกรรม หน้าผาศักดิ์สิทธิ์

- ✚ กระบวนการ ให้ผู้เข้าร่วมออกมายืนหน้าชั้นบนโต๊ะสูงที่ละคน แล้วประกาศข้อความสำคัญของตนเอง “สิ่งดี ๆ ที่อยากทำให้ตัวเอง” ให้ทุกคนในห้องได้ยิน

- จะมู : ต่อจากนี้เราจะทำแต่สิ่งดี ๆ ให้กับตัวเองและผู้อื่น พัฒนาชุมชน สร้างรายได้ สร้างความสามัคคีในชุมชน อยู่ในศีลธรรมดีงานบนพื้นฐานความไม่โกหก ซื่อสัตย์
- มั่น : อยากฝึกสมาธิ ให้มีสติมีสมาธิให้ตัวเองใจเย็นลงมากขึ้น ให้มีความรอบคอบมากขึ้น หาอาชีพให้ตัวเองที่มีความมั่นคง เป็นส่วนหนึ่งในการพัฒนาชุมชนให้มากขึ้น เมื่อก่อนทำอะไรอยู่บ้านไม่ได้จากนี้ไป หางานที่มั่นคงให้กับตัวเองในพื้นที่ของตัวเอง ทำให้คนอื่นยอมรับว่าเราเป็นส่วนหนึ่งที่พัฒนาหมู่บ้านไปด้วยกัน
- โจ : อยากทำดีเรื่องทำความดีกับแม่ ทำเพื่อแม่ในชีวิตทำเรื่องดี ๆ ให้กับแม่ เพราะไม่เคยทำเรื่องดี ๆ ให้แม่เลย อยากทำให้แม่มีความสุขแม่เหนื่อยมามากแล้ว แม่อยู่คนเดียวตั้งแต่ผม 7 ขวบ อยากทำให้แม่มีความสุขสบายตั้งแต่ปีนี้เป็นต้นไป
- นามิ : จะเป็นแม่ที่ดี รักลูกให้เท่ากัน เมื่อก่อนจะรักลูกไม่เท่ากัน จะสอนให้ลูกเป็นคนดี ทำตัวเองเป็นคนดี จะปรับปรุงตัวเองให้เป็นคนขยัน
- เต๋อ : ปรับปรุงนิสัยจากอารมณ์ร้อนให้ใจเย็นลง อยากดูแลญาติพี่น้อง อยากเรียนรู้เพิ่มเติม อยากปลูกพืช ผัก ผลไม้และเลี้ยงสัตว์

- ✚ กระบวนการ ให้ผู้เข้าร่วมกิจกรรมหันหน้าเข้าหากัน จับมือคนข้าง ๆ และหลับตา เอาความรู้สึกตัวเองอยู่กับใจตัวเอง เราได้ตั้งใจฟังเรื่องราวสำคัญของเพื่อน เราจะให้กำลังใจทุกความตั้งใจของเพื่อนที่ได้เปล่งวาจาออกมา ให้กำลังใจเขา ให้ไปถึงเป้าหมาย ร่วมแรงร่วมใจให้กำลังใจเท่าที่เราจะทำได้

กิจกรรม สายธารกิจกรรม

 กระบวนการ ทบทวนกิจกรรมทั้งหมดที่ได้ทำไป แล้วถามว่า ประทับใจกิจกรรมใด ได้เรียนรู้อะไร และจะนำอะไรกลับไปใช้ประโยชน์

- **มีน :** กิจกรรมที่ประทับใจและเป็นประโยชน์กับตัวเอง คือกิจกรรมผู้นำสี่ทิศ ทำให้ได้รู้ตัวเองและรู้ถึงจุดอ่อนของตัวเอง ในอนาคตจะได้ปรับปรุงและแก้ไขตัวเอง และกิจกรรมทักษะความเป็นผู้นำอนาคตอยากเป็นส่วนหนึ่งในผู้นำปกครองท้องถิ่น ได้เรียนทักษะความเป็นผู้นำ ก็ได้ประโยชน์กับตัวเองมาก จะได้นำความรู้ที่ได้รับไปปรับใช้ในชีวิตประจำวัน และอยากนำความรู้เรื่องการฝึกสติให้กับตัวเอง จะลดการใช้อารมณ์
- **นามี :** ชอบกิจกรรมจับประเด็น ตอนดูคลิปครูใหญ่เกาหลี ได้ใช้ความรู้ในการพัฒนาหมู่บ้าน ให้เป็นคนอดทน ขยัน มีน้ำใจไม่ใจร้อน ใจเย็น ๆ จะเอาเรื่องความขยันไปใช้ บางคนไม่ชอบไปไร่ จะทำเป็นตัวอย่างให้เขาไปไร่ บางคนไม่จริงจัง ชอบด่า เวลาคนมาด่า เราจะทำใจเย็น ๆ ไว้ และพัฒนาหมู่บ้าน หน้าบ้านมีขยะ เราจะทำให้ดูเป็นตัวอย่างให้หน้าบ้านเราสะอาด
- **จะมู :** ชอบกิจกรรมแม่น้ำพิษพลังกลุ่ม เพราะได้ความรักความสามัคคี มีพลังกลุ่ม ถึงแม้มีความยากลำบากแค่ไหนก็ผ่านอุปสรรคได้อย่างง่ายดาย และกิจกรรมปิดตาเพราะถึงแม้ดวงตาจะมีมืดมิดยังมีเพื่อนที่ดีคอยให้กำลังใจในชีวิตที่เหลืออยู่ จะนำกติกาคุณค่า 3 ประการและผู้นำสัตว์สี่ทิศไปใช้ นำความรู้จากการปฏิบัติหน้าที่ของครูใหญ่เกาหลี ไปปรับใช้ในหมู่บ้านของตัวเอง
- **โจ :** ชอบกิจกรรมแม่น้ำพิษ ได้รับความสามัคคีของคนในกลุ่ม ตอนแรกเหมือนจะไม่รอด แต่พอช่วยกันก็ไปถึงเส้นชัย และกิจกรรมวางเหรียญ ถ้าไม่ช่วยเหลือกันก็ไม่สำเร็จ จะเอาความรู้สึกตัว สมาธิไปใช้กับคนในครอบครัว ปรับใช้ในชีวิตประจำวัน การรักษากฎระเบียบให้กับคนในหมู่บ้าน และฟังคนอื่นให้มากกว่าเดิม พูดน้อยกว่าเดิม
- **เดอ :** ชอบกิจกรรมพลังกลุ่มและปิดตา เรียนรู้ความสามัคคีและความไว้วางใจของเพื่อน การแก้ไขปัญหาของชุมชน อยากจะให้ผู้นำแอกโกมีความเด็ดขาด การทำเป็นตัวอย่างให้ดู และเรื่องสัตว์เลี้ยงต่าง ๆ อยากจะให้มีคอก และให้อยู่เป็นแหล่งของสัตว์ ไม่รวมอยู่กับที่อยู่อาศัย
- **อนึ่ง** ในระหว่างการอบรมรอบนี้ ได้มีช่วงที่พาลงพื้นที่ที่หมู่บ้านผามอนเพื่อเรียนรู้เกี่ยวกับการจัดการสัตว์เลี้ยงด้วย (อันเป็นส่วนหนึ่งของการขับเคลื่อนโครงการเรื่องสัตว์เลี้ยง) ผู้เข้าร่วมหลายคนจึงพูดถึงความประทับใจในความเป็นระเบียบเรียบร้อยและความเด็ดขาดของผู้นำที่นั่น และอยากให้หมู่บ้านของตนเป็นแบบนี้บ้าง

 กระบวนการ กล่าวทิ้งท้าย จะกลับมาเจอกันอีกครั้งในวันที่ 12 – 15 ตุลาคม

ข้อสังเกตหลังการอบรม

ข้อสังเกตจากทีมกระบวนการ

- กิจกรรมจับประเด็น ทำให้ได้เห็นว่า แม้คนที่พูดเก่งเช่นมีนทร์และโจ ก็ยังมีปัญหาในการจับประเด็นและสื่อความอยู่บ้างเช่นกัน การสร้างคอนเซ็ปต์เชิงความหมายคือสิ่งที่ทุกคนยังต้องฝึกสร้างความคุ้นเคย
- การได้ดูคลิปครูใหญ่เกาหลีก็เป็นพลังให้หลายคนให้อยากลุกขึ้นมาทำเพื่อชุมชน
- ในกิจกรรมหน้าผาคัดดีสิทธิ์ คนที่พูดเก่งก็มักจะพูดเนื้อหาไปตามความคุ้นชิน ขณะที่คนพูดไม่เก่งจะพูดสั้น ๆ และยืนนิ่งในเวลาที่เหลือ แต่คนที่พูดได้นำประทับใจเพราะพูดออกมาจากใจ (มากกว่าคนอื่น) และเป็นประเด็นจากภายในตัวตนของเขาจริง ๆ ก็คือ นามิ
- ในภาพรวม พลังการเรียนรู้ของรุ่น 2 ในครั้งนี้ดูเหนือกว่าครั้งก่อนหน้า โดยเฉพาะต่อดูสงวนท่าทีมาก ไม่ค่อยแลกเปลี่ยนในวงใหญ่เท่าที่ควร จะเริ่มระมัดระวังการแลกเปลี่ยนได้ดีขึ้น ใช้พื้นที่วงน้อยลง นามิสามารถแลกเปลี่ยนและแสดงความคิดเห็นได้ดีและกล้าขึ้น ส่วนโจและมีนทร์ที่เพิ่งเข้าร่วม แม้จะมีความสามารถในการสื่อสารแต่วิธีคิดดูยังแยก ๆ กับวง ไม่ได้ด้วยกันนัก อย่างไรก็ตาม โจคือคนที่ดูมีความมุ่งมั่นมากที่สุด แม้จะเป็นการมาครั้งแรกแต่เวลาเขาเสนอเรื่องใดเรื่องหนึ่งเหมือนว่าเขาอยากทำสิ่งนั้นจริง ๆ
- ครั้งนี้ ไม่ค่อยได้ทำสุนทรียสนทนาอย่างเต็มรูปแบบนัก แต่เน้นไปทางด้านกิจกรรมฐานกายและพลังกลุ่ม ซึ่งก็สัมฤทธิ์ผลดีทีเดียว จึงเห็นว่า ครั้งหน้าอาจให้โอกาสผู้เข้าร่วมได้ฝึกการฟังและการสื่อสารให้มากยิ่งขึ้น (พร้อมกับประเด็นแกนสำหรับครั้งหน้า คือเรื่องโครงสร้างสังคม วัฒนธรรม รากเหง้าวัฒนธรรม)
- กิจกรรมที่เน้นการลงมือทำ การเห็นรูปธรรม จับต้องได้ชัดเจน เช่น แม่น้ำพิษ ปิดตาพาเดิน (การไปบ้านผามอน) เป็นสิ่งที่ผู้เข้าร่วมประทับใจ

การอบรมครั้งที่ 4

กระบวนการอบรมในวันที่ 12 ตุลาคม 2561

กิจกรรม เชื้อคอิน

- กระบวนการ พาწ�้สมาธิแล้วชวนแลกเปลี่ยนเรื่องราวในชีวิตที่ผ่านมา นำมาเล่าสู่กันฟัง
- โจ : ไปทำงานบริษัทเดินท์ ซึ่งเจ้าของบริษัทชอบดูค่าเหมือนทาส ทนไม่ไหวจึงไปรับจ้างเก็บลำไย แยกมะพร้าว ตกแต่งต้นลำไย แต่ทำได้ไม่นานก็กลับมาอยู่หมู่บ้านเพราะใกล้ช่วงที่จะต้องอบรมด้วย และปัจจุบันเป็นกรรมการหมู่บ้านและเป็นสมาชิกกองทุนแม่ของแผ่นดิน ได้ไปเดินป่าได้หมู่บ้านและรถด่วนกลับมา
- จะมู : กลับไปพัฒนาบ้านและได้จัดการบางส่วน ควบคุมสัตว์เลี้ยง เป็นคณะกรรมการหมู่บ้านช่วยพ่อหลวง ชาวบ้าน 60 เปอร์เซนต์อยากจะทำปางวัวนอกหมู่บ้าน ในหมู่บ้านเหลือไม้เยอะแล้วไม่ได้หมายความว่าไม่ให้เลี้ยงสัตว์แต่ให้ทำเป็นระบบ อันนี้เป็นประเด็นเรื่องเลี้ยงสัตว์ ต่อไปเป็นเรื่องขยะ มีการนำเสนอไปที่หน่วยงาน เป็นโครงการชุดหลุมขยะชุมชนในแต่ละป้อก แต่เรื่องยังไม่ได้เข้าระบบ ส่วนเรื่องการพัฒนาชุมชน ทางอาจารย์เอาเมล็ดพันธุ์กาแฟมาให้ ตอนนี้มีกรเพาะไปบางส่วน ชาวบ้านบางส่วนยังไม่สนใจและยังไม่มีความเข้าใจในเรื่องเกษตร ไม่มีความรู้
- นุชจิรา : เป็นอาสาสมัครช่วยหมอ พยาบาลซ้่งน้ำหนัก วัดส่วนสูง อยากให้ชาวบ้านมีสุขภาพดีปลอดโรค
- นามี : เย็บผ้า ไปไร่ และช่วยพี่จ่าแฮทำความสะอาดสุขาตลา
- เต๋อ : ทำนา ทำสวน และวัวควายก็ทยอยย้ายอยู่ และช่วยเหลือผู้สูงอายุและเด็กในหมู่บ้าน
- กระบวนการ ให้ผู้เข้าร่วมนึกถึงสิ่งดี ๆ ในชีวิตหรือความโชคดีคนละอย่าง
- เต๋อ : โชคดีที่เกิดมาเป็นลูกชายคนโต
- จะมู : โชคดีที่เกิดมาเป็นคนไทยแม้จะอยู่ชายแดนก็มีคนมาช่วยเหลือ
- โจ : โชคดีที่ได้มาเป็นกลุ่มผู้นำรุ่นใหม่ รุ่นที่2
- นามี : โชคดีที่เกิดมาเป็นคนแสนคำลือ
- นุชจิรา : โชคดีที่เกิดมาเป็นคน

กิจกรรม ตัวต่อมหาสนุก

- กระบวนการ บอกวิธีการเล่นและกติกา แล้วให้ผู้เข้าร่วมแบ่งทีมกันลงมือทำกิจกรรม
- ทุกคนมีความสุขในการทำกิจกรรม ช่วยเหลือกันเป็นอย่างดี ทำหน้าที่ตัวเองที่ได้รับมอบหมาย

- ผู้เข้าร่วมกิจกรรมมีความสนใจในกิจกรรม มีการสอบถามกติกาเมื่อไม่เข้าใจพูดคุยวางแผนในการทำกิจกรรมแลกเปลี่ยนความคิดเห็นได้เป็นอย่างดี คนที่มีความเป็นผู้นำมากที่สุดคือโจและนุชจิรา ส่วนจะมูรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่นมากขึ้น พูดน้อยลง ส่วนเต๋อกล้าแสดงความคิดเห็นมากขึ้น กล้าที่จะมีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมมากขึ้น ความเขินอายลดน้อยลง
- โจ : หมายเลข 1 ทำให้ใช้สมองใช้ความคิดเยอะ ต้องวางแผน เสียตายที่ไม่ได้อยู่หมายเลข 2 และพอเห็นผลงานก็ไม่ค่อยพอใจ สลับสักันและการวางไม่ถูกต้อง คนทำกับคนบอกยาก ทำได้แค่นี้ก็ดีแล้ว
- เต๋อ : หมายเลข 2 มองไม่เห็น สับสนบอกสีไม่เหมือนกัน หมายเลข 1 และ 3 บอกไม่เหมือนกัน สุดท้ายก็เชื่อหมายเลข 3 เพราะหมายเลข 1 บอกแล้วสับสน เลยเชื่อหมายเลข 3 มากกว่า
- นุชจิรา : หมายเลข 3 พูดไม่ได้ พอให้ทำก็ผิดให้เอาออกก็ต่ออย่างเดียว พูดไม่ได้ อึดอัดมาก ทำท่าทางพยักหน้าเพื่อให้รู้ว่าใช่หรือไม่ใช่ (พูดไปหัวเราะไป) ถ้าให้พูดได้ผลงานน่าจะออกมาดีกว่านี้
- จะมู : อึดอัดทำตามแผนแต่ไม่สามารถมองเห็นผลงานได้ ถ้าไม่ถูกก็น่าจะบอกตั้งแต่ตอนวาง ทำไปแล้วไม่รู้ว่ามีผิดหรือถูก มีการแยกสีไว้รอเตรียมไว้ จะได้สะดวก
- นามิ : งบประมาณหมด สับสนไม่รู้ว่าจะต่อสีไหน เลือกเชื่อหมายเลข 3 เพราะพูดไม่ได้แต่เห็น ไม่ค่อยพอใจในผลงาน
- โจ : ไม่มีไม่พอใจ เข้าใจว่าผมอธิบายอย่างเดียวไม่ได้ทำ คนฟังไม่ได้เห็น ไม่ได้โทษใคร แต่ผิดหวังนิดหน่อย ดีใจที่ต่อมาได้ รู้สึกเครียดนิดหน่อยว่าด้านในจะทำเหมือนหรือไม่
- นุชจิรา : อยากพูดได้ พอพูดไม่ได้ก็อึดอัด
- เต๋อ : อยากให้มีอุปกรณ์ช่วยจดและอยากเห็นด้วย
- นามิ : อยากเห็น อยากไปแอบดู อยากให้หมายเลข 3 ช่วยทำ
- ✚ กระบวนการ ให้เปรียบเทียบบทบาทเหล่านี้กับในชีวิตจริง
- โจ : หมายเลข 1 ในชีวิตจริงเป็นประธาน อบต. พูดและช่วยทำด้วย แต่พอพูดให้พ่อหลวง (หมายเลข 2) ฟังแล้ว พ่อหลวงไม่เห็นด้วย ทำให้หงุดหงิด ทำให้ทำอะไรไม่ได้ ส่วนหมายเลข 3 คือกรรมการหมู่บ้าน ประชาสัมพันธ์
- จะมู : กังวลว่าจะถูกใหม่ ต่างฝ่ายต่างมีเรื่องกังวลใจ ไม่สบายใจเหมือนกัน ไม่ว่าจะป็นพ่อหลวงก็ต้องแบกรับเรื่องต่าง ๆ มากมาย และก็เครียดว่าจะส่งอะไร
- ✚ กระบวนการ กล่าวถึงท้ายว่า ทุกคนมีความกังวล บางทีเราคนเดียวเครียด ทุกคนก็ปัญหาวิธีการแก้ปัญหาเราก็จะต้องคุยกันดี ๆ เพื่อให้งานสำเร็จ ค่อย ๆ บอก ค่อย ๆ ฟัง

กิจกรรม ทบทวนการบ้าน

✚ กระบวนการ ซึ่งแจ้งภาพรวมของการเรียนรู้ในครั้งนี้ ซึ่งจะเน้นเกี่ยวกับการใช้เงิน รวมถึงชวนพูดคุยและทบทวนการเรียนรู้ที่ผ่านมา

- โจ : ชาวบ้านได้มีมติเรื่องวัวควายให้ย้ายออกไป ใครไม่ทำตามจะใช้มาตรการขั้นเด็ดขาด แต่ตัวผู้นำยังไม่ได้ทำเป็นแบบอย่างก่อน

✚ กระบวนการ ถามว่า กลุ่มผู้นำรุ่นใหม่ได้มาพบเจอกันอยู่หรือไม่

- จะมู : จะเจอกันวันสี่วันพระ
- นามิ : ในกลุ่มผู้นำด้วยกันก็จะมีมาเจอกันที่ตลาด
- เตอ : มีไปเที่ยวบ้านเขา
- จะมู : ไปทักทาย แต่ไม่ได้ไปประชุมหรือหาอะไรกิน

✚ กระบวนการ การมาเจอกันเป็นสิ่งดี ไม่จำเป็นต้องเป็นเรื่องงาน ถ้ามีเพื่อนได้คุยกันจะทำให้จิตใจเราดีขึ้น ลองทำกันดู ไม่จำเป็นต้องนาน และได้จัดบันทึกกันอยู่หรือไม่

- นามิ : จัดบ้างว่าทำอะไรบ้าง รู้สึกว่าวันนี้เราทำอะไรบ้าง ได้ทบทวน ได้ประโยชน์
- โจ : ตอนแรกจัด แต่พอทำงาน ไม่มีเวลาจัดบันทึก เพราะต้องพักผ่อน

กิจกรรม สติในชีวิตประจำวัน

✚ กระบวนการ พา นั่งสงบนิ่ง ผึกจิตใจให้อยู่กับการมีสติ จากนั้น ให้กลุ่มยืนขึ้นเป็นวง หันหน้าเข้าหากัน แล้วยื่นมือออกมาทางด้านหลัง สัมผัสสิ่งของที่กระบวนการนำมาวางไว้ให้ในมือ มีสติรับรู้สิ่งนั้น

- จำโพ : เหมือนมันแกว มีเปลือก ลื่น ๆ
- พนิดา : เคยกินรู้เลย ลูกกลม ๆ
- โจ : ด้านล่างเป็นรากแก้ว เปลือกเป็นตุ่ม ๆ และมียอด
- ผู้เข้าร่วมกิจกรรมต่างพูดคุยแลกเปลี่ยนกันว่าตนเองได้สัมผัสถึงสิ่งใดบ้าง ไม่ว่าจะป็นลักษณะภายนอก รูปทรง ผิว และทายว่าเป็นสิ่งของชนิดใด ซึ่งได้ให้ความร่วมมือในการดำเนินกิจกรรมเป็นอย่างดี และก็สมารถตอบได้อย่างถูกต้อง

✚ กระบวนการ พา ผู้เข้าร่วมเดินเป็นแถว โดยเป็นการเดินอย่างผ่อนคลายและมีสติอยู่กับอริยาบท

- โจ : รู้สึกเหมือนเดินจงกรม ไม่เคยเดิน แต่เคยเห็นพระเดิน
- พนิดา : ตอนเดินช้ามีสมาธิ แต่พอเดินเร็วใจอยู่ที่เท้า แต่ใจร้อนขึ้น

✚ กระบวนการ จบท้ายการฝึกสติ ด้วยการผลัดกันนวด

กระบวนการอบรมในวันที่ 13 ตุลาคม 2561

กิจกรรม ภาวนา เชื้อคอิน

- ✚ กระบวนการ ภาวนัสมาธิ จากนั้น ให้แต่ละคนบอกความรู้สึกของตัวเองด้วยสี
- นามิ : รู้สึกหนาว เห็นน้ำแล้วหนาว หัวใจจึงเป็นสีฟ้า ไม่ชอบความหนาว
- นุชจिरา : รู้สึกสดชื่นพร้อมที่จะรับสิ่งใหม่ ๆ ในชีวิต
- โจ : มีหลายใจ คิดหลายอย่าง มีหลายสี
- เต๋อ : อากาศเย็นสบายสดชื่น มองไปทางไหนก็เขียวไปหมด รู้สึกดีใจสบายดี ระบายสีเขียวเพราะมองไปทางไหนก็มีแต่สีเขียว
- โจ : ตื่นมาแล้วหมดแรง แสบตา เมื่อก็นอนไม่ค่อยหลับ มีอารมณ์หงุดหงิด แต่พอมองไปด้านนอกหน้าต่างเห็นธรรมชาติก็สบายใจขึ้น
- จะมู : ตื่นเช้าเย็นสบายเหมือนสีฟ้า เย็นสดชื่น มีสีเหลืองแห่งความสุข สุขกายสบายใจ

กิจกรรม ต้นไม้ครอบครัว

- ✚ กระบวนการ ให้แก่ผู้เข้าร่วมแต่ละคนเขียนแผนผังครอบครัวของตนเอง จากนั้นเล่าแบ่งปันให้เพื่อนฟัง
 - เต๋อกล้าพูดมากขึ้น กล้าแสดงออกมากขึ้น จะมูลดความเป็นตัวเองลงมาก สามารถรอให้คนอื่นพูดก่อน ส่วนโจก็จะรอให้คนอื่นแสดงความคิดเห็นก่อน มีพัฒนาในเรื่องของการเป็นผู้ตามที่ดี แต่หากไม่มีใครเป็นผู้นำ โจก็จะแสดงความเป็นผู้นำออกมา
 - โจ : ในฐานะไม่ได้เป็นชนเผ่าเดียวกัน แต่ก็ได้เรียนรู้ว่ามีความเป็นญาติกัน
 - จะมู : ได้รู้จักญาติพี่น้องและเพื่อนในชุมชน รู้มาอยู่แล้วว่าเป็นญาติกับเต๋อ เมื่อก่อนผู้นำมีการปกครองที่เข้มแข็ง คนในชุมชนจะต้องเชื่อฟังพ่อหลวงอย่างเคร่งครัด
 - นามิ : รู้สึกดี
 - นุชจिरา : รู้จักคนในชุมชนเพิ่มมากขึ้น เมื่อก่อนไม่ค่อยรู้จักชื่อ
- ✚ กระบวนการ กล่าวว่า อยากให้ทุกคนรู้จักเครือญาติของตนเอง ทุกคนมีเครือข่ายที่อาจจะเป็นญาติกัน เรามีสายสัมพันธ์เดียวกันไม่ใช่คนอื่น เรามีที่มาและบรรพบุรุษดั้งเดิมซึ่งเป็นเรื่องที่เราต้องภูมิใจ เรามีรากเหง้า เรามีความเป็นพี่เป็นน้องกัน

กิจกรรม ของรักของมีค่า

- ✚ กระบวนการ ให้ผู้เข้าร่วมเขียนรายชื่อสิ่งของหรือสมบัติต่าง ๆ ที่ตนมีอยู่ออกมาประมาณ 20 อย่าง ขอให้เป็นสิ่งสำคัญ มีความจำเป็นต่อชีวิตของเรา จากนั้น ค่อย ๆ ตัดทิ้งออกไปทีละอย่าง เหลือไว้เฉพาะที่จำเป็นจริง ๆ ขาดไม่ได้ ให้สุดท้ายเหลือไม่เกิน 5 อย่าง
 - นุชจิรา : เครื่องพ่นยาตัดดอกยกาก
 - นามิ : เสื้อกันหนาวตัดดอกยกากเพราะเป็นคนที่มีขนหนาว
 - โจ : เสียมตัดดอกยกาก เป็นเครื่องมือทำมาหากิน แต่ก็ตัดดอกเพราะคนสมัยก่อนไม่มีก็ยังสามารถหาอะไรมาทำทดแทนได้
 - จะมู : รู้สึกเสียดาย แต่ก็สามารถหาอะไรมาทดแทนได้
 - โจ : ข้าวสาร น้ำ ไฟ ขาดไม่ได้เลยในชีวิตประจำวัน ทุกวันอยู่ได้เพราะสิ่งเหล่านี้
 - เต๋อ : ข้าวสาร น้ำ ไฟ
 - จะมู : อาหาร ยารักษาโรค เครื่องนุ่งห่ม ไฟ
 - นามิ : ผ้าห่ม น้ำ ข้าว ผ้าห่มขาดไม่ได้เลย
 - นุชจิรา : ปัจจัย 4 อาหาร เครื่องนุ่งห่ม ยารักษาโรค น้ำ
- ✚ กระบวนการ ผ่ากข้อคิดว่า เราลองกลับมาสำรวจชีวิตของเราจริง ๆ ว่า อะไรคือสิ่งที่จำเป็นสำหรับเรา อะไรไม่สำคัญ ตัดทิ้งได้บ้าง

กิจกรรม เกมกู้ชาติ

- ✚ กระบวนการ อธิบายกติกาสำหรับเล่นเกม แล้วแจกเหรียญให้แต่ละคนด้วยจำนวนที่ไม่เท่ากัน
 - จะมูเป็นคนที่คอยเป็นห่วงเป็นใยคนอื่น คอยช่วยอธิบายกติกาหรือกิจกรรมต่าง ๆ แต่ละคนช่วยวางเหรียญของตัวเองในการกู้ภัย โดยไม่มีความลังเลในการหยิบเหรียญของตนออกมากู้ภัย
- ✚ เมื่อช่วยกันกู้ภัยจนครบแล้ว กระบวนการ ให้ผู้เข้าร่วมนับเหรียญที่ตนเหลือ แล้วมอบรางวัลให้แก่ผู้ที่มีเหรียญเกิน 7 เหรียญ (นามิ) ซึ่งเป็นรางวัลบัตรทอง คนที่เหลือ 5 เหรียญ (เต๋อ) ได้รับรางวัลบัตรเงิน และเหลือเกิน 3 เหรียญ (โจ) ได้รับเหรียญรางวัลบัตรทองแดง เมื่อมอบรางวัลเสร็จสิ้นแล้ว กระบวนการ ให้ผู้เข้าร่วมกิจกรรมเริ่มเล่นเกมกู้ภัยอีกครั้ง โดยกติกาเหมือนเดิมและมีการมอบรางวัลเหมือนเดิม
 - นุชจิรา : คนอื่นกลัวไม่ได้รางวัลก็เลยไม่ออก ส่วนตัวเองกู้ภัยหมดเลยจึงเหลือ 1 เหรียญและรอบ 2 ใต้น้อยจึงได้ช่วยน้อย จึงเหลือแค่ 1 เหรียญ ไม่อยากได้รางวัล ช่วยชาติสำคัญกว่า รางวัลไม่สำคัญ

- โจ : รอบแรกเหลือ 4 เหรียญ รอบที่ 2 เหลือ 2 เหรียญ ช่วยก่อนได้รางวัลหรือไม่ได้รางวัล ไม่ได้สนใจ ช่วยมนุษย์ไว้ก่อน เอาแรงที่มีช่วยคนอื่นไว้ก่อน แม้จะเป็นเกมก็เอามาใช้กับชีวิตจริงได้
- เต๋อ : เห็นคนอื่นเดือนร้อน อยากจะช่วยเหลือ เงินที่มีก็สำคัญ แต่ก็ช่วยได้เท่าที่ช่วย แต่ไม่ได้ช่วยจนหมด เหลือไว้ 2 เหรียญ รอบแรกเหลือเหรียญเยอะมากเพราะมีมาก แต่รอบ 2 ได้เหรียญน้อย รางวัลถ้าได้ก็ดี เห็นไม่มีใครช่วยก็เลยช่วยไว้ก่อน
- โจ : นามีได้เหรียญเยอะ มีน้ำใจช่วยเหลือแต่ก็ยังเหลือเหรียญเยอะ ดีใจคนรวยก็มีน้ำใจ ดีกว่าไม่ช่วยเหลือเลย
- นุชจิรา : นามีได้เหรียญเยอะ เขาก็ช่วยเยอะ
- นามี : รู้สึกอยากช่วย รู้สึกดีใจที่ได้รางวัลและมีเหรียญเยอะ คนอื่นมีปัญหาก็อากช่วย ได้รางวัลมาก็อยากให้ดูฉันเป็นตัวอย่าง คนรวยก็ช่วยเหลือคนอื่นได้ แม้รอบ 2 ได้เหรียญน้อย ก็ช่วยเหลือเท่าที่จะช่วยเหลือได้ และก็เหลือเอาไว้
- จะมู : รอบแรก 7 เหรียญช่วยเหลือหมดเลย เลยเหลือเหรียญเดียว จึงได้ประสบการณ์ว่า ช่วยเหลือคนอื่นลำบากตัวเอง ดูเหตุผลว่ามีความเหมาะสมในการช่วยเหลือคนอื่นหรือไม่ เก็บออมไว้ใช้ในวันข้างหน้า ครั้งที่ 2 จึงเก็บไว้และช่วยเหลือบางส่วน เพราะได้ประสบการณ์จากรอบแรก ต้องออมไว้หน่อย ไม่ช่วยจนหมด ถ้าไม่มีรางวัลก็ออมไว้ เมื่อได้มาไม่คิดว่าจะเก็บไว้เท่าไร แต่ดูสถานการณ์ว่าจะช่วยเหลืออย่างไรให้เหมาะสม ตอนรับรางวัลดีใจ เป็นตัวอย่างในการออมเงิน การช่วยเหลือสังคมดีกว่ามีเงินเก็บไว้แล้วรวยคนเดียว แต่เก็บไว้เพื่อช่วยเหลือต่อและใช้ชีวิตประจำวันด้วย
- โจ : ในชีวิตจริงแม้เราไม่มีเงินแต่เราก็มีกำลัง เราก็ช่วยเหลือด้วยกำลังเราได้
 - ✚ กระบวนการ ตามต่อ จำนวนครั้งในแต่ละครั้งเราออกไม่เท่ากัน บางคนมีมากน้อยไม่เท่ากัน ในชีวิตจริงก็เช่นกัน เวลาพอหลวงเรียกประชุมบางคนก็มาบ่อย บางคนก็ไม่บ่อย
- โจ : ฐานะกรรมการหมู่บ้านบางคนมีตำแหน่งไม่ยอมมา มีความรู้สึกที่ว่าทำไมเขาไม่ให้ความร่วมมือ เหมือนกับเรา รู้สึกขัดใจนิดหน่อยแต่เราก็ทำหน้าที่เราไป เสียความรู้สึกนิดหน่อย
- นุชจิรา : เวลาน้ำเสีย น้ำแต่ละบ่อกจะแบ่งกันใช้จะมีคนมาช่วยซ่อมน้อยมาก มีแต่คนใช้แต่ไม่มีคนมาช่วย ใครไม่มากก็ไม่สนใจ เรา รู้สึกอยากช่วยก็ช่วย
 - ✚ กระบวนการ: คนที่ไม่ยอมช่วยบางครั้ง เขามีเหตุผลส่วนตัวของแต่ละคน ในชีวิตจริงถ้าจะทำให้เราเข้าใจคนอื่นเราจะทำอย่างไร บางครั้งที่เขาไม่ทำเหมือนกับเรา วิธีก็คือการบอกเล่าความรู้สึกและเหตุผลของเรา จะช่วยให้เรามีความสามัคคีกัน รวยจนไม่สำคัญ เราสามารถช่วยเหลือกันได้ ต้องมีการเปิดใจคุยกัน
- จะมู : การช่วยเหลือคนอื่นดี แต่ช่วยเหลือคนอื่นแล้วเราเป็นทุกข์มันไม่ใช่การช่วยเหลือที่ถูกต้อง

กิจกรรม จ่ายตลาด

 กระบวนการ อธิบายวิธีการเล่นเกมซึ่งเป็นเรื่องของการตัดสินใจจ่ายใช้สอย แต่ละทีมจะได้รับเงินทีมละ 1,800 บาท ซึ่งต้องเอาไว้ซื้อสินค้าในแผงทั้ง 4 แผง แต่ละทีมจะซื้อหรือไม่ซื้ออะไรก็ได้ แต่พอแผงสุดท้ายปิดลง ทุกทีมจะต้องใช้เงินให้หมด

- แผงที่ 1 (ไม่เร่งด่วนและไม่สำคัญ) 50 บาท/รายการ
 1. ไปงานแต่งงานเพื่อนบ้าน เพื่อนชวนเล่นไพ่เลยร่วมวงด้วย
 2. กินข้าวเย็นเสร็จเลยนั่งดูทีวีสบายๆ
 3. นานๆมาเชียงใหม่เลยไปเที่ยวซื้อของ
 4. ญาติมาจากกรุงเทพฯเลยชวนตั้งวงสังสรรค์
- แผงที่ 2 (เร่งด่วนและสำคัญ) 250 บาท/รายการ
 1. ลูกป่วยหนักต้องพาไปรักษาที่โรงพยาบาล
 2. ข้าวในไร่สุกแล้วจึงชักชวนญาติไปเก็บเกี่ยว
 3. ทะเลาะกับเพื่อนเลยไปหาพ่อแม่มาให้ไกลเกลียด
 4. ท่อน้ำแตกไม่ไปไร่ จึงชวนกันไปซ่อมท่อน้ำ
- แผงที่ 3 (เร่งด่วนแต่ไม่สำคัญ) 100 บาท/รายการ
 1. พรุ่งนี้จะมียานหมูบ้าน วันนี้เลยไปซื้อเสื้อชุดใหม่
 2. คีนี่ละครอวสาน แต่ทีวีเสียจึงรีบเอาไปซ่อม
 3. ลูกร้องอยากกินขนมเลยหยุดงานที่ทำไปซื้อขนมให้ลูกกิน
 4. พรุ่งนี้โรงเรียนจะจัดงานและมาขอแรงช่วยจัดสถานที่
- แผงที่ 4 (ไม่เร่งด่วนแต่สำคัญ) 300 บาท/รายการ
 1. อยากให้ทุกคนมีสุขภาพจิตดีจึงริเริ่มโครงการลานกีฬาของหมู่บ้าน
 2. เห็นความสำคัญของประเพณีเลยชักชวนคนไปร่วมพิธีกรรมวันศีล
 3. อยากเป็นเจ้าของไร่กาแพจึงไปเรียนรู้วิธีปลูกกาแพ
 4. เห็นว่าสมารถทำให้มีความสุขเลยไปฝึกทำสมาธิบ่อยๆ

- โจ : ซื้อแผงที่ 1 ไม่เลือกเบอร์ 1 เพราะไม่จำเป็นกับชีวิตและเป็นสิ่งที่ไม่ดี ส่วนเบอร์ 2,3,4 ก็มีความสำคัญในการพักผ่อนและเป็นความสัมพันธ์กับครอบครัว

- นุชจिरา : ซื้อแผง 3 เยอะ เพราะคิดว่าแผง 4 คงจะมีราคาถูกลงกว่า ไม่ได้มีการวางแผน
- โจ : คิดว่าแผง 4 ถูกลงกว่าแผง 3 แผง 3 เบอร์ 1 เข้างานสังคม ใส่เสื้อผ้าไม่ดีก็ไม่เหมาะสมกับงาน
- นุชจिरา : รู้สึกคิดผิดที่ซื้อแผง 3 เยอะ
- โจ : ภาพรวมแผง 3 เกี่ยวกับชีวิตประจำวันของแต่ละคน ส่วนแผง 2 มีความสำคัญแต่ไม่ซื้อเพราะราคาแพง ไม่คุ้มราคากับค่าใช้จ่ายที่จ่ายไป แผง 2 มีความจำเป็น
- นามิ : แผง 1 ดูรวม ๆ แล้วย่น่าซื้อ
- นุชจिरา : ไม่รู้ว่าแผง 2 มีราคายังไง เลยซื้อแผง 1 เยอะ และแผง 2 ราคาแพง แม้ยังมีเงินเหลือแต่กลัวเงินไม่พอซื้อถึงแผง 3, 4
- นามิ : ถ้าเปิดพร้อมกันก็อยากซื้อแผง 2 และ 3 ก่อน เพราะมีความสำคัญ
- จะมู : แผง 2 มีความเร่งด่วนมากกว่า เป็นเรื่องความเป็นความตาย ตอนแรกตั้งใจจะเก็บเงินไว้ใช้แต่พอเจอสินค้าน่าสนใจไม่ได้เลย เจ้าของร้านพูดโน้มน้าวเก่งเลยซื้อหมดเลย
- โจ : ความสำคัญของแต่ละแผงไม่เหมือนกัน น่าจะเลือกซื้อแผง 2 ก่อนเพราะมีความสำคัญและมีความจำเป็นมากที่สุดเกี่ยวกับชีวิตประจำวันของแต่ละคน

 กระบวนการ เฉลยถึงลักษณะสินค้าของแต่ละแผง แล้วชวนพิจารณาถึงท่าทีในการจับจ่ายข้าวของแต่ละอย่างในชีวิตจริง

1. แผงที่ 1 “ไม่เร่งด่วน ไม่สำคัญ” ไม่ค่อยจำเป็น ไม่มีความสำคัญที่จะต้องทำ แต่ได้ทำก็ดี
 2. แผงที่ 2 “เร่งด่วนและสำคัญ” รอไม่ได้และเป็นเรื่องสำคัญ
 3. แผงที่ 3 “เร่งด่วน แต่ไม่สำคัญ” เป็นเรื่องเร่งด่วนเฉพาะหน้า แต่ไม่สำคัญต่อชีวิตมากนัก
 4. แผงที่ 4 “ไม่เร่งด่วน แต่สำคัญ” เป็นเรื่องจำเป็น เป็นเรื่องที่ใหญ่ แต่รอได้ไม่ต้องรีบทำตอนนี้
- โจ : เร่งด่วนใช้เงินมากที่สุด เร่งด่วนและสำคัญ
 - นุชจिरา : ควรวางแผนว่าจะไรสำคัญหรือไม่สำคัญและเร่งด่วนหรือไม่
 - ข้าว : อาจจะต้องแบ่งเงินไว้ตั้งแต่ตอนต้นเพื่อเก็บไว้ใช้สำหรับเรื่องฉุกเฉิน
 - โจ : ก่อนจะทำอะไรควรคิดทบทวนก่อนเสมอ

 กระบวนการ ทิ้งท้ายให้ข้อคิดว่า เราต้องเก็บเงินไว้ไว้เพื่อเวลาใช้จ่ายเร่งด่วนและจำเป็น เมื่อเงินเหลือแล้วค่อยนำไปใช้จ่ายกับเรื่องอื่น ๆ รวยหรือไม่สำคัญ อยู่ที่ว่าเราใช้เงินเป็นหรือไม่ เราอาจจะตั้งตัวไม่ทัน ไม่ได้พิจารณาให้ดี แม้บางครั้งอาจจะเสียเงินเล็กน้อยแต่เมื่อรวมกันแล้วก็มีมูลค่าเยอะ สามารถเอาไปใช้จ่ายในสิ่งสำคัญกว่าได้

กระบวนการอบรมในวันที่ 14 ตุลาคม 2561

กิจกรรม การทำบัญชีครัวเรือน

 กระบวนการ แนะนำวิธีการทำบัญชีครัวเรือน ค่าใช้จ่าย และการเขียนบันทึกประจำวัน

- นามิ : การใช้จ่าย ทุกวันนี้ จ่ายค่าอาหาร ของใช้ เช่น สบู่ ยาสีฟัน
- นุชจิรา : น้ำมันรถจ่ายเป็นบางวัน
- โจ : ค่าขนมของเด็ก ส่วนผู้ใหญ่ ถ้าอยู่บ้านก็ไม่ได้ใช้เงิน อาจจะมีการซื้ออาหารตามหมู่บ้าน
- จะมู : นม แพนเค้ก ส่วนมากเป็นอาหาร อย่างมากเป็นพวกเนื้อสัตว์
- แอน : ไม่รู้ว่าใช้เงินอะไรไปบ้าง เงินหายไปโดยไม่รู้ตัว เพราะเราไม่ได้จดไว้ ไม่ได้มานั่งจำ
- จะมู : เคยขายวัวได้เงิน 20,000 บาท ใช้จ่ายอะไรบ้างไม่รู้เลย สุดท้ายก็หมด

 กระบวนการ เสริมว่า ปัญหาเราไม่ใช่ไม่มีเงิน แต่ปัญหาอยู่ที่ตอนจ่ายเราไม่รู้ว่าเราจ่ายอะไรไปบ้าง ถ้าเรามาจดบันทึกจะทำให้เรารู้ว่าเราใช้จ่ายอะไรไปบ้าง มีประโยชน์หรือไม่ ใช้จ่ายกับเรื่องอะไรบ้าง และทำให้เราวางแผนการใช้จ่ายได้ เรื่องการวางแผนเป็นเรื่องสำคัญ คนที่ปล่อยเงินกู้เขาอาศัยความละเอียดในการใช้จ่ายของเรา แต่ถ้าเราเริ่มตระหนัก เริ่มระวัง ผู้ปล่อยเงินกู้จะมาเอาเปรียบเราไม่ได้ เราควรจะเขียนบัญชีทุกวันจนเป็นนิสัย แม้ว่าวันนั้นจะไม่มีรายรับรายจ่ายก็ต้องเขียน ปัจจุบันมีคนหัวใสออกบัตรเครดิตซึ่งเป็นเงินที่ไม่มีอยู่จริง เป็นเงินในอนาคต เมื่อครบเงินก็จะหักไปจากรายรับจริง ๆ เป็นการยั่วกิเลสให้เราใช้จ่ายอย่างไม่ระมัดระวัง เมื่อไม่มีเงินเดือนพอให้หัก ก็จะเกิดเป็นความเดือนร้อนขึ้น เราต้องไม่ตกเป็นเหยื่อของความสะกดกลาย ต้องไม่ตกเป็นเหยื่อของค่าใช้จ่ายปลอม ๆ

- ผู้เข้าร่วมกิจกรรมให้ความสนใจในการทำบัญชีครัวเรือนเป็นอย่างมากและแสดงถึงความตระหนักของการใช้จ่ายของตนเอง
- จะมู : ธนาคารจะหักค่าใช้จ่ายต่าง ๆ ค่าบริการ ค่าธรรมเนียม ไม่รู้ว่าเสียอะไรไปบ้าง

 กระบวนการ ย้ำว่า การใช้เทคโนโลยีต้องระวังอะไร ที่เราควบคุมได้จัดการได้ เราต้องระมัดระวังอย่าใช้เยอะ ฝากการทำบัญชีครัวเรือนไว้ให้เขียนทุกวัน ครั้งหน้า เราจะมาดูกันว่าแต่ละคนเขียนได้แค่ไหน ต้องทำให้เป็นนิสัย

ข้อสังเกตหลังการอบรม

ข้อสังเกตจากทีมกระบวนการ

- ผู้เข้าร่วมทุกคนตั้งใจดี คนที่โดดเด่นมากคือ นุชจิรา เห็นความเป็นผู้นำ กล้าแสดงออก เสนอความคิดเห็น เสนอความช่วยเหลือ และที่สำคัญเห็นวิสัยทัศน์ที่มุ่งเสียสละเพื่อส่วนรวมอย่างเด่นชัด (จากเกมกู่ชาติ) โจดุเชื่อมั่น พุดเยอะกว่าคนอื่น อยากแสดงความคิดเห็นซึ่งเป็นอารมณ์ที่ตรงไปตรงมา อยากช่วยก็บอกว่ายากช่วย เตอพุดแสดงความคิดเห็นมากขึ้น เห็นความมีไหวพริบที่เข้าใจวิสัยทัศน์ใหม่ ๆ ได้ดี (เพียงแต่พุดน้อยกว่าคนอื่น) จะมูแม้จะพุดน้อยลงแต่เห็นวิสัยทัศน์ที่อยากให้การยอมรับที่ดีจากคนอื่น
- ปัญหาหลักอย่างหนึ่งที่ยังคงเห็นอยู่คือ เรื่องการสื่อสารภาษาไทย หลายคนแม้มีความคิดดี ๆ ที่อยากแบ่งปัน แต่ติดที่การใช้คำพุด ไม่สามารถสื่อสารได้อย่างใจ และบางครั้งก็ยังไม่เข้าใจคำถาม โดยเฉพาะสิ่งที่ซับซ้อน
- การทำสุนทรียสนทนา เวลาที่ให้พุดเป็นคู่และมีกติกาต่าง ๆ หลายคนดูเจียบ ๆ ไม่คุ้นเคยกับวิธีนี้ แต่พอให้แลกเปลี่ยนในวงใหญ่สามารถทำได้อย่างเป็นธรรมชาติมากกว่า
- แนวคิดในการทำกระบวนการในครั้งนี้ ได้รับบทเรียนจากโครงการอบรมรุ่นแรกที่เคยทำผ่านมา ในด้านที่ควรให้ข้อสรุปที่สามารถชี้ผลลัพธ์หรือชี้คุณค่าได้อย่างชัดเจน จึงเป็นที่มาที่ครั้งนี้ กระบวนการพยายามเสริมด้วยการชูข้อสรุปที่มีประเด็นชัด ๆ (ที่ปรากฏขึ้นในวง) เพื่อนำไปใช้ต่อได้ในชีวิตจริง ดังเช่น
 - กิจกรรมต้นไม้ครอบครัว : ชูประเด็นความภาคภูมิใจในความเป็นพี่เป็นน้อง รากเหง้าเดียวกัน
 - กิจกรรมของรักของมีค่า : ชูประเด็นปัจจัยสี่คือสิ่งจำเป็นสูงสุดของชีวิต
 - กิจกรรมเกมกู่ชาติ : ชูประเด็นที่แต่ละคนมีเหตุผลของตัวเอง ต้องสื่อสารกัน
 - กิจกรรมจ่ายตลาด : ชูประเด็นการต้องพิจารณาความจำเป็น – ความเร่งด่วน
- ในภาพรวมพบว่า กระบวนการเรียนรู้ด้วยการอบรมในลักษณะนี้ ได้ให้ผลดีในแง่การปูพื้นฐานจำเป็นต่าง ๆ ในตัวบุคคล (โดยเฉพาะทักษะภายใน) สร้าง Self esteem กล้าพุดกล้าแสดงออก และที่สำคัญ ได้ให้ความมั่นคงภายใน และเสริมสร้างสัมพันธภาพกับคนใกล้ชิดให้ดีขึ้น บางคน (เช่น จ่าแฮ ประวิทย์) ยอมรับว่า ชีวิตคู่ยังดำเนินต่อไปได้ไม่ขัดแย้งจนแตกหักเพราะได้มาอบรมเรื่องสติกับโครงการนี้

การอบรมครั้งที่ 5

กระบวนการอบรมในวันที่ 18 พฤษภาคม 2562

กระบวนการอบรมในครั้งนี้ อยู่ในช่วงกลางก่อนมาทางปลายของโครงการวิจัย มีวัตถุประสงค์เพื่อเพิ่มเติมประสบการณ์บางด้านของกลุ่มผู้นำรุ่นใหม่ที่มีกระบวนการเห็นว่ายังมีความจำเป็น อีกทั้งช่วยในการคลี่คลายปัญหาที่กลุ่มกำลังเผชิญอยู่ ซึ่งก็คือความขัดแย้งระหว่างบุคคลและการสื่อสารเพื่อคลี่คลายความขัดแย้งเหล่านั้น

กิจกรรม การไกล่เกลี่ยข้อขัดแย้ง

- **กระบวนการ** อธิบายวิธีการไกล่เกลี่ยรวมถึงประโยชน์ของการไกล่เกลี่ยในแง่กฎหมาย จากนั้นให้ผู้เข้าร่วมแบ่งกลุ่มและลองเล่นบทบาทสมมุติเพื่อลองฝึกทำการไกล่เกลี่ยดู เป็นการอาศัยประสบการณ์จริงของแต่ละคนมาใช้และทดลองปฏิบัติจากสิ่งที่แต่ละคนเคยเรียนรู้มาแล้ว

กิจกรรม การสื่อสารอย่างสันติ

- **กระบวนการ** อธิบายเรื่อง ความรู้สึก และ ความต้องการ แล้วให้ผู้เข้าร่วมทดลองสื่อสารเป็นคำพูดที่ชัดเจน จากนั้น แบ่งกลุ่มให้แต่ละคนเล่าเรื่องราวของตนเองเพื่อให้เพื่อนในกลุ่มได้ฝึกให้ความเข้าใจด้วยการบอกว่า ผู้เล่ากำลังมีความรู้สึกและความต้องการอย่างไร การสื่อสารที่ชัดเจน และออกมาจากใจของตนเองอย่างมีความรับผิดชอบ ไม่โยนใส่อีกฝ่าย แต่เน้นทำที่แบบรับฟัง เข้าอกเข้าใจ และมีวุฒิภาวะ เหล่านี้จะเป็นหนทางที่ช่วยลดและคลี่คลายความขัดแย้งระหว่างกันได้

- ในกิจกรรมการสื่อสารอย่างสันติ กลุ่มผู้นำรุ่นใหม่ทั้งสองรุ่นมาเข้าร่วมกับเกือบครบทุกคน แม้แต่พ่อหลวงก็มาร่วมวงเรียนรู้ด้วย ทุกคนตั้งใจ สนุกสนาน และร่วมกิจกรรมอย่างดีจนจบ
- ทั้งสองกิจกรรม เป็นกิจกรรมที่ต้องการอาศัยการคิดใคร่ครวญและสื่อสารออกมาเป็นคำพูด ซึ่งผู้เข้าร่วมหลายคนมีความติดขัดเป็นทุนเดิมด้านการใช้ภาษา แต่กระบวนการพยายามใช้ตัวช่วย เช่น การยกตัวอย่าง การใช้บัตรคำ และการสร้างบรรยากาศที่สนุกและผ่อนคลาย ทำให้ผู้เข้าร่วมสามารถอยู่กับกิจกรรมและได้ประโยชน์จากการเรียนรู้ อย่างไรก็ตาม หากจะนำสิ่งเหล่านี้ไปใช้ในสถานการณ์จริง ก็ดูเหมือนจะยังไม่แน่ใจนักว่าแต่ละคนจะมีความมั่นใจและทำได้มากน้อยเพียงใด

ข้อสังเกตหลังการอบรม

ข้อสังเกตจากทีมกระบวนการ

- กระบวนการใกล้เคียง ทำให้ผู้เข้าร่วมได้เข้าใจและได้ทักษะที่ครบถ้วนอยู่ สามารถนำไปใช้งานได้ แต่ดูเหมือนหลายคนยังไม่กล้าทำ ยังไม่มีความมั่นใจนัก มีข้อเสนอว่า ตรงนี้หากทีมกระบวนการสาธิตให้ดู โดยเล่นบทบาทสมมติแล้วลองทำการใกล้เคียงเป็นตัวอย่างให้ดูก่อน อาจจะทำให้ผู้เข้าร่วมเห็นภาพและเกิดความมั่นใจขึ้นว่าจะเริ่มพูดอะไรตอนไหน
- ในความเป็นจริง กลุ่มผู้นำรุ่นใหม่ซึ่งมาเรียนรู้เรื่องการใกล้เคียงนี้แล้วก็ตาม ก็อาจยังไม่มั่นใจถึงการมีอำนาจหน้าที่ตรงนี้ ดังนั้น หากมีโอกาส คณะผู้วิจัยอาจเป็นคนช่วยแนะนำให้ที่ประชุมกรรมการหมู่บ้านได้รับทราบและยอมรับว่า กลุ่มผู้นำรุ่นใหม่แต่ละคนมีความสามารถในการเป็นผู้ใกล้เคียงได้แล้ว เพื่อให้เกิดการทำงานที่เป็นทางการได้ต่อไป
- กิจกรรมการสื่อสารอย่างสันติถือว่าสำเร็จ เป็นเทคนิคที่ดี เข้าใจง่าย และใช้งานได้ โดยเฉพาะการมีบัตรคำช่วยนี้ดีมาก
- ทุกคนตั้งใจเรียนรู้ ส่วนคนที่ดูโดดเด่น (จำโพ มั่น โจ) อาจเพราะเขามีความมั่นใจด้านภาษา

4.2.3 ช่วงลงมือปฏิบัติ – ช่วงสะท้อนและประเมินผล

ช่วงลงมือปฏิบัติ และ ช่วงสะท้อนและประเมินผล ทั้งสองช่วงนี้คือหัวใจสำคัญของระยะปฏิบัติการของโครงการ กล่าวคือ เป็นช่วงที่ผู้เข้าร่วมได้ช่วยกันขับเคลื่อนโครงการ รวมถึงกิจกรรมต่าง ๆ อันเป็นเครื่องมือหลักของกระบวนการเรียนรู้ให้เกิดผลสัมฤทธิ์ จากนั้น ร่วมกันให้เสียงสะท้อน ใคร่ครวญ และ ประเมินผลที่เกิดขึ้น เพื่อให้เห็นข้อดีข้อด้อยของกระบวนการทำงานและส่วนที่ควรปรับปรุงแก้ไข รวมถึง ให้เห็นผลการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นในตัวผู้เข้าร่วมแต่ละคนด้วย อนึ่ง ทั้งการลงมือปฏิบัติและการสะท้อน ประเมินผล เป็นการปฏิบัติการที่เชื่อมโยงต่อเนื่องกัน ผู้วิจัยจึงขอนำเสนอรายละเอียดของทั้งสองช่วงนี้ ไปด้วยกันในหัวข้อนี้

ในหัวข้อนี้ ผู้วิจัยขอแบ่งการนำเสนอออกเป็นหัวข้อย่อย ๆ ไปตามตัวกิจกรรมที่ผู้เข้าร่วมขับเคลื่อน อัน ได้แก่ โครงการการแก้ไขปัญหาสัตว์เลี้ยงในชุมชน โครงการการท่องเที่ยวชุมชน และกิจกรรมทาง วัฒนธรรมอื่น ๆ

4.2.3.1 โครงการการแก้ไขปัญหาสัตว์เลี้ยงในชุมชน

โครงการการแก้ไขปัญหาสัตว์เลี้ยงในชุมชน มีแผนดำเนินการตั้งรายละเอียดในตารางที่ 4.1 และใช้ เวลาดำเนินการในช่วงของการลงพื้นที่ครั้งที่ 7 (27 – 30 พ.ค. 2561) ครั้งที่ 8 (12 – 15 ต.ค. 2561) และครั้งที่ 10 (17 – 20 พ.ค. 2562) เป็นหลัก เป้าหมายของโครงการนี้ก็เพื่อคืนความเป็นระเบียบ เรียบร้อยและระบบสาธารณสุขให้แก่ชุมชน รวมถึงแก้ปัญหาการทะเลาะเบาะแว้งระหว่างชาวบ้านกลุ่ม ผู้เลี้ยงสัตว์กับกลุ่มผู้ปลูกพืช ให้สามารถอยู่ร่วมกันได้ในชุมชนอย่างสันติ

การทำโครงการอันเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันของกลุ่มผู้นำรุ่นใหม่และชาวบ้านนั้น กำเนิดจากความคิดที่ว่า จะใช้กระบวนการเรียนรู้เพื่อช่วยแก้ปัญหาให้ชุมชน ซึ่งแทบทุกครั้งที่เราชวนคุยเกี่ยวกับสิ่งที่อยากแก้ไข (ช่วงต้นปี 2561) ชาวบ้านจะนึกถึงปัญหาสัตว์เลี้ยงเป็นอันดับแรก ๆ ด้วย ปัญหานี้ส่งผลกระทบต่อสุขทุกข์ของทุกคนในหมู่บ้านอยู่ทุกเมื่อเชื่อวัน ชาวบ้านต้องผัดใจกัน บาดหมางกัน รวมถึงการปลูกพืชเพื่อทำมาหากินในหมู่บ้านต้องเสียหายหรือไม่ได้ผลเต็มเม็ดเต็มหน่วย ก็เพราะปัญหาสัตว์เลี้ยงนี้ทั้งสิ้น ปัญหานี้ดำรงอยู่มาอย่างยาวนานในชุมชนจนหลายคนเชื่อว่าคงไม่มีวัน แก้ไขได้สำเร็จ

การขับเคลื่อนรอบที่ 1

กิจกรรมในวันที่ 28 พฤษภาคม 2561

เริ่มต้นจากการชวนคุยถึงปัญหานี้ในมุมมองของแต่ละคน

- อู๊ด : ปัญหาเรื่องวัวควายของหมู่บ้าน มีคณะกรรมการดูแลวัวควาย คณะกรรมการมีอำนาจอะไรบ้าง
- โจ : ไปดูพื้นที่ที่เสียหายและตัดสินค่าเสียหายว่าเท่าไร เจ้าของวัวควายจะต้องใช้ค่าเสียหายตามนั้น ถ้าเจ้าของวัวควายไม่จ่ายเท่าที่ตัดสินก็มีการต่อรองกัน เจ้าของสวนบางครั้งก็ไม่เห็นด้วย
- พนิดา : ถ้าไม่พอใจการตัดสินก็ตัก
- โจ : เขาว่าคนตัดสินเข้าข้างอีกฝ่าย ไม่มีความยุติธรรม คณะกรรมการเลยบอกว่าต่อไปนี้มีปัญหาไม่ตัดสินแล้ว ไม่ได้ค่าตอบแทน บางครั้งไปทั้งวันก็เสียเวลา
- อู๊ด : ทำไมเขาถึงบอกว่าไม่ยุติธรรม
- โจ : บางครั้งเจ้าของสวนเองไม่พอใจ เรียกร้องมากไป คณะกรรมการก็ตัดสินยุติธรรมแล้ว
- พนิดา : บางครั้งวัวกินนิดเดียวแต่เรียกมากต้องการให้จ่ายเยอะ
- อู๊ด : คงเป็นเรื่องที่เราไม่มีกฎกติกาว่า เมื่อไหร่ถึงจะเรียกค่าเสียหาย การเจริญเติบโตของพืชแค่นั้น ต้องเรียกค่าเสียหายเพียงใด วิธีการคิดเงินไม่ชัดเจน เขาเลยมองว่าไม่ยุติธรรม
- โจ : บางที คณะกรรมการแต่ละคนก็มีการมึนงัน ไม่ว่างไปตัดสิน
- อู๊ด : คณะกรรมการอยู่ภายใต้กฎหมายพระราชบัญญัติการปกครองส่วนท้องถิ่น เป็นกฎหมายที่ออกมาจากส่วนกลางให้อำนาจพอหลวงในการแต่งตั้งคณะกรรมการ มีหน้าที่ตามที่กำหนดเป็นอำนาจทางปกครอง คณะกรรมการถ้าไม่ไปถือว่าผิดหน้าที่ นอกจากนี้ การบังคับใช้กฎระเบียบจะต้องมาช่วยกันทำกฎเกณฑ์ให้มีความชัดเจนขึ้น กฎระเบียบเข้มแข็งชุมชนของเราก็จะเข้มแข็ง

กลุ่มยังได้แลกเปลี่ยนเกี่ยวกับการล้อมรั้วแปลงพืช ซึ่งเป็นวิธีหนึ่งในการป้องกันปัญหาที่ไม่ได้ผล เพราะวัวควายยังสามารถข้ามหรือทำลายรั้วเข้าไปกัดกินพืชผักได้อยู่ดี ครั้นจะเอาไปปล่อยไว้นอกหมู่บ้าน ก็ต้องมีคนและวิธีการดูแลที่เป็นกิจจะลักษณะ มิฉะนั้น นานเข้า วัวควายก็จะกลับมาในหมู่บ้านอีก

- โจ : ปัจจุบันไม่ล้อมรั้วหายากมาก
- อู๊ด : และถ้าวัวควายอยู่ไม่เป็นที่ สุดท้ายมันก็กลับมาในหมู่บ้าน เป็นปัญหาอยู่ดี
- โจ : ตอนนี้อำนาจของชาวบ้านแบ่งได้เป็น 3 กลุ่ม 1. ไม่ต้องการล้อมรั้วไร 2. ต้องการล้อมรั้วไร และ 3. เอาวัวควายไปปล่อยนอกหมู่บ้านและมีการล้อมคอกไว้
- อู๊ด : ในหมู่บ้านมีวัวควายกี่ตัว
- โจ : ไม่เคยนับ

- ประวิทย์ : วัควายบางตัว เจ้าของยังเข้าไปจับไม่ได้
- โจ : วัควายเป็นวัควายปล่อย สองเดือนไปคูที่ ก็จำเจ้าของไม่ได้ จับยาก
- ประวิทย์ : ปัญหาวัควายต้องแก้ไขให้ได้ หมูบ้านกำลังพัฒนา

จะเห็นได้ว่า กลุ่มเริ่มมองเห็นร่วมกันว่าปัญหาหลัก ๆ อยู่ที่ **ตัวกติกากและการบังคับใช้ให้ยุติธรรม** รวมถึง **วิธีในการจัดการสัตว์เลี้ยงที่เหมาะสม** ทำอย่างไรให้มันสามารถอยู่เป็นสัตว์เลี้ยงอย่างถาวร หรือแยกออกจากบริเวณที่อยู่อาศัยในชุมชนได้

หลังจากกลุ่มได้แลกเปลี่ยนถึงรายละเอียดของปัญหานี้ไประดับหนึ่งแล้ว ทีมวิจัยก็ได้หารือกันเกี่ยวกับ จุดเริ่มต้นและเส้นทางในการขับเคลื่อนโครงการนี้ หนึ่งในสาเหตุที่เห็นร่วมกันคือ ทักษะที่มีต่อการทำ อาชีพและการดำเนินชีวิตของชุมชน การดึงชาวบ้านไม่ให้เกิดหลงไปสู่การมองโลกแบบเอาประโยชน์ เฉพาะหน้าเป็นตัวตั้งตลอดเวลา เช่น คนเลี้ยงสัตว์ก็มองแต่ประโยชน์ตนที่จะได้จากการเลี้ยงสัตว์ หรือ คนปลูกพืชก็จะมองแต่ประโยชน์ตนที่จะได้หรือเสียจากการปลูกพืช เป็นต้น แต่ชวนให้หันมามอง คุณค่าและประโยชน์ที่มีร่วมกันของคนทั้งชุมชนบ้างนั้นอาจเป็นแนวทางที่มีความสำคัญ อีกประการ หนึ่งคือ ในการเริ่มต้นรับมือกับปัญหาใด ๆ ก็อยากจะให้แต่ละคนมีมุมมองและเครื่องมือของการเข้าไป รับรู้และศึกษาสิ่งนั้น ๆ อย่างเป็นกลาง ๆ และเป็นวิทยาศาสตร์ นี่จึงเป็นที่มาว่า ทีมวิจัยจะพาให้กลุ่ม ผู้นำได้เริ่มต้นจากการฝึกเทคนิคการเก็บข้อมูลเชิงประจักษ์แบบต่าง ๆ ทั้งด้วยการสังเกต การซักถาม และการจับประเด็น บันทึกข้อมูล

การพูดถึงปัญหาเป็นจุดตั้งต้นเท่านั้น เราพูดถึงปัญหากันมาพอแล้ว ต่อไปเราจะไม่พูด ว่าปัญหาคืออะไร ต่อไปเราจะฝึกเรื่องการสังเกตว่าเกิดอะไรขึ้น ไม่ใช่แค่มุมมองของเรา เราต้องสังเกตรอบด้าน ต่อไปคือ การถามและฟัง ข้อมูล ข้อเท็จจริงต่าง ๆ และเก็บ ประเด็น จดบันทึก มิฉะนั้น เราจะไม่สามารถแก้ปัญหาได้จริง ๆ ปัญหาจะถูกหรือจะ เท็จเราต้อง สังเกต ฟัง ตั้งคำถาม จดบันทึกประเด็น ฝึกทำจริงในสถานการณ์จริง

กิจกรรม ฝึกทักษะการสืบค้นข้อมูล Design thinking

 กระบวนการ ให้โจทย์ผู้เข้าร่วมเกี่ยวกับการฝึกทักษะ 3 อย่าง

1. การสังเกต แปลว่าดูให้ชัด ๆ
2. การตั้งคำถาม และรับฟังให้ดี
3. เก็บประเด็น ต้องบันทึกประเด็นให้ครบถ้วน

เริ่มจากการสังเกตสิ่งต่าง ๆ ที่อยู่ในห้องอบรม

- ผู้เข้าร่วมกิจกรรมตั้งใจสังเกตมองไปรอบ ๆ ห้องอย่างตั้งใจ และเมื่อให้หลับตาลงและชี้ไปตามที่กระบวนกรถาม ผู้เข้าร่วมกิจกรรมก็สามารถชี้ไปได้ถูกต้อง แสดงให้เห็นได้ว่าผู้เข้าร่วมกิจกรรมตั้งใจในการสังเกตอย่างมีสติ

 กระบวนกร เล่นบทบาทสมมุติแล้วให้ผู้เข้าร่วมสังเกต และฟังบทสนทนา

- ผู้เข้าร่วมทุกคนสามารถเก็บรายละเอียดได้ดี

 กระบวนกร อธิบายเกี่ยวกับการตั้งคำถาม ว่าเป็นการแก้ปัญหา มีหลักในการตั้งคำถาม คือ ถามข้อมูลทั่วไป ถามปัญหา และถามความต้องการ จากนั้นให้แต่ละคนทดลองถามกระบวนกร

- สังเกตว่า ในภาพรวมดูเหมือนว่าผู้เข้าร่วมยังไม่ค่อยเข้าใจในการตั้งประเด็นคำถาม ยังไม่เข้าใจว่าการถามเพื่อให้ไปสู่ความต้องการจะต้องถามอย่างไร ส่วนใหญ่จะเป็นการเล่าสถานการณ์สมมุติให้ฟัง แต่ทุกคนมีความพยายามในการตั้งคำถาม
- ประวิทย์มีแนวความคิดในการตั้งคำถามได้ดี แต่อาจจะยังใช้คำพูดที่ไม่ถูกต้อง
- นาดยายังไม่เข้าใจถึงการตั้งคำถามในช่วงแรก แต่ช่วงหลังสามารถถามได้เรื่อย ๆ ไล่เป็นประเด็นไปได้ ค่อย ๆ ถามถึงความต้องการ ซึ่งหากเป็นการตั้งคำถามที่เกี่ยวข้องกับตัวเองโดยตรงจะค่อนข้างสามารถทำได้ดี สามารถลำดับเหตุการณ์เป็นขั้นตอนได้
- จำโพส่วนใหญ่ที่ถามเป็นการตั้งคำถามในเชิงขอร้องและแนะนำ

○ พนิดา : ยาก ถามไม่ตรงกับประเด็นที่เกิดขึ้นจริง คิดไม่ออก กลัวว่าตั้งคำถามแล้วพูดผิดทำให้เขาโกรธ เลยไม่กล้าถาม

○ นาดยา : พูดเรื่องว้าวควาย กลัวเขาน้อยใจ คนที่มีว้าวควาย

 กระบวนกร ช่วยเสริมว่า ถามเพื่อให้เขาไม่โกรธ ให้เขาเข้าใจเรา ต้องฝึก ต้องมีการคุยกัน ถามเพื่อคลี่คลาย ต้องฝึกในความเป็นกลาง ถามเพื่อจะช่วย ไม่ได้ไปว่าหรือตัดสินเขา ถามอย่างสบาย ๆ อย่าเอาตัวเองไปรู้สึก การตั้งคำถามที่ดีคือการตั้งคำถามเพื่อให้เราเข้าใจเขามากขึ้น กังวลอะไร ต้องการอะไร มีทางอื่นหรือความเป็นไปได้อย่างอื่นหรือไม่ ไม่ถามแบบแนะนำเขาหรือขอร้องเขา เมื่อเราไม่ไปตัดสินเขา เขาก็จะไม่โกรธเรา

 กระบวนกร พาไปต่อในข้อที่ 3 เป็นเรื่องของกรจดประเด็น เริ่มจากการจดให้ตัวเองอ่านก่อน จดทุกอย่างที่เห็น ทั้งหมดที่ได้ยิน เอาเท่าที่ได้ไม่ต้องเครียด ให้จดเฉพาะคำพูดก่อนจากสถานการณ์สมมุติที่กระบวนกรจะแสดง

- ผู้เข้าร่วมอ่านประเด็นที่ตนเองจดได้จากบทสนทนา ซึ่งโดยภาพรวมแล้วผู้เข้าร่วมทุกคนมีความตั้งใจในการจดมาก แต่อาจจะเพราะเนื่องจากความไม่ถนัดในภาษาไทยทำให้หลาย ๆ คนจดไม่ทัน
- จำโพสามารถจดได้ตรงประเด็น สามารถจดประเด็นที่สำคัญได้ว่าคุยเรื่องอะไร

- เมื่อกระบวนการสอบถามถึงประเด็นสำคัญของบทสนทนาที่ได้รับฟังไป ทุกคนก็สามารถจับประเด็นได้เป็นอย่างดี

 กระบวนการ แบ่งผู้เข้าร่วมเป็นสองกลุ่ม ให้แต่ละกลุ่มมีทั้งสามบทบาทตามความถนัด คือ สังเกต ตั้งคำถาม และจดประเด็น

1. จะลอ (สังเกต) พนิดา (ตั้งคำถาม) จำโพ (จดประเด็น)
2. นาทยา (สังเกต) ประวิทย์ (ตั้งคำถาม) จำแฮ (จดประเด็น)

แล้วให้แต่ละกลุ่มลองสัมภาษณ์เพื่อนในกลุ่มผู้นำรุ่นใหม่ (รุ่นสอง) ในประเด็นปัญหาสัตว์เลี้ยง

- ทีมที่ 1 (สัมภาษณ์โจ) คนถูกถามพูดไปเรื่อยทำให้ไม่สามารถจับประเด็นได้ ทำให้จดไม่ทัน การตั้งคำถามเป็นการถามให้เล่าถึงปัญหาไปเรื่อย ๆ ไม่สามารถจับประเด็นได้ ไม่ได้เริ่มถามตั้งแต่ข้อมูลทั่วไป แต่จะไปถึงปัญหาเลย และไม่ได้ถามถึงความต้องการของเขาที่แท้จริง ไม่ได้ถามถึงแนวทางการแก้ปัญหา เป็นการเล่าถึงเหตุการณ์ในอดีตมากกว่า และเมื่อได้รับคำแนะนำ ทีมก็ตั้งคำถามถึงวิธีการแก้ไขปัญหาเร็วเกินไป ไม่ได้ถามให้เห็นถึงความต้องการก่อน และไม่ได้เน้นสกัดให้เห็นเฉพาะข้อมูลของคนที่เรากำลังถาม
- ทีมที่ 2 (สัมภาษณ์จะมู) ประวิทย์มีการตั้งคำถามที่ดี คนจดมีการโต้ตอบกับผู้ตอบ และผู้ตอบสามารถพูดความต้องการของตัวเองอย่างชัดเจน คนตั้งคำถามสามารถถามได้ถึงข้อมูลทั่วไป ปัญหา และความต้องการได้เป็นอย่างดี คนสังเกตตั้งใจสังเกตพฤติกรรม ส่วนคนจดบันทึกบางครั้งจดไม่ทัน เนื่องจากผู้พูดเล่าเหตุการณ์ไปเรื่อย ๆ ผู้ถามถามด้วยใจที่เป็นกลางดี มีความใจเย็น ฟังคำตอบด้วยความตั้งใจ ทำให้ผู้ถูกถามมีความโล่งใจ ไม่อึดอัดในการตอบ
 - ประวิทย์ : ถามเพราะพูดจากใจ ปัญหาของจะมูมีปัญหาเรื่องวัวควาย ถามว่ารู้สึกยังไงกับเรื่องวัวควาย อยากแก้ปัญหายังไง ตอนถามรู้สึกโอเคได้ตั้งใจ
 - นาทยา : สังเกตเห็นจะมูเล่าเรื่องแล้วดูหนักใจ อยากให้แก้ไขปัญหารื่องวัวควายเพราะเขาคาดหวังในการทำเกษตรแต่ติดปัญหาเรื่องวัวควาย เขาพูดเรื่องวัวควายซ้ำ ๆ บ่อย ๆ
 - จำแฮ : พูดเร็วมากจดไม่ทัน
 - โจ: ครบถ้วน เขาถามได้ดี จดได้ดี รู้สึกดีใจที่ได้พูดในสิ่งที่คิดที่เก็บไว้ในใจ

กิจกรรม วางแผนสืบค้นข้อมูลในพื้นที่

จากการฝึกทักษะ Design thinking ข้างต้น ผู้เข้าร่วมใช้เวลาหารือร่วมกันและวางแผนเพื่อจัดแบ่งทีมและบทบาทหน้าที่ตามความถนัดสำหรับการลงพื้นที่แอโก – แสนคำลือเก็บข้อมูลจริงในวันรุ่งขึ้น อีกทั้งร่วมกันกำหนดกลุ่มเป้าหมายว่าจะไปเก็บข้อมูลกับใครและที่ไหนบ้าง สิ่งที่ได้ทั้งหมดจะถูกประมวลเพื่อนำเสนอในวันถัดไป

กิจกรรม ศึกษากรณีต้นแบบในพื้นที่ หมู่บ้านผามอน

ก่อนจะได้ลงสนามจริง กลุ่มผู้นำรุ่นใหม่ทุกคนได้มีโอกาสไปเรียนรู้จากตัวอย่าง เป็นการแก้ปัญหาสัตว์เลื้อยในชุมชนที่ประสบความสำเร็จแล้วของหมู่บ้านผามอน ซึ่งเป็นชาวลาหู่เช่นเดียวกับบ้านแอกโก้ – แส่นคำลือ

 เมื่อคณะเดินทางถึง ผู้ใหญ่บ้านบ้านผามอนให้การต้อนรับ และพากันเข้าไปนั่งในศาลาใหญ่ กลางหมู่บ้าน แล้วเริ่มพูดคุยเสวนากัน

- ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านผามอน : สาเหตุที่เอาวัวควายไปไว้ในป่า เมื่อก่อนในหมู่บ้านมีคนเลี้ยงวัวควายเยอะ เวลาจะเพาะปลูก ต้องตัดไม้กันรั้วเยอะมาก ทำลายป่าเยอะ ที่ประชุมหมู่บ้านเลยมีมติว่า ถ้าจะเลี้ยงต่อไปจะต้องตัดไม้ทำลายป่าเยอะ ดังนั้นใครจะเลี้ยง ให้ไปเลี้ยงในป่าเอง สร้างรั้วเอง ไม่ให้สร้างรั้วในสวน มติที่ประชุมนี้ชาวบ้านเห็นด้วย ใครจะเลี้ยงก็เลี้ยงแต่ห้ามไม่ให้เข้าสวนคนอื่น ถ้าวัวควายเข้าสวนคนอื่น จะมีคณะกรรมการประเมินและปรับเงินตามที่คณะกรรมการเห็นสมควร
- พ่อหลวงผามอน : แต่ก่อน วัวควายมีปัญหาเยอะมาก เวลาเข้าสวน จำวัวควายตัวเองไม่ได้ ทะเลาะกัน ตั้งแต่นั้นมาก็ต้องจัดการดูแลของใครของมัน

ที่อื่นทำไม่สำเร็จ ทำไม่ที่นี่สำเร็จ

- ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านผามอน : เพราะมีความสามัคคี พูดอะไรลูกบ้านต้องเชื่อฟัง ถ้าใครไม่เชื่อฟัง คณะกรรมการจะไม่ดูแล ผู้นำต้องเป็นตัวอย่างที่ดีให้กับชาวบ้าน ชาวบ้านจะได้ทำตาม มีการวางแผนกัน

ระยะเวลาที่ให้เอาวัวควายออกไปนอกหมู่บ้าน ใช้เวลานานเท่าใด

- ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านผามอน : ต้องใช้เวลา แต่ถ้าให้ระยะเวลาสั้นเกินไป คนที่มีวัวควายจะคิดว่าทำเมื่อไหร่ก็ได้ ทำให้ปล่อยปะละเลย เราจึงต้องให้ระยะเวลาสั้น ๆ เขาจะได้ทำ ส่วนคนที่ไม่มีสามี ถ้ามีวัวควายเยอะ และย้ายออกไปจากที่ทำกินไม่ได้ ก็จะให้ขายวัวควายไป

ถ้าคนไม่ยอมฟังคณะกรรมการกับผู้ใหญ่บ้าน จะมีมาตรการอย่างไร

- ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านผามอน : จะไม่ดูแล ได้ของมาไม่ให้ ไม่ดูแลคนที่ไม่เชื่อฟัง ต่างคนต่างต้องฟังพาอาศัยซึ่งกันและกัน

วัวควายของทุกคนที่เอาออกไปจากหมู่บ้าน ต้องล้อมรั้วรวมกันหรือไม่

- ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านผามอน : คอกของใครของมัน มีอยู่ทั้งหมด 4 กลุ่ม เจ้าของต้องไปดูแลทุกคน ช่วยกันสร้าง มีวัวควายทั้งหมด 300 กว่าตัว แต่จะไม่ให้เลี้ยงวัวควายที่ป่าต้นน้ำ อนุรักษ์ไว้ไม่ให้วัวควายเข้า

คณะกรรมการสัตว์เลี้ยง ใครเป็นคนตั้ง

- ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านผามอน : ที่ประชุมหมู่บ้านเป็นคนตั้ง ให้ชาวบ้านเลือกเฉพาะคนที่เลี้ยงสัตว์ ไม่ใช่คณะกรรมการตามกฎหมาย แต่เลือกมาแล้วถ้าไม่ยอมก็ให้คณะกรรมการหมู่บ้านเป็นคนตัดสิน เวลากรรมการตัดสินต้องไม่ลำเอียง จะยึดหลักกฎ ไม่ยึดหลักญาติ ตอนตัดสินถ้าวัวเข้าไร่ใคร ครั้งแรกให้เจ้าของสัตว์ไปคุยกับเจ้าของไร่ ถ้าไม่ได้ ให้คณะกรรมการไปคุย ไม่จำเป็นต้องไปครบ ถ้าไม่พอใจให้คณะกรรมการหมู่บ้านตัดสินอีกที่
- โจ : คิดว่าแอก่อกทำไม่ได้ ตอนเรียกประชุมเจ้าของวัวควายไม่มา ขาดความร่วมมือ
- ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านผามอน : ที่นี้ทุกบ้านมีหมู เลี้ยงในบ้านแต่กั้นคอกของใครของมัน

- ผู้เข้าร่วมให้ความสนใจในการสอบถามข้อมูลจากชาวบ้านบ้านผามอนเป็นอย่างมาก โจ จำแฮ ประวิทย์ และมีันสามารถตั้งคำตอบเพื่อสอบถามถึงปัญหาและแนวทางการแก้ไขปัญหาเพื่อนำมาปรับใช้กับหมู่บ้านของตนได้เป็นอย่างดี ส่วนที่เหลือยังไม่ค่อยกล้าซักถาม
- ผู้เข้าร่วมสนใจเดินดูพื้นที่การจัดการภายในบ้านผามอน ทั้งคอกหมูที่มีการจัดเป็นสัดส่วน ไม่มาปะปนกับที่อยู่ของชาวบ้าน มีโรงเลี้ยงไก่ไข่ มีการปลูกพืชผักและมีคอกวัวควายในบ้านของตนเอง สำหรับเมื่อนำวัวควายกลับมายังหมู่บ้านก็จะได้นำมาเลี้ยงในคอกที่เตรียมไว้ได้

 หลังจากกลับจากบ้านผามอน กระบวนการ พากลุ่มผู้นำรุ่นใหม่ร่วมกันถอดบทเรียน

- แต่ละกลุ่มรวมตัวกันพูดคุยแลกเปลี่ยนความคิดเห็นได้เป็นอย่างดี บรรยากาศคึกคักเนื่องจากพูดคุยกันด้วยภาษาลาหู่ ทุกคนแสดงความคิดเห็นของตนเองออกมา ไม่มีใครเจี๊ยบหรือไม่แสดงความคิดเห็น
- พนิดา : ดีใจที่มีคณะกรรมการให้ความร่วมมือดี ต้อนรับดี ถ้าเป็นแอก่ใครมาก็จะหนี บ้านเรามีปัญหาเหมือนบ้านเราแต่สามารถแก้ไขได้ในเวลาไม่นานแต่บ้านเราใช้เวลาไป ผู้นำชุมชนในบ้านผามอนเข้มแข็ง พูดคำไหนคำนั้น ผู้นำเป็นตัวอย่างให้กับชุมชน อยากให้ชุมชนของเราเป็นเหมือนชุมชนของเขา
- ประวิทย์ : ดีใจที่เขาร่วมไม้ร่วมมือกันดี ถ้ามแค่คำเดียวแต่เขาตอบได้ทั้งหมู่บ้าน ปัญหาหมู่บ้านทุกคนตอบได้หมด ประทับใจ

- จำแฮ : ได้รับความรู้ใหม่ เกี่ยวกับ คณะกรรมการหมู่บ้าน คณะกรรมการสัตว์เลี้ยง และป่าต้นน้ำไม่ใช่ที่เลี้ยงสัตว์ เป็นต้น
- จำโพ: เขาพูดแล้ว เขาสามารถทำได้จริง
- นาทยา : สังเกต ผู้นำที่ดีมีความเข้มแข็งร่วมมือ คณะกรรมการมีความเด็ดขาด มีความคิดดี มีความซื่อสัตย์ โปร่งใส ยึดหลักข้อตกลงของหมู่บ้านและเสียงส่วนใหญ่เป็นหลัก
- จะล่อ : เขาทำสำเร็จเร็วมาก แค่ 5 เดือนก็สำเร็จ วัวควายก็ย้ายไปแล้ว คณะกรรมการในหมู่บ้านเข้มแข็ง พ่อหลวงเป็นตัวอย่างให้กับลูกบ้านดู
- ✚ **กระบวนการ** ชวนให้คิดวิเคราะห์กลับมาที่หมู่บ้านตนเอง
- จะมู : ผู้นำที่ดีดูได้จากความยุติธรรม ซื่อสัตย์ ไม่ลำเอียง ไม่เข้าข้างใคร ชาวบ้านจึงเชื่อและศรัทธา ต้องมีแผนงานทางออกที่ดี ช่วยกันคิด ใช้เสียงส่วนใหญ่ เรื่องการประชุมมีหลายประเด็นที่นำมาพัฒนาในหมู่บ้านเราได้ เรียกประชุมเขามาหมดแต่บ้านเราไม่มาเลย เราเป็นผู้นำจะต้องทำให้เขาเห็นก่อน
- ประวิทย์ : กลับไปต้องตั้งใจ ใครเป็นประธาน ใครเป็นรองประธาน
- จำโพ: เวลาพ่อหลวงประชุมอยากให้ผู้นำรุ่นใหม่มาครบทุกคน
- ประวิทย์ : ตั้งประธานและรองประธาน ใครไม่มาประชุมให้ปรับ 200 บาท
- จำโพ : จะต้องมีความเด็ดขาด ทำเป็นตัวอย่างให้เขาเห็น

กิจกรรมในวันที่ 29 พฤษภาคม 2561

กิจกรรม ลงพื้นที่สืบค้นข้อมูลเบื้องต้น

วันนี้ทั้งวัน เป็นวันที่กลุ่มผู้นำรุ่นใหม่ที่ได้ฝึกฝนการสืบค้นข้อมูล (Design thinking) วางแผนการเก็บข้อมูล และลงเรียนรู้ในพื้นที่หมู่บ้านผามอนมาเมื่อวันวานแล้ว ได้กลับไปยังหมู่บ้านแอกโก้ – แสนคำลือของตนเอง เพื่อลงเก็บข้อมูลเชิงลึกด้วยการสนทนาและซักถามถึงความต้องการที่แท้จริงของคนแต่ละกลุ่ม อันได้แก่ กลุ่มคนผู้เลี้ยงสัตว์ กลุ่มคนผู้ปลูกพืช และกลุ่มคนที่เป็นคณะกรรมการหมู่บ้านที่ต้องคอยควบคุมดูแลในเรื่องนี้

เยาวชนได้แบ่งบทบาทหน้าที่กันตามที่ซักซ้อมมา แล้วกระจายทีมกันไปเข้าหาคนกลุ่มต่าง ๆ ข้างต้น ทำการซักถาม สังเกต และจดบันทึกข้อมูล ผลที่ได้จะนำมาสรุปและนำเสนอให้ทุกคนในโครงการวิจัยรับฟังร่วมกันในวันถัดไป

กิจกรรมในวันที่ 30 พฤษภาคม 2561

กิจกรรม นำเสนอผลการสืบค้นข้อมูลเบื้องต้นในหมู่บ้าน

 ภายหลังจากการลงเก็บข้อมูลในพื้นที่แอโก – แสนคำลือ กลุ่มผู้นำรุ่นใหม่แต่ละคนได้ร่วมหารือและนำผลที่ได้มานำเสนอ

1. เริ่มจากนำเสนอว่า เก็บข้อมูลจากใครมาบ้าง โดยจะล่อและนาตยา
2. นำเสนอข้อมูลทั่วไป โดยพินิตา
3. นำเสนอถึงปัญหาต่าง ๆ โดยจำโพและจำแฮ ซึ่งแบ่งเป็น
 - ก. ปัญหาของกลุ่มคนผู้ปลูกพืช
 - ข. ปัญหาของกลุ่มคนผู้เลี้ยงสัตว์ และ
 - ค. ปัญหาในมุมมองของคณะกรรมการหมู่บ้าน
4. นำเสนอความคาดหวังหรือสิ่งที่ต้องการให้เกิดขึ้น โดยจำโพและประวิทย์ ซึ่งแบ่งเป็น
 - ก. ความคาดหวังของกลุ่มคนผู้ปลูกพืช
 - ข. ความคาดหวังของกลุ่มคนผู้เลี้ยงสัตว์ และ
 - ค. ความคาดหวังในมุมมองของคณะกรรมการหมู่บ้าน
5. ทุกคนร่วมกันนำเสนอแนวทางการปัญหา
6. นำเสนอข้อเสนอแนะเพิ่มเติม โดนที่มงานโครงการวิจัย

ตารางที่ 4.4 สรุปประเด็นปัญหาของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในการแก้ไขปัญหาสัตว์เลี้ยงในชุมชน

ประเด็นปัญหา		
ของกลุ่มผู้ปลูกพืช	ของกลุ่มผู้เลี้ยงสัตว์	ของคณะกรรมการหมู่บ้าน
- วัวควายกินผลผลิตของชาวบ้าน	- ตกลงกันไม่ได้เรื่องค่าเสียหาย	- ตกลงกันไม่ได้เรื่องค่าเสียหาย
- ไม่รู้ว่าเป็นวัวควายใคร เลยไม่ได้รับค่าชดใช้	- ไม่ย้ายวัวควายออกจากหมู่บ้าน เพราะเห็นคนอื่น ๆ ยังสามารถเลี้ยงในหมู่บ้านได้	- ชาวบ้านไม่ยอมเอาวัวควายออกนอกหมู่บ้าน
- เจ้าของวัวควายไม่ยอมชดใช้	- ผู้นำไม่ยอมทำตามข้อตกลง	- ผู้นำไม่ยอมทำตามข้อตกลง
- ตกลงกันไม่ได้เรื่องค่าเสียหาย	- เดินทางไปดูแล้ววัวควายยาก	- ชาวบ้านไม่มาประชุมหมู่บ้าน
- ผู้นำไม่ยอมทำตามข้อตกลง	- มีคนมาเปิดรั้วที่ปาง	- ไม่เชื่อคำตัดสินของกรรมการ
- เครียด ท้อใจ	- รั้วชำรุด	- คณะกรรมการขาดความสามัคคี
- คณะกรรมการมาไม่ครบ/ไม่มา	- เดือน 4-5 วัวควายกลับมา เพราะที่ปางมีแมลงเยอะ	- กรรมการหมู่บ้านปล่อยปละ
- ถ้าเจ้าของวัวควายเป็นญาติก็จะไม่เรียกค่าเสียหาย แต่โกรธ	- ไม่มีคนช่วยจูงวัวควายไปปาง	- ประเมินความเสียหายไม่ได้ เพราะวัวควายเข้าหลายเจ้า
	- วัวควายกลับมาบ้านเองเพราะคั้น	- ชาวบ้านบางคนยังเลี้ยงวัว 50-60 ตัวไว้ในหมู่บ้าน และยังไม่มีการบดทอนโทษ
	- เครียด กลัววัวควายเข้าใครคนอื่น	

รูปที่ 4.2 สภาพของปางวัวในปัจจุบัน

รูปที่ 4.3 สภาพของรั้วกันในปัจจุบัน

ตารางที่ 4.5 สรุปประเด็นความต้องการของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในการแก้ไขปัญหาสัตว์เลี้ยวในชุมชน

ประเด็นความต้องการ		
ของกลุ่มผู้ปลูกพืช	ของกลุ่มผู้เลี้ยงสัตว์	ของคณะกรรมการหมู่บ้าน
<ul style="list-style-type: none"> - อยากรักษาป่าสัตว์ออกจากหมู่บ้านให้หมด - อยากรให้คณะกรรมการมาช่วยดู - อยากรให้ตัดสินตามความจริง - อยากรให้กรรมการเข้มแข็ง - ไม่อยากรล้อมรั้วไร่ - วัวควายตัวที่จัดการไม่ได้ / ไม่เชื่อ ก็ให้ขายไป - ถ้าไม่ชดใช้ก็จะฆ่า / เอาไปขายใช้ค่าปรับ - อยากรแก้ปัญหาให้สำเร็จใน 1 ปี - ตัวที่กลับมาให้สร้างคอกไว้ 	<ul style="list-style-type: none"> - อยากรไปดูแล้วควายทุกอาทิตย์ - อยากรสร้าง / ซ่อมรั้ว - อยากรได้พันธุ์หญ้าดี ๆ - อยากรให้วัวควายอยู่ที่ปางตลอด - ไม่อยากรให้พื้นที่เลี้ยงวัวควายมีปัญหาทับป่าไม้ - อยากรให้ผู้นำเป็นตัวอย่าง ย้ายวัวควายออกไปให้หมด - อยากรแก้ปัญหาให้สำเร็จใน 1 ปี 	<ul style="list-style-type: none"> - อยากรแก้ปัญหาให้สำเร็จภายในปีหน้า - ให้ชาวบ้านยอมรับกติการ่วมกัน - อยากรให้ตกลงกันได้ภายในหมู่บ้าน - ให้คณะกรรมการเข้าใจกันทำงานร่วมกัน
ความต้องการร่วม : ให้เอาวัวควายทุกตัวออกนอกหมู่บ้าน		

✚ กลุ่มได้ร่วมกันนำเสนอหนทางในการแก้ปัญหาสัตว์เลี้ยว ดังนี้

- ต้องเอาวัวควายออกนอกหมู่บ้าน
- นำวัวควายไปเลี้ยงในปาง ให้มีปางวัวทุกบ้าน
- สร้างรั้วให้มีมาตรฐาน แข็งแรงทุก ๆ จุด

- เจ้าของต้องเข้าไปดูแลที่ปางบ่อย ๆ ไปเฝ้าตลอดหนึ่งเดือนแรก จากนั้นไปทุกอาทิตย์
- ต้องจัดให้มีอาหารแก่วัวควาย ให้เกลือ สุ่มไฟไล่แมลง มีแหล่งน้ำที่เหมาะสม
- มีคนช่วยคนแก่วัวไปปาง
- ต้องปิดรั้วเสมอ ทำป้ายห้ามเปิดรั้ว
- คณะกรรมการเอาใจใส่ดูแล มีข้อตกลงร่วม ตัดสินตรงไปตรงมา ทุกคนต้องเคารพกติกา
- ร่วมมือร่วมใจแก้ปัญหาให้ได้ภายใน 1 ปี

 จากนั้น กลุ่มได้รับข้อเสนอแนะเพิ่มเติมดังนี้

- กระตุ้นจิตสำนึกเรื่องกฎระเบียบและการบังคับใช้
- ควรจะต้องกำหนดจำนวนวัวควายโดยรวมของหมู่บ้านว่าควรมีเท่าไร
- ชาวบ้านมีปัญหาเรื่องการตีความคำว่า "รั้ว" รั้วในความหมายของชาวบ้านคือที่กันเปิดปิด ซึ่งไม่ใช่คอก
- ต้องสร้างทัศนคติในการเลี้ยงวัวควายให้แก่ชาวบ้านใหม่
- จัดให้มีคณะกรรมการสัตว์เลี้ยงของหมู่บ้าน

เสียงสะท้อนหลังการทำกิจกรรม

- ในการฝึกการสืบค้นข้อมูล หลายคนตั้งใจทำและทำออกมาได้ผลดีพอสมควร ทุกคนรักษาบทบาทหน้าที่ของตนเองเป็นอย่างดี เห็นพัฒนาการไปในทางที่ดี การฝึกเครื่องมือแบบนี้จัดเป็นการฝึกปฏิบัติที่มีประโยชน์เพราะทำให้ผู้ฝึกได้มีโอกาสถอยออกมาเป็นบุคคลที่สามเพื่อรับรู้สถานการณ์ ซึ่งเป็นคุณสมบัติที่มีความจำเป็นในการแก้ไขปัญหาความขัดแย้ง อีกทั้งส่งผลดีโดยตรงในการยับยั้งกระบวนการทัศนียภาพให้กว้างขวางขึ้น
- ในการได้ไปเรียนรู้ที่บ้านผามอน ผู้เข้าร่วมได้เกิดการเปรียบเทียบเห็นมุมมองของคนอื่น เป็นการจุดประกายและสร้างความมุ่งมั่นตั้งใจบางอย่างให้เกิดขึ้นได้อย่างเป็นธรรมชาติ
- การนำเสนอผลการสืบค้นข้อมูล สามารถทำได้ที่น่าสนใจ ด้วยมุมมองจากหลายประเด็นและจากหลายกลุ่มของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย ทำให้บรรยากาศเป็นเสมือนการประกาศเจตจำนงให้รับรู้ร่วมกัน ซึ่งจะเป็นประโยชน์อย่างยิ่งในการแก้ไขปัญหาต่อไป อย่างไรก็ตาม การแสดงความคิดเห็นต่อจากนั้นก็ยังมีท่าทีของการพาดพิงและบ่นใส่กันอยู่บ้าง
- เห็นความสามารถที่แตกต่างกัน จำไปไปได้ไว้ แต่จะลอะจะไปอย่างช้า ๆ จำแฮจดประเด็นเก่งแต่ไม่กล้าแสดงออก จำไปกับพินิตาตั้งประเด็นได้ดี นาทยาพอทำได้แต่ไม่ค่อยกล้าถามแต่ช่างสังเกต ยังไม่ค่อยมั่นใจในตัวเองนัก โดยรวมแม้กระบวนการซับซ้อนแต่ก็ทำได้ดีกว่าที่คิดไว้

แนวทางการขับเคลื่อนต่อไป

- ❖ กลุ่มผู้นำรุ่นใหม่ได้ฝึกทักษะใหม่ที่สำคัญและมีประโยชน์คือ Design thinking อีกทั้งได้ลงมือทำจริงอย่างเป็นระบบ ดังแผนภาพแสดงขั้นตอนของกระบวนการดังนี้

นับว่าเป็นรูปแบบกระบวนการเรียนรู้ที่ได้ผลและเกิดการเรียนรู้ที่เป็นรูปธรรม (ที่อาจนำไปใช้ได้ต่อไปในการเรียนรู้เพื่อทำโครงการ) แม้ที่แรกอาจจะดูยากไปสักหน่อยสำหรับผู้เข้าร่วมกลุ่มนี้

- ❖ แนวทางไปต่อ น่าจะเน้นไปที่การทำให้การบังคับใช้กฎกติกาต่าง ๆ ของหมู่บ้าน โดยเฉพาะเรื่องสัตว์เลี้ยงนี้มีความเป็นรูปธรรมและศักดิ์สิทธิ์ นอกจากนี้ อาจฝึกเพิ่มเรื่องการวางตัวเป็นกลาง ถอยออกมาเป็นบุคคลที่สามเวลาที่ต้องเข้าไปเกี่ยวข้องกับความขัดแย้ง โครงการการแก้ปัญหาสัตว์เลี้ยงในชุมชนนี้น่าจะต้องทำต่อไปให้ทะลุได้ถึงที่สุด โดยสนับสนุนให้กลุ่มผู้นำรุ่นใหม่ไปส่งต่อและหาแนวทางขับเคลื่อนร่วมกับชาวบ้านในชุมชนต่อไป

การขับเคลื่อนรอบที่ 2

กิจกรรมในวันที่ 13 ตุลาคม 2561

กิจกรรม เตรียมความพร้อมฝึกการทำงานเสวนา

✚ ในการกลับมาเจอกันในรอบนี้ กระบวนการ เริ่มต้นด้วยการเชิดอินและสนทนาเกี่ยวกับความคืบหน้าเรื่องปัญหาสัตว์เลี้ยงในชุมชนในช่วงเวลาที่ผ่านมา

- สถานการณ์โดยรวม เป็นที่น่าประหลาดใจ (ดีเกินคาด) ที่ทุกคนพูดตรงกันว่าปัญหานี้ดีขึ้นมากทีเดียว เพราะชาวบ้านเริ่มย้ายสัตว์ออกจนเกือบหมดแล้ว ยังเหลือเพียงไม่กี่เจ้า (ซึ่งก็มีความตั้งใจที่จะย้ายออกเร็ว ๆ นี้) พ่อหลวงก็ให้เส้นตายภายใน พฤษภาคมปีหน้า และหลายคนก็เห็นว่าสามารถจัดการให้เสร็จสิ้นเร็วกว่านั้นได้ ส่วนเหตุปัจจัยที่ช่วยให้สถานการณ์นี้ดีขึ้น คือ

- จากการขับเคลื่อนงานในรอบที่แล้ว รวมถึงการที่กลุ่มผู้นำรุ่นใหม่ได้ลงพื้นที่เก็บข้อมูลเรื่อง สัตว์เลี้ยง เป็นการกระตุ้นที่จริงจังและส่งสัญญาณอย่างชัดเจนให้กับทั้งชาวบ้านและผู้บริหาร ในหมู่บ้านได้ทราบ เราต้องเอาจริงเอาจังกับปัญหานี้แล้ว จนทำให้ทุกคนหันมาเห็นด้วย และเข้าใจความจำเป็นในการย้ายสัตว์ออก
- ในระยะเวลาที่ผ่านมา พ่อหลวงช่วยประกาศตอนประชุมหมู่บ้าน ชี้แจงและโน้มน้าวให้ ชาวบ้านเห็นความสำคัญของการปลูกพืชทำเกษตรมากกว่าการเลี้ยงสัตว์ เพราะสามารถให้ ผลตอบแทนที่ดีกว่า ส่งผลให้ชาวบ้านรับฟังและหันมาให้ความสำคัญกับการทำการเกษตร มากขึ้นและไม่อยากให้แปลงพืชที่ตนเองปลูกต้องถูกทำลายด้วยวัวควายอีกต่อไป

โดยรวม กลุ่มยังมีความเป็นห่วงอยู่บ้างในบางประเด็นที่ยังค้างคาการจัดการให้ลุล่วง โดยเฉพาะยังมี ชาวบ้านบางราย (ส่วนน้อย) ที่ยังไม่ยอมย้ายสัตว์เลี้ยงของตนออกไป จากนั้น กลุ่มได้เตรียมความพร้อม สำหรับการลงพื้นที่ในหมู่บ้านเพื่อจะพูดคุยกับชาวบ้านกลุ่มที่เป็นผู้เลี้ยงสัตว์ โดยได้มีการ ทบทวนข้อมูลสำคัญ ๆ และวางแผนวิธีการทำงาน

- มีการซักซ้อมคำพูดและคำถามที่จะใช้ เช่น คำพูดที่แสดงถึงความเข้าใจผู้อื่นและการมีจิต สาธารณะ ดังเช่น “เพราะอะไรถึงยังไม่ย้ายสัตว์ออกไป อยากให้พวกเรา ช่วยอะไรบ้าง?”

กิจกรรม ลงพื้นที่ดำเนินหเสวนากับผู้เลี้ยงสัตว์

กลุ่มผู้นำรุ่นใหม่หลังจากที่เตรียมความพร้อมแล้ว ได้ใช้เวลาที่เหลือในวันนี้ทั้งวันเพื่อลงพื้นที่ตามป้อม ต่าง ๆ ในหมู่บ้านแอโก้ – แสนคำลือ เพื่อพูดคุยสนทนากับกลุ่มผู้เลี้ยงสัตว์ พร้อมทั้งรับฟังเรื่องราว ปัญหา และร่วมกันเสนอแนวทางในการแก้ปัญหา

กิจกรรมลักษณะนี้ นอกเหนือจะเป็นการแก้ไขปัญหาของชุมชนแล้ว แนนอนว่ายังเป็นกระบวนการ เรียนรู้ที่สำคัญและมีผลดี กล่าวคือ ได้เรียนรู้จากสถานการณ์จริง ซึ่งเป็นเรื่องสำคัญที่ทุกคนกำลังใส่ใจ อยากมีส่วนร่วม ได้ฝึกทักษะและเอาไปใช้จริง และนำไปสู่การได้รับผลของการแก้ – คคือคลายปัญหา ได้จริง

กิจกรรมในวันที่ 14 ตุลาคม 2561

กิจกรรม ร่วมวงประชุมกับผู้ใหญ่บ้านและชาวบ้าน

จากการลงเยี่ยมป้อมต่าง ๆ เพื่อพูดคุยกับกลุ่มคนผู้เลี้ยงสัตว์ กลุ่มผู้นำรุ่นใหม่ได้รับทราบและ แลกเปลี่ยนเรื่องราวในมุมที่ลึกมากขึ้นเกี่ยวกับการแก้ปัญหาสัตว์เลี้ยง จากนั้น จึงได้นำผลที่ได้มา นำเสนอพร้อมทั้งหารือกับฝ่ายต่าง ๆ ในที่ประชุมหมู่บ้าน โดยมีผู้ใหญ่บ้านและชาวบ้านร่วมประชุมรับ

ฟังด้วย การดำเนินการนี้เน้นว่ามีความสำคัญยิ่งและเป็นจุดเริ่มต้นที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลง เพราะเป็นโอกาสแรกที่ปัญหานี้ได้ถูกหยิบยกขึ้นมาหารือร่วมกันในระดับชุมชนอย่างเป็นทางการด้วยการมีหลักปฏิบัติที่ชัดเจน

- บรรยายการประชุมช่วงแรก ๆ ชาวบ้านส่วนใหญ่ยังไม่ค่อยให้ความสนใจในสิ่งผู้ใหญ่บ้านพูดมากเท่าที่ควร แต่มีการพูดคุยกันเองมากกว่า มีเพียงบางกลุ่มเท่านั้นที่ให้ความสนใจ
- + จากที่ได้ริเริ่มขับเคลื่อนโครงการการแก้ปัญหาที่มา มีการพูดคุยกับชาวบ้านกลุ่มต่าง ๆ กลุ่มผู้นำรุ่นใหม่จึงได้นำเสนอข้อสรุปต่าง ๆ ที่ได้
- จำเป็นคนนำเสนอข้อสรุปการดำเนินงานที่ผ่านมาในปัญหาเรื่องวัวควายให้ชาวบ้านได้ทราบ โดยภาพรวมชาวบ้านให้ความสนใจและตั้งใจฟังสิ่งที่จำนำเสนอ
- + ผู้ใหญ่บ้านได้เรียกให้เจ้าของสัตว์เลี้ยงมารวมตัวกันด้านหน้าที่ประชุม แล้วให้สมาชิก อบต.เล่าถึงวิธีการนำสัตว์เลี้ยงออกนอกหมู่บ้านให้ชาวบ้านในที่ประชุมฟัง
- สมาชิก อบต. : ถ้าจะให้อยู่ถาวรจะต้องให้วัวควายไปอยู่ในปาง (นอกหมู่บ้าน) แล้วต้องมีการดูแลเลี้ยงอาหาร ให้มีกินทุกวัน วัวควายก็จะไม่กลับมาในหมู่บ้าน
- ชาว : ทำปางให้วัวรู้สึกว่าเป็นบ้าน
- แอน : ถ้ามีการเอาวัวควายออกนอกหมู่บ้านได้ จะทำให้ความเป็นอยู่ดีขึ้น ได้ลงพื้นที่พูดคุยกับผู้เลี้ยงหลายราย ทำให้ทราบว่าปัญหาอยู่หลายประเด็น เรื่องปางอยู่ไกล ไม่สามารถขนย้ายสัตว์ออกไปได้ ไม่มีเวลา ไม่สามารถสร้างรั้วถาวร คนเปิดประตูปางแล้วไม่ปิดทำให้วัวหลุดกลับมาในหมู่บ้าน มีกติกาในการเลี้ยงวัวควายแต่ไม่สามารถใช้บังคับได้ มีการตัดสินค่าปรับแต่ไม่มีการปรับจริง เมื่อกลุ่มผู้นำรุ่นใหม่ลงพื้นที่เพื่อเก็บข้อมูลและแก้ปัญหา ปรากฏว่าปัจจุบันปัญหาได้ถูกแก้ไขไปเยอะ ผู้เลี้ยงรายใหญ่มีการปฏิบัติตาม ส่วนน้อยยังไม่ย้ายวัวควายออก ซึ่งชาวบ้านทุกคนรับปากว่าภายในสิ้นปีนี้จะนำวัวควายออกจากหมู่บ้านให้หมด ส่วนตัวไหนที่ไม่เชื่อก็จะนำออกไปขาย และชาวบ้านต้องการลวดหนามเพื่อมาล้อมรั้ว ส่วนเจ้าของวัวที่อยู่บ้านใกล้กันก็จะล้อมรั้วเดียวกัน
- โจ : ปัจจุบัน ปางมี 2 โซน คือโซนแอโก่กับโซนแสนคำลือ ของแอโก่จะอยู่ตอฝักกูด ล้อมรั้ว 2 ชั้น มีประตูตั้งเปิดปิด ถ้าเป็นรั้วลวดหนามจะมีความทนทาน
- แอน : หลายบ้านเคยเอาออกแล้ว เห็นว่าบ้านอื่นยังไม่ทำก็เลยเอากลับมาใหม่ ไม่อยากให้แต่ละคนคิดแบบนั้น แต่อยากให้คิดว่าเราจะเป็นอย่างให้คนอื่น ผู้เลี้ยงรายใหญ่รับปากว่าจะไม่มีวัวควายในหมู่บ้านภายในสิ้นปีนี้ ในหมู่บ้านของเรามีทั้งคนเลี้ยงสัตว์และไม่ได้เลี้ยงสัตว์ เราต้องเห็นใจซึ่งกันและกัน ดูแลซึ่งกันและกัน และถ้าในหมู่บ้านเราไม่มีมูลสัตว์ ต่อกันคนข้างนอกก็จะมาเที่ยว

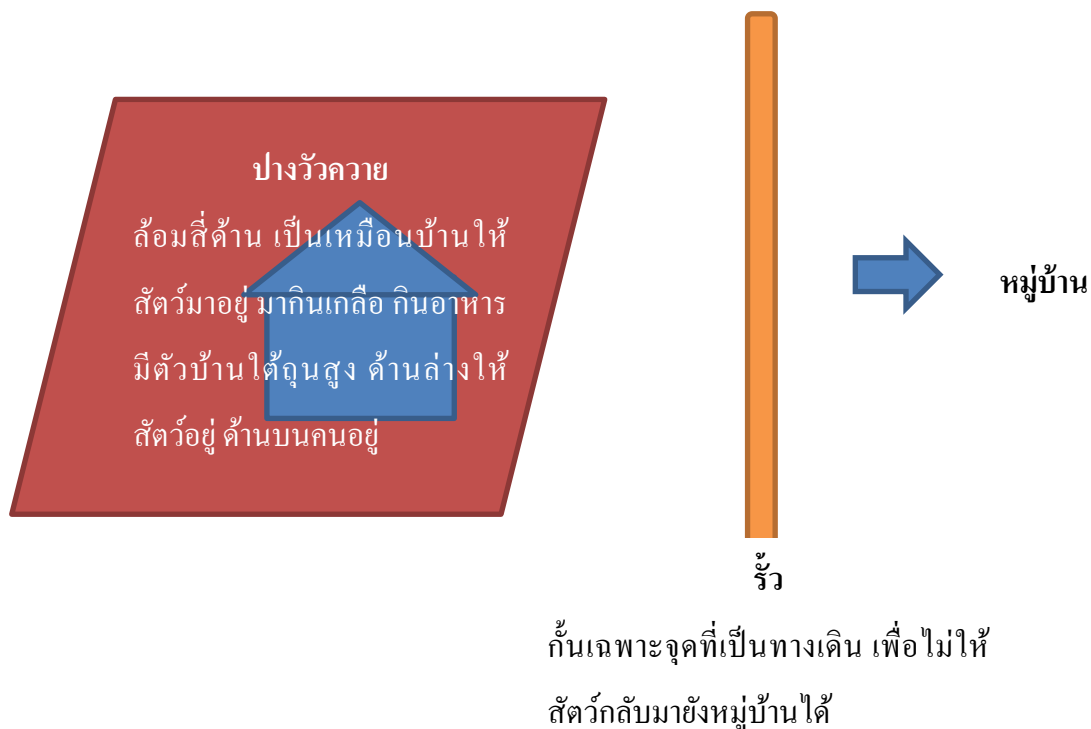
- ชาวบ้านคนหนึ่ง : บางคนเอาวัวไปปล่อยข้างนอกแล้วไม่ไปดูแล ปล่อยไว้เฉย ๆ ไม่ได้ดูแลรั้ว ปีนหน้าเมื่อนำไปปล่อยจะต้องช่วยกันดูแล เก็บเกี่ยวเสร็จต้องประชุมกันว่าจะทำยังไงต่อ เมื่อวัวควายเอาไปปล่อยนอกหมู่บ้านหมดแล้ว ก็อยากปลูกพืชเมืองหนาว
- ผู้ใหญ่บ้าน : ภายในเดือนพฤษภาคมปีหน้า จะต้องมีการเตรียมการเด็ดขาดเรื่องวัวควาย
- โจ : จะต้องมีการรวมหมู่บ้านบางส่วนเข้าไปเป็นคณะกรรมการสัตว์เลี้ยงด้วย และจะมีตัวแทนจากแต่ละป๊อก
- ผู้ใหญ่บ้าน : ถ้าไม่ร่วมมือ ไม่ล้อมรั้ว ก็ขายอย่างเดียว ไม่ต้องเลี้ยง
 - จำโพช่วยแปลคำพูดต่าง ๆ ที่แต่ละคนรายงานเป็นภาษาลาหู่ เพื่อให้ชาวบ้านส่วนใหญ่ฟังเข้าใจ

ทุกฝ่ายร่วมให้ข้อมูลและรับฟังความเห็นจากกันและกัน ความชัดเจนเริ่มเกิดขึ้น เห็นความตั้งใจอยากแก้ปัญหา เห็นความเอาใจจริงเอาใจของผู้ใหญ่บ้านและชาวบ้านหลายฝ่าย อย่างน้อยทุกฝ่ายเห็นตรงกันว่า อยากเอาวัวควายออกนอกหมู่บ้านให้สำเร็จแต่ก็ยังหนักใจในด้านการไปดูและสัตว์เลี้ยงของตนที่ปางบางคนยอมรับว่าถ้าต้องจัดการเรื่องนี้คนเดียวจะเป็นเรื่องยาก ทำไม่ไหว

กิจกรรม ถอดบทเรียนและวางแนวทางการดำเนินการต่อ

- ✚ ภายหลังการประชุมหมู่บ้าน กลุ่มผู้นำรุ่นใหม่ทุกคนได้มาถอดบทเรียนร่วมกัน กระบวนการ พากลุ่มทบทวนสาเหตุที่ยังมีบางคนยังไม่ย้ายสัตว์ออก ซึ่งพบว่ามีประเด็นดังนี้
 - เห็นแบบอย่างว่ายังมีคนที่ยังไม่ย้าย ก็เลยทำตาม (โดยเฉพาะคนเป็นผู้นำ)
 - ไม่ให้ความสนใจจริงจัง ไม่สามารถให้เวลา ตามไปเลี้ยง ไปอยู่กับสัตว์ของตน
 - รั้วมีปัญหา ขวางทางผ่านของคน เลยต้องคอยปิดเปิด บางทีก็ลืมปิด หรือตั้งใจไม่ปิดรั้ว
 - รั้วไม่แข็งแรง อยากได้เป็นลวดหนาม
 - ต้องการได้พันธุ์หญ้า เอาไปปลูกให้เป็นอาหารวัวควาย
 - มีสัตว์ป่า หมาป่ามากินลูกวัว
 - มีประเด็นปัญหาทางกฎหมาย การขออนุญาตการสร้างปางสร้างรั้ว
 - ยังไม่มีปาง

โดยรวมกลุ่มสรุปได้ว่า อยู่ที่ความเอาใจใส่ของเจ้าของสัตว์เป็นหลัก หากเอาใจใส่จริง ทุกอย่างย่อมแก้ไขได้แน่ และหมู่บ้านต้องพร้อมใจกันสร้างปางให้สัตว์เลี้ยงทั้งหมดได้ไปอยู่รวมกัน แนวคิดการสร้างปางเป็นดังแผนภาพและคำอธิบายด้านล่าง

รูปที่ 4.4 แผนผังแสดงโครงสร้างและองค์ประกอบของปางที่จะใช้แก้ปัญหาสัตว์เลี้ยง

ปางสัตว์นั้นคือที่กักกันสัตว์ (วัวควาย) ให้ไปอยู่ห่างไกลนอกหมู่บ้าน โดยทั่วไปต้องไปอยู่ในเขตพื้นที่ป่าที่ไม่มีการทำกิน ปางเป็นสิ่งจำเป็น แต่ทุกวันนี้ไม่ใช่ทุกเจ้าที่มีปาง เห็นมีแต่ของ อบต. เจ้าของสัตว์ต้องไปเฝ้าสัตว์ที่ปาง ตอนสัตว์เข้าปางเพื่อเลี้ยงอาหาร ทำให้มันรู้สึกว่าเป็นบ้าน หน้าแล้งก็ต้องไปจุดไฟไล่แมลง มิฉะนั้น สัตว์จะพากันกลับมายังหมู่บ้าน

✚ ตอนท้าย กระบวนการ ได้แลกเปลี่ยนกับกลุ่มแล้วสรุปงานสืบเนื่องที่ต้องทำต่อเกี่ยวกับเรื่องนี้

1. ติดตามความคืบหน้า การนำสัตว์ออกจากหมู่บ้าน โดยแบ่งหน้าที่ความรับผิดชอบกันให้สับ
อรรถันต์ดูแลป้อมใครป้อมมัน ลิสต์รายชื่อผู้เลี้ยงคนที่ต้องถูกติดตามดูแลในแต่ละป้อม
 2. ดำเนินการหารือทางกฎหมาย ขออนุญาตทางการ ป่าไม้ เกี่ยวกับการสร้างปาง
 3. ร่วมกันหาวิธีการทำกฎกติกาของหมู่บ้าน ที่ว่าด้วยการเลี้ยงสัตว์ให้เป็นลายลักษณ์อักษร เพื่อ
แจ้งให้ชาวบ้านทุกคนได้รับรู้ตรงกันต่อไป
- หมู : เราจะต้องชี้ชวน ทำให้ชาวบ้านได้เห็นตัวอย่าง
 - ช้าง : เราจะมีกำหนดเวลาของการติดตามคนที่ยังไม่เอาสัตว์ออกอย่างไรดี

- อู๊ด : รายงานเป็นเดือนใหม่
- พนิดา : เราดูแลป้องกันใครป้องกัน
- จำโป : กรรมการสัตว์เลี้ยง ให้มีในทุกหย่อมบ้าน มีบทบาทคล้ายกรรมการหมู่บ้าน มีหน้าที่ประเมินความเสียหายและปรับ
- แอน : การสร้างปางต้องขออนุญาตป่าไม้หรือไม่ ชาวบ้านบอกว่ายังสร้างไม่ได้
- เต๋อ : ป่าไม้บอกว่าเป็นไปปล่อยสัตว์ได้ แต่อย่าสร้างปาง
- โจ้ : เหตุเพราะชาวบ้านปลูกสร้างปางไว้แล้วทำไรด้วย ป่าไม้จึงไม่ให้สร้าง แต่ถ้าทำปางอย่างเดียวได้
- ประวิทย์ : ปางที่มีอยู่ขนาดไม่ใหญ่พอ
- จำแฮ : เรื่องป่าไม้สามารถขอสร้างปางได้ แต่ห้ามทำไร
- ข้าว : สรุปเรื่องการติดตามคนที่ยังไม่เอาออก ให้ส่งไลน์รายงานเป็นรายเดือนว่าใครยังไม่เอาออก หรือมีปัญหาอะไร

กลุ่มหารือเสร็จแล้วได้แบ่งหน้าที่เพื่อช่วยกันขับเคลื่อนงานต่อ ดังรายละเอียดในตารางด้านล่าง

ตารางที่ 4.6 สรุปหน้าที่ของผู้นำรุ่นใหม่แต่ละคนในการแก้ไขปัญหาสัตว์เลี้ยง

ประเด็นงาน	ผู้ดำเนินการ
ติดตามเรื่องสัตว์เลี้ยงในป้อม 1	จำโป
ติดตามเรื่องสัตว์เลี้ยงในป้อม 2	พนิดา
ติดตามเรื่องสัตว์เลี้ยงในป้อม 3	ประวิทย์
ติดตามเรื่องสัตว์เลี้ยงในป้อม 4	นามี จะล่อ
ติดตามเรื่องสัตว์เลี้ยงในป้อม 5	เต๋อ จำแฮ
ติดตามเรื่องสัตว์เลี้ยงในป้อม 6	นุชจิรา จะมู
ติดตามการขออนุญาตป่าไม้เรื่องการทำปางสัตว์	จำโป

 ก่อนลงจากหมู่บ้านในรอบนี้ กลุ่มได้ทบทวนบทเรียนทั้งหมดอีกครั้ง

- หมู : เรื่องสัตว์เลี้ยง เราเป็นคนส่งเสริมให้เขาย้าย ถ้าเขาไม่สามารถย้าย เราจะต้องถามและช่วยเหลือ เรื่องความคืบหน้าจะทำการรายงานทุกสิ้นเดือน
- จำโป : ให้แต่ละป้อมเป็นคนส่งรายงาน ยกเว้นป้อม 6 จำโปจะเป็นคนส่งให้
- หมู : งานหลักจากนี้ก็คือ **1. ติดตามเรื่องเอาสัตว์เลี้ยงออก 2. ขออนุญาตป่าไม้เรื่องทำปาง และ 3. ร่างกฎกติกาที่ชัดเจน รวมถึงความเคร่งครัดในการบังคับใช้**

- โจ : กฎเรามีชัดเจนอยู่แล้วแต่ชาวบ้านไม่ทำตาม ขึ้นอยู่กับความใส่ใจ คนเลี้ยงสัตว์ไม่ค่อยสนใจว่าคณะกรรมการสัตว์เลี้ยงจะว่าอย่างไร
- จำโพ : จะต้องพูดให้เขาเข้าใจว่าทำไมต้องมีกตিকা
- หมู : ทำอย่างไรให้คนรู้ล่วงหน้า ไม่ใช่มารู้ว่ากติกานี้เมื่อตอนทำผิด
- จำแฮ : ต้องแจ้งล่วงหน้าให้เขารู้ เตือนให้เขารู้
- แอน : กติกามีการเขียนเป็นลายลักษณ์อักษรหรือไม่
- จำโพ : ยังไม่ได้ร่างเป็นกฎกตিকা แต่ถ้าทำผิดก็จะจดบันทึกไว้ ในประเด็นเกี่ยวกับสัตว์เลี้ยงยังไม่มียกติกาก
- หมู : จะต้องช่วยกันคิดว่า จะทำอย่างไรให้กตিকাมีความศักดิ์สิทธิ์และสามารถบังคับใช้ได้ ทำให้คนรับรู้ได้
- อู๊ด : อยากให้มีการเขียนกตিকাให้ชัดเจนให้ทุกคนรับรู้ได้ เมื่อกตিকাชัดเจนแล้วก็จะทำให้คนอื่นที่ทำความเสียหายจะไม่สามารถปฏิเสธความรับผิดชอบได้
- จำโพ : ขอบคุณที่มอจารย์ แต่ก่อนสุขอนามัยในหมู่บ้านไม่ดีแต่ปัจจุบันมีความสะอาดขึ้นมาก ไม่มีขี้วัวขี้ควายตามถนนแล้ว
- นุชจิรา : ขอให้พวกเราร่วมมือร่วมใจกันพัฒนากันไปและตั้งใจที่ได้ร่วมพัฒนา
- ช้าว : เรื่องสัตว์เลี้ยงแก้ไขปัญหาไปได้เยอะแล้ว ดีใจมาก ตอนแรกคิดว่าปัญหาเรื่องวัวควายเป็นปัญหาที่แก้ไขไม่ได้ แต่ก็ยังสามารถแก้ไขได้
- อู๊ด : เห็นการเปลี่ยนแปลงที่ค่อนข้างเยอะจากปี 2558-2561 ในปัจจุบัน วินาทีแรกที่ลงจากรถต้องระวังมากเพราะขี้วัวเยอะมาก แต่วันนี้ไม่ต้องกลัวไม่ต้องห่วงว่าจะเหยียบอะไร
- แอน : เห็นการพัฒนาด้านการเปลี่ยนแปลงมากขึ้น รู้สึกว่าคนในหมู่บ้านมีความสามัคคีกัน มีความรู้สึกที่พอหลงรู้สึกที่พวกเราคือพวกเดียวกัน ทุกสิ่งที่เกิดขึ้นเกิดจากความสามัคคีของเราทุกคน ทุกคนบอกว่าแอกโก้แสนคำลือมีดีแต่ขาดความสามัคคี อยากให้ทุกคนภูมิใจว่าหมู่บ้านเรามีดีและอยากให้ช่วยกันพัฒนาให้ดีขึ้น

 กระบวนการ กล่าวว่า ที่เราร่วมกันขับเคลื่อนมาเป็นเครื่องยืนยันว่า ชาวบ้านแอกโก้แสนคำลือไม่ใช่ไม่มีสามัคคี เพียงแต่เรายังไม่ได้แสดงผลออกมา เรามีความสามัคคีดีมาก ให้เราช่วยกันพัฒนาหมู่บ้านเราต่อไปด้วยความรู้สึกเดียวกัน ก่อนที่จะปิดวงการเรียนรู้ในรอบนี้

เสียงสะท้อนหลังการทำกิจกรรม

- กลุ่มผู้นำรุ่นใหม่ที่ร่วมกันขับเคลื่อนงานมีความเป็นทีมมากขึ้น แสดงออกถึงความร่วมมือร่วมใจ แบ่งหน้าที่กัน อาสางานกัน สนับสนุน และสามัคคีกันขึ้นอย่างเห็นได้ชัด ไม่ขัดขวางตัวเอง หรือตำหนิกดทับกันมากเหมือนเมื่อก่อน อีกทั้งให้ความไว้วางใจกับทีมกระบวนกร พูดเสนอปัญหาต่าง ๆ ตรง ๆ กล้าเสนอความคิด และมีความเป็นธรรมชาติ
- ในแง่แต่ละบุคคล จะลอยดูแยก ๆ ไม่เป็นเนื้อเดียวกับกลุ่มนัก ดูน้อยใจ เหมือนว่าตนเองยังเห็นปัญหาบางอย่างอยู่ , จำโพนิวุฒิกภาวะมากขึ้น ประนีประนอม อาจเพราะได้มาเป็นผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน , พินิจดูเตรั้าและเคียด มีปัญหากับครอบครัว , นาดยากังวลกับการทำอาชีพ ต้องหาเงินผ่อนรถ อยากเย็บผ้า , เตอผ่อนกลายเป็นธรรมชาติ กล้าแสดงความคิดเห็นมากขึ้น , จะมุดูพูดน้อยลง ผ่อนคลาย รับฟัง
- กระบวนการเรียนรู้แบบ Project-based ที่กำลังทำมาจนถึงเดี๋ยวนี้ นับว่าประสบความสำเร็จในแง่ได้สร้างพลังความร่วมมือร่วมใจของทีมได้เป็นอย่างมาก ปัญหาที่คนไม่มาเข้าร่วม ดิดงานหมดไป ทุกคนมาได้ตามนัดหมายและสนใจที่จะอาสาทำสิ่งต่าง ๆ กลายเป็นมีมุมมองเพื่อประโยชน์สาธารณะ มีจิตอาสา เริ่มจัดการงานได้เป็นระบบมากขึ้น แบ่งหน้าที่กันตามความชำนาญของแต่ละคน นอกจากนี้ ยังเปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้ฝึกฝนบนสถานการณ์จริงจนแก่ทุกวันนี้หลายคนเริ่มมีทักษะการตั้งคำถามที่ดี คิดคำถามได้เอง โดยกระบวนการไม่ต้องคิดให้

แนวทางการขับเคลื่อนต่อไป

- ❖ ปัญหาสัตว์เลี้ยงเราดำเนินการมาถูกทาง ดุคลีคลายไปมาก ไม่น่าเป็นห่วงแล้ว เพราะ ประโยชน์ที่พ้องไปในทางเดียวกันของคนทั้งหมู่บ้าน ทุกคนเห็นตรงกันว่าต้องเอาสัตว์ออกจากหมู่บ้าน เหลือแต่เพียงการเร่งดำเนินการให้ลุล่วงไป สรุปได้ว่าสาเหตุหลักอยู่ที่ความตั้งใจของคนเลี้ยงเอง หากตั้งใจจริงก็สามารถแก้ได้แน่ เหลือขั้นตอนไปคือ การดูแลจัดการการเลี้ยงสัตว์นอกหมู่บ้านให้ดำเนินไปได้อย่างราบรื่น ไม่ว่าจะเป็นการขออนุญาตสร้างปาง การสร้างรั้ว การทำกฏกติกาให้ทำหน้าที่ได้ดีเพื่อชาวบ้านทุกคน หนึ่ง ความสำเร็จหลักมาจากกระบวนการครั้งที่แล้วที่เราเอาจริงเรื่องนี้ เริ่มตั้งแต่พากันฝึกด้วย กระบวนการ **Design thinking** และ กิจกรรมที่พากันทำกับชาวบ้านในวงกว้างอย่างจริง ๆ จัง ๆ
- ❖ การดำเนินการขั้นสุดท้าย คือการทำกฏกติกาของเรื่องนี้ให้เป็นลายลักษณ์อักษร
- ❖ ประเด็นเรื่องสัตว์เลี้ยงนี้ สามารถเป็นกรณีตัวอย่างที่ดีของกิจกรรมเพื่อสร้างการเปลี่ยนแปลงของชุมชน การบ่มเพาะความสามัคคีกลมเกลียว และการสร้างจิตสำนึกรักษากฏกติกาของชาวบ้านได้

ข้อสังเกตเพิ่มเติมต่อการวิจัยชุมชนของโครงการ

หัวใจสำคัญประการหนึ่งของการศึกษาแบบนี้ อยู่ที่กระบวนการสร้างความใกล้ชิดและความไว้วางใจระหว่างทีมผู้วิจัยกับผู้เข้าร่วมที่เป็นชาวบ้าน รวมถึงการเกาะติดต่อเนื่องที่ยาวนานพอ (6 ปีนับจากการลงพื้นที่หมู่บ้านครั้งแรกของผู้วิจัย) ทุกวันนี้ ทีมวิจัยได้เข้าไปรับรู้และช่วยเหลือปัญหาในครอบครัว รวมถึงปัญหาส่วนตัวของหลายคนอยู่ด้วยความพยายามที่จะช่วยคลี่คลายปัญหาเหล่านั้นของผู้เข้าร่วมบางคนให้ลุล่วง ได้กลายเป็นส่วนหนึ่งของการทำงาน และแยกไม่ออกจากผลสัมฤทธิ์ของการทำงานวิจัยในภาพรวม

หกปีที่ผ่านมาคือการปูรากฐานความพร้อมภายใน เป็นความใกล้ชิดสนิทสนม เป็นการยอมรับนับถือตัวตนของกันและกัน รวมถึงความชัดเจนในเจตจำนงที่มีร่วมกัน ไม่เฉพาะแต่กับทีมวิจัยซึ่งเป็นคนที่เข้ามาจากภายนอก แต่กับพี่น้องชาวบ้านที่เป็นกลุ่มผู้นำรุ่นใหม่ด้วยกันเองด้วย จนนำไปสู่การมีความพร้อมภายนอก ทุกวันนี้เมื่อกลุ่ม (ทั้งทีมวิจัยและชาวบ้านผู้เข้าร่วมวิจัย) มีประเด็นอะไรก็ตามที่อยากขับเคลื่อนเพื่อชุมชน ทุกคนจะพร้อมใจกันนำพาประเด็นนั้นไปสู่การลงมือกระทำด้วยกัน โดยไม่ลังเล ไม่แบ่งแยก แต่สามารถนำเอาทักษะที่แต่ละคนมีออกมาใช้เพื่อร่วมกันผลักดันให้สิ่งนั้นเกิดขึ้นได้อย่างมีพลัง นี่คือสิ่งที่ทีมวิจัยสังเกตเห็นได้ในการทำกิจกรรมระยะหลังมานี้ และได้แต่หวังว่าพลังนี้จะยังคงอยู่ต่อไป

การขับเคลื่อนรอบที่ 3

กิจกรรมในวันที่ 19 พฤษภาคม 2562

กิจกรรม ร่วมกันร่างกฎกติกาเรื่องสัตว์เลี้ยงสำหรับหมู่บ้าน

สืบเนื่องจากการร่วมกันขับเคลื่อนโครงการการแก้ปัญหาสัตว์เลี้ยงในรอบที่แล้ว กลุ่มและชาวบ้านได้ดำเนินการมาและเหลือภารกิจสำคัญ คือ การจัดการการย้ายสัตว์ออกจากหมู่บ้านให้หมด การจัดการเรื่องปางสัตว์ และการร่างกฎกติกาเรื่องสัตว์เลี้ยงของหมู่บ้านให้เป็นลายลักษณ์อักษร

กระบวนการ สอบถามความคืบหน้า จากนั้นกลุ่มร่วมกันแลกเปลี่ยน

- จำโพ : ป่าไม่ได้ไปขออนุญาตแล้วไม่มีปัญหา ปัญหาอยู่ที่ชาวบ้านว่าจะเอาออกได้เมื่อไหร่ ชาวบ้านหลายคนพูดว่าจะเอาออกแต่ก็ยังไม่ได้ออก หรือเอาออกไปแล้วก็เปิดรั้วให้วัวควายกลับมาใหม่
- พนิดา : ป่าไม่อนุญาตที่จะให้ทำปางแต่ห้ามตัดไม้ทำลายป่า ชาวบ้านรู้ว่าจะสร้างปางได้ที่ไหน
- โจ : ยังไม่มีกติกาก
- หมู : ถามในฐานะของการเป็นผู้นำรุ่นใหม่ เราจะสามารถทำอะไรได้บ้างในการผลักดันต่าง ๆ
- โจ : คิดว่าจะทำได้ในส่วหนึ่งภายในปี 2562 โดยก่อนที่จะย้ายสัตว์ออก จะเรียกประชุมทั้งหมู่บ้านสำหรับคนที่มีความรู้ และจะบอกให้รู้ถึงการมีกฏกติกา
- พนิดา : ในการประชุมหมู่บ้าน พ่อหลวงบอกว่าภายในพฤษภาคมนี้จะต้องย้ายออกให้หมด

กระบวนการ สรุปประเด็นสิ่งที่ตั้งใจจะทำ

1. นำเรื่องปัญหาวัวควายเข้าที่ประชุมหมู่บ้านเพื่อผลักดันให้ชาวบ้านรับผิดชอบการย้ายสัตว์เลี้ยงไปไว้ในปางสัตว์นอกหมู่บ้าน
2. ริเริ่มร่างกฏกติกาให้เป็นลายลักษณ์อักษรและให้ชาวบ้านเห็นพ้องต้องกัน

ที่ผ่านมา กติกา ยังไม่มีความศักดิ์สิทธิ์ ยังไม่ได้เอากติกาเป็นตัวตั้ง อยากให้ชาวบ้านเห็นว่ากติกาเป็นสิ่งที่เขาต้องยอมรับจริง ๆ หลังจากนั้นเมื่อมีการร่างกติกาขึ้นมาแล้ว ก็จะต้องนำกติกาไปให้แต่ละหย่อมบ้านดูว่า กติกาแบบนี้เขาเห็นด้วยหรือไม่ เป็นกระบวนการที่ค่อย ๆ ทำให้คนยอมรับ

 ต่อมา ทีมกระบวนการ พากกลุ่มผู้นำรุ่นใหม่ทุกคนร่วมกันออกแบบและร่างกฏกติกาการเลี้ยงสัตว์ของหมู่บ้าน เพื่อทำให้เป็นลายลักษณ์อักษร การร่างกติกาเริ่มต้นจากการค้นหาความต้องการร่วมของชุมชนที่มีต่อประเด็นนี้ให้เข้าใจตรงกันเสียก่อน แล้วจึงแบ่งกลุ่มย่อย ให้แต่ละกลุ่มลองออกแบบกติกาที่คิดว่าจะสามารถสนองต่อความต้องการเหล่านั้นให้ได้ โดยกลุ่มร่วมระดมความคิดในประเด็นดังต่อไปนี้

- องค์ประกอบของคณะกรรมการสัตว์เลี้ยง
- บทบาทหน้าที่ของคณะกรรมการสัตว์เลี้ยง
- กติกาสำหรับกรณีของคนที่ไม่ยอมนำสัตว์เลี้ยงออกนอกหมู่บ้าน
- กติกาสำหรับกรณีที่สัตว์เลี้ยงที่เอาออกไปแล้วกลับมาหมู่บ้าน
- กติกาสำหรับกรณีที่สัตว์เลี้ยงเกิดไปเข้าสวนหรือไร่ของคนอื่น

ภายหลังการระดมความคิด กลุ่มได้นำเนื้อหาที่นำมาพูดคุยแลกเปลี่ยนให้เห็นพ้องต้องกัน แล้วสรุปเป็นกติกาที่มีความสมบูรณ์ชัดเจน มีความเหมาะสมพอที่จะนำเสนอต่อคณะกรรมการหมู่บ้านเพื่อขอรับการรับรองต่อไป ประเด็นสำคัญที่ต้องระมัดระวังคือ การนำกติกาไปบังคับใช้ให้มีความศักดิ์สิทธิ์ และไม่ให้มีประเด็นที่ขัดต่อกฎหมายใหญ่ของบ้านเมือง

กิจกรรมในวันที่ 20 พฤษภาคม 2562

กิจกรรม นำเสนอกฎกติกาเรื่องสัตว์เลี้ยวสำหรับหมู่บ้าน

ช่วงเช้า กลุ่มผู้นำรุ่นใหม่ทุกคนที่ได้ร่วมกันออกแบบและยกร่างกฎกติกาเรื่องสัตว์เลี้ยวของหมู่บ้าน ได้มาประชุมร่วมกับกรรมการหมู่บ้านและผู้ใหญ่บ้าน เพื่อนำเสนอร่างกฎกติกานั้น กลุ่มผู้นำรุ่นใหม่ผลัดกันขึ้นมาอ่านรายละเอียดของกฎให้ทุกคนฟังพร้อมทั้งขอความคิดเห็น ผู้ใหญ่บ้านและทุกคนในที่ประชุมรับทราบ เห็นด้วย และพร้อมสานต่อ พร้อมจะเอาไปพิจารณาในที่ประชุมหมู่บ้าน เพื่อผลักดันให้เป็นกฎหมายที่นำไปบังคับใช้จริงต่อไป

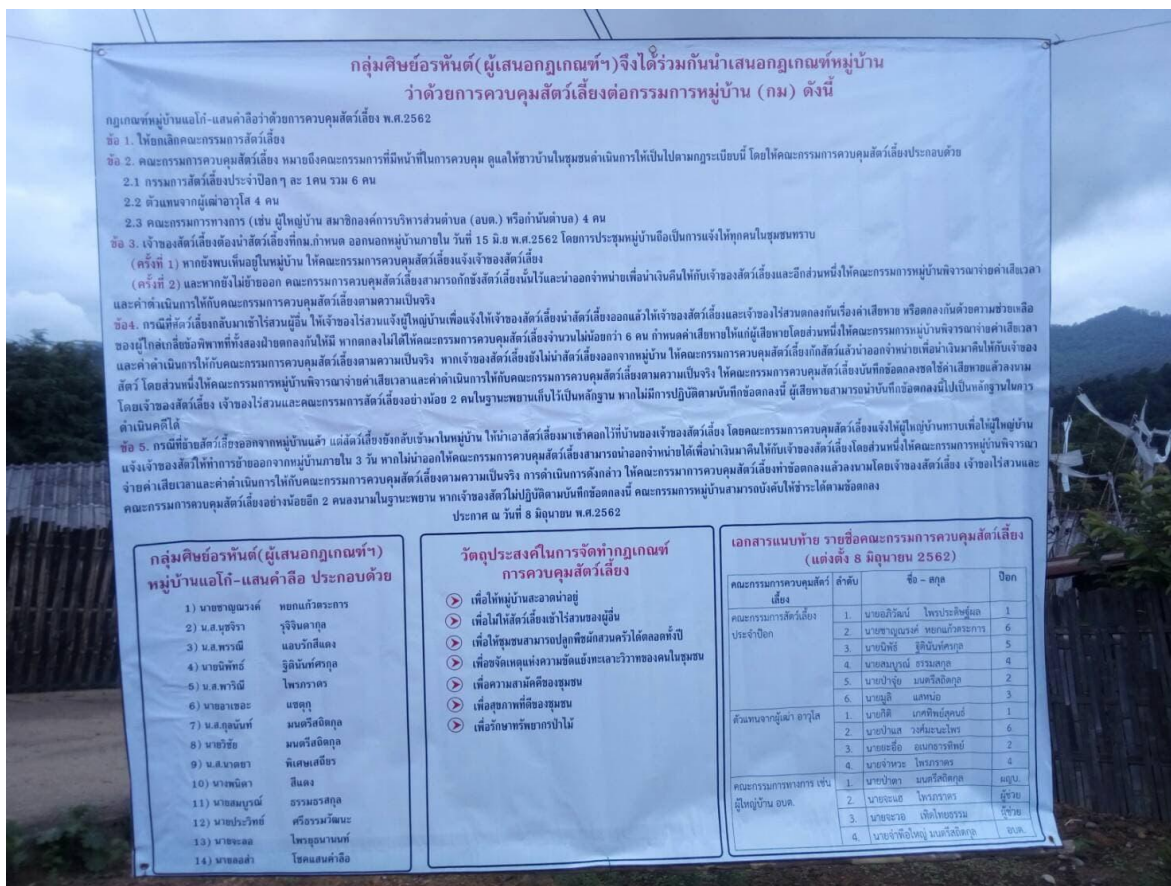
จากนั้น กลุ่มเห็นร่วมกันว่า จะนำกฎกติกาที่ผ่านที่ประชุมและชาวบ้านได้รับทราบแล้ว มาพิมพ์ลงแผ่นไว้นิลเพื่อนำไปติดตามสถานที่สำคัญต่าง ๆ ในหมู่บ้าน เพื่อให้การรับรู้กฎเกิดความชัดเจนและถาวร กลุ่มร่วมรับรู้และรับดำเนินการนั้น และเห็นพ้องว่าการขับเคลื่อนโครงการแก้ไขปัญหาสัตว์เลี้ยวในชุมชน ได้มาถึงจุดที่เสร็จสิ้นสำเร็จลงเป็นที่น่าพอใจ ต่อจากนี้ไปจะช่วยกันทำให้กฎกติกาที่ทำขึ้นมาสามารถบังคับใช้ได้จริงและสังเกตผลลัพธ์ที่จะเกิดขึ้นต่อไป

เสียงสะท้อนหลังการทำกิจกรรม

- ทีมกระบวนกรมองว่า การร่างกฎกติกาสำเร็จ 100% สามารถเกิดโครงสร้าง / กลไกในการทำงานได้จริง ตอนยกร่างทุกคนมีส่วนร่วมดี หลายคนเช่น โจ นุชจิรา มีความรอบคอบมาก ลงรายละเอียดและตรวจสอบกันและกันได้ดี กระบวนการเน้นให้ชาวบ้านเป็นผู้เสนอเนื้อหาต่าง ๆ ขึ้นมาเองซึ่งสอดคล้องกับบริบทโดยตรง ไม่ต้องอุดมคติจนเกินไป เป็นการทำเพื่อคนที่อยากใช้กฎเหล่านี้จริง ๆ ไม่อยากให้ต้องปรับแก้อะไรมาแล้ว การมาจบที่ตัวกฎกติกาทำให้กระบวนการนี้สมบูรณ์ ไม่มีอะไรติดค้างแล้ว
- วิธีการทำงานที่เป็นการจูงมือให้ทำ ให้ขั้นตอนที่ชัดเจน 1-2-3-4 ลงมือหนึ่งทำด้วยกันจริง ๆ เป็นวิธีที่ให้ผลดีต่อชาวบ้านและทำให้งานสำเร็จ ดีกว่าการทิ้งงานไว้ให้ไปคิดกันเอง

แนวทางการขับเคลื่อนต่อไป

- ❖ เมื่อถูกฎีกาเรื่องปัญหาสัตว์เลี้ยงลงตัวแล้ว ทีมวิจัยจะจัดทำเป็นป้ายไวนิลเพื่อนำกลับไปติดตั้งให้ที่หมู่บ้าน รวมทั้งสิ้น 4 ป้าย เป็นอันสิ้นสุดการขับเคลื่อนงานของโครงการนี้

รูปที่ 4.5 ป้ายไวนิลกฎกติกาของหมู่บ้านว่าด้วยเรื่องการควบคุมสัตว์เลี้ยง
จัดทำและติดตั้งเมื่อวันที่ 3 กรกฎาคม 2562

4.2.3.2 โครงการการท่องเที่ยวชุมชน

โครงการการท่องเที่ยวชุมชน มีแผนดำเนินการตั้งรายละเอียดในตารางที่ 4.2 และใช้เวลาดำเนินการในช่วงของการลงพื้นที่ครั้งที่ 9 (16 – 19 ก.พ. 2562) ครั้งที่ 10 (17 – 20 พ.ค. 2562) ครั้งที่ 11 (18 – 21 ต.ค. 2562) และครั้งที่ 12 (12 – 15 ส.ค. 2563) เป็นหลัก เป้าหมายของโครงการนี้ก็เพื่อร่วมกันศึกษารากเหง้าของชุมชนที่มีวิถีชีวิตที่ผูกพันอยู่กับป่า และเรียนรู้กระบวนการจัดการทางนิเวศวัฒนธรรมเพื่อพัฒนาให้เกิดมูลค่า เป็นที่มาของความร่วมมือร่วมใจกันของชาวบ้านที่จะทำสิ่งดี ๆ ด้วยกันผ่านกิจกรรมการท่องเที่ยว

การทำโครงการท่องเที่ยวนี้ กลุ่มผู้นำรุ่นใหม่และชาวบ้านต่างดีใจและดูมีความกระตือรือร้นเป็นพิเศษ ส่วนหนึ่งอาจเป็นเพราะเป็นงานที่จะนำไปสู่การมีความหวังในวันข้างหน้าว่า หมู่บ้านแอโก้ – แสนคำลือ จะกลายเป็นสถานที่ต้อนรับผู้คนจากภายนอก ให้ได้มีโอกาสมารู้จักและสัมผัสสิ่งดีงามต่าง ๆ ของที่นี่ทั้งที่เป็นธรรมชาติและศิลปวัฒนธรรม นอกจากนี้ ยังอาจกลายเป็นโอกาสที่ชาวบ้านจะมีรายได้เสริมจากกิจกรรมการท่องเที่ยวชุมชนที่จะเกิดขึ้น จุดเริ่มต้นของโครงการนี้เกิดขึ้นเมื่อปลายปี 2561 (ตั้งรายละเอียดที่กล่าวไว้ในหัวข้อ 4.2.1) โดยกลุ่มตกลงร่วมกันว่าจะทดลองทำทริปเดินป่าขึ้นดอยผกุกูดเป็นกิจกรรมแรก

การขับเคลื่อนรอบที่ 1

กิจกรรมในวันที่ 16 กุมภาพันธ์ 2562

หลังจากการออกแบบวางแผนเบื้องต้นเมื่อช่วงปลายปี 2561 กลุ่มผู้นำรุ่นใหม่ได้ร่วมกันเตรียมโปรแกรมการเดินป่า วางหลักเกณฑ์การเข้าร่วม กำหนดรายละเอียดกิจกรรม และกำหนดบทบาทหน้าที่ของแต่ละคน เพื่อให้การเดินป่าในครั้งนี้เกิดขึ้นได้อย่างสมบูรณ์และประสบความสำเร็จ

กิจกรรม เตรียมความพร้อมทริปเดินป่า

เมื่อคณะผู้วิจัยและนักท่องเที่ยวเดินทางถึงหมู่บ้านแล้ว ได้ร่วมกันประชุมหารือกับกลุ่มผู้นำรุ่นใหม่ รวมถึงชาวบ้านบางคนที่จะมีส่วนร่วมในกิจกรรมครั้งนี้ โดยประเด็นของการสนทนามีดังต่อไปนี้

- แนะนำตัวซึ่งกันและกัน นัดหมายในภาพรวมและการเข้าพักโฮมสเตย์กับชาวบ้าน

- รายละเอียดการเดินทาง การขนของ การเตรียมที่พัก อาหาร การพาเดิน จุดแวะชม (ชาวบ้านแนะนำ บ้านผีเก่า ตอไม้ไม่มีใบ จุดชมดอกกล้วยไม้ป่า) กิจกรรมระหว่างเส้นทาง รวมถึงการแลกเปลี่ยนเรียนรู้
- ประเด็นสำคัญของการเรียนรู้ โดยเฉพาะภูมิปัญญาที่เป็นรากเหง้าของชุมชน

หลังจากที่หารือและนัดแนะให้เข้าใจตรงกันแล้ว ทุกคนที่เข้าร่วมต่างมีสีหน้าแววตาที่มีพลัง แสดงออกว่าพร้อมแล้วสำหรับกิจกรรมที่จะมีขึ้นในวันพรุ่งนี้และมะรืนนี้ กระตือรือร้น และมีความอยากไปเดินป่าด้วยกัน จากนั้นจึงแยกย้ายกันไปพักที่บ้านกับชาวบ้าน

กิจกรรมในวันที่ 17 – 18 กุมภาพันธ์ 2562

กิจกรรม เดินป่าสู่ตอยผักกูด

รูปที่ 4.6 รับประทานอาหารร่วมกันก่อนออกเดินทาง

การเดินป่าเริ่มจากอาหารร่วมกัน จากนั้นเวลา 8:50 น. จึงออกเดินสู่ตอยผักกูด ระหว่างเส้นทางมีการพูดคุยแลกเปลี่ยนเกี่ยวกับธรรมชาติ ภูมิปัญญา อาหารและสมุนไพร ไปตามลำดับที่พบเจอ

ห้วยมะหลอด เป็นต้นน้ำของบ้านบน ไหลไปบรรจบกับลำน้ำล่าง ขณะที่บ้านล่างอาศัยต้นน้ำหัวล่าง เส้นทางที่เดินอยู่นี้ จากเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าสันปันแดนเดินขึ้นไปสู่ตอยผักกูด เป็นเส้นทางไปบ้านยามชายแดน บ้านหัวปาย ลัดไปปาย เชียงดาว และฝางได้ และมีที่ที่ชาวบ้านเอาวัวควายมา

ปล่อยไว้และไปล่าสัตว์ และอดีตเคยเป็นที่ตั้งหลักแหล่งของชาวบ้านมาก่อนก่อนที่จะย้ายลงไปอยู่ในหมู่บ้าน ชาวบ้านว่าจะมาทำปางสัตว์แถวนี้ได้ โดยปลูกหลังเล็ก ๆ หลังเดียว

เวลา 9:30 น. อยู่ระหว่างทางจากดอยหลังยาว (มีความชัน เคยมีปางวัวมาก่อน) สู้ออยบักกุดตุ่ยซึ่งเป็นต้นน้ำของบ้านแสนคำลือ แต่หากเลยไปจากนี้จะเป็นต้นน้ำที่ไหลไปทางปาย

ระหว่างทาง มีต้นไม้ใหญ่ล้มเป็นระยะ ทราบว่าเป็นไม้เก่าที่ผุแล้วเมื่อถูกลมพัดจึงล้มลงมา และเห็นได้ว่าชาวบ้านมีภูมิรู้เกี่ยวกับไม้ป่าและสมุนไพรดีมาก แทบทุกอย่างมีประโยชน์ต่อชีวิตของเขา ทำให้ผู้มาเยือนรู้สึกเพลิดเพลินและตื่นตาตื่นใจไปกับความรู้เหล่านั้น อยากถามอยากรู้ไปตลอดทาง เป็นการเดินป่าที่มีความสุขมาก ด้วยพบว่า ชีวิตมันสัมพันธ์แนบแน่นและพึ่งพาอยู่กับธรรมชาติจริง ๆ สิ่งพื้นฐานของชีวิตหาได้ทุกอย่างจากป่า

เชิงดอยจะโบกู่ย มีซากรถโบราณเคยมาตกเหวที่นี้ เกือบถึงดอยบักกุดตุ่ยแล้ว ขณะนี้ 10:50 น. สองข้างดอยบักกุดตุ่ยเป็นหุบเหวลงไป ทำให้ดอยนี้อยู่โดดเดี่ยว ยาวไปถึงหัวฝายพลังน้ำ

ห้วยบักกุดตุ่ยไปบรรจบกับน้ำลาง น้ำเย็นตลอดปี น้ำไม่มีกลิ่น อร่อย ดาน้ำอยู่แถวดอยผักกูดที่เราจะไปพักแรม เลยไปหน่อยจะถึงชายแดนเป็นถิ่นที่อยู่ของว้า

บทเรียนระหว่างทาง

อายอแจจะ มีเป็ลือกคัน อย่าไปโดน

ไม้ซ้อ เอามาทำเสาบ้านและบันท้ายป็น มีดอกผลเป็นอาหารของแก้งวาง แต่คนไม่กิน

มะเขือป่า ลูกสีเหลือง หนามแหลมคม เอามาทำเป็นสมุนไพร แต่ไม่กินเป็นอาหาร

ป่าไหล่แจจะ ลูกเล็ก ๆ เท่าเม็ดข้าวโพด นกกินได้คนก็กินได้ ถ้ากินเยอะจะทำให้กินข้าวไม่ค่อยอร่อย ออกเดือน

พฤษภาคม - มิถุนายน

ปีกุยแจจะ เมล็ดมันหมูป่าชอบกิน

เมาะต่อแจจะ (เมาะ แปลว่า เคราะห์ ต่อ แปลว่า ทิ้ง) เอาต้นมาตัดเป็นท่อน ๆ ซี่ ๆ ให้มีสี่ขา แทนตัวหมู เพื่อทำ

พิธีสะเดาะเคราะห์ในวันศีล

อีส่วยแจจะ เอาต้นมาต้มกินแก้ร้อนใน ล้างตา ปวดตา

บันแจจะ เอาดอกมาต้มจิ้มน้ำพริก (เหมือนสะเดา) กินสุกหรือดิบก็ได้

ปูดอแจจะ เป็นผลลูกเล็ก ๆ เหมือนลูกหว้าป่า

พะโต๊ะแจจะ นกชอบมากินลูก

เต้าะคม หรือสาบเสือ เอามาสับละเอียดแล้วชุบน้ำเซ็ดตัว ลดไข้เด็ก ดูดความร้อนจากร่างกาย

อาหว่ากำเต้าะแจจะ เป็นผลไม้รสหวานมาก ออกเดือนเมษายน - พฤษภาคม คนกินได้ อร่อย

หลังรับประทานอาหารกลางวัน เริ่มออกเดินต่อตอนเวลา 11:50 น. เวลา 12:30 น. ถึงป่าสน เป็นป่าที่คนมาปลูกเมื่อ 40 ปีที่แล้ว ก่อนหน้านั้นเคยเป็นดอยหัวโล้น ไม้สนโตเร็ว เกาะดินดี จากนี้ไปจะเป็นป่าสนไปทั้งหมด แถวนี้นี้แต่ก่อนเคยเป็นที่ปลูกฝิ่นด้วย สันเขามีสถมพืดแรง ไม้ใบใหญ่ ๆ หนา ๆ จะอยู่ไม่ได้ เวลา 12:40 น. นั่งพักที่ป่าสน ตรงทางแยกไปเมืองแพมและถ้ำลอด ก็ไปดอยฝักกูด ผ่านแนวเขตแบ่งระหว่างอำเภอปางมะผ้ากับอำเภอปาย

มีช่วงที่เห็นปากกล้วย ปากกล้วยเป็นจุดที่ทำให้มีน้ำไหลออกมาจากแหล่งต้นน้ำได้ดี ถ้าตัดปากกล้วยจะส่งผลให้น้ำแห้งไว ชาวบ้านอธิบายว่ากล้วยป่ามีสองแบบ คือ กล้วยป่า โคนกาบสีขาว กับโคนกาบสีแดง พันธุ์สีขาวกินผล ส่วนพันธุ์สีแดงปลีจะอร่อยกว่า

ระหว่างทางมองเห็นดอยลิจี เป็นดอยที่มียอดแหลมขึ้นมา ไฟไม่เคยไหม้ถึงยอด เชื่อว่ามีสิ่งศักดิ์สิทธิ์อยู่

เวลา 15:00 น. เดินถึงลานกว้างของป่าสนซึ่งมีกล้วยไม้พวกเอื้องตาเห็นเกาะอยู่เต็มแน่นทุกต้นไปหมดสุดลูกหูลูกตา ทุกดอกกำลังบานสะพรั่ง เป็นภาพตรงหน้าที่สวยงามอย่างที่ไม่เคยเห็นมาก่อน ทุกคนในขณะต่างตื่นตาตื่นใจเป็นอย่างยิ่ง แม้แต่ชาวบ้านบางคนก็ยังเพิ่งเคยเห็นเป็นครั้งแรกในชีวิต ทุกคนต่างใช้เวลาเนิ่นนานในการชื่นชมภาพตรงหน้า ผู้มาเยือนบางคนประทับใจจนน้ำตาไหลและเกิดความหวงแหนอยากปกป้อง ทุกคนคุยถึงเรื่องนี้อย่างออกรสออกชาติเป็นเวลานาน ขณะที่สิ่งที่ทำให้ชาวบ้านดีใจมากกว่า คือการได้นำพา บอกเล่าเรื่องราว และให้การต้อนรับเลี้ยงดูคณะผู้มาเยือน

รูปที่ 4.7 เอื้องตาเห็น

รูปที่ 4.8 เอื้องตาเห็น

ชาวบ้านที่เป็นคนเก่าแก่จะมาแถวนี้เพื่อมาบูชาสถานที่สำคัญ 3 แห่ง คือ บ้านผีเก่า รอยเท้าพระพุทธรบาท และดอยไม้ไม่มีใบ คนที่ศรัทธาก็จะมาไหว้มาขอ ถ้าขอได้แล้วก็ต้องมาแก้บน แต่ไม่มีวาระที่ต้องมาเป็นประจำ ชาวบ้านบางคนก็ยังไม่รู้จักก็มี โจทย์เล่าไป ๆ ก็เหมือนกับว่าธรรมชาติแถวนี้ยังมี

อะไรต่าง ๆ ซ่อนตัวอยู่อีกเยอะรอให้คนมาเจอ เช่น เขาบอกว่าที่ใกล้ ๆ หมู่บ้าน ใกล้บ่อน 6 บ้านใหม่ แสนคำลือ มีจุดหนึ่งบนยอดดอยที่น้ำไหลออกมาจากภูเขา ซึ่งมาจากเรื่องเล่าจากบรรพบุรุษมุเซอที่ว่ามีสองตายายอยู่คู่หนึ่ง ตอนกลางวันตาไปล่าสัตว์ อยู่มาวันหนึ่งมีพระรูปหนึ่งเดินผ่านมา เห็นตาซึ่งล่าได้กว้างมาได้ตัวหนึ่ง จึงเอ่ยถามขึ้นว่า “โยมได้สัตว์มาแล้วจะเอาน้ำที่ไหนล้าง” ตาซึ่งเป็นคนวาทศาสตร์ดีลืมนึกกับพระ โดยฝากท่านไปบอกกับแม่น้าว่าให้เอาน้ำมาส่งที่บนดอยนี้ให้หน่อย ที่แรกพระไม่เชื่อ แต่ก็เอาไปบอกให้กับแม่น้า พอบอกเสร็จก็ปรากฏว่าน้ำขึ้นมาเลย กลายเป็นว่าน้ำที่เราเห็นที่ยอดดอยนั้นก็คือน้ำที่ตาคนนี้เป็นผู้เรียกขึ้นมานั่นเอง แม้แต่เดือนเมษาที่ว่าแล้งที่สุด น้ำตรงนั้นก็ไม่เคยแห้ง มีตลอดปี เป็นน้ำศักดิ์สิทธิ์ที่มีอยู่จุดเดียวในละแวกนี้

มีเรื่องเล่าอีกเรื่องของชนเผ่า กลัวภัยภัยคุกกัน ต้นเกี้ยวบอกว่าถ้าฉันได้อยู่บนดอย ฉันจะสูงให้ถึงฟ้า ต้นกล้วยก็บอกว่าถ้าฉันได้อยู่ในห้วย ฉันก็จะให้น้ำตลอดปี เลยเป็นที่มาของถิ่นที่อาศัยของพืชทั้งสองเช่นนั้นเรื่อยมา

ประมาณ 16:15 น. เดินถึงยอดดอย พื้นที่แถวนี้เคยเป็นที่ทำไร่ผืนมาก่อนของชาวบ้าน พื้นที่เหมาะกับผืน ใจแล้วว่า แต่ก่อนชีวิตลำบาก คนสมัยนั้นต้องเดินขึ้นดอยเป็นระยะทางไกล ๆ เพื่อมาทำไร่ผืน แม้กระนั้นก็ไม่ค่อยพอกิน สมัยนั้นกฎหมายไม่เข้มงวด สมัยพ่อเฒ่าแสนคำลือสามารถเอาผืนขึ้นเฮลิคอปเตอร์ไปขายถึงเชียงใหม่ บางทีก็สามารถพาคนขึ้นเฮลิคอปเตอร์ไปล่าสัตว์กัน ปัจจุบันทำแบบนี้ไม่ได้แล้ว ปัจจุบันชีวิตดีขึ้นมาก ชาวบ้านหันมาทำไร่ ทำสวน ปลูกข้าวโพด ปลูกข้าว พอกิน ที่เหลือขายก็มีเงินไว้ซื้อของใช้ต่าง ๆ พ่อเฒ่าปู่เหลืงก็เล่าเรื่องปลูกผืนสมัยก่อนให้ฟัง แต่บอกว่าตอนนี้ปลูกข้าวดีกว่าเพราะได้กิน ท่านบอกว่าเส้นทางนี้เดินไปถึงเมืองแห่งได้ เดินไปหาข้าวกิน ไปหาเหล้ากิน แต่ก่อนไม่ค่อยมีข้าวกิน

บทเรียนระหว่างทาง (ต่อ)

ชื่อเวแเกาะ กินส่วนราก เอาไปต้มกิน บำรุงน้ำนมแม่ ถ้าไม่ใช่นมดอยไม่มี
 อาคาแจะ เอาใบขยี้ ๆ ผสมน้ำ มาเหน็บรักแร้ แก้อั้วร้อน
 ทชิบิูกูแจะ ลูกและใบกินได้ กินตอนอ่อน ๆ ลวกน้ำร้อน จิมน้ำพริก
 แมวไม้ ยาสมุนไพรดองเหล้า สำหรับผู้ชาย อยู่ตามต้นไม้สูง ตามคบไม้จะดีที่สุด
 แมจากุย สมุนไพรบำรุงเลือดสำหรับผู้หญิงโดยเฉพาะ ต้มน้ำร้อนกิน
 ยาเหะหนู เอรากมากิน กินแล้วเป็นยาอายุวัฒนะ ให้มีแรงกลับเป็นหนุ่ม
 จาบิูกูแจะ หรือมะเดื่อป่า ใบอ่อนใช้กินจิมน้ำพริก

ถึงที่พักแรมบนดอยประมาณ 17:00 น. เตรียมที่พักและรับประทานอาหารเย็น จากนั้นตั้งวงสนทนา รอบกองไฟแลกเปลี่ยนประสบการณ์ ดั่งมีประเด็นต่าง ๆ ดังนี้

- ชาวบ้านหลายคนโดยเฉพาะโจษสะท้อนความรู้สึกว่า ดีใจมากที่คณะผู้วิจัยและเพื่อน ๆ นักท่องเที่ยวได้มาถึงดอยผกุกุดเพราะอยากให้มาเที่ยวมานานแล้วตั้งแต่ครั้งแรกที่เจอกัน อยากให้คนได้มาเห็นสถานที่และวิถีแบบนี้
- วงหารือกันว่า หากจะพัฒนาเส้นทางนี้ให้เป็นเส้นทางท่องเที่ยว แต่ละคนมองอย่างไร ชาวบ้านดูจะสนับสนุนด้วยเห็นว่าที่ผ่านมาก็เป็นทางผ่านของผู้คนอยู่แล้ว ฝรั่งเศสก็มีขีปนาวุธจรวดไอซ์บีมาเที่ยว ที่สำคัญชาวบ้านจะมีรายได้เพิ่มขึ้นจากการเป็นคณพาเที่ยว ส่วนแม่บ้านก็จะขายของที่ระลึกได้ ส่วนคณะผู้มาเยือนแสดงความเป็นห่วงถึงกฎข้อบังคับและกฎระเบียบต่าง ๆ ของอุทยานและป่าไม้ โดยเฉพาะช่วงหลังยาวถึงบักกุดตุ่ยที่อยู่ในเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า อีกทั้งห่วงเรื่องความที่นักท่องเที่ยวอาจมาทำลายความงามบริสุทธิ์ของพื้นที่ ตรงนี้กลุ่มเห็นว่าควรศึกษากฎระเบียบต่าง ๆ ให้ดี และเรียนรู้จากต้นแบบของนวัตวิถีที่บางหมู่บ้านได้เคยทำมาก่อน เช่น บ้านน้ำบ่อสะเปะ บ้านไร่ บ้านผามอน
- หากจะทำในลักษณะการท่องเที่ยวก็จะต้องทำแบบควบคุมคนที่มาเที่ยวให้ได้ในแบบที่จะไม่ทำลายสิ่งแวดล้อม ไม่ปล่อยอิสระ กำหนดจำนวนคนให้ไม่เกินเท่าที่พื้นที่จะรับได้ และต้องไม่ใช่เป็นการท่องเที่ยวเพื่อท่องเที่ยว แต่ต้องเป็นไปเพื่อชีวิตของชาวบ้านเรากันเองด้วย ชาวบ้านเรายังต้องมาป่าเพื่อใช้ชีวิต เพื่อสัญจร เพื่อเคารพสิ่งศักดิ์สิทธิ์และธรรมชาติ เพื่อความหมายในแบบของเราเองด้วย และยิ่งต้องทำตรงนี้ให้เด่นชัดขึ้นเพื่อให้คนภายนอกเข้าใจและเคารพเรา

*เราทำบนความพอดี ไม่โลภ ค่อยเป็นค่อยไป เอาชีวิตจริงเป็นหลัก ในหมู่บ้านมี
ต้นทุนที่ดีมากอยู่แล้ว เช่น เส้นทางเสด็จพระราชดำเนิน อนุสรณ์สถาน มีตำนาน
การตีมีด มีทรัพยากรธรรมชาติ ทั้งอาหาร น้ำ สมุนไพรที่อุดมสมบูรณ์*

- นักท่องเที่ยวเสริมว่า สิ่งที่น่าสนใจมากที่สุดเรื่องหนึ่งคือบทเรียนเรื่องสมุนไพร ที่มีเยอะมาก และคนสนใจอยากเรียนรู้ โจษบอกว่าที่เราเห็นมาระหว่างทางนี้ยังไม่ถึงครึ่ง ส่วนเรื่องที่เป็นห่วงคือขยะ ต้องไม่ให้ทิ้งระหว่างทางเลย หรืออาจทำทริปก๊อบขยะ
- การเคารพวิถีนี้รวมถึงเคารพสิ่งที่มองไม่เห็นด้วย ทั้ง เจ้าที่เจ้าทาง เจ้าป่าเจ้าเขา และความเชื่อต่าง ๆ เช่นว่า การเข้าป่าหาพืชนั้นห้ามลาก ถ้าลากพืชน้ำจะตามมา หรือ หาพืชน้ำกับหาน้ำก็ ต้องทำคนละวาระ ทำพร้อมกันไม่ได้จะผิดผี

วันรุ่งขึ้นเวลา 8:00 น. รับประทานอาหารเช้าร่วมกัน ได้ลองตีม้มน้ำจากตาน้ำที่ออกมาจากต้นกล้วย เป็นน้ำที่สะอาดบริสุทธิ์ เมื่อเช้ามีบางส่วนได้ไปที่บ้านผีเก่า โดยเดินจากจุดตั้งเต็นท์ขึ้นดอยไปอีกประมาณ 450 เมตรใช้เวลาประมาณ 10 นาที จะเจอลาน มีวิวสวย ลมแรง และมีบ้านผีเก่าซึ่งมีลักษณะเป็นเพิงเตี้ย ๆ เหมือนศาลเจ้าขนาดประมาณ 1.00 x 0.70 เมตร ด้านในมีสิ่งสักการบูชา คนเอาอาหารมาถวาย ตั้งอยู่บนยอดสูงสุดของเขาภูนี้ ชาวบ้านบอกว่าถ้าอยากได้อะไรให้มาสักการะขอได้ที่นี้ ชาวบ้านรวมถึงถึงพ่อหลวงเอาข้าวปุกมาเช่นไหว้ทุกปี เชื่อว่าที่นี่เคยเป็นที่ตั้งของวงไฟและมีผีมานั่งเล่น พอตื่นเช้ามาดูจะเห็นว่ามียอยที่หญ้าเหมือนมีคนนั่ง พ่อเผ่ายังบอกว่าแถวนี้มีหินที่เป็นเหมือนเพชรพลอยฝังตัวอยู่แต่ไม่มีคนรู้ สรุปว่าที่ตั้งของบ้านผีเก่าก็คือยอดดอยผักกูดที่สูงประมาณ 1,869 จากระดับน้ำทะเล อยู่เลยจากที่ตั้งเต็นท์ไปประมาณ 10 นาที

ก่อนลงจากดอย ได้ตั้งวงสนทนาเพื่อถอดประสบการณ์การเรียนรู้ของแต่ละคน ได้รับความร่วมมืออย่างดีจากทุกฝ่าย ตั้งแต่ผู้ใหญ่บ้าน ผู้เฒ่าผู้แก่ ตลอดจนชาวบ้านและผู้เฝ้าเฝ้าคน ทุกคนต่างกระตือรือร้นที่จะร่วมประสบการณ์และแลกเปลี่ยนเรียนรู้กันในการเดินทางครั้งนี้

รูปที่ 4.9 วงสนทนาบนดอยผักกูด

เนื้อหาของวงสนทนาถอดใจความสำคัญได้ดังนี้

- สถานที่สำคัญในแถบนี้นอกจากบ้านผีเก่า ก็ยังมีดอยไม้ไม่มีใบ ซึ่งเดินต่อไปอีก 2 – 3 กิโลเมตร มีความสำคัญคือเป็นที่ศักดิ์สิทธิ์ ลีซอเคยไปเจอและไปเช่นไหว้ มูเซอเราก็ไปไหว้ หลังปีใหม่

จะเอาข้าวปลูกไปเช่นไร้วัว เวลามาไร้วัวชาวบ้านก็จะไร้วัวที่เดียว 3 จุดเลย คือรอยเท้าพระพุทธรูป บ้านผีเก่า และตอไม้ไม่มีใบ

- สมัยก่อน พื้นที่แถบนี้เคยเป็นไร่ของชาวบ้านมาก่อน ตรงนี้เคยเป็นของพ่อเฒ่าคนนี้ ตรงนั้นเคยเป็นของพ่อเฒ่าคนนั้น ฟังแล้วเกิดความประทับใจเห็นถึงความยึดโยงของคนกับพื้นที่
- จะบอกว่าได้เรียนรู้จากคณะอาจารย์ ในการดูแลรักษาป่า รักษาธรรมชาติ ได้กินอาหารจากธรรมชาติร่วมกัน ส่วนนุชจิราบอกว่า อยากให้เป็นที่ท่องเที่ยวเพื่อให้ชาวบ้านมีรายได้
- ชาวบ้านแสดงความเป็นห่วงว่า เส้นทางเรามีกล้วยไม้ที่สวยงาม กลัวว่าคนอื่นที่เข้ามาเที่ยวหากไม่ช่วยกันดูแลหรือเก็บเอาไป ทำให้ธรรมชาติถูกทำลาย และนักท่องเที่ยวคนหนึ่งเสริมว่า ควรเน้นคุณค่าของแอโก – แสนคำลือให้เป็นที่รับรู้ในวงกว้างด้วยว่าเรามีจิตวิญญาณอยู่ที่นี้มีประวัติศาสตร์ และอดีตที่มีคุณค่าอยู่ที่นี้ มีแค่การเป็นสถานที่ท่องเที่ยว
- นักท่องเที่ยวอีกคนชื่นชมกับการดูแลของชาวบ้านที่ดูแลดีมาก ได้สนุกกับการตัดฟัน เตรียมอาหาร บิ่ย่างอาหาร และอยากให้เป็นการท่องเที่ยวที่ยั่งยืน ได้สืบทอดจิตวิญญาณของชาวบ้าน ให้คนนอกได้มาเรียนรู้ด้วย ได้เก็บรักษาสิ่งดี ๆ เหล่านี้เอาไว้ให้ได้ก็จะดีมาก
- ผู้ใหญ่บ้านแอโก – แสนคำลือที่ร่วมทริปเดิมปามาด้วยได้กล่าวว่า ที่ตรงนี้พ่อเฒ่าแสนคำลือเคยอยู่ พ่อเฒ่าแอโกก็เคยอยู่ วันนี้คณะอาจารย์มาถึงที่นี่เป็นเรื่องที่ดี น่าดีใจมาก ผู้ใหญ่สะท้อนถึงความสำคัญของสถานที่แห่งนี้ที่มีต่อประวัติศาสตร์และความเป็นมาของชาวบ้านที่นี่คือสาเหตุที่ชาวบ้านหลายคนบอกอยากให้นักภายนอกได้มาเที่ยวที่นี่ มาถึงที่นี่ ได้มารู้มาเห็นประวัติของเราอย่างแท้จริง จากนั้น ได้เล่าถึงอดีตของพื้นที่แห่งนี้ว่าเคยเป็นไร่นามาก่อน

ชีวิตสมัยก่อน ประมาณ 30 กว่าปีก่อน ชาวบ้านเคยพาฝรั่งขึ้นเฮลิคอปเตอร์ไปล่าสัตว์ ต้นไม้ก็มีขนาดใหญ่มาก ขนาดที่ต้องเจาะรูแล้วเอาระเบิดฝังเพื่อระเบิดเอาไม้ และก็มีไร่นาทั่วไป เคยเป็นพืชเศรษฐกิจหลักในสมัยนั้น มีคนเคยถวายผืนให้เจ้าป่าเจ้าเขาเพื่อให้ตนสามารถล่าสัตว์ได้ เล่ากันว่าตรงตอไม้ไม่มีใบมีคนถวายผืนแล้วพอเดินออกไปหน่อยก็ได้เจอหมีป่าตัวใหญ่ ปัจจุบันกลายเป็นเรื่องเล่าต่าง ๆ ที่น่าสนใจ พ่อหลวงเองเคยมาช่วยพ่อแม่ทำไร่นา กรีดยางพารา และใช้ชีวิตอยู่แถบนี้ตั้งแต่ตอนอายุ 13 ปี มาครั้งหนึ่งก็อยู่เป็นเดือนสองเดือนแล้วจึงค่อยกลับหมู่บ้าน

ระหว่างทางที่เดินลง ลอสาและประวัติตัดต้นยาอายุวัฒนะเอากลับไปใช้ที่บ้าน เป็นต้นที่พบในป่าเท่านั้นไม่มีในหมู่บ้าน ต่อมา ถึงบริเวณป่าสนช่วงหนึ่ง (ป่าสนที่มีกล้วยไม้ป่าเกาะ) หางลงเนินไปทาง

ซ้ายมือประมาณ 200 เมตร คือสถานที่ที่มีรอยเท้าพระพุทธรบาท แต่ขณะนี้เราไม่ได้ลงไปดูเพราะทางเดินลำบากและชันเกินไป

โดยรวม การเดินทางในครั้งนี้เป็นการเดินทางที่ประทับใจมากของทุกฝ่าย ตลอด 11 กิโลเมตรที่ใช้เวลา 8 ชั่วโมงขาไป และ 5 ชั่วโมงขากลับ ทุกคนมีความสุขมากที่ได้มา ชาวบ้านดีใจและภูมิใจมากที่ได้รอดของดีที่พวกเขามีและได้ต้อนรับดูแลแขกผู้มาเยือน

สรุปความหมายที่ได้รับจากการเดินป่าครั้งนี้

ความสำคัญของเส้นทางนี้ต่อชาวบ้านแอโก้ – แสนคำลือ คือ

- มีความงดงามและบริสุทธิ์ของธรรมชาติเป็นอย่างมาก โดยเฉพาะดงกล้วยไม้ตาเหิน
- เป็นที่ที่มีสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ได้แก่ รอยเท้าพระพุทธรบาท บ้านผีเก่า และต่อไม้ไม่มีใบ
- เป็นที่ที่บรรพบุรุษเคยไปมาและอยู่อาศัย ทำมาหากิน
- เป็นที่ที่อุดมไปด้วยอาหาร (ทั้งพืชและสัตว์) และสมุนไพร ตลอดจนของใช้ไม้สอยที่จำเป็นสำหรับชีวิตประจำวัน เช่น น้ำมัน ยางไม้ เนื้อไม้ ฯลฯ

ชาวบ้านรู้สึกว่ายากพัฒนาตรงนี้ให้เป็นที่ท่องเที่ยวสร้างรายได้ ขณะเดียวกันก็ได้อนุรักษ์คุณค่าดั้งเดิม ได้ระลึกนึกถึงอดีต และได้เคารพบูชาสิ่งศักดิ์สิทธิ์

ขณะที่สำหรับผู้มาเยือน การได้สัมผัสธรรมชาติบนเส้นทางเดินป่าร่วมกับชาวบ้านแอโก้ – แสนคำลือในครั้งนี้ นับเป็นประสบการณ์ที่พิเศษมาก หาได้ยาก และไม่น่าจะเจอสิ่งแบบนี้ได้ในสถานที่อื่น ๆ ความประทับใจเกินคำบรรยาย ขณะที่ประสบการณ์ด้านในก็เข้มข้นไม่แพ้กัน แม้ร่างกายจะเหนื่อยล้า แต่ภายในเหมือนได้รับการเติมพลังชีวิตจากธรรมชาติ พลังงานที่อาบรดลงมาจากต้นไม้ใหญ่ที่หนาแน่นในป่า เหมือนช่วยเยียวยาและทำให้ร่างกายรู้สึกสดชื่นและฟื้นคืนพลังได้ ตอนขึ้นไปถึงยอดดอย ความรู้สึกเหมือนได้เชื่อมต่อระหว่างฟ้ากับดิน กว้างใหญ่ เต็มเปี่ยม รู้สึกดี เคารพ และขอบคุณธรรมชาติทั้งปวง ทั้งดิน ป่า ต้นไม้ ภูเขา และท้องฟ้า นอกจากนี้ ความรู้สึกที่ได้รับประทานอาหารที่บริสุทธิ์จากป่า น้ำจากต้นน้ำ ข้าวที่หุงในกระบอกไม้ไผ่ ไต่และจานข้าวที่ทำจากใบกล้วยทั้งใบ ปูเรียงกันหนาแน่นอยู่เต็มเบื่องหน้าพวกเราตอนที่กินข้าวด้วยกัน มันคือความสุขอย่างยิ่งที่หาไม่ได้เลยจากชีวิตในเมือง ความสุขไม่รู้เบื่อที่ได้รับฟังเรื่องเล่า เรื่องสมุนไพร เรื่องประวัติศาสตร์และบรรพบุรุษ อากาศที่หนาวสะท้านตอนกลางคืน ความอบอุ่นที่ได้อยู่กับทุก ๆ คนตลอดเส้นทาง เหล่านี้คือสิ่งที่พิเศษสุด

กิจกรรม เปิดวงแลกเปลี่ยนเรียนรู้ประสบการณ์การเดินทาง

ช่วงค่ำมีการเสวนาในหมู่บ้านเพื่อบอกเล่าประสบการณ์ที่ได้ไปทำกิจกรรมเดินป่า และรับประทานอาหารร่วมกันกับชาวบ้าน

ชาวบ้านส่วนใหญ่ให้ความสนใจมาในมุมของการท่องเที่ยวสร้างรายได้ อยากให้มีคนมาเที่ยวหา ดังเช่นคำขอหนึ่งที่ว่า ชาวบ้านไม่มีความรู้ในเรื่องการจัดการการท่องเที่ยว อยากให้อาจารย์แนะนำในเรื่องนี้ ขณะที่ผู้มาเยือนให้ข้อคิดไว้สรุปความได้ว่า อยากให้คงเอกลักษณ์ คุณค่า วิถีชีวิตไว้ และให้มีสัมพันธภาพที่ดีระหว่างชาวบ้านกับผู้มาเยือน เช่น การเล่าเรื่อง การหาอาหาร – ทำอาหารร่วมกัน ขอให้ชาวบ้านทำให้ออกผักกูดเป็นสถานที่ที่มีความหมายทางประวัติศาสตร์ของชาวแอโก – แสนคำลือให้คนมาหาเราด้วยสิ่งเหล่านี้ มากกว่าเพราะวิวหรือสิ่งทางกายภาพอื่น ๆ

จากนั้น วงตั้งใจจะร่วมกันสานต่อโครงการนี้ให้ลงลึกและเกิดเป็นรูปธรรมต่อไป

กิจกรรมในวันที่ 19 กุมภาพันธ์ 2562

กิจกรรม เรียนรู้แนวทางการต่อยอดสู่ผู้ประกอบการทางวัฒนธรรม

- ✚ **กระบวนการ** ให้กลุ่มผู้นำรุ่นใหม่ที่ได้ร่วมกิจกรรมเดินป่าทบทวนความรู้สึกทั้งหมดที่ได้จากประสบการณ์ จากนั้นให้แต่ละคนเขียนเป็นคำพูดที่บ่งบอกความรู้สึกนั้นออกมา
 - ดีใจที่ได้เดินทาง ดีใจที่ได้อธิบายสมุนไพร
 - ตื่นเต้น มีความสุข
 - มีความสุขและดีใจที่ได้พาคณะที่มงานอาจารย์เดินชมธรรมชาติและสูดอากาศที่สดชื่น
 - ดีใจที่ได้เห็นธรรมชาติที่งดงามและอากาศที่บริสุทธิ์
 - ได้ขึ้นดอยผักกูดรู้สึกดีใจมาก
 - ดีใจที่ได้รับเกี่ยวกับป่าของเราและคุณค่าของธรรมชาติ
 - ประทับใจดอกไม้
 - ช่วยขั้บรถ ช่วยส่งของมีความสุขมาก ที่ได้เรียนรู้เกี่ยวกับธรรมชาติ
 - ดีใจที่ได้ทำอาหารร่วมกันในป่า
- ✚ จากนั้นให้กลุ่มแลกเปลี่ยนเกี่ยวกับประโยชน์และคุณค่าที่ได้รับ
 - ได้เรียนรู้จากกันและกัน ได้รู้จักสถานที่ ได้รู้จักประวัติศาสตร์ เรียนรู้วิถีชีวิตทั้งในอดีตและปัจจุบัน

- ได้เรียนรู้การดูแลสิ่งแวดล้อม (การเก็บขยะ การไม่ทำลายธรรมชาติ)
- ได้มีความสามัคคีมากกว่าทุกครั้งที่ผ่านมา
- ได้ประสบการณ์การดูแลคณะเดินป่า ได้เป็นผู้นำพา ดีใจที่ได้ดูแลตรงนี้ ประทับใจที่ได้ช่วยเหลือกันและกัน เช่น ช่วยขนของ
- ได้รู้จักต้นไม้ชนิดต่าง ๆ ได้เรียนรู้เรื่องสมุนไพร (ได้ฟังเรื่องราวจากใจ) รวมถึงภูมิปัญญาและวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้อง เช่น การขอขมาเจ้าป่า

กระบวนการ สรุปประเด็นที่เป็นสาระสำคัญที่ได้จากการเดินป่าครั้งนี้

ชาวบ้านที่เข้าร่วมกิจกรรมเดินป่า มีความสุข มีพลัง มีความสามัคคีทำกิจกรรมร่วมกันได้ดี และเห็นประโยชน์ของกิจกรรมนี้ ประโยชน์ที่ได้รับที่ส่วนใหญ่พูดถึง คือ การที่ได้แบ่งปันเรื่องราวเกี่ยวกับสมุนไพร เรื่องเล่าเก่า ๆ สมัยบรรพบุรุษ รวมถึงพิธีกรรมต่าง ๆ และวิถีชีวิตระหว่างเส้นทาง อื่นๆ ในการทำให้เป็นการท่องเที่ยวที่ยั่งยืน จะต้องไม่เอาเงินหรือจำนวนนักท่องเที่ยวเป็นตัวตั้ง แต่ต้องเอาความสุขที่พวกเราได้รับเป็นตัวตั้ง เราทำสิ่งเหล่านี้เพราะเรามีความสุข เราได้ประโยชน์ เห็นคุณค่า ได้เรียนรู้ ถ้าเราเอาความสุขเป็นตัวตั้งเราก็จะรู้สึกตรงกัน และไม่เกิดความขัดแย้งขึ้น ไม่ค่อยทะเลาะกัน เราจะสามารถเข้าใจกันได้ และเมื่อเห็นพ้องต้องกันแล้ว จะต้องมีการคุยกันบ่อย ๆ กำหนดกติการ่วมกัน ให้ทุกคนได้รับรู้ตรงกัน คุยกันบนกติกาเดียวกัน และต้องค่อย ๆ เป็นค่อย ๆ ไป ค่อย ๆ สะสมประสบการณ์ ไม่รีบร้อน และเจาะกลุ่มคนที่สนใจในทางเดียวกับเราก่อน

กระบวนการ พาคิดต่อเกี่ยวกับแผนการขับเคลื่อนการท่องเที่ยวให้เป็นระบบ โดยชวนหารือกันในหัวข้อ :

- ❖ การคำนวณต้นทุนทางเศรษฐกิจ ได้แก่ ที่พัก อาหาร รถรับส่งจากหมู่บ้านไปกลับ ดอยหลังยาว คนนำทาง พาชมธรรมชาติ มอเตอร์ไซค์ชนของ คนจัดเตรียมที่พัก (เต็นท์) คนจัดเตรียมอาหาร น้ำ
 - ❖ การคำนวณต้นทุนทางนิเวศวัฒนธรรม ได้แก่ การเรียนรู้ สืบสานภูมิปัญญา วิถีชีวิต การดูแลรักษาธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม
- โจ : ควรจะเก็บประมาณสักเท่าไร สำหรับค่าพาหนะในเส้นทางไปกลับจากหมู่บ้านไปหริ่งยาว
 - หมู : ควรคิดต้นทุนตามความเป็นจริงก่อน โดยคำนวณจากระยะทางกี่กิโลเมตรและต้องใช้น้ำมันเท่าใด คำนวณออกมาเป็นค่าน้ำมัน และค่อยคิดเพิ่มเติมมาเป็นค่าเสื่อมราคาของรถ

- อู๊ด : จากหมู่บ้านไปหรั่งยาวมีระยะทางกี่กิโลเมตรและคิดว่าใช้น้ำมันประมาณกี่ลิตร และเราซ่อมบำรุงรถเป็นอย่างไร
- โจ : ประมาณ 5 กิโลเมตร หนึ่งลิตรวิ่งได้ไม่ต่ำกว่า 15 กิโลเมตร และการที่บรรจุของหนักก็เปลืองน้ำมันเพิ่มขึ้นด้วย ส่วนเปลี่ยนถ่ายน้ำมันเครื่องปีละครั้ง ประมาณ 5,000 บาท
(ตัวอย่างการคำนวณ ค่าสีหรือต่อปี 5,000 บาท ประมาณ 14 บาทต่อวัน ค่าน้ำมันไปกลับโดยเฉลี่ย 150 บาท ดังนั้นค่าน้ำมันและค่าสีหรือรถยนต์ไปกลับเฉลี่ย 180 บาท)
- หมู : นอกจากนี้ เรามีประเพณีกินวอ ลูกหลานก็จะกลับมาบ้าน เราอาจจะลูกหลานเดินขึ้นดอยพาให้เขาได้เห็นได้เรียนรู้สิ่งต่าง ๆ ถือเป็นโอกาสได้ถ่ายทอดสู่คนรุ่นใหม่ให้เขาได้รักภูมิปัญญาของเราซึ่งถือได้ว่าเป็นกำไรที่เรา กำลังสร้างต้นทุนทางวัฒนธรรม
- โจ : อยากให้เยาวชนรุ่นหลังที่สามารถเล่าเรื่องเหตุการณ์ต่าง ๆ ได้ที่เกี่ยวกับวัฒนธรรม วิถีชีวิต และสมุนไพร
- อู๊ด : ถ้าเราไม่เรียนรู้ ความรู้ก็จะหายไปเรื่อย ๆ ลองย้อนมาถามตัวเองว่าเรารู้เรื่องเกี่ยวกับสมุนไพรที่ชนิดเมื่อเทียบกับปู่เหลืกแล้ว และแม้ว่าทางมาดอยผักกูดจะมาได้หลายทางแต่สิ่งที่แตกต่างที่เส้นทางอื่นไม่มีคือ ความภูมิใจในความเป็นมูเซอ ถ้าเราไม่เรียนรู้ไว้การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์นี้ก็จะหายไป
- ข้าว : นี่คือนี่ที่จะสร้างความแตกต่างให้กับเรา เป็นตัวเพิ่มมูลค่า

 กระบวนการ เสริมท้ายว่า ในหมู่บ้านเราเองก็มีสิ่งที่มีคุณค่า เช่น เส้นทางเสด็จพระราชดำเนิน การตีเหล็ก การดำข้าว การทำไร่ การกิน การเดินจะดี เราสามารถพัฒนาให้เป็นแผนการเรียนรู้สู่คนภายนอกได้เหมือนกันกับการเดินป่าโดยมีวิธีคิดที่คล้ายๆ กัน โดย

- ฝึกคิดในเรื่องต้นทุนทางด้านต่าง ๆ
- ฝึกคิดในเรื่องเราจะสร้างคนรุ่นใหม่ ส่งต่อองค์ความรู้ให้กับเด็กรุ่นใหม่อย่างไร
- ฝึกคิดในเรื่องหาจุดที่น่าสนใจภายในหมู่บ้านว่าอะไรเป็นสิ่งที่มีความค่าบ้าง

ทีมผู้วิจัยได้ฝึกประเด็นต่าง ๆ ไว้ให้ร่วมกันตกผลึกเพื่อค่อย ๆ พัฒนาการท่องเที่ยวชุมชนให้มีความเป็นรูปธรรมมากขึ้น จากนั้น ในการขับเคลื่อนงานรอบต่อไปจะได้ลงรายละเอียด ทั้งในเรื่องการทำแผนที่ทางวัฒนธรรม การพัฒนาที่พักแบบโฮมสเตย์ และการทดลองจัดโปรแกรมการท่องเที่ยวภายในหมู่บ้าน ฯลฯ

เสียงสะท้อนหลังการทำกิจกรรม

- ประเด็นที่เด่นที่สุดจากการทำกิจกรรมเดินป่าก็คือ การพัฒนาให้เป็นการท่องเที่ยว โดยเน้นไปที่สาระสำคัญ ได้แก่ ภูมิปัญญาของชาวบ้าน เช่นผู้เฒ่าผู้แก่มาเล่าเรื่องป่าเขา ธรรมชาติ สมุนไพร ฯลฯ เพื่อสืบสานรากเหง้าทางวัฒนธรรมเหล่านี้ไว้ จากนั้น ทำให้ภูมิปัญญาเหล่านี้บังเกิดเป็นผลประโยชน์ที่จับต้องได้ เช่นเป็นโปรแกรมท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมหรือท่องเที่ยวเชิงวิจัย เกิดผู้ประกอบการทางวัฒนธรรม ส่งเสริมเศรษฐกิจให้แก่ชาวบ้านได้ อนึ่ง เส้นทางท่องเที่ยวควรเป็นเรื่องราวในแบบของชาวแสนคำลือเอง สะท้อนประวัติศาสตร์ของดอยฝักกูด เชื่อมโยงมาถึงปัจจุบัน และสร้างเรื่องเล่าที่มาจากวัฒนธรรมของชาวบ้านเอง
- การเรียนรู้เกี่ยวกับสมุนไพรพื้นบ้าน ต้นไม้ พันธุ์ไม้ เป็นเสน่ห์มากที่สุดของพื้นที่ เพราะมีภูมิปัญญาหลากหลายอย่างที่แม้แต่คนในพื้นที่ก็ยังไม่รู้จัก
- ได้คุณค่าทางจิตใจขณะทำกิจกรรม ได้พักเรื่องหนัก ๆ ในหัว กลับมามีสมาธิกับตัวเอง โดยเฉพาะตอนเดิน ได้ทบทวนชีวิตตนเอง ได้รับพลังชีวิตที่ตัวเราได้เชื่อมโยงกับธรรมชาติที่ยิ่งใหญ่ ได้เห็นความมหัศจรรย์ของดงกล้วยไม้ป่า มันสวยงามมาก และได้รับน้ำใจและการดูแลอย่างดีจากชาวบ้าน ไม่อยากให้เสน่ห์ตรงนี้หายไป
- ติดใจกับวิถีชีวิตที่อยู่กับป่ากับการทำลายป่าเพื่อทำไร่ พอได้มาเห็นก็เข้าใจและไม่ควรรีบตัดสิน แต่จะมีอะไรที่จะช่วยให้ป่าไม้เพิ่มขึ้นได้ไหม นอกจากนี้ ควรระมัดระวังบางกิจกรรมที่เป็นการทำลายธรรมชาติ เช่นการตัดกิ่งไม้ใหญ่ ๆ การล่าสัตว์ (แม้จะเป็นวัฒนธรรมของเขาเองก็ตาม) ถ้าจะมีการท่องเที่ยวก็ต้องอนุรักษ์ไปด้วย การมาเที่ยวป่าควรเน้นความเรียบง่าย ไม่ต้องเรียกร้องมาก เช่น เรื่องอาหารการกินหรือห้องน้ำ
- สนใจเรื่องการเสด็จประพาสของในหลวงรัชกาลที่ 9 ประทับใจว่าท่านทรงอุตสาหะมาถึงที่นี่ ได้เห็นรูปภาพ ได้เห็นสถานที่ที่ท่านเคยประทับ ประทับใจในความศรัทธาที่ชาวบ้านที่นี่มีต่อพระมหากษัตริย์
- อาจจะยังไม่ต้องรีบทำให้เป็นการท่องเที่ยวเร็วจนเกินไป แต่สามารถอาศัยการเที่ยวป่าแบบนี้ เป็นเครื่องมือสร้างการเรียนรู้เรื่องภูมิปัญญาให้แก่ชาวบ้านและเยาวชน เช่น การดูแลสิ่งแวดล้อม การไม่ทิ้งขยะ การไม่ล่าสัตว์ การสานต่อความรู้ในหมู่เยาวชน (เรื่องสมุนไพร การหาแหล่งน้ำ การประกอบอาหารในป่า ฯลฯ)
- ภาพรวมของกิจกรรมครั้งนี้ กลุ่มให้นำหน้าหนักส่วนใหญ่ไปอยู่ที่ต้นทุนทางนิเวศที่ทรงคุณค่ามาก จนกลายเป็นแรงจูงใจให้อยากใช้สิ่งนี้เพื่อการพัฒนาและสร้างมูลค่าให้แก่ชุมชนเป็นหลัก ขณะที่การเรียนรู้ด้านภูมิปัญญาและคุณค่าทางวัฒนธรรมดูจะกลายเป็นประเด็นรองที่มาเสริมตรงนี้มากกว่า

การได้มาเดินป่ากับชาวบ้านในครั้งนี้นับว่าเป็นโอกาสที่ให้คณะผู้วิจัยได้สัมผัสความรู้สึกกับชาวบ้านได้แบบแน่น เข้าถึงความรู้สึกของกันและกัน ความหวัง และความหมายของการใช้ชีวิตในหมู่บ้าน มากที่สุดก็ว่าได้ นับแต่ที่ได้เข้ามาทำงานกับชาวบ้าน กิจกรรมแบบนี้ช่วยเชื่อมโยงพวกเราเข้าหากันได้ดีมาก มันช่วยให้ทุกฝ่ายมาคุยเรื่องเดียวกัน มาสมัครสมานใจเข้าด้วยกัน มีความสนุกและเห็นความหวังที่จะทำอะไรดี ๆ ร่วมกันได้ต่อไป

แนวทางการขับเคลื่อนต่อไป

- ❖ ควรสานต่อกิจกรรมลักษณะนี้ต่อไปด้วยการ วางระบบ สร้างกติกา ทดลองทำให้เกิดผล ช่วยเรื่องการตลาด มีระบบคัดกรองคนมาเที่ยว (เฉพาะที่มีใจอยากเรียนรู้จริง ๆ) มีกลุ่มช่วยเป็นพี่เลี้ยง ช่วยสกัดองค์ความรู้ทางวัฒนธรรม ปัจจุบัน ชาวบ้านเองอาจจะจัดการข้างต้นด้วยตนเองยังไม่ได้ ดังนั้น สิ่งที่ต้องพัฒนาในตัวชาวบ้านต่อจากนี้ ได้แก่ ทักษะการนำคณะ การเป็นนักสื่อความหมายท้องถิ่น การทำแผนที่ทางวัฒนธรรม การพัฒนาเส้นทางทางวัฒนธรรม การสร้างกฎกติกา การจัดการผลประโยชน์ร่วมกัน และการถ่ายทอดความรู้ทางวัฒนธรรม
- ❖ ส่วนแนวทางการขับเคลื่อน ควรให้ความสำคัญดังนี้
 - ทำให้เป็นการท่องเที่ยวที่เคารพป่าและภูมิปัญญาดั้งเดิมไปด้วย
 - สร้างกฎกติกาให้ทุกฝ่ายยอมรับตรงกัน
 - จัดสรรผลประโยชน์ให้ลงตัว จัดการให้ถูกต้องตามกฎหมายระเบียบทางป่าไม้
 - คัดเลือกประเภทนักท่องเที่ยวที่จะเข้ามาให้เป็นกลุ่มเฉพาะ
 - เชื่อมการท่องเที่ยวให้สอดคล้องไปด้วยกันกับกิจกรรมต่าง ๆ ของหมู่บ้าน
 - ถ่ายทอดและสืบสานภูมิปัญญาต่าง ๆ ให้แก่เยาวชนคนรุ่นใหม่ในหมู่บ้าน
- ❖ การขับเคลื่อนงานต่อไปสู่ความสามัคคีกลมเกลียวกันของคนในหมู่บ้านนั้น ควรใส่ใจต่อบัจจัย 3 ประการดังต่อไปนี้
 1. การมีความเคารพในสิ่งดีงามสูงสุดร่วมกัน ดังเช่นสถาบันพระมหากษัตริย์
 2. การได้นำเสนอสิ่งดี ๆ อันเป็นที่ภาคภูมิใจร่วมกันของชุมชน ต่อผู้มาเยือน
 3. การมีผู้นำกลุ่มที่เป็นที่ศรัทธา มีความสามารถ ฟังพาได้

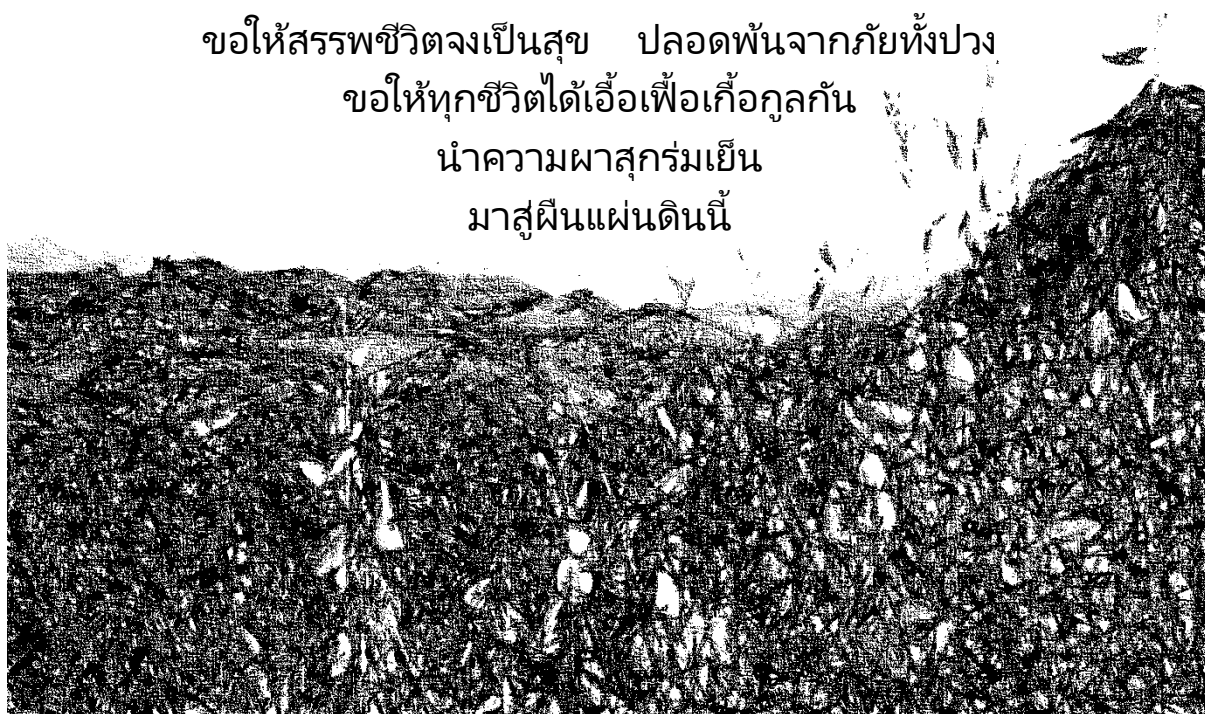
บัจจัยทั้งสามข้อข้างต้นจะส่งผลต่อความสำเร็จของโครงการที่ขับเคลื่อนให้กับชุมชนอยู่เสมอ

บทภาวนา เพื่อแอโก้ - แสนคำลือ

ทุกลมหายใจในวันนี้ ฉันจะรักษาไว้ซึ่งความสงบ
 อย่างมีสติ เพื่อสันติสุขในใจเรา
 เพื่อระลึกถึงบุญคุณของป่าเขา ของสายน้ำ
 เพื่อดำรงอยู่กับโลกและธรรมชาติ
 อย่างเรียบง่าย นอบน้อม อ่อนโยน

ฉันจะเข้าถึงความสำคัญของป่าไม้ ที่มีต่อชีวิตของฉัน
 ฉันจะดูแลรักษาภูเขา เสมือนบ้านที่มั่นคงแข็งแรง
 ด้วยการเชื่อมโยงกับสรรพสิ่งรอบตัว
 ด้วยการเปิดใจเรียนรู้รับฟัง
 สัมผัสเสียงของธรรมชาติ และเสียงภายในจิตใจของตนเอง

ขอให้สรรพชีวิตจงเป็นสุข ปลอดภัยจากภัยทั้งปวง
 ขอให้ทุกชีวิตได้เอื้อเพื่อเกื้อกูลกัน
 นำความผาสุกธรรมเย็น
 มาสู่ผืนแผ่นดินนี้

วันที่ 21 มีนาคม 2562 เป็นวันที่กลุ่มได้รับข่าวว่า นะป้อยซึ่งเป็นหนึ่งในสิบผู้นำรุ่นใหม่วรุ่นแรก ได้
 จากไปด้วยอุบัติเหตุ นับเป็นความสูญเสียใหญ่อีกครั้งของทีมผู้นำเยาวชน แอโก้ - แสนคำลือ

การขับเคลื่อนรอบที่ 2

กิจกรรมในวันที่ 19 พฤษภาคม 2562

ในวันก่อนหน้าเป็นวันพระใหญ่ ช่วงเช้าได้มีการร่วมกันทำบุญตักบาตรและถวายสังฆทานที่สำนักสงฆ์ของหมู่บ้าน อีกทั้งหมู่บ้านต้องมีพิธีกรรมหลายอย่างที่ต้งจัด เช่น การก่อทราย (ทรายก่อเว) การเข้าป่าล่าสัตว์ และการทำพิธีกินศาลา ส่งผลที่ผู้วิจัยได้มีโอกาสร่วมงานประเพณีต่าง ๆ เหล่านี้ด้วย ช่วงกลางวัน ได้เข้าร่วมพิธีกินเจกับชาวบ้านที่ศาลาพิธีกรรม โดยปู่จ้องได้สวดมนต์และทำพิธีก่อนการรับประทานอาหาร ส่วนกิจกรรมการเรียนรู้ต่าง ๆ ก็ได้รับผลกระทบอยู่บ้าง เยาวชนที่เป็นกลุ่มผู้นำรุ่นใหม่ต้องติดงานของหมู่บ้าน ทำให้ต้องปรับเปลี่ยนกำหนดการของกระบวนการเรียนรู้ไปเล็กน้อย

กิจกรรม เรียนรู้และจัดทำแผนที่ทางวัฒนธรรม

การลงพื้นที่รอบนี้มีหลายวัตถุประสงค์ ในส่วนของโครงการการท่องเที่ยวชุมชน กลุ่มได้สานต่อการทำงานด้วยการสืบค้นเกี่ยวกับจุดที่น่าสนใจในหมู่บ้าน และริเริ่มการทำแผนที่ทางวัฒนธรรมสำหรับการท่องเที่ยวในชุมชน

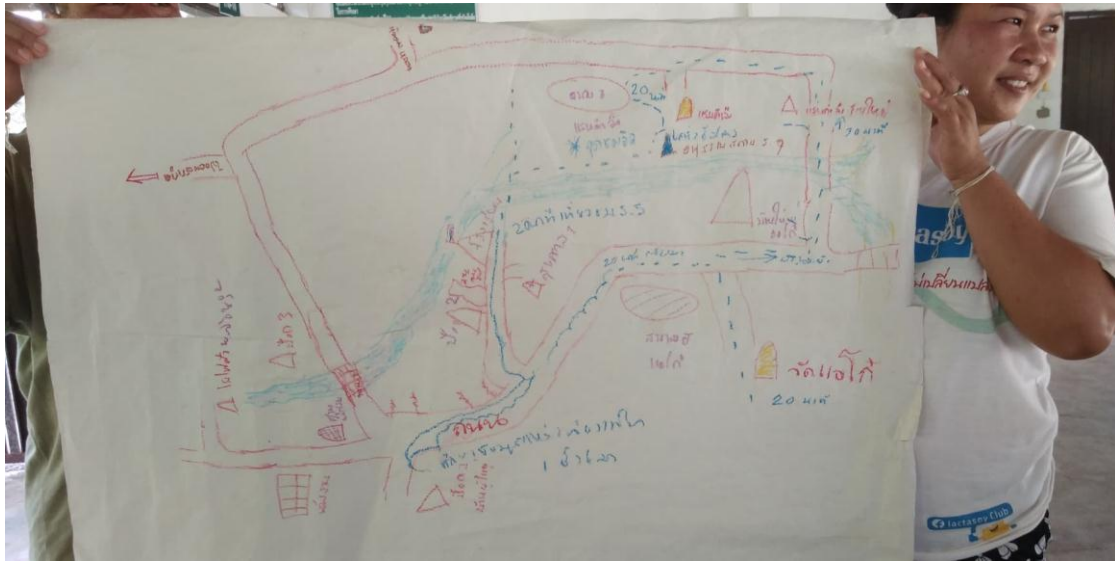
 กระบวนการ ให้กลุ่มผู้นำรุ่นใหม่ระดมความคิดว่า ในหมู่บ้านมีสถานที่สำคัญ ๆ อะไรบ้างที่มีคุณค่าในเชิงนิเวศวัฒนธรรม สามารถพัฒนาเป็นจุดท่องเที่ยวได้ จากนั้นให้เริ่มวาดแผนที่เส้นทางท่องเที่ยวในหมู่บ้าน กำหนดจุดสำคัญบนแผนที่ รวมถึงลองออกแบบเส้นทางการเดินเที่ยวในหมู่บ้าน

- กลุ่มผู้นำรุ่นใหม่แบ่งการทำงานเป็น 2 กลุ่ม แต่ละกลุ่มช่วยกันระดมสมองตามประเด็นข้างต้นแล้วลองร่างเป็นตัวแผนที่ออกมา

สิ่งที่ได้นับเป็นร่างแรกของแผนที่ทางวัฒนธรรม ซึ่งจำเป็นต้องใส่รายละเอียดเพิ่มเติมและตรวจสอบความถูกต้องและครบถ้วนของเนื้อหาต่อไป

 กระบวนการ เสนอให้ชาวบ้านนำเส้นทางนี้ลองไปคิดพัฒนาเพื่อให้เกิดความเป็นไปได้จริง โดยจะให้มีการทดลองเที่ยวตามเส้นทางในโอกาสต่อ ๆ ไป ประเด็นที่ควรใส่ใจเป็นพิเศษ ได้แก่

- ออกแบบกิจกรรม / การพาเดิน รวมถึงคำอธิบายและเรื่องเล่าที่เกี่ยวข้อง
- การเตรียมสถานที่ ที่พัก อาหาร
- การแบ่งหน้าที่กันทำงาน การคิดต้นทุนค่าใช้จ่าย

รูปที่ 4.10 ร่างแผนที่เส้นทางท่อเทียวในหมู่บ้านแม่ไก่ – แสนคำลือ

กิจกรรมในวันที่ 20 พฤษภาคม 2562

กิจกรรม ถอดบทเรียนและวางแนวทางการดำเนินการต่อ

- + **กระบวนการ** หรือกับกลุ่มผู้นำรุ่นใหม่ถึงสิ่งที่ต้องขับเคลื่อนต่อไปในโครงการการท่อเทียวชุมชน และสรุปได้ว่าสิ่งที่ต้องทำต่อ ได้แก่ การพัฒนาแผนที่ทางวัฒนธรรม การสำรวจจุดท่อเทียว การทำปฏิทินการท่อเทียว รวมถึงการทดลองทำโปรแกรมท่อเทียวและโฮมสเตย์ในหมู่บ้าน **กระบวนการ** ฝากประเด็นข้างต้นให้กลุ่มผู้นำรุ่นใหม่และชาวบ้านช่วยกันคิดให้แตกผลึกและวางแผนต่อไป

เสียงสะท้อนหลังการทำกิจกรรม

- ความคืบหน้าไม่มากนักในช่วงนี้ เหมือนยังไม่ใช่จังหวะเวลาของมัน ชาวบ้านโดยตัวเองมีความรู้สึกอยากให้เกิดแต่อาจจะนึกกันไม่ออกว่าจะเริ่มอย่างไร อาจต้องให้มีใครมาทำ ได้ไปดูต้นแบบ หรือมา assign ให้แต่ละคน จับมือแต่ละคนทำให้เป็นขั้นตอนชัด ๆ 1-2-3-4 เลย
- การท่อเทียวในชุมชนสามารถใช้เป็นแบบฝึกหัด ยกขึ้นมาให้ชาวบ้านได้ทดลองเวิร์กกับมันดู โดยไม่ต้องคาดหวังผลสัมฤทธิ์มากนัก ขอแค่ (1) ให้ได้ทดลองทำดู และ (2) ได้เกิดการซึมซับรับรู้รากเหง้าทางวัฒนธรรมของตนเองได้จริง ๆ ก็น่าจะเพียงพอ

แนวทางการขับเคลื่อนต่อไป

- ❖ เรื่องการท่องเที่ยวชุมชน ตอนนี้สามารถเลือกได้ว่าเราจะทำไปในทิศทางไหน ระหว่าง การทำแบบทดลองทำดู เพื่อเรียนรู้รากเหง้าทางวัฒนธรรม หรือ การทำแบบมืออาชีพ เน้นการปฏิบัติอย่างเป็นขั้นตอนที่มีประสิทธิภาพ อย่างไรก็ตาม ในการนี้สามารถปรึกษาและร่วมทำงานไปกับผู้เชี่ยวชาญและเครือข่ายที่ทำงานด้านนี้ (เช่น องค์กรบริหารการพัฒนาพื้นที่พิเศษเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน (อพท.) อาจารย์จากมหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรธานี คนทำโฮมสเตย์ / ท่องเที่ยวในท้องถิ่น อำเภอปางมะผ้า เป็นต้น)
- ❖ สิ่งที่ชุมชนต้องวางแผนและเตรียมการไว้ ได้แก่ เส้นทางท่องเที่ยวและตัวกิจกรรมบนแต่ละเส้นทาง ที่พัก อาหาร การคำนวณค่าใช้จ่าย และการแบ่งบทบาทหน้าที่กัน (เช่น คนต้อนรับ ให้ข้อมูล พาเที่ยว แนะนำจุดท่องเที่ยวต่าง ๆ และเล่าเรื่องสื่อความหมาย)

การขับเคลื่อนรอบที่ 3

กิจกรรมในวันที่ 19 ตุลาคม 2562

สืบเนื่องจากประสบการณ์ของการได้ขับเคลื่อนโครงการไปในสองรอบแรก มาถึงรอบนี้กลุ่มจึงได้มุ่งเน้นการพัฒนากิจกรรมการท่องเที่ยวชุมชนให้เกิดเป็นรูปธรรม ใช้การท่องเที่ยวเป็นตัวชักนำให้เกิดกิจกรรมเพื่อนำไปสู่การแก้ปัญหาและการสร้างความเข้มแข็งอย่างยั่งยืน นอกจากนี้ ยังหวังว่าจะเป็นพื้นที่ให้ชาวบ้านและคนในเมืองได้มาเจอกัน เชื่อมโยงกัน เรียนรู้และซึมซับวิถีของกันและกันอีกด้วย

อนึ่ง การลงพื้นที่ขับเคลื่อนโครงการในรอบนี้ ได้รับความกรุณาจากองค์กรบริหารการพัฒนาพื้นที่พิเศษเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน (อพท.) จังหวัดน่าน และสาขาวิชาภูมิสารสนเทศ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรธานี ได้ส่งเจ้าหน้าที่ ผู้เชี่ยวชาญ และอาจารย์มาร่วมทำกิจกรรมด้วย

กิจกรรม พัฒนาการท่องเที่ยวในชุมชน

เริ่มต้นด้วยการแนะนำและอธิบายหลักการทำการท่องเที่ยวชุมชน กล่าวคือ การค้นหาจุดเด่นที่มีความแตกต่างของชุมชน แล้วทำแผนที่ท่องเที่ยวชุมชนแบบเบื้องต้น ร่วมกับการจัดทำข้อมูลชุมชน เช่น ของดีในชุมชน จากนั้น กลุ่มจึงพากันลงเดินดูสถานที่จริงไปตามจุดสำคัญต่าง ๆ ในหมู่บ้าน

รูปที่ 4.11 การเดินสำรวจจุดสำคัญต่าง ๆ ในชุมชน

เส้นทางที่ลงสำรวจ ได้แก่ ป๊อก 1 เริ่มจากโรงเรียน ไปลานจะคี ลาน ฮ. จุดตีมีด ต่อไปยังป๊อก 2 ศาลาพิธีกรรม ข้ามสะพาน ผ่านจุดเล่นน้ำ ไปยังป๊อก 3 มีโบสถ์คริสต์ ข้ามสะพานแขวน แล้วกลับมายังโรงเรียน ส่วนภาคบ่าย เดินสำรวจเริ่มจากโรงเรียน เดินขึ้นตามเส้นทางเสด็จพระราชดำเนินไปยังป๊อก 4 บ้านพ่อเฒ่าแสนคำลือ สุขศาลา แล้วเดินต่อไปป๊อก 5 ชมวิวตลอดเส้นทาง ไปยังบ้านเตอ ต่อไปยังสวนเกษตรของลอส่า กลับมายังลาน ฮ. (ของบ้านบน) จุดชมวิว แล้วกลับมาที่สุขศาลา

✚ หลังจากการเดินสำรวจ กระบวนการ และวิทยากรรับเชิญจาก อพท. ได้นำพากลุ่มสะท้อนประสบการณ์ร่วมกัน

- กลุ่มผู้นำรุ่นใหม่สะท้อนว่า ดีใจที่ได้เป็นคนพาชม ได้เห็นการดำข้าวเฒ่า เห็นวิถีชีวิต
- จุดน่าสนใจอื่น ๆ ที่อยากเพิ่มเติม ได้แก่
 - จุดชมวิวตรงสามแยก (ไปดอยผักกูด) ซึ่งมีความสูงกว่าลาน ฮ. น่าจะวิวสวย
 - ศาลาพักเหนื่อยระหว่างทางเสด็จพระราชดำเนินและที่บ้านพ่อเฒ่าแสนคำลือ
 - จุดชมวิวทางไปโรงไฟฟ้าพลังน้ำ
 - เส้นทางเดินป่า ไปทางป่าต้นน้ำ

✚ จากนั้น วิทยากรแนะนำเพิ่มเติม เพื่อเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาเส้นทางท่องเที่ยว

- เส้นทางเสด็จพระราชดำเนินคือจุดเด่น เป็นที่รับรู้ของผู้คน แต่ควรให้เดินช่วงเช้าจะดีกว่าช่วงบ่าย เพราะจะได้ไม่ร้อนหรือเหนื่อยเกินไป และเห็นด้วยที่จะมีจุดพักเหนื่อย แต่ต้องไม่บดบังความเด่นของบ้านพ่อเฒ่า และควรเสริมด้วยเรื่องเล่าเกี่ยวกับในหลวง
- ที่นี้ธรรมชาติสวยงาม ป่าไม้เยอะ มีทรัพยากรมาก

- เส้นทางเดินไปป๊อก 5 และสวนเกษตรของลอส่วสวยงามมาก
- วิถีชีวิตยังเห็นได้ไม่ชัดเจน เช่น การแต่งกายประจำเผ่า อาจเพิ่มในส่วนนี้ เพิ่มกิจกรรมชุมชน เช่น การดำข้าว รวมถึงสิ่งที่เป็นวิถีอยู่จริง ๆ ไม่ต้องสร้างเรื่อง และกิจกรรมผ่อนคลายเป็นอื่น ๆ เช่น การนวด การดูวิว ทะเลหมอก พระอาทิตย์ขึ้น / ตก
- ชาวบ้านที่นี้กล้าพูดกล้าคุย มีมิตรภาพที่ดี
- ที่พักสามารถมีได้สองแบบ คือ สร้างที่พักแยกต่างหาก กับให้พักในบ้านของชาวบ้าน (คนไทยอาจชอบแบบแรกมากกว่า) รวมถึงต้องคิดเรื่องเมนูอาหาร ขนม
- ควรวางแผนเรื่องการเดินทาง รับส่งนักท่องเที่ยวจากภายนอก อาจเชื่อมกับหน่วยงานท่องเที่ยวอื่น ๆ เช่นที่ถ้ำลอด
- ต้องเตรียมคิดโครงสร้างราคาค่าใช้จ่ายต่าง ๆ ชุมชนควรจัดการด้วยตนเอง มากกว่าให้คนภายนอกจัดการให้
- อาจจัดภูมิทัศน์ให้สวย ตัดหญ้าที่รก ๆ ปลูกต้นไม้ดอกไม้เพิ่มที่หน้าบ้านริมทางเดินจัดการขยะ

กิจกรรมในวันที่ 20 ตุลาคม 2562

กิจกรรม พัฒนาลงรายละเอียดการจัดทำแผนที่ / ปฏิทินท่องเที่ยว

ช่วงเช้า กลุ่มผู้นำรุ่นใหม่และทีมวิทยากรช่วยกันร่างและวาดแผนที่ โดยทำไว้สองชุด ชุดแรกทำไว้เพื่อเป็นข้อมูลดำเนินงานเกี่ยวกับจุดสำคัญต่าง ๆ บนแผนที่สำหรับทีมทำงานเอง ส่วนอีกชุดทำไว้สำหรับใช้เผยแพร่แก่นักท่องเที่ยว จุดสำคัญที่ปรากฏบนแผนที่ ได้แก่ ถนน หมู่บ้าน บ้านชาวบ้าน ป๊อกต่าง ๆ โรงเรียน ทางเสด็จพระราชดำเนิน บ้านพ่อเฒ่าแสนคำลือ ลานเฮลิคอปเตอร์ จุดชมวิวดศาลาพิธีกรรม สุขศาลา ลานต้นจระเข้ แปลงเกษตร ลำน้ำกลาง ที่เล่นน้ำ และธรรมชาติอื่น ๆ

รูปที่ 4.12 การทำแผนที่ท่องเที่ยวชุมชน

ช่วงบ่าย พวกกันลงรายละเอียดเกี่ยวกับการพัฒนาจุดสำคัญต่าง ๆ บนแผนที่ว่า แต่ละจุดควรมีการปรับแต่ง การเตรียมการ หรือการปรับปรุงภูมิทัศน์อย่างไรบ้าง โดยทั่วไปเป็นมิติด้านกายภาพเป็นหลัก การเตรียมการด้านกายภาพนี้นับเป็นการบ้านที่กลุ่มจะต้องขับเคลื่อนเพื่อเตรียมพร้อมสำหรับกระบวนการเรียนรู้ในครั้งหน้าที่ทีมวิทยากรจาก อพท. จะมาลงพื้นที่อีก

รูปที่ 4.13 การระดมข้อมูลรายละเอียดเพื่อพัฒนาจุดสำคัญต่าง ๆ ในชุมชน

จากนั้น กลุ่มช่วยกันระดมของดีในชุมชน รวมถึงจัดทำปฏิทินกิจกรรม / เทศกาลในรอบปีของชุมชน เพื่อนำมาเป็นข้อมูลในการคิดเป็นกิจกรรมสำหรับการท่องเที่ยวชุมชนต่อไป

- ✚ ทีมวิทยากรการท่องเที่ยวได้ทึ่งใจทึ่งใจให้กลุ่มผู้นำรุ่นใหม่ได้ช่วยกันคิดต่อว่า ถ้าจะพัฒนาตัวกิจกรรมสำหรับการท่องเที่ยว รวมถึงหากจะพาคน 30 คนให้มาทดลองเที่ยวในชุมชนโดยมีงบให้ 1,500 บาทต่อคน ชุมชนจะจัดเตรียมกิจกรรมและกระจายรายได้เหล่านี้ได้อย่างไร

สรุปของดีในชุมชนที่กลุ่มร่วมกับชาวบ้านระดมสมองกัน ได้แก่

- เส้นทางเสด็จพระราชดำเนินและบ้านพ่อเฒ่าแสนคำลือ
- ชุดแต่งกายประจำเผ่า
- วิธีการดำข้าว
- การทอผ้า
- การจักสาน

- การเป่าแคน เต็นจะคี เพลงมูเซอ
- การตีมีด
- พิธีสมุนไพรมอบนบ้าน
- อาหารพื้นบ้าน
- พิธีวันศีลใหญ่ กินศาลา กินข้าวใหม่
- ธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อม
- ภูมิปัญญาพรานป่า การล่าสัตว์
- วิธีการทำไร่ ทำนา

ส่วนด้านล่างนี้คือตารางแสดงปฏิทินกิจกรรมและเทศกาลสำคัญในรอบปีของชาวแอโก้ – แสนคำลือ ที่ได้ประมวลเอาประเพณี วิถีชีวิตที่สำคัญ ๆ รวมถึงของดีบางส่วนของชุมชนมาแสดงไว้ เพื่อเป็นข้อมูลเบื้องต้นให้แก่ผู้ที่เกี่ยวข้องจะมาเกี่ยวในชุมชน

ตารางที่ 4.7 ปฏิทินกิจกรรม / เทศกาลในรอบปีของแอโก้ – แสนคำลือ

เดือน	กิจกรรม / เทศกาล
มกราคม	เตรียมการเพาะปลูกในไร่นา
กุมภาพันธ์	ตัดฟันในป่า เตรียมงานกินวอ (ซ่อม/สร้างบ้าน) ตัดเย็บชุดประจำเผ่า
มีนาคม	งานกินวอ (ปีใหม่, 6 คืน 7 วัน) เต็นจะคี รดน้ำดำหัว กินข้าวปูก พิธีสะเดาะเคราะห์
เมษายน	เตรียมการเพาะปลูกในไร่นา (กำจัดวัชพืช)
พฤษภาคม	พิธีวันศีลใหญ่ พิธีก่อกองทราย งานกินศาลา เริ่มปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์
มิถุนายน	ปลูกข้าว (เอาแรงช่วยกัน) *งานยุ่ง
กรกฎาคม	ปลูกข้าวโพด ถั่ว *งานยุ่ง, ฝนตก ทางไม่สะดวก
สิงหาคม	พิธีวันศีลใหญ่ (ชามาตาเว) – ถวายข้าวโพด ปลูกถั่ว *งานยุ่ง, ฝนตก ทางไม่สะดวก
กันยายน	กำจัดวัชพืชในไร่ *งานยุ่ง, ฝนตก ทางไม่สะดวก
ตุลาคม	ดำข้าวเม่า (ข้าวเริ่มออกรวง) พิธีจุดเทียนถวายในหลวงรัชกาลที่ 9 (13 ตุลาคม)
พฤศจิกายน	พิธีวันศีลใหญ่ (ออกพรรษา) – ถวายผลผลิตทุกอย่าง เก็บเกี่ยวผลผลิต ประเพณีกินข้าวใหม่ *งานยุ่ง
ธันวาคม	เก็บเกี่ยวข้าวโพด นวดข้าว เก็บข้าวเข้ายุ้ง ประเพณีคริสต์มาส (เฉพาะบ้านบ่อฟ้า)

นำมาเที่ยว
 พอเที่ยวได้
 งดเที่ยว

กิจกรรมในวันที่ 21 ตุลาคม 2562

กิจกรรม ถอดบทเรียนและวางแนวทางการดำเนินการต่อ

- ✚ **กระบวนการ** และที่มหาวิทยาลัยรับเชิญร่วมสรุปการดำเนินงานในรอบนี้กับกลุ่มผู้นำรุ่นใหม่
- งานหลัก ๆ คือ การพัฒนาข้อมูลสำคัญ เช่น แผนที่ ข้อมูลการท่องเที่ยว การพัฒนาจุดท่องเที่ยว แล้วนำมาคิดต่อเป็นโปรแกรมท่องเที่ยว ตัวกิจกรรม ราคาค่าใช้จ่าย เพื่อนำไปสู่การตลาดจริงจังต่อไป ทุกงานนับว่าดำเนินไปได้ตามที่คาดหวัง ไม่มีอะไรติดขัด
- สิ่งสำคัญที่ชุมชนต้องคิดเตรียมไว้ให้พร้อมต่อไปคือ รายละเอียดของตัวกิจกรรม (เช่น เดินป่า เทียวในหมู่บ้าน) การพักค้าง และอาหารการกิน รวมถึงโครงสร้างราคาของสิ่งเหล่านี้

เสียงสะท้อนหลังการทำกิจกรรม

- การท่องเที่ยวชุมชนอยู่ในขั้นเริ่มต้น ที่มีต้นทุนที่ดี สามารถจัดการได้อย่างชัดเจนอยู่แล้ว เห็นความเป็นไปได้ มีศักยภาพ และเห็นความอยากลงมือทำ อย่างเช่นตอนไปเดินดอยผกุกุด ได้เห็นพลังของการนำพาและการสื่อสารของชาวบ้านที่ดีมาก เราสามารถตั้งต้นพัฒนาที่คนก่อน แม้ตอนนี้จะยังขาดทักษะอยู่ก็ตามแต่สามารถเรียนรู้ได้จาก อพท. ได้อย่างต่อเนื่อง
- ขอให้ระวังเรื่องการจัดการผลประโยชน์ อย่าให้ผิดใจกัน กระจายรายได้ให้ยุติธรรม กระจายให้ทั่วทุกปีอก ผู้นำต้องแสดงศักยภาพในเรื่องนี้ ช่วยเกลี้ยผลประโยชน์ให้ลงตัว อยากให้ชุมชนจัดการด้วยตัวเอง แม้จะเป็นเรื่องที่ยากก็ตามแต่ก็ยังยืนยันว่าให้คนนอกมาจัดการให้
- ในด้านนักท่องเที่ยว ควรเป็นนักท่องเที่ยวที่มีคุณภาพและร่วมคิดร่วมทำ เพื่อให้เกิดการเรียนรู้ร่วมกันไป อาจเริ่มจากจำนวนน้อย ๆ ทำอย่างเป็นธรรมชาติ ไม่คาดหวังว่าต้องเป็นการท่องเที่ยวที่เต็มรูปแบบเร็ว ๆ
- ตัวชุมชนและหมู่บ้านมีศักยภาพ สิ่งสำคัญที่พัฒนาได้คือเรื่องการเดินป่า ส่วนในชุมชนอาจแค่เน้นการมาพักผ่อนพักค้าง ไม่ต้องจัดให้มีอะไรมาก แต่วิถีชีวิตที่ชาวบ้านทำอยู่แล้วก็พอ เช่น ชีวิตประจำวัน งานประเพณี งานจุดเทียนถวายในหลวง ร.9 เป็นต้น
- แผนที่และข้อมูลเบื้องต้นที่ทำออกมานั้นใช้ได้แล้ว สามารถใช้งานต่อ ลงรายละเอียดต่อไปได้

แนวทางการขับเคลื่อนต่อไป

- ❖ คณะผู้วิจัยสังเกตเห็นศักยภาพของการพัฒนาเรื่องการท่องเที่ยวในชุมชน จึงพยายามประสานกับเครือข่ายในท้องถิ่น หนึ่งในนั้นคือร้าน Pencave ในตัวอำเภอปางมะผ้า เพื่อให้มาช่วยพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน เช่น ที่พัก โปรแกรมเที่ยว รวมถึงการหาฐานลูกค้า
- ❖ ด้านการเรียนรู้วัฒนธรรมประเพณี ที่น่าทำอย่างหนึ่งคือ การจัดให้มีครูมาสอนเป่าแคนให้ชาวบ้านได้เป่าเป็น เพราะเป็นสิ่งสำคัญที่ชาวบ้านต้องใช้ในงานประเพณีเสมอ ๆ
- ❖ ครั้งต่อไป อาจให้กลุ่มผู้นำรุ่นใหม่และชาวบ้านได้ทดลองจัดการท่องเที่ยวในชุมชนแบบจริง ๆ ให้มีการสร้างรายได้จริง ๆ และรับฟังข้อชี้แนะต่าง ๆ จากนักท่องเที่ยวที่คัดสรรเข้ามา โดยให้อยู่ในการดูแลและแนะนำของทีมหาวิทยาลัยและเจ้าหน้าที่จาก อพท. ด้วย
- ❖ ในระยะยาว อาจส่งเสริมความเป็นผู้ประกอบการทางนิเวศวัฒนธรรมให้แก่ชาวบ้านเสนอคำลือไม่ว่าจะเป็นการประกอบการจากการจัดกิจกรรมสำคัญที่สอดคล้องกับรากเหง้าทางนิเวศ และทางประเพณีวัฒนธรรม และตามเทศกาลสำคัญ (เช่น ประเพณีการปลูกข้าว วิถีป่า กินวอ กินศาลา กินข้าวใหม่ ประเพณีวันศีล และการจุดเทียนถวายในหลวง ร.9) การทำผลิตภัณฑ์ที่สอดคล้องกับวิถีชีวิต (ข้าว สมุนไพร กาแฟ ฯลฯ) หรือการทำสื่อเผยแพร่เรื่องราวทางนิเวศวัฒนธรรมของชุมชน (เช่น การถ่ายทอดสดงานวันจุดเทียนถวายในหลวง ร.9 ผ่านทางสื่อสังคมออนไลน์ เป็นต้น)

การขับเคลื่อนรอบที่ 4

กิจกรรมในวันที่ 1 – 2 กุมภาพันธ์ 2563

กิจกรรม ทดลองการจัดโปรแกรมท่องเที่ยวในชุมชน (ครั้งที่ 1)

การขับเคลื่อนโครงการท่องเที่ยวชุมชนในรอบนี้ เป็นรอบเสริมพิเศษที่กลุ่มผู้นำรุ่นใหม่และชาวบ้านทดลองจัดกิจกรรมและร่วมกระบวนการเรียนรู้กับทีมหาวิทยาลัยและอาจารย์จาก องค์การบริหารการพัฒนาพื้นที่พิเศษเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน (อพท.) และมหาวิทยาลัยราชภัฏอุตรธานี เป็นหลัก โดยเป็นการทดสอบกิจกรรมการท่องเที่ยวในชุมชนแอโก๋ – แสนคำลือที่จัดอย่างเต็มรูปแบบให้แก่นักท่องเที่ยวภายนอก เป็นเวลา 2 วัน 2 คืน รายละเอียดของโปรแกรม เป็นดังนี้

กิจกรรมวันที่ 1

เดินทางถึงหมู่บ้านแอกโก – แสนคำลือ

- กิจกรรมต้อนรับ แนะนำชุมชน
 - เดินชมวิถีชีวิต สถานที่สำคัญในหมู่บ้าน
 - รับประทานอาหารเย็น ชมการแสดงทางวัฒนธรรม
- เข้าพักโฮมสเตย์

กิจกรรมวันที่ 2

ชมพระอาทิตย์ขึ้น ทะเลหมอกบนบ้านแสนคำลือ

- หลังอาหารเช้า แบ่งกลุ่มย่อยเป็น
 - กลุ่มกิจกรรมจิตอาสาให้กำลังใจผู้ป่วยติดเตียงในชุมชน กับ
 - กลุ่มกิจกรรมเดินป่าศึกษาธรรมชาติ
 - วางสนทนาแลกเปลี่ยนเรียนรู้และรับฟังข้อเสนอแนะ
- หลังอาหารเย็น พักโฮมสเตย์

 ภายหลังจากเสร็จสิ้นการจัดกิจกรรมการท่องเที่ยวทั้งสองวัน กลุ่มได้มาร่วมแลกเปลี่ยนประสบการณ์และรับฟังคำแนะนำจากทีมวิทยากรการท่องเที่ยวมืออาชีพ

- **ด้านกลุ่มการทำงาน** ควรจัดระเบียบการทำงานของกลุ่มที่ขับเคลื่อนเรื่องท่องเที่ยวให้ชัดเจนเป็นธรรม ได้แก่ ทำระบบบัญชี จัดสรรรายได้ ระบบหมุนเวียนการเป็นโฮสต์ของโฮมสเตย์ กำหนดค่าใช้จ่าย จัดทำกองทุนส่วนกลาง ขอรับรองจากหน่วยงานภาครัฐ กระจายภาระงานให้ทั่วถึง และขยายเครือข่ายไปสู่กลุ่มชาวบ้านในท้องถิ่นอื่นที่ทำเรื่องท่องเที่ยว
- **ด้านชุมชน** ควรให้ชาวบ้านทุกคนรู้สึกเป็นส่วนร่วม ได้รับข่าวสาร แก้ไขปัญหาขยะในชุมชน ควรมีป้ายที่แสดงกฎของหมู่บ้าน ข้อพึงปฏิบัติ ข้อพึงละเว้น
- **ด้านที่พักโฮมสเตย์** ควรจัดการให้ทุกบ้านที่จะเป็นโฮมสเตย์มีความพร้อม (ปัจจุบัน แต่ละบ้านยังมีมาตรฐานไม่เท่ากัน) ยึดหลักความสะอาด ถูกสุขอนามัย ทำตารางหมุนเวียนบ้าน ประเมินกำลังที่แต่ละบ้านจะรับได้จริง
- **ด้านการต้อนรับนักท่องเที่ยว** ชาวบ้านที่มาต้อนรับ น่าจะสวมชุดประจำชนเผ่า มีความกล้าพูด คอยอยู่ใกล้ชิดเพื่อให้ข้อมูล บริหารจัดการจุดเที่ยวให้เป็นระบบ เหมือนกันในทุกกลุ่ม
- **ด้านกิจกรรมเดินป่า** เน้นความปลอดภัยต้องมาก่อน รู้เส้นทางชัดเจน มีคนเดินนำและคนปิดท้ายขบวน มีอุปกรณ์ปฐมพยาบาล มีกฎการเดินป่า การถือสัมภาระ การทิ้งขยะ มีการเล่าเรื่องประกอบ จัดให้มีจุดแวะพัก เช่น ทุก ๆ 2 – 3 กิโลเมตร และมีความยากง่ายหลายระดับให้เลือก

- **ข้อเสนอแนะอื่น ๆ** แอโก้ – แसनคำลือมีธรรมชาติที่อุดมสมบูรณ์มาก เหมาะแก่การทำ Ecotourism ควรเน้นกฎชุมชนให้ชัดเจน ชาวบ้านควรร่วมรับประทานอาหารกับนักท่องเที่ยว กิจกรรมจุดเทียนควรรวมเรื่องราวอัครักัย อาหารของชุมชนมีความอร่อยและน่าสนใจมาก สามารถต่อยอดเป็นกิจกรรมด้านการทำอาหารให้นักท่องเที่ยวได้ พาหนะที่เดินทางควรมีความปลอดภัย มีราวกัน มีผ้าพลาสติกคลุมสัมภาระกันฝุ่น ลาน ฮ สามารถพัฒนาเป็นที่กางเต็นท์ได้ ควรให้ประชาชนชุมชนมีโอกาสถ่ายทอดความรู้และภูมิปัญญาชนเผ่าให้เกิดการเรียนรู้ได้ เพื่อให้การจัดการไม่ยากนัก แรก ๆ ควรเน้นกลุ่มนักท่องเที่ยวที่เป็นแบบกลุ่มปิดก่อน (กลุ่มที่มีแนวคิดอนุรักษ์ อยากมาพัฒนา และไม่มีความเป็นวัตถุนิยมมากเกินไป)

เสียงสะท้อนหลังการทำกิจกรรม

- รอบนี้เป็นครั้งแรกที่กลุ่มผู้นำและชาวบ้านได้มีโอกาสจัดกิจกรรมท่องเที่ยวชุมชนเต็มรูปแบบให้นักท่องเที่ยวจากภายนอก ทำให้ชาวบ้านได้รับประสบการณ์ตรงที่สำคัญและเป็นประโยชน์อย่างยิ่งต่อการเรียนรู้ของชุมชน ทุกคนกระตือรือร้นและเต็มใจกับทุกกิจกรรม โดยเฉพาะการพาดูพายุในพื้นที ขณะที่การทำงานเชิงระบบอาจจะยังไม่สมบูรณ์แบบนัก
- ประเด็นเรื่องการใช้ภาษาไทย ชาวบ้านเพียงบางคนเท่านั้นที่ใช้ภาษาได้ดี โดยจะออกมาเป็นผู้นำการอธิบายและนำพากิจกรรม ขณะที่คนอื่น ๆ จะคอยสนับสนุนอยู่เบื้องหลังและมีอาการประหม่าไม่มั่นใจนักเวลาต้องพูดภาษาไทย ประเด็นนี้ควรมีการฝึกและพัฒนาเพิ่มเติมได้
- กลุ่มผู้นำรุ่นใหม่และชาวบ้านที่เป็นแกนนำในการทำกิจกรรม มีการนำเสนอแนวคิดต่าง ๆ ได้ดี แต่บางครั้งต้องรออำนาจการตัดสินใจจากผู้ใหญ่บ้านหรือผู้ช่วยอยู่บ้าง บางครั้งก็อาศัยหลักการอะลุ่มอล่วยกัน ชาวบ้านที่ขับเคลื่อนงานน่าจะได้มีการฝึกการตัดสินใจด้วยตัวเองให้มากขึ้นได้
- ด้านการคิดวิเคราะห์ กลุ่มผู้นำรุ่นใหม่ตอนที่มาทำเรื่องการท่องเที่ยวนั้น ยังขาดความรู้พื้นฐานและประสบการณ์ในด้านนี้ หลายคนไม่สามารถคิดวิเคราะห์เรื่องการค้าขาย การทำบัญชี หรือกติกาชุมชน จึงยังไม่สามารถวางแผนระยะยาวหรือริเริ่มงานอย่างเป็นระบบได้ด้วยตัวเอง ต้องรอการสั่งการเป็นหลัก ดังนั้น กลุ่มจึงควรได้ฝึกการใช้ความคิด การคำนวณ ฝึกวิเคราะห์ ฝึกหาข้อสรุปร่วมกันให้มากขึ้น โดยไม่ต้องพะวงกับอำนาจสั่งการที่จะมาแทรกแซงนัก
- ชาวบ้านส่วนใหญ่ล้วนมีต้นทุนทางภูมิปัญญาด้านประเพณีวัฒนธรรมของชุมชนอยู่เป็นอย่างดี รวมถึงการดำรงชีวิตร่วมกับป่า สามารถแนะนำ เล่าเรื่อง และตอบคำถามต่าง ๆ ได้ อย่างไรก็ตาม ชุมชนควรได้พัฒนาให้มันักสื่อความหมายให้มากขึ้น เพื่อสื่อสารกับนักท่องเที่ยวได้อย่างคล่องแคล่วและช่วยให้เกิดความเข้าใจที่ชัดเจนมากขึ้น
- **ความตั้งใจเดิม** คือเสน่ห์ของชุมชน และการท่องเที่ยวคือเครื่องมือประสานใจของคนในชุมชน

การขับเคลื่อนรอบที่ 5

กิจกรรมในวันที่ 12 – 13 สิงหาคม 2563

การขับเคลื่อนงานรอบนี้นับเป็นครั้งสุดท้ายในการเรียนรู้ผ่านโครงการการท่องเที่ยวชุมชน ที่คณะผู้วิจัยกับกลุ่มผู้นำรุ่นใหม่และชาวบ้านแอกโก – แสนคำลือได้ทำร่วมกัน ประเด็นหลักอยู่ที่การทดลองจัดโปรแกรมการท่องเที่ยวในชุมชนแบบเต็มรูปแบบเป็นครั้งที่ 2 แล้วตามด้วยการทำแผนที่ฉบับสมบูรณ์ ถอดบทเรียน และสรุปการทำงานร่วมกัน

กิจกรรม ทดลองการจัดโปรแกรมท่องเที่ยวในชุมชน (ครั้งที่ 2)

กิจกรรมในวันแรก คณะผู้วิจัยและนักท่องเที่ยวเดินทางถึงหมู่บ้านเวลาประมาณ 17:00 น. ชาวบ้านและทีมผู้นำเยาวชนให้การต้อนรับที่บริเวณลานหน้าบ้านผู้ใหญ่บ้าน มีการชี้แจง ให้ข้อมูลการเข้าพักโฮมสเตย์ และกำหนดการต่าง ๆ จากนั้นเป็นกิจกรรมตามรอยเสด็จพระราชดำเนิน ร.9 เดินขึ้นบ้านบน ไปรับประทานอาหารเย็นบริเวณลาน ฮ. ซึ่งมีทัศนียภาพโดยรอบสวยงาม เป็นเวลาพอดีที่พระอาทิตย์ใกล้ตก สังเกตการจัดการของทีมชาวบ้านทำได้ดีไม่ติดขัด ซึ่งดูเรียบง่าย ใช้ข้าวของธรรมดาที่หาได้ในหมู่บ้านเป็นหลัก เมฆอ้อยเหมือนทุกครั้ง เน้นผักและน้ำพริก เข้าใจว่าคงเคยมีประสบการณ์มาจากครั้งที่แล้วที่ อพท.พาทำ สอบถามพบว่ารูปแบบการนำเสนอที่ชาวบ้านเป็นผู้คิดกันเอง โดยรวมดูดีประกอบกับบรรยากาศโดยรอบที่งดงามผ่อนคลาย

จากนั้น เป็นพิธีจุดเทียนถวายพระพรวันแม่ ที่บ้านของพ่อเฒ่าแสนคำลือ ได้รับความร่วมมือจากชาวบ้านทั้งเด็กและผู้ใหญ่เป็นอย่างดี พวกกันแต่งชุดพื้นเมืองและมาเข้าร่วมงานอย่างพร้อมเพรียง ครูพานำร้องเพลงสดุดีมหาราชาก่อน แล้วจึงค่อยจุดเทียนวางรอบ ๆ บริเวณ ทำให้บรรยากาศสวยงาม

- หลังงาน ทีมผู้นำรุ่นใหม่ (โจ จะมู สมบูรณ์ ประวิทย์ ลอส่า) มาร่วมพูดคุยเกี่ยวกับกิจกรรมท่องเที่ยวชุมชนที่จะทำในวันพรุ่งนี้ ส่วนใหญ่บอกว่ารู้สึกดีที่สามารถออกแบบและวางแผนในสิ่งที่ตนอยากทำได้ดีพอควร อย่างไรก็ตาม บางคนพูดว่ามีความคิดขัดแย้งอยู่บ้างจากการที่ทีมบางคนไม่มาเข้าร่วมประชุมงาน กระบวนการรับทราบและให้กำลังใจว่าเราต้องให้โอกาสแก่ทุกคนในวาระโอกาสต่าง ๆ กัน ภาพรวมน่าจะลงตัวดี และมีการเพิ่มกิจกรรมไปดูทะเลหมอกในตอนเช้า

รูปที่ 4.14 พิธีจุดเทียนถวายพระพรวันแม่ ที่หน้าบ้านพ่อเต่าแสนคำลือ

วันต่อมา กิจกรรมวันนี้แบ่งออกเป็น 2 รายการ ได้แก่ การเดินเส้นทางเที่ยวไร่ และการเดินตามเส้นทางวัฒนธรรมในหมู่บ้าน

เส้นทางเที่ยวไร่ เริ่มต้นเดินออกจากบ้านพ่อหลวง ไปตามทางด้านหลังของป๊อก 2 ผ่านลำน้ำลาง ผ่านสำนักสงฆ์ สู่วัวไร่โพดและข้าวไร่ของชาวบ้าน ใช้เวลาทั้งหมดประมาณ 5 ชั่วโมง รับประทานอาหารกลางวันระหว่างทาง ได้เห็นวิธีการทำพืชไร่ และระหว่างทางมีเรื่องเล่าต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตที่น่าสนใจ

ระหว่างทางมีม้าให้นั่งพัก มักทำไว้ตรงสามแยกหรือบริเวณกึ่งเขา ชาวบ้านเล่าว่า หากใครเป็นผีให้มานั่งแล้วนำไข่ดิบมาวางไว้เพื่อถวายเจ้าป่าเจ้าเขา เมื่อกลับไปแล้วไข่ใบนี้แตกเมื่อไหร่ผีก็จะหายไป!

ข้อสังเกตประการหนึ่งคือ ผู้คนสมัยก่อนจะเคารพนอบน้อมต่อธรรมชาติ ทุกครั้งที่เข้าป่าไปล่าสัตว์หรือไปทำกินก็ต้องทำการขออนุญาตก่อน ขอเก็บขอล่าสัตว์มาเป็นอาหารเท่าที่เพียงพอเท่านั้น เมื่อเดินไปเห็นไม้พินตกอยู่ข้างทางเหมือนกับจะมีเจ้าของก็จะไม่ไปหยิบไปเก็บมาใช้เอง

ผ่านไร่ข้าวโพด เห็นมีการใช้ยาพ่นฆ่าหญ้า ชาวบ้านบอกว่า ไข่แล้วต้นข้าวโพดจะยิ่งงาม ถ้าไม่ใช้ก็จะไม่ได้ผลผลิต ... ไร่ยิ่งเก่า หญ้ายิ่งเยอะ ... ไม่เป็นพิษ แม้ใช้ในไร่ ยาที่ไหลลงแหล่งน้ำจะเจือจาง ไม่ค่อยมีผลกับสัตว์หรือปลาเท่าไร

ระหว่างเส้นทาง ประเด็นหนึ่งที่เราได้เห็นชัดว่ามีผลกระทบต่อชาวบ้านคือการใช้สารเคมีในไร่ แม้ชาวบ้านทางเราจะบอกว่า การใช้ยาฆ่าหญ้าที่นั่นทำได้ เหมือนจะไม่ใช่อันตราย แต่เมื่อเดินลึกไปถึง บริเวณใกล้ป่าต้นน้ำ จะเห็นว่ามีไร่ของชาวบ้านอีกหมู่บ้านหนึ่งอยู่บริเวณนั้นซึ่งเป็นพื้นที่ลาดเอียงลงสู่ ที่ที่ชาวบ้านแอก๊วทอเพื่อนำน้ำเข้าไปใช้ในหมู่บ้าน ปรากฏว่าสิ่งที่เกิดขึ้นคือ ชาวบ้านหมู่บ้านนั้นมีการใช้สารเคมีในไร่เยอะ ส่งผลให้น้ำบริเวณนี้มีการปนเปื้อน จนทำให้เกิดปัญหาเมื่อนำน้ำต่อเข้ามาใช้ในหมู่บ้าน ชาวบ้านเรายอมรับว่าได้รับผลกระทบในส่วนนี้อยู่ไม่น้อย

..... แจ้งทางปกครองแล้ว ป่าไม้ก็แจ้งแล้ว ก็ไม่เห็นดำเนินการ ไม่เห็นทำอะไรให้สัก
อย่าง ก็ไม่รู้จะพูดยังไง ชาวบ้านอย่างเราถ้าไปพูดกับเขาก็คงไม่ได้!

ปัญหาเรื่องสารเคมีนี้ จึงกลายเป็นเรื่องสำคัญของชาวบ้านไปแล้วที่รอคอยการแก้ไขอย่างจริงจัง หนทางหนึ่งที่เราอาจเป็นไปได้คือ การเปลี่ยนมุมมองของชาวบ้านจากการทำเกษตรเชิงเดี่ยวที่กินอาณาบริเวณมาก ๆ มาเป็นการทำเกษตรแบบพอเพียงเลี้ยงชีพแบบผสมผสานด้วยวิธีแบบอินทรีย์ (Permaculture) ซึ่งคือเกษตรเพื่อการเรียนรู้และการใช้ชีวิต มากกว่าจะเพื่อการค้า

นอกจากปัญหาเรื่องสารเคมีแล้ว การเผาไร่ระยะหลังก็ส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม เดิมทีการเผาไร่เป็นวิถีตามปกติของชาวบ้านที่นี่ เพราะเป็นการเตรียมพื้นที่ให้มีความสะดวกในการปลูกพืชรุ่นต่อไป และยังทำให้เห็ดเกิดขึ้น หนทางหนึ่งที่เราอาจช่วยลดปัญหาเหล่านี้คือการหันมาปลูกพืชสวนแทน เช่น มะคาเดเมีย อาโวคาโด ลิ้นจี่ กาแฟ ซึ่งเริ่มมีให้เห็นบ้างแล้ว

ผ่านเขตป่าสงวนที่ชาวบ้านมาทำรั้วกันไว้ยาวตลอดแนว เพื่อนำสัตว์เลี้ยงจากหมู่บ้านมาปล่อยไว้ หลังแนวรั้วนี้ไปแล้วชาวบ้านจะไม่มาทำไร่ ทั้งให้เป็นพื้นที่ให้สัตว์อยู่เท่านั้น ...

ไร่ของชาวบ้านในปัจจุบันจะอยู่บริเวณใกล้กับหมู่บ้านกว่าสมัยก่อน แต่ก่อนต้องเดินทางไปทำไร่เป็นระยะทางไกล ๆ ไปถึงป่าต้นน้ำ ไปถึงที่สูง ๆ เพราะอาศัยอากาศเย็น เนื่องจากพืชที่ปลูกเป็นหลักสมัยนั้นคือฝิ่น ซึ่งต้องการอากาศเย็นเพื่อให้ได้ฝิ่นที่ดี ปัจจุบันไม่มีการปลูกฝิ่นแล้ว หันมาปลูกพืชไร่อื่น ๆ แทน จึงย้ายมาทำใกล้หมู่บ้านได้ เดินทางสะดวกกว่า และเป็นการรักษาป่าต้นน้ำและป่าบนยอดเขาไว้ได้

ความประทับใจโดยรวมคือ การได้เห็นได้เรียนรู้วิถีชีวิตจริง ๆ พร้อมเรื่องเล่าของชาวไร่ชาวลานูที่นี้ ได้ชมทิวทัศน์ที่สวยงามระหว่างทาง เห็นไร่ เห็นหมู่บ้าน และป่าเขาสุดลูกหูลูกตา แต่ก็มีสิ่งทีอกอวนใจอยู่ก็คือปัญหาการปนเปื้อนของสารเคมีในไร่ ในน้ำใช้ ซึ่งมีการใช้กันอย่างมากมายจนเป็นเรื่องธรรมดา ส่งผลมาถึงสุขภาพของคนด้วยในที่สุด

รูปที่ 4.15 เส้นทางเดินเที่ยวไร่

บทเรียนระหว่างทาง

ประเพณีการฝังศพมีวิธีปฏิบัติเคร่งครัดกล่าวคือ เมื่อเคลื่อนย้ายศพผู้ตายออกจากหมู่บ้านแล้วและหากหยุดลงที่ใดให้ทำการฝังอยู่ที่นั่น ไม่ให้เคลื่อนย้ายอีก ... อีกทั้งตำแหน่งที่ฝังจะต้องห่างออกจากหมู่บ้านไปเรื่อย ๆ เมื่อเทียบกับศพก่อนหน้าที่เคยฝัง จะไม่ฝังย้อนทางกลับเข้าหาหมู่บ้าน ...

ตามพื้นดินใต้ต้นไม้ที่ไปไม่ร่วงทับถมจะมีเห็ดถอบ ชาวบ้านเก็บไปกินได้ (ออกปลายเดือนกรกฎาคมถึงกลางสิงหาคม) ราคา 100 – 200 บาทต่อลิตร เห็ดไขเหลียง ตัวร่มสีออกเหลือง ๆ กินได้ต้องไปผัดก่อน

บวบเหลี่ยม มูเซอเรียก “มะนอย” ปลูกอยู่ริมรั้วของไร่ข้าวโพด เอามาผัดใส่ไข่ จิ้มน้ำพริกอร่อย หน้าฝนทุกคนจะมีหมด

จอมปลวกไหนที่ยังเป็นอยู่นั้น ห้ามคนขึ้นไปเดินไปเหยียบหรือปลูกพืชทับ ถ้าทำจะผิดผี ถ้าคนขึ้นจะปวดแขนปวดขา แต่ถ้าจอมปลวกไหนตายแล้วทำได้ บางทีผู้ใหญ่จะเอายอดไม้อ่อน ๆ หักมาวางบนจอมปลวก (มาเลี้ยง) แล้วอธิษฐานขอว่า “ท่านอยู่กับที่ไม่ได้ไปไหน ส่วนพวกผมต้องเดินทางไปมา ขอให้นำความปวดขาปวดแขนของพวกผมไปทิ้งให้หนอย ช่วยรักษาให้หายหนอยนะ ...” นอกจากนี้ มีคนที่ปวดท้อง ท้องมานโต ไปรักษาที่โรงพยาบาลก็ไม่หาย ต้องมาแก้บนมารักษาที่จอมปลวกนี้ โดยนำสายสิญจน์และผ้าแดงผ้าดำ กับไข่ ซีผึ้ง เทียนมาด้วย ให้หมอผีช่วยทำพิธีให้ ...

ต้น “แมกแจง” เป็นต้นไม้ใหญ่คล้ายต้นไทร ร่มรื่นมาก ตอนออกผลจะมีนกมากิน

ยารากแดง เป็นสมุนไพรของชาวลาคู เก็บได้จากยอดดอยในป่าต้นน้ำ

และ กระเพาะอาหารเม่นรวมถึงของในกระเพาะ ถือเป็นยาสมุนไพรชั้นดี โดยเฉพาะในหน้าแล้ง (เดือนห้า) เพราะเม่นจะกินรากไม้ที่เป็นยาสมุนไพรเป็นอาหารหลักของมัน

เส้นทางวัฒนธรรมในหมู่บ้าน ประกอบด้วย 4 สถานี คือ สถานีศาลาพิธีกรรม สถานีจักสาน สถานีทอผ้า และสถานีทำอาหาร ทีมผู้นำรุ่นใหม่และชาวบ้านได้นำพนักท่องเที่ยวยุคใหม่มาให้ได้ไปเรียนรู้ตามสถานีต่าง ๆ ในบริเวณหมู่บ้านจนครบถ้วน ในศาลาพิธีกรรมมีการเป่าแคน เดินจะคี และอธิบายอุปกรณ์เครื่องใช้ในพิธีกรรมต่าง ๆ ตอนทำอาหารก็มีการสาธิตการทำแกงยอดผักทอง น้ำพริก ผักสด ส่วนการจักสานมีการสอนการสานก๊วย

รูปที่ 4.16 เส้นทางวัฒนธรรม การสานก๊วย

กิจกรรม จัดทำแผนที่การท่องเที่ยวชุมชน

หลังจากเสร็จสิ้นกิจกรรมท่องเที่ยวทั้งแบบเดินเที่ยวไร่และแบบเส้นทางวัฒนธรรมในหมู่บ้าน กลุ่มได้ชวนกันมาทำแผนที่ท่องเที่ยวชุมชนต่อให้เสร็จ โดยการระบุดูจุดสำคัญในแผนที่พร้อมทั้งให้รายละเอียดคำอธิบายของแต่ละจุดเหล่านั้นให้ครบถ้วน ทั้งนี้ เพื่อส่งต่อให้ทีมอาจารย์จากมหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรธานีนำไปจัดพิมพ์เป็นตัวแผนที่ฉบับสมบูรณ์ต่อไป

กระบวนกร พากลุ่มถอดบทเรียนการท่องเที่ยวชุมชน

ความรู้สึกโดยรวมของกลุ่มผู้นำรุ่นใหม่ตอนเตรียมงานส่วนใหญ่มีความพึงพอใจ รู้สึกดีที่สามารถมาร่วมกันหารือและแบ่งบทบาทหน้าที่กันได้ ซึ่งมีความราบรื่นทำได้ลงตัวมากกว่าครั้งก่อน ๆ ที่ผ่านมา มีการกำหนดวัตถุประสงค์ได้ชัดเจน กล่าวคือกลุ่มได้เลือกการพาเที่ยวศึกษาวิถีการทำไร่และการพาดูวัฒนธรรมในชุมชน แทนที่จะพาไปเดินป่าเที่ยวน้ำตก อันเนื่องจากความไม่สะดวกในช่วงฤดูฝน อนึ่งกลุ่มเห็นร่วมกันว่าจุดแข็งของหมู่บ้านเราในด้านของการท่องเที่ยว คือ

- ปาและวิถีที่เกี่ยวข้งกับปา
- การกิน การอยู่อาศัยที่เรียบง่ายไม่ปรุงแต่ง

การเดินทางไริ่ กลุ่มผู้นำรุ่นใหม่และชาวบ้านหลายคนรู้สึกดีมีความสุขที่ได้พาผู้มาเยือนเที่ยวชม สัมกับความตั้งใจที่มี นำไปสู่การเรียนรู้เชิงลึกเกี่ยวกับอาชีพการทำไร่ของชาวบ้าน ขณะที่ในมุมมองของผู้มาเยือนได้มีผู้เสริมว่า น่าจะมีการปรับปรุงเส้นทางให้ดีขึ้นได้ เช่น การเลี่ยงการฉีดพ่นยาในระหว่างที่พานักท่องเที่ยวเดินชม ลดทอนความยากลำบาก (ความไกล) ของเส้นทางลงบ้าง เพิ่มจุดน่าสนใจและกิจกรรมเสริมอื่น ๆ ระหว่างทาง เช่น การเก็บผักกลับไปทำอาหารทานร่วมกัน มีการออกแบบเส้นทางให้เหมาะสมกับฤดูกาล และควรมีการคำนวณค่าใช้จ่ายไว้ให้ชัดเจนล่วงหน้า มีการนำเสนอและให้ข้อมูลแก่นักท่องเที่ยวอย่างเป็นระบบ นอกไปจากสิ่งเหล่านี้แล้ว ที่เหลือทำได้ดีทีเดียว โดยเฉพาะการมีเรื่องเล่าและกิจกรรมเล็ก ๆ (การทำของเล่น “โป๊ะไป”) ระหว่างทาง การได้สัมผัสประสบการณ์จริง ส่วนอาหารกลางวันก็จัดทำและนำเสนอได้ดีมาก

เส้นทางวัฒนธรรมในหมู่บ้าน กลุ่มผู้นำรุ่นใหม่และชาวบ้านก็รู้สึกดีที่ได้นำเสนอสิ่งต่าง ๆ หัวใจของชุมชนที่ว่าด้วยพิธีกรรมความศักดิ์สิทธิ์ การมีนักจักสานฝีมือดี มีการเต้นจะคี มีอาหารรสอร่อยแบบลาหู่ และมีการทอผ้าที่มีลายเฉพาะตัวสวยงาม ขณะที่นักท่องเที่ยวได้เสริมเรื่องการเน้นย้ำคุณค่า ค่านิยมของหมู่บ้านเราเรื่อง “สัจจะ” ที่สามารถแทรกอยู่ในทุก ๆ เรื่องราวที่นำเสนอได้ โดยรวมทำได้ดีมาก ประทับใจความเป็นมิตรของชาวบ้านที่ปฏิบัติต่อนักท่องเที่ยวอย่างเป็นธรรมชาติ ส่วน “อาหาร” ถือเป็นไฮไลต์ที่สุดอย่างหนึ่งก็ว่าได้

ต่อมา กลุ่มได้ร่วมกันหาข้อตกลงร่วมเกี่ยวกับการคำนวณค่าใช้จ่ายของแต่ละกิจกรรมของการท่องเที่ยว ชุมชน ได้แก่ ค่าโฮมสเตย์ ค่าอาหาร ค่าพาหนะ ค่าไกด์นำเที่ยว ค่าปราชญ์ชุมชนประจำสถานี ฯลฯ

- ✚ **กระบวนการ** เน้นย้ำว่าการประชุมหาข้อตกลงร่วมกันในทุกเรื่องเพื่อให้เห็นตรงกันเป็นเรื่องที่สำคัญมาก จากนั้นมีการส่งมอบวัสดุอุปกรณ์ในการจัดเลี้ยงที่ทีมทำงานโครงการได้จัดหามาให้เพื่อให้เอาไว้ใช้ในการทำกิจกรรมการท่องเที่ยวของชุมชน กลุ่มผู้นำรุ่นใหม่และชาวบ้านรับมอบและมีการลงบันทึกชนิดและจำนวนของข้าวของที่ได้รับ เพื่อนำไปกำหนดวิธีใช้ประโยชน์เพื่อส่วนรวมต่อไป เป็นอันเสร็จสิ้นโครงการการท่องเที่ยวชุมชน

เสียงสะท้อนหลังการทำกิจกรรม

- เส้นทางเดินเที่ยวไร่ดูจะเน้นไปในทางสมบุกสมบัน ขายได้กับคนเฉพาะกลุ่มและทำได้เฉพาะบางฤดูกาล อาจต้องระบุไปเลยให้ชัด (เช่นกลุ่มแบบเที่ยววิบาก กางเดินท์) ส่วน Highlight ยังไม่เด่นชัด เหมือนจะแค่ให้เห็นการทำไร่แบบกว้าง ๆ ของชาวบ้าน ดังนั้น จึงอาจหากิจกรรมเพิ่มเติมให้ดูน่าสนใจ เช่น การเก็บผักกลับมาปรุงอาหาร เป็นต้น นอกจากนี้ อาจลดระยะทางให้สั้นลง แล้วเอาเวลามาเดินเที่ยวในหมู่บ้านเพิ่ม
- ในแง่การท่องเที่ยว การเดินป่า น่าจะดีกว่าเดินไร่ โดยเฉพาะป่าต้นน้ำบ้านบนที่เคยไปมาบรรยากาศดีมาก ส่วนในหมู่บ้าน เส้นทางเสด็จพระราชดำเนินเป็นจุดที่มีศักยภาพมาก
- การได้ลองทำอาหารน่าจะเป็นจุดขายสำคัญของกิจกรรมการท่องเที่ยว รวมถึงการทำน้ำพริก การรู้จักพันธุ์ข้าวพื้นเมืองต่าง ๆ เพราะที่นี่มีวัตถุดิบที่ดีมีคุณภาพมากมาย ส่วนของหวาน อาจพัฒนาสูตรขนมพื้นเมืองให้กินกับกาแฟได้ และควรรักษามาตรฐานความสะอาด ไม่ควรใช้ถังใส่อาหาร
- การแค่นี้ได้มานั่ง ๆ นอน ๆ พักผ่อน ชมวิว ก็อาจจะเพียงพอแล้วสำหรับบางคน เพราะเท่าที่เห็นหมู่บ้านไม่ได้มีอะไรที่โดดเด่นจริง ๆ ฉะนั้นคนที่มาเที่ยวต้องไม่คาดหวังอะไร มาพักผ่อน ๆ หรือมาเพื่อทำอะไรช่วยชาวบ้าน แบบนี้น่าจะเวิร์กกว่า
- การจัดหาบุคลากรที่มีคุณภาพ สามารถวางแผนและคิดเป็นระบบได้ เช่น คนแนะนำ ต้อนรับ คนให้ข้อมูล (อาจทำเป็นเอกสารให้ชัดเจน) คนคิดเงิน คิดค่าใช้จ่ายต่าง ๆ เหล่านี้มีความสำคัญมาก อย่างไรก็ตาม ครั้งนี้การทำงานเป็นทีมโอเคทีเดียว ทุกคนแบ่งงานกันได้ดี กิจกรรมก็ใช้ได้ อาจแนะนำนักท่องเที่ยวว่าตอนที่ย่าง ๆ สามารถทำอะไรได้บ้าง ควรรักษาเวลาอย่าให้คลาดเคลื่อนจากกำหนดการ การกำหนดราคาของรายการเที่ยวต่าง ๆ ถือว่าใช้ได้ แต่บางอย่างอาจลดให้ถูกลงได้อีก เช่น ค่าใช้จ่ายรวม 3 วัน 2 คืนไม่น่าเกิน 2,000 บาทต่อคน ลดจำนวนไกด์ต่อนักท่องเที่ยวลง ลดค่าอาหารบางรายการ สุดท้าย ต้องระวังเรื่องการแบ่งปันผลประโยชน์ในหมู่บ้าน อย่าให้เงินมาทำลายวิถีชุมชน และควรมีการประชุม AAR กันหลังงานด้วย
- ชาวบ้านมีความเรียบง่าย ใสซื่อ และมีน้ำใจคอยช่วยเหลือ เป็นเสน่ห์มาก ในหมู่บ้านมีปราชญ์ผู้รู้หลายคนทีเดียว
- โดยรวม การท่องเที่ยวที่นี่สามารถทำได้ในระดับ Basic ต้องไม่เน้นการปรุงแต่ง สำหรับตลาดที่ต้องการความดิบ ความ Minimal แบบนี้ล่ะก็น่าจะเป็นไปได้ อย่างไรก็ตาม จะต้องมีความสะอาด ความเป็นส่วนตัว และความปลอดภัย เป็นสำคัญ นอกนั้นไม่ต้องทำอะไรมาก ให้แขกที่มาได้ใช้เวลาของตัวเอง ไม่ต้องคาดหวังจะเอาอะไร ส่วนสิ่งที่อาจเติมได้ก็เช่น เรื่องเล่าวิถีชุมชนง่าย ๆ ซึ่งชาวบ้านแต่ละคนทำได้อยู่แล้ว ส่วนราคาคงต้องเน้นประหยัดเป็นหลัก

“การท่องเที่ยวคือเครื่องมือที่สร้างการเรียนรู้และเติบโตของคน แต่ละคนก็มีภูมิรู้ที่อยู่ในตัวอยู่แล้ว มีวิถีคิดที่ดีเป็นของตัวเอง เช่น การวางแผนเส้นทาง การออกแบบการทำงาน เชื่อว่าตรงนี้เป็นผลมาจากการฝึกฝนทางจิตตปัญญา ส่งผลให้คนที่หนีไปได้ไกล ไปได้เร็วกว่าหลายชุมชนที่เคยเห็นมา คนที่ผ่านกระบวนการจิตตปัญญาจะมีอะไรดี ๆ กว่าคนอื่น จึงเชื่อว่าจิตตปัญญาเป็นกระบวนการที่สร้างความสามารถให้คนได้ พัฒนาศักยภาพของคนได้ ชัดเกลาคคนได้จริง ๆ ด้วยทำให้คนมีวิถีคิดของตัวเองที่ปรับไปให้สอดคล้องกับสถานการณ์ตรงหน้าได้ เกิดการคิดเอง ตัดสินใจเองเป็น แก้ไขปัญหาเฉพาะหน้าได้อย่างฉับไว เช่น คืบวันสุดท้ายที่กลุ่มผู้นำรุ่นใหม่ให้ข้อมูลเราว่าไม่ควรขึ้นบ้านบนเพราะสภาพอากาศ เป็นความกล้าที่จะให้การชี้แนะอย่างถูกต้อง โดยรวมจึงเห็นว่าการพัฒนาควรโฟกัสเรื่องคนมากกว่าวัตถุหรือทรัพยากร จะเข้มแข็งหรืออ่อนแอก็อยู่ที่คน ที่เราสามารถพึ่งพาชาวบ้านได้จริง ๆ

อย่างไรก็ตาม การเรียนรู้แนวนี้อาจมีความเสี่ยงด้วย เช่น เกิดผลซ้ำ และอาจมีสิ่งไม่พึงประสงค์เข้ามาแทรกแซงได้ ดังนั้น จึงควรเรียนรู้ที่จะรับมือ แต่ก็เชื่อว่าชาวบ้านที่หนีจะผ่านบทเรียนเหล่านี้ไปได้”

4.2.3.3 กิจกรรมทางวัฒนธรรมอื่น ๆ

ในหัวข้อนี้จะขอกล่าวถึง พิธีจุดเทียนถวายความรำลึกแด่ พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช บรมนาถบพิตร เนื่องในวันคล้ายวันเสด็จสวรรคต ซึ่งเป็นกิจกรรมย่อยที่เกิดขึ้นในวันที่ 13 ตุลาคม 2561 ซึ่งอยู่ในช่วงของการลงพื้นที่ครั้งที่ 8 ของโครงการ

ในช่วงการลงพื้นที่ครั้งที่ 8 ซึ่งกิจกรรมหลักของครั้งนั้นคือการอบรมทีมปฏิบัติการและการขับเคลื่อนโครงการการแก้ไขปัญหาสัตว์เลี้ยว มีวันหนึ่งซึ่งตรงกับวันครบรอบการสวรรคตของในหลวงรัชกาลที่ 9 ทางทีมผู้วิจัยจึงดำริร่วมกันว่า อยากริเริ่มจัดกิจกรรมที่ให้การรำลึกถึงโอกาสสำคัญนี้ร่วมกับชาวบ้านแอโก – แสนคำลือ เนื่องด้วยชาวบ้านมีความทรงจำและความรู้สึกที่ดีเกี่ยวกับการเสด็จเยือนของในหลวงรัชกาลที่ 9 และพระบรมวงศานุวงศ์ตลอดมา ด้วยเหตุนี้ ในเย็นวันที่ 13 ตุลาคม ด้วยความอนุเคราะห์ของผู้ใหญ่บ้านที่ช่วยประกาศเชิญชวนให้ชาวบ้านทุกคนได้แต่งกายแบบชนเผ่า แล้วมารวมตัวกันที่หน้าบ้านของพ่อเผ่าแสนคำลือ อันเป็นสถานที่ที่ในหลวงเคยเสด็จมาประทับ งานจุดเทียนถวายความรำลึก แต่พระองค์ท่านจึงได้บังเกิดขึ้นอย่างงดงาม ณ สถานที่แห่งนั้น

รูปที่ 4.17 พิธีจุดเทียนถวายความรำลึกแด่ในหลวง ร.9

รูปที่ 4.18 พิธีจุดเทียนถวายความรำลึกแด่ในหลวง ร.9

ในพิธีที่ทุกคนมาร่วมกันจุดเทียนและร้องเพลง บรรยากาศดีมาก มีคนเป็นร้อย พากันมา แทบทุกคน แต่งชุดชนเผ่า และมากันอย่างใจ หลายคนที่มาเจอหน้ากันในงานนี้ หลังจากที่ไม่ได้เจอกันหลายปี งานนี้สามารถรวมใจคน สร้างความรักความสามัคคีให้เป็นรูปธรรมอย่างเป็นธรรมชาติได้ดีมาก

AAR

- ❖ พิธีนี้กลายเป็นไฮไลต์มากที่สุดในบรรดากิจกรรมต่าง ๆ ของครั้งนี้ มีคนมาร่วมงานจำนวนมาก แม้กระทั่งเด็กวัยรุ่นในหมู่บ้าน กลุ่มผู้นำรุ่นใหม่และชาวบ้านพากันพูดถึงงานด้วยความรู้สึกชื่นชมและดีใจที่ได้ทำ ประสบความสำเร็จอย่างสูงเกินคาดคิดในแง่ที่กลายเป็นสัญลักษณ์แห่งความรักความสามัคคีของคนในหมู่บ้านได้ดีและอย่างเป็นธรรมชาติ หากทำงานนี้ให้เป็นงานสำคัญประจำปีของหมู่บ้านได้ต่อไปก็น่าจะดีมาก ขยายผลให้คนนอกหมู่บ้าน (เริ่มจากหมู่บ้านใกล้เคียง) ได้เข้ามาร่วมงาน สร้างการเป็นที่รู้จัก ความภาคภูมิใจ สิ่งที่เกี่ยวข้องกับพระราชวงศ์จะดึงความสนใจและความร่วมมือกันของชาวบ้านได้ดี เราสามารถใช้เรื่องนี้ประกอบไปกับการท่องเที่ยวหมู่บ้านและการเดินป่าได้ โดยให้นักท่องเที่ยวได้มาสักการะและเยี่ยมชมสถานที่ (บ้านพ่อเผ่าแสนคำลือ) ซึ่งสามารถพัฒนาให้เป็นจุดสำคัญหรือพิพิธภัณฑสถานของชุมชนได้ต่อไป
- ❖ การพัฒนาสถานที่และโปรแกรมที่ว่านี้ หากจะยั่งยืนต้องให้ชาวบ้านเป็นเจ้าของ ชาวบ้านทุกปีอยากเข้ามามีส่วนร่วมในการกำหนด ดัดลีนใจ ออกแบบ และลงมือช่วยกันทำเอง ต้องทำซ้ำ ๆ ทำอย่างค่อยเป็นค่อยไปตามจังหวะของชาวบ้านเอง

หลังจากครั้งนั้น ชาวบ้านก็ได้มีการจัดพิธีจุดเทียนนี้มาอย่างต่อเนื่อง ถือเป็นงานที่รวมใจ พัฒนาความรักความสามัคคี และนำความเข้มแข็งเป็นปีกแผ่นมาสู่ชุมชนได้เป็นอย่างดี ในบางปีมีการถ่ายทอดสดผ่านสื่อสังคมออนไลน์ด้วย ปีล่าสุดมีการจัดพิธีจุดเทียนขึ้นในวันแม่แห่งชาติ 12 สิงหาคม 2563 อีกด้วย (ซึ่งตรงกับช่วงการลงพื้นที่ครั้งที่ 12 ของโครงการ)

4.3 ระยะเวลาสรุปผลการวิจัย

ระยะนี้กินเวลาดำเนินงานของโครงการตั้งแต่ครั้งที่ 12 (12 – 15 สิงหาคม 2563) ถึงครั้งที่ 13 (30 ตุลาคม – 1 พฤศจิกายน 2563) โดยเป็นระยะของการถอดบทเรียนภาพรวมของทั้งโครงการวิจัย สรุปผลสัมฤทธิ์ที่ได้จากโครงการต่าง ๆ ศึกษาคุณลักษณะและเหตุปัจจัยที่นำมาซึ่งความสำเร็จของกระบวนการเรียนรู้ในการพัฒนาความเข้มแข็งของชุมชน รวมถึงศึกษาการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในตัวผู้นำรุ่นใหม่แต่ละคนทั้งด้านศักยภาพภายในและศักยภาพภายนอก ผู้วิจัยขอแบ่งการนำเสนอผลของระยะนี้ออกเป็น 2 หัวข้อย่อย ได้แก่ การถอดบทเรียนภาพรวมของโครงการวิจัย และการเปลี่ยนแปลงในกลุ่มผู้นำรุ่นใหม่ แล้วปิดท้ายด้วยบทใคร่ครวญภายใน (Reflection) ของบางคนที่มีส่วนต่อโครงการ

4.3.1 การถอดบทเรียนภาพรวมของโครงการวิจัย

หลังจากที่กลุ่มผู้นำการเปลี่ยนแปลงรุ่นใหม่ คณะนักวิจัย รวมถึงชาวบ้านที่เกี่ยวข้องได้ร่วมกันขับเคลื่อนโครงการต่าง ๆ มาเพื่อสร้างการเรียนรู้ เพื่อแก้ไขปัญหาและเสริมสร้างพลังของชุมชน รวมถึงฝึกปฏิบัติการทำงานร่วมกันเป็นทีมแล้ว กลุ่มจึงได้มาร่วมกันประชุมเพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้ประสบการณ์ระหว่างกันอันเป็นการถอดบทเรียนใหญ่ในภาพรวม

 กลุ่มได้แลกเปลี่ยนถึงประสบการณ์แต่ละคนในภาพรวมตั้งแต่เข้าร่วมเรียนรู้กับโครงการมา โดยมีคำถามว่า “เห็นความเปลี่ยนแปลงอะไรในตนเองบ้าง” และคำตอบที่ได้คือ

- มีสติ ดูแลอารมณ์ตนเองได้ดีขึ้น ใจร้อนน้อยลง “การเข้าจิตตปัญญาทำให้ผมไม่ทะเลาะกับคนอื่น ผมใจเย็นลง เมื่อก่อนอารมณ์ร้อน ทะเลาะกับแฟน ถึงกับตบตีหรือถึงกับชกต่อยกัน...”
- กล้าพูดกล้าแสดงออก (ข้อนี้ทีมทำงานเห็นพ้องด้วยอย่างชัดเจน โดยเฉพาะตอนทำงานขับเคลื่อนการท่องเที่ยวชุมชน พบว่ากลุ่มผู้นำรุ่นใหม่แต่ละคนสามารถนำเสนอแนวคิด มีความเป็นตัวของตัวเองในการตัดสินใจลงมือกระทำสิ่งต่าง ๆ ได้เป็นอย่างดี โดยเฉพาะการแก้ปัญหาเฉพาะหน้าให้แก่กลุ่ม ทำได้ดีทีเดียว)
- การรับฟัง ไม่ขัดแทรกคนอื่น ฟังในสิ่งที่ตนอาจไม่เห็นด้วยได้
- มีประสบการณ์ความรู้ อะไรที่เคยทำไม่ได้หรือไม่ได้ทำ บัดนี้สามารถทำได้มากขึ้น “แก้ปัญหา สัตว์เลี้ยงได้ ทำให้หมู่บ้านเราดีขึ้น ลดความขัดแย้งกัน ...”

- ได้ทำงานร่วมกันเป็นทีม เห็นความสามัคคีกัน รักบ้านเกิด “เตี้ยวันนี้ผู้ใหญ่ในหมู่บ้านฟังพวกเรา มากขึ้น”

จากนั้น ผู้วิจัยแลกเปลี่ยนเพิ่มเติมว่า การอยู่ร่วมกันเพื่อทำงานเป็นทีมเป็นเรื่องสำคัญ ต้องมีการรับฟังกัน ทำความเข้าใจกัน และให้โอกาสซึ่งกันและกัน แม้บางคนจะเห็นต่างหรือมีได้ทำ ในสิ่งที่กลุ่มต้องการก็ตาม และต้องต้อนรับคนใหม่ ๆ ให้เข้ามาร่วมทำงานกันมากขึ้น ปัจจุบัน กลุ่มเราเริ่มมาในทางที่ถูกต้อง กำลังเติบโตก้าวหน้า จึงต้องเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง

ต่อมา กลุ่มได้ร่วมกันแสดงความคิดเห็นเพื่อถอดบทเรียนถึงความสำเร็จ – ไม่สำเร็จในแต่ละโครงการที่ได้ทำผ่านมา ได้แก่ เรื่องสัญญาชาติ เรื่องปัญหาสัตว์เลื้อย เรื่องปลุกกาแฟ และเรื่องการท่องเที่ยวชุมชน ดังรายละเอียดในตารางที่ 4.8

ตารางที่ 4.8 การประเมินผลความสำเร็จ – ไม่สำเร็จของโครงการต่าง ๆ

โครงการ	สิ่งที่สำเร็จ	สิ่งที่ยังไม่สำเร็จ
สัญญาชาติ (โครงการทดลอง ขับเคลื่อนในระยะ เตรียมการวิจัย)	สำเร็จไปด้วยดี (ประเมินตัวเองให้ 90%) เพราะมีการเก็บข้อมูลที่ต้องการ มีการให้ หลักการความรู้ และประสานหน่วยงาน ราชการ	ยังมีบางคน (10%) เช่นคนติดยา คนไม่เรียน หนังสือ ไม่กล้าพิสูจน์สิทธิ หรือทำให้ นายอำเภออาจไม่เชื่อบัตรให้ เป็นต้น
ปัญหาสัตว์เลื้อย (โครงการหลัก ขับเคลื่อนในระยะ ปฏิบัติการ)	สำเร็จ (ประเมินตัวเองให้ 95%) ได้กฎ กติกาของหมู่บ้าน ชาวบ้านส่วนใหญ่ เต็มใจและพร้อมใจกันย้ายสัตว์เลื้อยของ ตนออกจากบริเวณหมู่บ้านได้อย่างถาวร ส่งผลให้แปลงเกษตรไม่ต้องล้อมรั้วแล้ว ถนนในหมู่บ้านสะอาด และชาวบ้านไม่ ทะเลาะกันด้วยเรื่องนี้แล้ว	ยังมีบางคนที่ยังไม่เอาสัตว์เลื้อยออก เพราะจับ สัตว์เองไม่ได้ (ดู) หรือเพราะบรรพบุรุษทำให้ ไว้เป็นแบบนี้ หนทางแก้คือใช้กฎหมายหมู่บ้าน ร่วมกับสร้างแรงจูงใจ
ปลุกกาแฟ (โครงการเสริม รอกการ ขับเคลื่อนเมื่อพร้อม)	ยังไม่ถึงความสำเร็จ กำลังอยู่ระหว่าง ดำเนินการ เช่น เพิ่มการรดน้ำ (3 วันครั้ง) ปลูกได้ร่วมเงา ปลูกผสมผสาน ปีนหน้า น่าจะเริ่มเห็นผล	ที่ผ่านมายังหาที่ปลูกที่เหมาะสมไม่ได้ สัตว์ เลื้อยเข้าทำลาย มีไฟป่า แต่ที่สำคัญเป็น เพราะขาดน้ำ และขาดร่มเงา
การท่องเที่ยวชุมชน (โครงการหลัก ขับเคลื่อนในระยะ ปฏิบัติการ)	อยู่ในช่วงเริ่มต้น ยังไม่ถึงความสำเร็จ ได้ ทดลองทำเบื้องต้น ได้ช่วยกันออกแบบ เส้นทาง ทั้งเดินป่า เทียวไร่ และใน หมู่บ้าน ได้แผนที่และปฏิทินการ ท่องเที่ยว ร่วมกันออกความเห็น ภูมิใจ ที่ได้นำเสนอ	ต้องปรับปรุงโฮมสเตย์ อุปกรณ์ต่าง ๆ ที่นอน ห้องน้ำ ความสะอาด ต้องสร้างตลาด ให้มี นักท่องเที่ยวเข้ามาเป็นประจำ มีการ ประชาสัมพันธ์ มีคนประสานงาน ให้ข้อมูล และไปเรียนรู้เพิ่มเติมจากต้นแบบ (บ้านผา มอน บ้านจำโบ)

และเมื่อกลุ่มช่วยกันประมวลผลงานทั้งหมดที่ปรากฏขึ้นจากกระบวนการเรียนรู้และการทำโครงการทั้งหมด พบว่ามีผลงานอันเป็นความสำเร็จใหม่ ๆ ในหลายด้านที่เป็นรูปธรรม ดังนี้ :

1. ความสำเร็จของการแก้ไขปัญหาสัตว์เลี้ยงในชุมชน มีคอกกั้นและปางสัตว์ที่แข็งแรงที่ไปทำไว้นอกเขตที่อยู่อาศัยในหมู่บ้าน

รูปที่ 4.19 กลุ่มรูปภาพแสดงผลงานของการแก้ไขปัญหาสัตว์เลี้ยงในชุมชน

2. ความสำเร็จของการมีกฎกติกาเรื่องสัตว์เลี้ยงในชุมชน และแผนที่ท่องเที่ยวชุมชนแอกโก้ – แสนคำลือ

รูปที่ 4.20 กลุ่มรูปภาพแสดงการมีกฎกติกาและเอกสารข้อมูลสำคัญของชุมชน

3. ความสำเร็จของการพัฒนาเส้นทางท่องเที่ยววิถีชาวไร่ของแอกโก้ – แสนคำลือ (เส้นทางท่องเที่ยวในฤดูฝน)

รูปที่ 4.21 กลุ่มรูปภาพแสดงเส้นทางการท่องเที่ยววิถีไร่

4. ความสำเร็จของการพัฒนาเส้นทางเดินป่า อาบป่า (เส้นทางท่องเที่ยวในฤดูหนาว)

รูปที่ 4.22 กลุ่มรูปภาพแสดงเส้นทางเดินป่า อาบป่า

5. ความสำเร็จของการพัฒนากิจกรรมทางวัฒนธรรม พิธีจุดเทียนถวายพระพร และเส้นทางรำลึก การเสด็จพระราชดำเนินของ ร.9 ในหมู่บ้านแอกโก – แสนคำลือ

รูปที่ 4.23 กลุ่มรูปภาพแสดงกิจกรรมและเส้นทางทางวัฒนธรรมในหมู่บ้าน

6. ความสำเร็จของการพัฒนากิจกรรมการท่องเที่ยว โฮมสเตย์ และการนำเสนอวิถีการกินการอยู่แบบชาวบ้านที่เรียบง่ายมีเอกลักษณ์

รูปที่ 4.24 กลุ่มรูปภาพแสดงกิจกรรมท่องเที่ยวแบบเรียบง่ายในหมู่บ้าน

จากนั้น กลุ่มได้แลกเปลี่ยนกันเกี่ยวกับแนวทางสู่ออนาคต สิ่งที่กลุ่มผู้นำรุ่นใหม่อยากเห็นคือ

- การรวมกลุ่ม เสียสละทำงานเพื่อส่วนรวม มีกระบวนการมีส่วนร่วม
- การมีรายได้เสริม มีงาน มีคุณภาพชีวิตที่ดี
- อยากมีผลผลิตผลการเกษตร ผลไม้ไว้จำหน่ายได้เยอะ ๆ
- การมีความสามัคคี
- การเป็นหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง แต่ละบ้านมีผักมีของกินได้เอง ไม่ต้องซื้อ

ส่วนสิ่งที่อยากทำ (ต่อไป) ได้แก่

- การท่องเที่ยวชุมชน ประชาสัมพันธ์
- ถ่ายทอดภูมิปัญญาให้ลูกหลาน
- แก้ปัญหาขยะ แยกขยะ
- การปลูกไม้ผลให้มากขึ้น อยากได้พันธุ์ เลือกที่เหมาะสมกับพื้นที่
- การปลูกและสร้างผลิตภัณฑ์กาแฟ
- การให้ความรู้เรื่องเกษตร
- การแจกพันธุ์ไถ่นาร่อง
- การทำจักสาน ทอผ้า

เมื่อผู้วิจัยพากลุ่มถอยออกมาดูภาพรวมทั้งหมดของสิ่งที่ได้ทำมาตลอดโครงการ เพื่อถอดรหัสความสำเร็จของทั้งโครงการ และเป็นบทเรียนให้กับหมู่บ้านใช้ทำงานโครงการอื่น ๆ ต่อไปในอนาคต พบว่ารหัสความสำเร็จในภาพรวม ได้แก่

1. ท่ามกลางข้อจำกัดต่าง ๆ พวกเรามีศักยภาพของการร่วมมือ สามารถร่วมมือ เริ่ม ร่วมคิด ร่วมทำ และช่วยกันหาทางออกที่เหมาะสมได้ในที่สุด
2. การทำโครงการ รวมถึงการประกอบการต่าง ๆ ในชุมชน เราทำไปไม่ใช่เพื่อผลประโยชน์ของคนใดคนหนึ่ง แต่เพื่อความมั่นคงเข้มแข็งของส่วนรวมเป็นหลัก ซึ่งเป็นความเข้มแข็งที่สอดคล้องกับการดำเนินวิถีชีวิตที่เป็นธรรมชาติของพวกเรา
3. แก่นสาร ความจริงแท้ในทุก ๆ การกระทำ (ทำด้วยความจริงใจ ทำด้วยมิตรภาพ ทำด้วยคุณค่าความหมายที่มีมาในชนเผ่าของเรา) คือคุณธรรมที่สำคัญที่สุด

ขณะที่รหัสความสำเร็จที่พบได้ในการทำโครงการสัญชาติและการแก้ปัญหาสัตว์เลี้ยงนั้น สรุปได้ว่าเป็น

- การมีองค์ความรู้ ข้อมูล และหลักการที่ชัดเจน
- การมีความร่วมมือ ประสานกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง
- การมีกฎกติกาที่ชัดเจนและทุกฝ่ายได้รับรู้และตกลงร่วมกัน
- การเก็บข้อมูล วิเคราะห์ข้อมูลที่รอบด้านและถูกต้อง
- การมีเจตจำนงร่วมกัน เห็นประโยชน์ร่วมกันที่ชัดเจน

จากข้อสรุปข้างต้น ผู้วิจัยชนกลุ่มได้ทบทวนและใคร่ครวญถึงความสำเร็จต่าง ๆ ที่เราได้ร่วมกันทำมา มีความเติบโตและผลงานดี ๆ ที่จับต้องได้อยู่ไม่น้อยจนถึงวันนี้ ท่ามกลางสภะชีพยานทั้งที่เป็นผู้ใหญ่บ้าน กลุ่มผู้นำรุ่นใหม่เอง ทีมผู้วิจัย และชาวบ้านแอโก้ – แสนคำลือ

ทีมผู้วิจัยได้ส่งท้ายความสำเร็จของโครงการให้แก่กลุ่มผู้นำรุ่นใหม่และชาวบ้าน ด้วยการให้คำแนะนำและให้กำลังใจ ให้งานที่ขับเคลื่อนมาทั้งหลายสามารถไปต่อและลุ่ลวงถึงเป้าหมายปลายทางได้ในที่สุด รวมถึงการส่งเสริมให้จัดทำโครงการประชาสัมพันธ์หมู่บ้าน สร้างเพจในเฟสบุ๊ค การหาพันธมิตรที่จะทำเรื่อง การท่องเที่ยวต่อไป และการเตรียมตัวต้อนรับนักท่องเที่ยวกลุ่มถัดไปที่จะมาเยือนในช่วงฤดูหนาวที่จะถึงนี้

สุดท้าย ทีมผู้นำรุ่นใหม่ได้ประกาศก่อตั้งกลุ่มทำงานของหมู่บ้านอย่างเป็นทางการโดยมี อาเชอะ (โจ) เป็นประธานกลุ่ม ประวิทย์ เป็นรองประธานกลุ่ม นุชจิราเป็นเหรัญญิก ชาญณรงค์ (จะมู) เป็นเลขานุการ ส่วนผู้ใหญ่บ้านเป็นประธานที่ปรึกษาของกลุ่ม และประธานสภา อบต. เป็นรองที่ปรึกษาของกลุ่ม ก่อนที่ทีมทำงานของโครงการทุกคนจะกล่าวอำลาผู้ใหญ่บ้าน ขอขอบคุณกลุ่มผู้นำรุ่นใหม่และชาวบ้านทุกคนสำหรับน้ำใจไมตรี ความร่วมมือ และการเรียนรู้ร่วมกันที่ดียิ่งที่ได้รับความโดยตลอดตั้งแต่แรกเริ่มทำโครงการ

พิธีอวยชัยให้พร

นับเนื่องแต่แรกเริ่มที่พวกเราได้เรียนรู้มาด้วยกัน ได้เห็นการเติบโต จนกระทั่งมาถึงวันนี้ได้เห็นผลสัมฤทธิ์อันเป็นรูปธรรม คณะผู้วิจัยตลอดจนผู้สนับสนุนโครงการวิจัยนี้รู้สึกยินดีไปกับความสำเร็จของกลุ่มผู้นำรุ่นใหม่รวมถึงชาวบ้านแอกโก – แสนคำลือ ดังนั้น ในคำคืนของวันที่ 14 สิงหาคม 2563 คณะผู้วิจัยจึงได้จัดพิธีผูกข้อมืออวยชัยให้พรแก่กลุ่มผู้นำรุ่นใหม่ทุกคน ที่ศาลาพิธีกรรม ปีก 2

พิธีเริ่มจากการภาวนาร่วมกันที่จะตั้งเจตจำนงในการอวยพรมอบสิ่งดี ๆ ให้แก่กันและกัน จากนั้น ผู้นำรุ่นใหม่แต่ละคนกล่าวชื่อ นามสกุลของตน บอกสิ่งสำคัญที่ได้เรียนรู้ และบอกปณิธานที่ตนอยากทำต่อไปหลังจากนี้

“ผมได้เรียนรู้และพัฒนาตัวเองให้มีสติและมีสมาธิมากขึ้น สิ่งที่ยากทำให้หมู่บ้านดีขึ้น พัฒนาขึ้นเรื่อย ๆ คือเรื่องการทำเศรษฐกิจพอเพียง อยู่กันแบบญาติพี่น้อง มีความสามัคคีกัน ...”

“สิ่งที่สำคัญที่สุดสำหรับตัวผมที่ได้เรียนรู้คือ การได้รู้จักตัวตน และการได้ช่วยเหลือผู้อื่น นำความรู้นี้ไปเผยแพร่ต่อในชุมชนและสังคม ผมตั้งใจว่า จะร่วมมือกับพี่น้องผู้นำรุ่นใหม่ทุกคนและกับผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน เพื่อขับเคลื่อนการพัฒนาในชุมชนให้เดินหน้าไปพร้อม ๆ กัน”

“ได้เรียนรู้หลายอย่างมาก ทั้งความเสียสละ ความสามัคคี และเรื่องการไกลเกลี่ย ทุกวันนี้ไม่มีวิวาทในหมู่บ้านแล้วซึ่งเมื่อก่อนไม่เคยคิดว่าจะได้เป็นอย่างนี้ รู้สึกดีใจมาก ภูมิใจที่ทุกวันนี้หมู่บ้านเรามีความสามัคคีมากขึ้น ทั้งเยาวชนทั้งผู้ใหญ่บ้านทั้งชุมชน ... อยากได้ความร่วมมือแบบนี้ตลอดไป”

“สิ่งที่ได้เรียนรู้คือ เรื่องความสามัคคี เรื่องการพัฒนาด้านต่าง ๆ เรื่องการดำรงชีวิตต่อไปข้างหน้าจากนี้ไปก็อยากทำงานให้หมู่บ้าน ให้ชุมชน ประสานร่วมงานกับชาวบ้านต่อไป”

“ได้เรียนรู้ในภาวะความเป็นผู้นำรุ่นใหม่ รู้จักการไกลเกลี่ยให้ชาวบ้านเวลาที่มีปัญหา มีสติในการใช้ชีวิตเพิ่มขึ้น อยากนำความรู้ที่ได้รับมาปรับใช้เพื่อให้หมู่บ้านเราดีขึ้น”

“สิ่งที่ได้ ทำให้เรามีความรู้ มีความคิด สามารถทำได้เป็นแกนนำให้ชุมชน ช่วยประสานงานของหมู่บ้าน ของผู้ใหญ่บ้านหลาย ๆ อย่าง ดีใจที่นำความรู้มากมายกลับมาพัฒนาหมู่บ้านของตัวเอง สิ่งที่ยากทำต่อไปคือการดูแลสุขภาพของชาวบ้านให้ดี”

.....

หลังจากนั้น ผู้ใหญ่ที่มาร่วมงาน คณะผู้วิจัยของโครงการ รวมถึงผู้ใหญ่บ้าน และปู่จ้องได้ผูกข้อมือให้แก่ผู้นำรุ่นใหม่แต่ละคน และอวยชัยให้พรให้ประสบความสำเร็จในชีวิตสืบไป นับเป็นพิธีที่งดงามศักดิ์สิทธิ์ และมีความหมายสำหรับผู้นำเยาวชนรุ่นใหม่ แอโก้ – แสนคำลือทุกคน

รูปที่ 4.25 ผู้นำรุ่นใหม่กล่าวปณิธานในใจ

รูปที่ 4.26 พิธีผูกข้อมือให้ผู้นำรุ่นใหม่

ข้อสังเกตจากคณะผู้วิจัย

- การใช้ Design thinking และวิธีคิดและเก็บข้อมูลอย่างเป็นระบบ น่าจะมีความเหมาะสมในการใช้ฝึกเพื่อแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ของชุมชนได้ดี ดังผลสัมฤทธิ์ที่ได้รับตอนทำเรื่องปัญหาสัตว์เลื้อย
- กลุ่มผู้นำรุ่นใหม่ได้แสดงให้เห็นว่ามีทักษะของการแก้ปัญหาเฉพาะหน้าหลายเรื่องในช่วงการทำกิจกรรมถอดบทเรียน รวมถึงการย้ายสถานที่ทำกิจกรรมอวยชัยให้พรจากบ้านบน มาเป็นศาลาพิธีกรรมของบ้านล่าง ทั้งนี้ด้วยเล็งเห็นถึงความปลอดภัยและสวัสดิภาพของผู้เข้าร่วมเป็นสำคัญ (เนื่องจากมีฝนตก ทำให้ถนนลื่น และอาจไม่ปลอดภัยพอสำหรับรถยนต์ที่จะวิ่งขึ้นบ้านบนในตอนกลางคืน) นับเป็นการตัดสินใจที่ดี ถูกต้อง และเหมาะสม ปัจจัยหนึ่งอาจเพราะท่าทีของการเรียนรู้ที่มีลักษณะเปิดกว้าง ให้อลองคิดเอง และไม่ตัดสินกัน
- ได้เห็นศักยภาพของทีมที่มีการวางแผนการทำงานมาก่อนข้างดีและมีการปรับเปลี่ยนตามสถานการณ์ให้เหมาะสม มีการออกแบบกิจกรรมให้เหมาะกับงานและความไม่แน่นอนต่าง ๆ ได้ เป็นบทพิสูจน์ว่าทั้งกลุ่มผู้นำรุ่นใหม่และชาวบ้านมีศักยภาพในการคิดริเริ่มและกล้าตัดสินใจในสิ่งที่เหมาะสม ทำงานร่วมกันได้ดี ไม่ขัดแย้งกัน อีกทั้งให้ความร่วมมือ ใส่ใจจดจ่อกับกระบวนการเรียนรู้ได้ดี
- กลุ่มผู้นำรุ่นใหม่มีศักยภาพที่จะเป็นผู้สนับสนุนและเป็นพี่เลี้ยงของพ่อหลวง และของหมู่บ้านได้ สามารถสานต่อการทำงานเพื่อชุมชนได้ต่อไป เห็นพัฒนาการที่ดีขึ้นที่อยู่ในตัวแต่ละคน

ท้ายที่สุด คณะผู้วิจัยมองว่ากลุ่มผู้นำการเปลี่ยนแปลงรุ่นใหม่มีภูมิคุ้มกันอยู่ในตัวไม่มากก็น้อย แต่ละคนมีจุดแข็ง มีศักยภาพที่จะพัฒนาชุมชนได้ สามารถถ่ายทอดส่งต่อให้คนอื่นได้ หลังจากนั้นไป จะเริ่มเข้าสู่บทเรียนชีวิตจริง เราคงไม่ถึงกับทิ้งเขาไปเลยเสียทีเดียว ยังคงคอยให้คำแนะนำ ปรึกษาประคองอยู่ห่าง ๆ และคอยเติมพลังให้ หวังว่าพวกเขาจะต่อสู้กับสิ่งแทรกแซงและเติบโตต่อไปได้

ในกระบวนการเรียนรู้และพัฒนาคนของชุมชนแอ่ง – แสนคำลือ มาถึงจุดนี้นับว่าน่าพอใจ กล่าวคือ เห็น การรวมกลุ่ม การมีส่วนร่วม และการแบ่งหน้าที่กัน ได้ดีและเป็นธรรมชาติ เกิดการประสานเข้ากับผู้นำทางการของชุมชนได้ กลุ่มมี ความกล้าตัดสินใจ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในการแก้ปัญหาเฉพาะหน้า แม้อาจจะวางแผนระยะยาวยังไม่เก่ง แต่มีความกล้าพูด กล้าบอกจุดยืนตัวเอง กล้าพูดต่อหน้าสาธารณะและผู้ใหญ่ได้มากขึ้น สามารถเสนอหนทางการแก้ปัญหา และแต่ละคนมีจุดพอดีและพอเพียงในตัวเอง กลุ่มมีวิธีคิดไปในทางเดียวกันที่เอาความสงบสุขในใจในวิถีชีวิตมาก่อน เน้นการถ้อยทีถ้อยอาศัย ไม่เอาชนะกันแบบเด็ดขาด เห็นการหันหน้าเข้าหาคุณธรรมในใจของแต่ละคน (อาจเป็นเพราะระหว่างทำโครงการ กลุ่มยังยึดโยงอยู่กับทีมอาจารย์ ทีมทำงานโครงการ) อนึ่ง การจูงมือให้ทำ ให้ปฏิบัติจริง (แล้วพาถอดบทเรียนทีหลัง) ยังเป็นวิธีการเรียนรู้ที่สำคัญและมีประสิทธิภาพโดยทั่วไป ผู้ชายมีความเชื่อมั่นและแสดงออกด้านการเรียนรู้ได้มากกว่า ขณะที่ผู้หญิงต้องแบบรับภาระของครอบครัวและรับมือกับปัญหาด้านอารมณ์และความสัมพันธ์ไวเยาะกว่าผู้ชาย (ส่งผลให้ดูไม่ค่อยเชื่อมั่น หรือรำเริงแจ่มใสเท่าผู้ชาย)

การทำโครงการต่าง ๆ นับว่ามีประโยชน์มาก ทำให้เกิดการเรียนรู้จริง ทำให้การใช้ชีวิตในชุมชนดูมีความหวังและเห็นเส้นทางสู่ความสำเร็จอยู่ข้างหน้า หากรักษาโมเมนตัมและบรรยากาศแบบนี้ต่อไปได้ ก็จะเป็นฐานสำคัญให้ชาวบ้านพัฒนาตัวเองได้ยิ่ง ๆ ขึ้นต่อไป โครงการที่น่าจะเป็นไปได้ในอนาคต ได้แก่ การจัดการขยะ การทำเกษตรอินทรีย์ และการดูแลสุขภาพทางจิตใจ เป็นต้น

4.3.2 การเปลี่ยนแปลงในกลุ่มผู้นำรุ่นใหม่

ในการลงพื้นที่ทำงานวิจัยครั้งสุดท้ายของโครงการ (วันที่ 30 ตุลาคม – 1 พฤศจิกายน 2563) กลุ่มพร้อมทั้งผู้นำรุ่นใหม่ทุกคนและชาวบ้านแอกโก – แสนคำลือบางส่วน ได้เดินทางไปยังกลุ่มเกษตรอินทรีย์สนามชัยเขต จังหวัดฉะเชิงเทรา กับ ชุมชนตะเคียนเตี้ยและอ่าวดวงตาล สัตหีบ จังหวัดชลบุรี โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาความเข้มแข็งของชุมชนต้นแบบด้านการเกษตร (เกษตรอินทรีย์) และการท่องเที่ยวเป็นการส่งท้าย สิ่งที่หลายคนประทับใจคือ รู้สึกชื่นชมชาวบ้านที่ขึ้นมาทำหน้าที่ต้อนรับให้ข้อมูลแก่นักท่องเที่ยวที่สามารถสื่อสารได้ดีและน่าสนใจ นอกจากนี้ยังชื่นชอบกิจกรรมทำอาหารที่ทั้งอร่อยและมีความสนุกสนาน และว่าสิ่งเหล่านี้สามารถนำไปประยุกต์ใช้กับหมู่บ้านแอกโก – แสนคำลือได้

นอกเหนือจากการเรียนรู้ชุมชนต้นแบบแล้ว กลุ่มยังได้ใช้เวลาร่วมกันเพื่อสนทนาและพูดคุยเกี่ยวกับประสบการณ์การเรียนรู้ทั้งหมดที่ได้ตกผลึกและการเปลี่ยนแปลงที่พบในตนเองของแต่ละคนเป็นสำคัญ

 ผู้วิจัยตั้งคำถามแล้วรับฟังเสียงสะท้อนจากแต่ละคนว่า ตลอดโครงการที่ผ่านมาแต่ละคนได้เรียนรู้ในประเด็นต่อไปนี้มากน้อยเพียงใด

1. ภูมิปัญญา ประเพณี วัฒนธรรมของชุมชน

ได้เห็นความสำคัญของวัฒนธรรม ประเพณี โดยผ่านทางกรเป็นไกด์นำเที่ยวในชุมชน เมื่อได้เข้ามาทำงานร่วมกัน ก็ได้เรียนรู้และเกิดความเข้าใจในวัฒนธรรมของชนเผ่ามูเซอ เช่น การตีกลอง การแสดงของชนเผ่า การเป่าแคน อยากให้คนในชุมชนได้เรียนรู้การเป่าแคนมากขึ้น

2. นิเวศ สิ่งแวดล้อมของชุมชน

เห็นว่าการจัดการสิ่งแวดล้อมในหมู่บ้านยังไม่เกิดความเปลี่ยนแปลงเท่าที่ควร เรายังไม่เห็นความสำคัญของต้นไม้ ได้ให้ความสำคัญกับธรรมชาติมากขึ้นขึ้น ปัจจุบันตนเองฝึกการแยกขยะก่อนทิ้งเสมอ ได้ตระหนักถึงการจัดการขยะจากกิจกรรมที่ได้เรียนรู้

3. สติ การดูแลจิตใจตนเอง

ปกติเป็นคนไม่ค่อยมีสติ เผลอบ่อยครั้ง เช่น เรื่องครอบครัวไม่สามารถระงับอารมณ์ของตนเองได้ เมื่อเริ่มรู้ตัวเองก็จะอยู่หนึ่ง ๆ เฉย ๆ ตั้งสติ โดยกิจกรรมที่ได้เรียนรู้มาก คือ กิจกรรมการทำสมาธิ ต้องฝึกฝนเพิ่มอีก ได้รับประโยชน์จากกิจกรรมการฝึกฟังผู้อื่น เปรียบเทียบครั้งแรกกับปัจจุบัน การควบคุมสติของตนเองดีขึ้น เมื่อรู้จักคิดปัญหาก็ลดลง ได้ใช้กับครอบครัวโดยฝึกให้ตัวเองนิ่ง ได้นั่งทบทวนตัวเอง สร้างความอดทนให้ตัวเอง

เมื่อก่อนแยกไม่เข้าใจว่าสมาธิ สติเป็นอย่างไร เมื่อได้รู้ตระหนักได้มากขึ้นว่าตัวเรากำลังทำอะไรอยู่ รู้ตัว รู้ผิดรู้ถูก

4. การรับฟัง การควบคุมอารมณ์

จะใส่ใจมองคนที่พูดอยู่เพื่อสร้างความเข้าใจและตั้งใจฟัง อยู่กับคนที่พูดตลอด เวลาพูดต้องมองตากันและฟัง พร้อมรับฟัง ได้เริ่มเรียนรู้ตอนที่ทำกิจกรรมว่าการฟังที่ดีเป็นอย่างไร ตัวเองถ้าเจอคนที่ไม่คุ้นเคยและคุยกันไม่เข้าใจ ก็ไม่สามารถรับสติได้ ทำให้อารมณ์หลุดบ่อยครั้ง ซึ่งปัจจุบันได้มีโอกาสสอนนอกพื้นที่ ได้เจอผู้คนมากมาย ทำให้ได้เรียนรู้การอยู่ร่วมกับคนอื่นมากขึ้น ได้พยายามเข้าหาบุคคลอื่นมากขึ้น

5. ความสามัคคี การลดความขัดแย้งในชุมชน

ได้รับประโยชน์จากการมีกติกา ทำให้ชุมชนเกิดความสามัคคีมากขึ้น หมู่บ้านพัฒนามากขึ้น มีความศักดิ์สิทธิ์ของกฎกติมากมากขึ้น ความขัดแย้งลดน้อยลง มีการพูดคุยกันภายในหมู่บ้านมากขึ้น ซึ่งในอนาคตคิดว่าอาจจะต้องมีกติกาเพิ่มมากขึ้น เช่น เรื่องค่าใช้จ่ายในการไถ่เกี้ยว ค่าใช้จ่ายที่ยังไม่เป็นธรรมต่อเจ้าของสวน และกฎกติกาที่ยังไม่ครอบคลุมเรื่องสัตว์เลี้ยง ประทับใจที่ความสำเร็จส่วนหนึ่งเกิดขึ้นจากการที่ผู้นำของชุมชนเข้มแข็งในการทำงานแต่ละเรื่อง เช่น สัญชาติ สัตว์เลี้ยง ทำให้ตระหนักได้ว่า ทุกคนสามารถช่วยเหลือซึ่งกันและกันได้ เรื่องความสามัคคีในหมู่บ้าน เมื่อก่อนชาวบ้านไม่ค่อยมาประชุม แต่ปัจจุบันชาวบ้านเห็นความสำคัญ ว่างใจ สามัคคีกันมากขึ้น การที่ได้เรียนรู้จากกิจกรรมโครงการสัตว์เลี้ยง สัญชาติ ทำให้ชาวบ้านให้เห็นถึงความสำคัญ จึงเกิดความร่วมมือกัน

6. การทำงานร่วมกันของกลุ่มผู้นำรุ่นใหม่

กลุ่มเรารุ่นที่ 1 และรุ่นที่ 2 ตอนประชุม ตอนทำงาน ยังมีการร่วมมือกันน้อย ซึ่งอาจเพราะว่าบางคนจะติดปัญหาเรื่องครอบครัวหรือติดธุระ มีแต่คนเดิมๆ ที่มาประชุม ส่วนใหญ่ยังไม่เข้าร่วมประชุม มาไม่ครบถ้วน ตั้งแต่ที่เริ่มทำงานเรื่องท่องเที่ยว มีการพูดคุยกันดีขึ้น ส่วนคนที่เขาไม่มาเขาอาจจะคิดว่าไม่มีประโยชน์ หรือให้เหตุผลว่าเพราะไม่ได้แจ้งล่วงหน้า เป็นการตัดกำลังใจคนทำงานเหมือนกัน อาจลองใช้วิธีแบ่งกลุ่มผู้นำรุ่นใหม่ไปตามความถนัดต่าง ๆ และประชุมภายในกันเองก่อน แล้วค่อยไปถ่ายทอดให้ชาวบ้านให้เกิดความชัดเจน

7. การนำสิ่งที่ได้เรียนรู้ไปต่อยอด

อยากต่อยอดเรื่องการจัดการขยะ การท่องเที่ยวชุมชน เรื่องเกษตรอินทรีย์ เพราะใกล้ตัวอยากต่อยอดเรื่องสติ และเรื่องการเป็นผู้ฟังที่ดี ของดี ๆ ในชุมชน ควรทำต่อให้เห็นผล

ต่อมา ผู้วิจัยได้ตั้งคำถามเพื่อชวนผู้นำรุ่นใหม่บางคนพูดคุยเชิงลึก โดยมีจุดประสงค์เพื่อสืบค้น การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นอันเป็นผลมาจากการเข้าร่วมกระบวนการเรียนรู้ของโครงการ ประเด็นคำถามที่ใช้ได้แก่ ความประทับใจและประโยชน์ที่ได้รับจากกิจกรรมในโครงการ การ เท่าทันตนเอง การมีสติ สัมพันธภาพกับคนรอบข้าง และมุมมองในการทำงานเพื่อชุมชน อื่นๆ ผู้วิจัยคัดเลือกผู้นำรุ่นใหม่เฉพาะบางคน จากทั้งรุ่นแรกและรุ่นที่สอง ที่มีความใส่ใจเกาะติด กับกระบวนการเรียนรู้มาตั้งแต่ต้น และมีแนวโน้มที่จะแสดงออกถึงพัฒนาการบางอย่างที่ น่าสนใจเป็นหลัก

ลอส่า

กิจกรรมการเรียนรู้ที่ประทับใจมากที่สุด คืออะไร

สิ่งที่ประทับใจมากที่สุดอันดับแรกคือ การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในหมู่บ้าน พอเรียนรู้ตัวเอง รู้จักตัวเอง ก็เอาสิ่งที่เราได้ไปพัฒนาหมู่บ้าน สุดท้ายหมู่บ้านเราก็ตีขึ้นทุกอย่างจนถึงทุกวันนี้ ที่ชอบ ที่สุดคือการแก้ปัญหาสัตว์เลี้ยง ซึ่งเคยเป็นปัญหาลำดับต้น ๆ ของหมู่บ้านที่กระทบต่อรายได้ เศรษฐกิจ สังคมและสิ่งแวดล้อม ในที่สุดก็ดีขึ้นเรื่อย ๆ ทุกวันนี้ก็แก้ได้แล้ว ในเรื่องนี้ส่วนตัวได้เป็นกรรมการ เข้าร่วมประชุมเพื่อแก้ไข ร่วมปรึกษาหารือกันจนสำเร็จ

รองลงมาคือ การได้รู้จักตัวเอง รู้จักผู้ใหญ่ผู้น้อย ความอ่อนน้อมถ่อมตน ตอนที่เข้าร่วม เรียนรู้ในโครงการ ได้ฝึกสติ สมาธิ

ประโยชน์ที่เราได้แก่ตัวเองที่ชัดเจน คืออะไร

เรื่องสติ เมื่ยมเป็นคนอารมณ์ร้อน แต่ตัวเองไม่ใช่คนอารมณ์ร้อน ได้รู้จักนิสัย ได้รู้จักอารมณ์ รู้เขารู้เรา เราเลยสามารถอยู่กับเขาได้ เราได้เข้าใจนิสัยของเขา เข้าใจเขา เราก็รู้สึกสบายใจ ปัญหาที่ไม่เกิด ได้เห็นแบบนี้หลังจากแต่งงานมาได้ประมาณสองปี มันคิดได้เอง เพราะเป็นคนใจเย็น อยู่แล้ว

ตัวเราวันนี้แตกต่างจากตัวเราเมื่อปีก่อนอย่างไร

ตัวเราวันนี้ไม่ค่อยเล่นโทรศัพท์มือถือแล้ว หันมาทำงานมากกว่า เพราะรู้สึกไม่อยากตาม กระแสของโลกภายนอก อยากอยู่สงบ ๆ ที่เปลี่ยนมาเป็นแบบนี้เพราะเห็นว่าตัวเรามีภาระมากขึ้น พอ แม็กก็เริ่มทำงานไม่ได้ เหลือผมคนเดียว เมียก็มีลูกน้อย เลยไม่อยากยุ่งกับโลกภายนอกมากเท่าไร แม้ว่าบางวันเรารู้สึกเหนื่อย ไม่ได้โทรหาเพื่อน ไม่ได้ระบายอารมณ์ แต่ไม่เครียด เราไปไร่ไปสวน แทน อาจอึดอัดบ้างที่ไม่ได้ระบายสิ่งที่อยากจะพูด

สิ่งที่ได้จากโครงการมันดีต่อชีวิตของเราอย่างไร

มันได้ทั้งกับส่วนรวมและกับตัวเอง ปีก่อน ๆ ทำอะไรทำสวนได้ไม่มาก เพราะต้องมัวล้อมรั้วกัน สัตว์ แต่ตอนนี้ผมคนเดียวสามารถทำได้แม้จะไม่ต้องล้อมรั้ว ไม่ต้องคอยเฝ้าดูแลก็ตาม สบายขึ้น ผลผลิตก็ได้มากขึ้นกว่าที่ผ่านมาหลายเท่า

เรื่องสติและการควบคุมอารมณ์ในตนเอง เป็นอย่างไร

ที่ผ่านมาแม้มีคนที่ว่าเรา แต่เราไม่เคยตอบโต้กลับ เพราะเราเป็นคนใจเย็น แต่ก่อนแม้จะมีอารมณ์ร้อนแต่ไม่แสดงออก เราคิดได้ว่าความแค้นเป็นความทุกข์ การให้อภัยเป็นความสุข

ระยะหลัง ความสัมพันธ์กับคนในครอบครัวเปลี่ยนไปอย่างไร

แต่ก่อนเมื่อยามมีปัญหา ก็จะหนีกลับบ้านแม่เขา แต่ภายหลังตั้งแต่ที่เขาเข้าร่วมโครงการและมีลูกน้อยมานี้ ไม่เคยหนีกลับบ้านอีกเลย เขาคงคิดได้เอง ได้รู้จักตัวเอง ตัวผมก็ดีใจ เราทะเลาะกันน้อยลง

ได้ใช้ทักษะการฟังกับคนรอบตัวอยู่บ้างไหม

ได้ใช้อยู่ เวลามีคนพูดเราจะมองหน้าและฟังเขา จับประเด็นให้ได้ วิธีฟังแบบนี้ใช้ตอนผู้ใหญ่ประชุม หรือชาวบ้านถกเถียงกัน เราก็ฟัง ช่วยจับประเด็น ดูว่าสาเหตุอะไรที่เขาเถียงกัน ได้ทำบ่อย ผลที่ได้ก็ช่วยให้เราเข้าใจว่ามันเกิดจากอะไร ทำที่แบบนี้ได้เริ่มใช้มาตั้งแต่ได้เรียนกับทีมอาจารย์ และตั้งแต่ที่เราเข้าร่วมประชุมกับผู้ใหญ่บ้าน หลายปีมานี้มีโครงการเข้าก็ได้ประชุมอยู่บ่อย ๆ กับที่บ้าน ก็ฟังอยู่ ฟังอย่างตั้งใจ หาเหตุผลของเขา ไม่ยากเพราะฝึกมาตั้งแต่เรียนรู้กับโครงการ เวิร์กอยู่ เวลาฟังเราก็มองตาเขา ทำให้เข้าใจกัน แต่ก่อนเวลาเขาพูดเราไม่ได้ตั้งใจฟัง หันไปมองโน่นมองนี่ ก็ไม่เข้าใจกัน หรือจำที่เขาพูดไม่ได้

หลังจากเรียนรู้กับโครงการ วิธีการทำงานร่วมกับคนในหมู่บ้านเปลี่ยนไปไหม

สิ่งที่เปลี่ยนมากที่สุดคือการประชุมงานกับผู้ใหญ่บ้าน ประชุมประจำเดือนที่ประชาคมหมู่บ้าน แต่ก่อนเวลาพอหลวงเรียกประชุมมีคนมาไม่เกินสิบคน แต่ตอนนี้มีการประสานงานผ่านผู้นำรุ่นใหม่ ชาวบ้านก็เห็นผลงานที่ผ่านมาชัดเจน เห็นสิ่งดี ๆ ที่เกิดกับชุมชน ชาวบ้านเลยเข้าใจ เชื่อมมันเพราะเห็นว่าปัญหาถูกแก้ไขได้ ก็เลยเข้ามาร่วมมือร่วมประชุม ส่วนตัวเวลาผู้ใหญ่เรียกประชุมรู้สึกไม่อยากขาด อยากไปร่วมทุกครั้ง เมื่อก่อนก็รู้สึกเหมือนชาวบ้านคือไม่ได้ให้ความสำคัญ ไม่ไปบ้างก็ได้ แต่ตอนนี้เราใส่ใจ อยากรู้ว่าประชุมเรื่องอะไร ชาวบ้านจะได้อะไรบ้าง ผลดีคือเราจะรู้เรื่องที่เขาประชุมกัน จะได้นำไปปรับใช้ เอาไปพัฒนา

สิ่งที่ได้จากโครงการ เช่น เรื่องการรวมแก้ปัญหาสัตว์เลี้ยง จะนำไปต่อยอดเพื่อเป็นประโยชน์ต่อไปได้อย่างไร

มันเป็นประสบการณ์ครั้งหนึ่งที่เราทำสำเร็จ จากแต่ก่อนที่พยายามมาหลายครั้งแต่ไม่เคยสำเร็จ เรื่องนี้เป็นเรื่องมีสำคัญที่จะนำไปใช้ต่อ ใช้แก้ปัญหาเรื่องอื่น ๆ ต่อ เรานึกถึงเหตุการณ์ครั้งนั้นที่เราทำสำเร็จ สิ่งสำคัญที่สุดที่นำมาสู่ความสำเร็จคือ การมีส่วนร่วม เป็นอันดับหนึ่งเลย รองลงมาคือ การใส่ใจให้ทั้งสองฝ่ายหันหน้าเข้าหากันเพื่อแก้ปัญหา มันจะแก้ได้ ถ้าเรานึกถึงเหตุการณ์นี้ไว้

ประวัติ

กิจกรรมการเรียนรู้ที่ประทับใจมากที่สุด คืออะไร

เรื่องแรกที่ประทับใจคือ การฝึกให้เราเป็นคนรู้จักตัวเอง มีสติ มีปัญญา จากแต่ก่อนตอนที่ยังไม่รู้จักอาจารย์ ผมมีปัญหาบ่อย สติก็ไม่ค่อยมี แต่พอได้รู้จักที่มอาจารย์ ผมได้เรียนรู้และฝึกให้รู้จักตัวเองก่อน จากนั้นผมมีสติก็คิดในเชิงบวกได้ ปัญหาก็ไม่ค่อยเกิด ได้รู้จักตัวเอง รู้จักเพื่อนฝูง รู้จักเพื่อนบ้านและสังคม ตอนนี้มีอะไรก็พูดคุยกันได้ อยู่ร่วมกับสังคมได้

ได้เรียนรู้เรื่องนี้ตอนไหน

ตอนที่ได้เรียนกับอาจารย์ใหม่ ๆ จิตตปัญญาคืออะไร สติคืออะไร ผมไม่รู้เลย พอเรียนรู้ไปหลาย ๆ ครั้ง ได้คิดดูก็เห็นว่าสติคือการรู้จักตัวเอง ได้คิดดูว่าสติเป็นแบบนี้ ปัญญาเป็นแบบนี้ ก็เลยเกิดความเข้าใจ แต่ก่อนเป็นคนอารมณ์ร้อน แต่หลังจากนั้นก็ไม่เป็นแล้ว เพราะมีสติ รู้จักตัวเอง ตอนที่อารมณ์ร้อน พอนึกถึงอาจารย์ นึกถึงว่าอาจารย์เคยสอนเรา เราก็อยู่ได้เพราะเขาสอนให้เราเป็นคนอย่างนี้ อารมณ์นี้ถ้ามาแบบนี้เราควรทำอย่างไร เตี้ยวันนี้รับได้ แม้อีกฝ่ายแรงมาเราก็โอเค ไม่โต้ตอบ นำไปช่วยสังคมได้

เรื่องนี้ตอนแรก ๆ ที่เรียนกับอาจารย์ก็ยังไม่เปลี่ยน อาจจะไม่เปลี่ยนตอนปีสองปีหลังจากนั้น เพราะเริ่มคิดได้ ตอนใหม่ ๆ ยังคิดไม่ได้ จิตตปัญญาคืออะไร ปัญญาเป็นแบบนี้ สติก็ยังไม่รู้เลย อยู่ไป ๆ ได้ลองค่อย ๆ คิด สติก็คือรู้จักตัวเอง รู้จักคิด ปัญญาเป็นแบบนี้ ก็เลยคิดได้ขึ้นมา ผมคิดเรื่องนี้มาตลอด มารู้ทีหลังตอนมีปัญหาเลยเห็นว่า เราต้องมีสติ ต้องรู้จักตัวเอง ต้องควบคุมอารมณ์ได้ อะไรแบบนี้ ปัญญาก็คือการคิดได้แก้ปัญหาได้ เหมือนเราสำนึกได้ว่าสิ่งที่อาจารย์เคยสอนเรา

เราเคยมีปัญหากับแฟนบ่อย ๆ ทะเลาะกับแฟน วันนั้นผมได้ไปนอนคิดว่า ทำไมถึงต้องทะเลาะ วิเคราะห์ดูว่าตัวเราจะต้องมีสติ มันก็ขึ้นมาได้แบบนี้ จำได้ว่าสติคือสิ่งที่อาจารย์เคยสอนเรา เคยพาเราไปดูงาน มันนึกถึงอาจารย์ หลังจากนั้นเลยคิดได้ จากนั้นมา แม้จะเจอปัญหาเราก็คุม

ได้ พฤติกรรมก็เปลี่ยนไปหมดเลย จากที่เคยก้าวร้าวกับเพื่อนบ้าน เคยชกต่อยกับวัยรุ่นหลายครั้ง พอคิดได้ก็เลยเลิกทำแบบนั้น เพราะเราไปทำเขาเขาก็เจ็บ เขาทำเราเราก็เจ็บ มันไม่ดีต่อทั้งสองฝ่าย คือเรานึกถึงอาจารย์ ศรัทธาในอาจารย์ เพราะอาจารย์มาสอนผมบ่อย พอเปลี่ยนนิสัยได้เราก็นึกถึง คิดได้ เปลี่ยนตัวเอง เดียวนี้พอถูกตำเราก็นึกถึงได้ อาจารย์เคยบอกผมว่าให้ฟังให้จบเวลาที่มีคนพูด ผมเคยฝึกมาแล้วนี่ถึงขั้นนี้ได้

อย่างอื่นที่ประทับใจมีอีกไหม

มีครับ คือเอาสิ่งที่เรารู้มาไปช่วยคนอื่น มีจิตอาสา ช่วยพัฒนาหมู่บ้าน แต่ก่อนไม่เคยรู้ว่า มีแบบนี้ แต่ตอนนี้ได้รู้ว่าจิตอาสาที่เป็นงานอีกอย่างหนึ่งที่เราทำให้แก่ส่วนรวมให้อยู่ร่วมกันได้ ที่ชอบทำมากที่สุดคือตอนที่หน่วยงานราชการเข้ามาแล้วเราได้ไปให้การต้อนรับ ช่วยพูดคุย ช่วยให้ข้อมูล แนะนำเขา สมัยก่อนเวลาพ่อหลวงเรียกมาเราก็ไม่ยอมไป แต่เมื่อนึกได้ว่าเราเคยฝึกเคยเรียนมา เกิดจิตสำนึกว่าเราต้องเสียสละ แม้ตัวเราจะไม่ได้รู้เกี่ยวกับเรื่องนั้นทั้งหมดก็ตาม

ระยะหลัง ความสัมพันธ์ระหว่างคนในครอบครัวเปลี่ยนไปอย่างไร

ปีสองปีมานี้ รู้จักรักครอบครัว แต่ก่อนตัวเองอยากไปไหนก็ไป เพื่อนชวนก็ไป แต่เดี๋ยวนี้พอแฟนไม่ให้เราไป เราก็ดูที่เหตุผลว่ามีความจำเป็นยังไง จากแต่ก่อนไม่เคยฟังแฟนเลย ที่เปลี่ยนได้ เพราะว่าตัวเรารู้จักคิด เป็นผู้ใหญ่แล้ว มีลูกหลายคนแล้ว และก็เรียนรู้อาจารย์มาแล้ว คิดได้ว่าเราไม่ควรทำตัวแบบนั้น เราไม่ใช่เด็กแล้ว คิดว่าเราไม่ควรไปไหนก็ไปโดยไม่มีเหตุผล คนเรายู่ด้วยกันก็ต้องฟังเหตุผลของแฟนด้วย ที่แฟนไม่ให้ไปเพราะเขาคงรักเรา ไม่อยากให้ไปยุ่งเกี่ยวกับเรื่องไม่ดี ที่มีผลกระทบกับครอบครัว ก็เลยเข้าใจเขา ปีสองปีนี่ไม่ค่อยทะเลาะกันแล้ว ผมอยากให้แฟนมางานอบรมแบบนี้นะ เขาจะได้รู้ว่างานที่เราเราไม่ได้มาเที่ยว เรามาเพราะเรามาฟัง มาเรียนรู้ เอาประสบการณ์ไปใช้ชีวิต ผมพูดตรง ๆ นะว่าลำพังผมทำคนเดียวถ้าไม่มีแฟนช่วยคงไม่ประสบความสำเร็จ ถ้าไม่ติดที่ลูก ถ้าผมไปไหนก็อยากให้แฟนไปด้วย จะได้เรียนรู้ไปด้วยกัน ถ้าแฟนได้รู้ด้วย รู้สองคนก็จะได้ช่วยกัน ผลักดันครอบครัวให้ไปด้วยกัน

ได้ใช้ทักษะการฟังกับครอบครัวอยู่บ้างไหม

เมื่อวานก็ได้พูดกับแฟน เขาบอกว่าไม่อยากมา เขาง่วงนอน ก็บอกเขาไปว่าใจเย็น ๆ นะ เราไปที่นี้ก็เพื่อมาเก็บเกี่ยวประสบการณ์ เราต้องเรียนรู้ให้มากเพราะเรามาไกลมาก แม้จะเหนื่อยเราก็ต้องอดทน คิดดูว่าเรามาไกลขนาดนี้ต้องเสียค่ารถเท่าไร? เงินหมื่นก็ยังไม่พอ เราต้องคิดนะ เราใช้ทักษะการฟังตอนที่เขาพูดเรื่องนี้เมื่อวาน บอกเขาให้ใจเย็น ๆ พอฟังเขาแล้วอธิบายเหตุผลให้ เขาก็โอเค

หลังจากเรียนรู้กับโครงการ วิธีการทำงานร่วมกับคนในหมู่บ้านเปลี่ยนไปไหม

เปลี่ยนไป ตัวเองเหมือนเป็นผู้นำของป๊อกสาม ตอนนี้นั้นไหนมีงานพัฒนาผมสามารถไปเรียกคนป๊อกสามได้หมดเลย ผมเป็นผู้นำรุ่นใหม่รุ่นหนึ่ง ชาวบ้านก็ฟังผม จากนั้นถ้าผู้ใหญ่ใช้งานอะไรผมก็ไปให้หมด ยกเว้นแต่ถ้าผมไม่อยู่ งานทุกอย่างที่แอกโกต้องมีผมเข้าร่วมได้ตลอด ถ้าผมอยู่ ผลที่ได้คือชาวบ้านรู้จักผมมากขึ้น จากแต่ก่อนพวกเขาอาจจะไม่ค่อยไว้วางใจผม ตอนนีเขาวางใจให้เป็นผู้นำของป๊อก เวลาประชุมคนที่ไปมากที่สุดคือคนป๊อกสาม เพราะผมต้องเป็นคนไปเรียก แล้วชาวบ้านก็รับฟัง ฟังผู้ใหญ่ ดีนะ คนฟังกันเยอะ พัฒนาได้มากกว่าป๊อกอื่น ๆ ได้ประโยชน์ ผมเคยนับดู เวลา มีงานพัฒนาหมู่บ้าน คนป๊อกสามจะเยอะที่สุด การันตีได้เลย

ที่บอกว่าได้เรื่องสติมากที่สุด คิดว่าจะใช้สิ่งนี้เพื่อให้เป็นประโยชน์ต่อไปในอนาคตอย่างไร

เรื่องนี้จะใช้ติดตัวผมตลอดไป เพราะเป็นความรู้ของผม อยู่ในใจของผม เพราะเราเรียนมาแล้ว ต้องให้อยู่ในใจเสมอ รู้จักตัวเองด้วย รู้จักคนรอบตัวด้วย เรื่องนี้จะเป็นประโยชน์ต่อชุมชนด้วยการนำไปบอกต่อ ถ่ายทอดต่อจากตัวเราที่ได้ประโยชน์มาแล้ว แม้เขาจะรับได้นิดหนึ่งก็ยังดี อยากส่งต่อไป เขาก็จะเริ่มคิดได้ ต่อยอดไป ตัวเราเองไปเรียนมา ฟังอาจารย์พูดหลาย ๆ ครั้งว่าจิต จิตตะคืออะไร เป็นอย่างไร ๆ เลยคิดได้ ดังนั้นถ้าส่งต่อเรื่องนี้ให้มากขึ้น ๆ คนในหมู่บ้านก็จะดีขึ้น จิตใจก็ดีขึ้น ควบคุมอารมณ์ได้เวลาเจอปัญหา นึกได้ว่าสติคืออะไร ทำให้อยู่ได้ ผมเองก็นึกถึงสิ่งที่อาจารย์สอนตลอด ทุกวันนี้ชาวบ้านก็เข้ามามีส่วนร่วมเยอะเวลาประชุมงาน เรื่องสติจึงน่าจะเป็นไปได้แต่ต้องใช้เวลา เราพูดเรื่องนี้กับชาวบ้านตอนที่เขาถกเถียงกัน ให้เขาใจเย็น ๆ กัน เคยเล่าเคยบอกเขาอยู่ เวลาฝ่ายหนึ่งพูดอีกฝ่ายหนึ่งต้องฟัง เคยพูดตลอด ได้ผลอยู่

ใจ

กิจกรรมที่ประทับใจมากที่สุดคืออะไรบ้าง

สิ่งที่มีประโยชน์มากที่สุดคือเรื่องสัตว์เลี้ยง คือกฎกติกาที่เราร่วมกันตั้งขึ้นมาโดยกลุ่มผู้นำรุ่นใหม่ พอเราช่วยกันตั้งขึ้นมาก็พบว่ามันใช้ได้ดี ใช้ได้ผลด้วย ทำให้ชาวบ้านที่ทำการเกษตร มีความสุข คุยกันคุยกับกลุ่มชาวบ้านได้ตามเขาเกี่ยวกับกฎเกณฑ์กติกาต่าง ๆ ที่ตั้งขึ้น เขาบอกว่า ดีมากเลย เพราะตอนนี้ไม่มีวัวควายมาเดินในหมู่บ้านอีกแล้ว คนที่ทำไร่ทำสวนก็ไม่ต้องล้อมรั้ว ไม่เสียเวลา รู้สึกดีใจ

สิ่งสำคัญที่ทำให้งานนี้ประสบความสำเร็จคืออะไร

ความสำคัญอยู่ที่ทีมผู้นำรุ่นใหม่และชาวบ้าน เพราะว่าที่ผ่านมามีปัญหาที่เราพยายามแก้ไขมาตั้งนานแล้ว ตั้งแต่สมัยพ่อหลวงเบ็ยะเกือบ 20 ปีมาแล้วยังไม่ได้ ต่อมา สมัยพ่อหลวงป่าตา เอาเรื่องนี้เข้าวาระประชุมอยู่หลายหนก็ยังทำไม่ได้สักที ชาวบ้านโดยเฉพาะกลุ่ม ที่ทำอะไรทำสวนมีเรื่องกันบ่อยกับคนที่มิ้วควาย トラบไคที่มิ้วควายยังอยู่ในหมู่บ้านปัญหามันก็จะ ไม่จบไม่สิ้น ดังนั้น เขาบอกว่าถ้ามีกฎแบบนี้เขาก็พร้อมสนับสนุน ชาวบ้านที่ทำสวนบอกว่า เขาไม่ยากล้มมรั้วอีกแล้ว ค่าใช้จ่ายก็เยอะ ตรงนี้ทำให้เขาเชื่อว่า ต้องช่วยกันเอามิ้วควาย ออกจากหมู่บ้าน ทั้งช่วยประหยัดค่าใช้จ่าย ทั้งทำให้มีเวลาทำมาหากินได้มากขึ้น

กลุ่มผู้นำรุ่นใหม่ได้ทำอะไรบ้าง จึงทำให้สิ่งนี้สำเร็จลงได้

มีอยู่หลายครั้งที่กลุ่มเราได้ประชุมกัน เราได้นำเสนอความเห็น สิ่งที่ได้เรียนรู้ และนำตัวอย่างจากที่เราได้เคยไปเห็นที่บ้านผามอนมานำเสนอตอนประชุมหมู่บ้าน ตอนแรก มีชาวบ้านบางคนที่มีสัตว์เลี้ยงเขาไม่เห็นด้วยที่จะกันมิ้วควายออกจากหมู่บ้าน ต่อมาเมื่ออยู่ครั้งหนึ่ง ที่เราได้พาคณะอาจารย์เข้าร่วมประชุมด้วย จากนั้นมาชาวบ้านก็เริ่มเห็นด้วย เขาคงมองว่า อาจารย์ไม่ใช่คนในหมู่บ้านยังมาให้ความสำคัญกับหมู่บ้านเราขนาดนี้ ชาวบ้านที่มีความรู้เขาก็เริ่ม พูดต่อ ๆ กันไป ก็เลยเกิดความคิดว่าเราต้องมาร่วมกันตั้งกฎกติกาใหม่ คิดว่าถ้าวันนั้นอาจารย์ ไม่ได้เข้าประชุมด้วย การแก้ปัญหานี้ก็คงจะยาก เพราะว่าที่ผ่านมา แม้แต่กำนันหรือทางอำเภอได้ มาให้ความเห็น มาร่วมประชุม ก็เคยทำกันมาแล้ว

เพราะเหตุใด ชาวบ้านจึงฟังคณะอาจารย์มากกว่าจะฟังกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน หรือชาวบ้านด้วยกันเอง

เพราะชาวบ้านเห็นว่า คณะอาจารย์เคยแก้ปัญหาเรื่องสัญชาติมาก่อนและทำได้จริง ทำได้สำเร็จด้วย ชาวบ้านคงมองว่าอาจารย์พูดจริง ทำจริง และทำได้สำเร็จ จึงมองว่าตรงนี้คือสิ่งสำคัญที่ทำให้การแก้ปัญหานั้นสำเร็จได้

แล้วในส่วนของกลุ่มผู้นำรุ่นใหม่เอง ได้ทำอะไรที่สำคัญที่ทำให้ปัญหาสัตว์เลี้ยงคลี่คลายมาได้

ทีมเราเป็นผู้วางแผน ตั้งกฎเกณฑ์กันเอง เสนอกฎเกณฑ์และแผนเหล่านี้ว่าจะทำอะไร ทำอันไหนก่อนหลัง ตอนแรกที่เราวางแผน ชาวบ้านยังไม่ได้เข้าร่วมด้วย พอเสนอเข้าไปในที่ประชุมหมู่บ้าน ชาวบ้านส่วนใหญ่เห็นด้วยกับกฎเกณฑ์ แต่ก็มีส่วนน้อยที่ไม่เห็นด้วย แต่มาถึงตอนนี้ชาวบ้านเขามีความสุข ไม่ว่าเขาจะไปไหน ไปเที่ยวที่อื่น ๆ เขาไม่ต้องเป็นห่วงอีกแล้วว่ามิ้วควายจะเข้าไร่ของเขา แต่ก่อนหน้านั้น แม้ล้มมรั้วแค่ไหนก็ยังรู้สึกกังวล ไปเที่ยวที่ไหนก็ไม่เกินวันสองวันก็ต้องรีบกลับมา ทุกวันนี้จะไปไหนก็ได้ ไม่ต้องมีคนเฝ้า ไม่ต้องเครียดกับเรื่องสัตว์เลี้ยงอีกแล้ว

ประทับใจกับเรื่องไหนอีก

อีกเรื่องที่ประทับใจคือเรื่องการท่องเที่ยวชุมชน แม้ช่วงแรกตอนที่ตัวเองยังไม่ได้เป็นทีมผู้นำ ผมก็เคยเสนอเรื่องโดยผักกูดว่าที่นั่นดีมาก วิวสวย สัญญาณโทรศัพท์ก็มี ตั้งแต่นั้น ก็เสนอเรื่องท่องเที่ยวนี้มาตลอดในที่ประชุม แม้จะไม่ใช้ที่โดยผักกูดก็ตาม หมู่บ้านเรามีลำน้ำ หน้าฝนน้ำเยอะสามารถล่องแก่งล่องแพ ทำให้เป็นที่ท่องเที่ยวได้ แม้ตัวเองจะพูดอยู่คนเดียว นำเสนอไปกี่ครั้งก็ไม่มีประโยชน์ ไม่มีใครเห็นด้วย สุดท้าย ที่ได้เริ่มทำก็เพราะคณะอาจารย์อีกเหมือนกัน ถ้าไม่มีคณะอาจารย์มาขับเคลื่อน โครงการนี้ก็จะไม่เกิดขึ้น

ในกระบวนการขับเคลื่อนเรื่องท่องเที่ยวชุมชน ประทับใจส่วนไหนมากที่สุด

ครั้งแรกที่ได้พาคณะอาจารย์ไปเที่ยวโดยผักกูดประทับใจที่สุด ตอนแรกไม่คิดว่าจะเกิดขึ้น ได้ส่วนตัวได้เสนอไปหลายครั้งจนสุดท้ายสามารถเป็นจริงขึ้นมาได้ เลยประทับใจว่าเมื่อมันเกิดขึ้น แล้ว ในอนาคตพวกเราก็จะต้องร่วมกันเดินทางต่อไป เวลาที่ได้เจอจะอยู่กับประวิทย์ (เราสามคนเจอกันบ่อย) ผมจะคุยกับพวกเขาว่า แม้คนอื่นอาจจะถอย แต่เราสามคนจะไม่ท้อแท้ แม้ใครจะไม่ทำ เหลือตัวเองคนเดียวตัวเองก็จะทำอยู่ จะให้กำลังใจกับทีมและกับตัวเอง เราสามคนเห็นคล้าย ๆ กัน เราเชื่อว่าถ้าโครงการนี้สำเร็จมันจะเป็นความยั่งยืนของชุมชน เราไม่ต้องเหนื่อยเท่าการทำไร่ทำสวน โครงการนี้เราแค่พูด นำเสนอประเพณีของชนเผ่าของเรา ได้เผยแพร่วิถีชีวิตต่าง ๆ เราก็มีรายได้แล้ว พออยู่ได้แล้ว พอที่จะมาช่วยลดค่าใช้จ่ายในบ้านได้

เพราะอะไร สามคนนี่ถึงมารวมตัวกันได้

เราสามคนใช้เครื่องมือสื่อสารถึงกัน มีเรื่องอะไรเราจะคุยกัน เจอกันที่ไรเราก็จะนั่งคุยกัน คุยกันมากกว่ากับคนอื่น ๆ น่าจะเป็นเพราะความเชื่อมั่นศรัทธาซึ่งกันและกัน เข้าใจและยอมรับ ในสิ่งที่แต่ละคนพูด เวลาที่มีเรื่องมาปรึกษากัน เราก็มักจะตอบไปในทางที่คิดไว้ตรงกัน และอีกอย่างอาจเป็นเพราะเป็นผู้ชายด้วยกัน เลยคุยกันสะดวกหน่อย เรามักจะคุยกัน เรื่องการพัฒนา การเตรียมสถานที่ และสิ่งอำนวยความสะดวกต่าง ๆ สำหรับการท่องเที่ยวในชุมชน

ส่วนตัวได้ประโยชน์อะไรบ้างจากการเรียนรู้เหล่านี้

ได้ประโยชน์มหาศาลโดยเฉพาะเรื่องสัตว์เลี้ยง ชาวบ้านได้ประโยชน์ ส่วนตัวก็ได้ประโยชน์ ในฐานะคนทำสวน ไม่ต้องเสียเวลาล้อมรั้ว ไม่ต้องเสียค่าใช้จ่ายต่าง ๆ เหมือนเมื่อก่อน เอาที่ที่ต้องล้อมรั้วไปปลูกพืชผักได้อีกหลายอย่าง ปลูกผลผลิตได้เพิ่มขึ้น รายได้ก็เพิ่มขึ้น

อีกเรื่องหนึ่งคือเรื่องการท่องเที่ยว ส่วนตัวได้ประโยชน์จากเรื่องนี้เพราะแม่บ้านของผมทำ ปักผ้า ทอผ้า พอมีเรื่องท่องเที่ยวก็ได้ประโยชน์ ทำให้มีรายได้เสริม อีกทั้งได้เรื่องสุขภาพร่างกาย เพราะไม่ต้องมีการใช้สารเคมี ไร่ยาฆ่าหญ้าเหมือนตอนที่ทำการเกษตร รวมถึงมีความสุขเพราะได้ ทำตามความฝันของตนเอง ตนเองอยากทำการท่องเที่ยวชุมชน

จากนี้ไป จะนำสิ่งที่ได้เรียนรู้ไปขับเคลื่อนอะไรต่อ

อยากขับเคลื่อนเรื่องท่องเที่ยวชุมชนต่อ ให้ชาวบ้านทุกคนได้ประโยชน์ มีรายได้กระจายไปทุก ปีก ทุกครัวเรือน คนไหนที่มีฝีมือด้านจักสาน คนไหนที่มีฝีมือด้านทอผ้า เย็บกระเป๋า ก็ให้มาเข้าร่วม ในอนาคตถ้าเปิดเรื่องนี้ได้ ทุกคนจะมีรายได้เสริม ส่วนตัวอยากช่วยด้านการสื่อสาร การแนะนำชี้แจง เพราะเราเป็นคนพูดเสียงดังชัดเจน ชาวบ้านก็จะเข้าใจได้ง่าย จะใช้ทักษะประสบการณ์ตอนที่ได้ฝึกทำ ในโครงการมาทำประโยชน์ ต่อไป คิดว่าน่าจะทำได้จริงและสำเร็จแม้อาจจะไม่เต็มร้อย ได้ติดต่อพี่จำ โปไว้แล้วเป็นเครือข่าย ที่จะทำเรื่องท่องเที่ยวร่วมกันต่อไป

สิ่งที่ยังขาดอยู่คืออะไร

ขาดความรู้ด้านโซเซียลมีเดียและด้านการประสานงาน ทุกวันนี้อาจมีบางคนที่ไม่รู้ ว่า ตัวผม เองยังคิดเรื่องท่องเที่ยวนี้อยู่ตลอด ไปไร่กลับมาก็มานั่งคิดนั่งวางแผนเรื่องนี้ คิดว่าถ้าจะให้ มี นักท่องเที่ยวมาหมู่บ้านเราบ่อย ๆ จะต้องไปประสานกับใครดี ต้องติดต่อกับหน่วยงานอื่น ๆ ใดบ้าง ที่ ผ่านมาก็มีการคุยกับเพ็ญเคฟ (ร้าน Pencave ในอำเภอบางมะผ้า) อยู่

นอกจากนี้ ก็คิดอยากปรับปรุงสถานที่ เส้นทางเดินป่าขึ้นดอยผักกูด รวมถึงเตรียมน้ำใช้ เพื่อให้นักท่องเที่ยวสามารถเดินทางไปได้ตั้งแต่แม่ป๋ได้สะดวก

ตั้งแต่เรียนรู้มา เห็นการเปลี่ยนแปลงในตนเองอย่างไร

ทุกวันนี้รู้สึก ว่า ตัวเองเท่าทันอารมณ์และมีสติ เวลาคุยไกลเกลี่ยก็สามารถทำได้จนชาวบ้าน เห็นความสามารถตรงนี้ ที่ผ่านมามีชาวบ้านทะเลาะกันก็ถูกขอให้ไปช่วยไกลเกลี่ย ทำให้คนที่ ชัดแย้ง กันตกลงกันได้ด้วยดี เขาบอกว่า ถ้าไม่มีผมไปช่วยเรื่องคงจะไม่จบ เราก็ไม่ได้คิดอะไร ทำไปด้วยจิต อาสาแต่ก็รู้สึกภูมิใจตรงนี้ ดีใจ ได้เรียนรู้และได้ใช้ประโยชน์จริง

แฟนผมเป็นคนใจร้อน ชอบพูดอะไรตามที่ยากจะพูด แต่ตัวเองก็จะฟัง ฟังอย่างเดียว พอสัก พักก็จะถามเขาว่า “เราเรียนกับอาจารย์มาก็ปีแล้ว จะพูดจาอะไรขอให้คิดก่อน ไม่ใช่พูดแล้วค่อยมาคิด” ผมจะสอนแฟนผม สอนการใช้ชีวิตในครอบครัว ควบคุมอารมณ์ตัวเอง ได้แม้จะไม่ร้อยเปอร์เซ็นต์ เอาสิ่งเหล่านี้มาใช้กับชีวิตประจำวัน คอยบอกคนอื่นว่าเราต้องมีสติ ทุกครั้งที่ใจร้อนก็จะนึกขึ้นมาทันที ว่า อาจารย์เคยสอนเราแบบนี้ ๆ พอนึกถึงอาจารย์คนแรก ก็จะมีสติ ใจก็สงบลง อันนี้เอามาใช้ได้ใน ชีวิตจริง และใช้ได้ดีด้วย มีประโยชน์ต่อครอบครัวด้วย ขณะที่เมื่อก่อนตัวเองเป็นคนใจร้อน ได้ยิน อะไรที่ไม่ถูกต้องก็จะตอบโต้ทันที ไม่ฟัง แต่เดี๋ยวนี้ ถึงแม้จะขัดแย้งแค่ไหนถ้าเราไม่เริ่มก่อน ปัญหา ก็ไม่เกิด ผมจะคิดแบบนี้

มาเปลี่ยนได้แบบนี้ตั้งแต่เมื่อไร

ก็ไม่กี่เดือนนี้ เมื่อก่อนตอนที่เรียนกับอาจารย์ ตอนนั้นยังควบคุมอารมณ์ได้ไม่ค่อยดีเท่าไร แต่ พอจากนั้นมา ค่อย ๆ คิด ค่อย ๆ ทำ ใจก็เย็นลง ตอนนี้อะไรมาพูดไม่ดีเราก็เก็บไว้ในใจ ไม่ตอบโต้

เขา ครั้งแรกที่ควบคุมอารมณ์ได้ พอกลับมาถึงบ้านก็คิดได้ว่าถ้าเราทำแบบนี้ได้ทุกวันก็ดี ครอบครัวเราก็จะมีความสุข มีความรักต่อกัน ไม่ต้องมาทะเลาะเถียงกัน พอคิดได้แบบนี้มันทำให้จิตใจตัวเองมีความสุข

มีวันหนึ่ง ลูก (ตี) มาบอกเราว่า ทำไมผมกลับมาบ้านที่ไรต้องเห็นพ่อแม่เถียงกัน ทะเลาะกันทุกวัน ไม่อยากกลับมาแล้ว อยู่ที่โรงเรียนดีกว่า! ก็เลยคิดได้ว่า ถ้าตัวเราไม่เปลี่ยนแปลง การใช้ชีวิตถ้าเรายังมัวแต่ใช้อารมณ์แบบนี้ ลูกเราอาจจะเสียคนได้ เขาอาจจะทำตัวเหลวไหล พอคิดแบบนี้ตั้งแต่นั้นมาเลยเห็นว่าลูกได้มาเตือนสติเรา ตัวเองเลยเลิกทำแบบนี้ ลูกเราก็เริ่มโตแล้ว เราก็ต้องฟังลูกบ้าง

ถ้าผมไม่ได้เรียนรู้เรื่องนี้กับอาจารย์ การฟังลูกคงไม่เกิดขึ้นแน่ ส่วนตัวเป็นคนไม่มีการศึกษาไม่เคยเรียนรู้เรื่องการใช้ชีวิต การมีสติมาก่อน ถ้าไม่ผ่านเรื่องนี้มา สิ่งแบบนี้คงเกิดขึ้นจริงไม่ได้แน่ เราจะเอาแต่ทำตามความคิดเก่า ๆ ไม่ได้ เราต้องเปิดใจ เปิดรับสิ่งใหม่ ๆ อาจารย์ก็อยู่ในวงสังคมที่กว้างอยู่แล้ว อะไรที่ไม่ดีอาจารย์คงไม่เอามาสอนผมแน่ ถ้าไม่ดีหรือใช้ไม่ได้ อาจารย์คงไม่สอนเรา **ตอนที่เปลี่ยนวิธีคิดจากแบบเก่ามาสู่แบบใหม่ ตอนนั้นรู้สึกอย่างไร**

รู้สึกดีใจ มีความสุข โลงเลย แม้เมื่อก่อนเราเคยคิดว่าเราทำถูกทำดี แต่พอทำไปแล้วทำไมใจเราไม่สงบ ภาพความทรงจำเหล่านั้นยังคงค้างอยู่ในใจตลอด พอได้เอาสิ่งใหม่ที่อาจารย์สอนมาทำดูใจก็มีความสุข จิตก็โล่ง ... ตอนแรกก็ไม่ถึงขนาดว่าทำได้ทันที ก็ค่อย ๆ เอามาปรับใช้ทีละนิด พอทำไปใจก็มีความสุข เวลามีปัญหาเราก็ไม่เครียดกับสถานการณ์

ตัวเองไม่มีคำถามกับสิ่งที่อาจารย์สอนเลย มีแต่ความเชื่อว่า ถ้ามันไม่ดีจริง อาจารย์คงไม่เสียเวลามาสอนเรา

ตั้งแต่เรียนรู้เรื่องด้านในมา มีความอึดอัดสับสนบ้างไหม

ก็มีบ้าง เช่นบางครั้งเราเสนออะไรไปคนก็ไม่สนใจ เสนอไปแล้วดูมีความขัดแย้ง หรือเขาจะมองว่าเราเป็นตัวตลกหรือเปล่า รู้สึกอึดอัดกับตัวเอง ลังเลว่าคราวหน้าเราควรจะเสนออีกดีไหม มันอึดอัดใจ ทำให้บางครั้งเลยเงียบ ไม่เสนออะไรเลย ที่มาอาจเป็นเพราะเราเชื่อว่าความคิดของเราถูกคนอื่นน่าจะฟังเรานะ แต่พอคนไม่ฟังเราเลยอึดอัด

เวลาที่เจ้าหน้าที่ของรัฐมาที่หมู่บ้าน ในฐานะตัวแทนชาวบ้าน ผมเห็นปัญหาตรงไหน ก็พูดออกไปเลยก็มี แต่ก็ยังกังวลว่าเขาจะฟังเราไหม ชาวบ้านคนอื่นส่วนใหญ่ไม่กล้าพูด แต่ตัวผมแม้จะขัดบ้างไม่ขัดบ้าง ถูกบ้างไม่ถูกบ้าง ก็จะเสนอไปก่อน พูดออกไปก่อน

มีอะไรจะแนะนำไหม

ไม่มี แต่อยากให้อาจารย์เป็นฝ่ายแนะนำมากกว่า ที่ผ่านมามีสิ่งที่เรียนก็ได้ใช้ในชีวิตจริง ดีใจและต้องขอบคุณมาก

บทที่ 5

สรุป และอภิปรายผล

โครงการวิจัยเรื่อง “การวิจัยเชิงปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วมเพื่อพัฒนาความเข้มแข็งของชุมชนแออัด – แสนคำลือ ด้วยกระบวนการเรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลงแนวคิดตปัญญาศึกษา” ที่นำเสนอในรายงานฉบับนี้ ครอบคลุมระยะเวลาดำเนินการกว่า 5 ปี มีวัตถุประสงค์ 2 ข้อ ได้แก่

1. เพื่อศึกษากระบวนการเรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลงแนวคิดตปัญญาศึกษาที่มีความเหมาะสมต่อการพัฒนาความเข้มแข็งของชุมชนแออัด – แสนคำลือ ทั้งนี้โดยใช้การทำโครงการหรือกิจกรรมเพื่อประโยชน์สาธารณะเป็นฐานในการทำงาน
2. เพื่อศึกษาการเปลี่ยนแปลงทั้งมิติภายในและมิติภายนอก ที่เกิดขึ้นในตัวผู้เข้าร่วมที่ได้ผ่านกระบวนการเรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลงแนวคิดตปัญญาศึกษาของโครงการ กล่าวคือ การเปลี่ยนแปลงมิติภายใน (ศักยภาพภายใน) ระดับบุคคล การเปลี่ยนแปลงอันเกิดจากความรู้และทักษะที่ได้รับ (ศักยภาพภายนอก) และการนำประสบการณ์ที่ได้เรียนรู้ไปปรับใช้ในวิถีชีวิตเพื่อสร้างการเปลี่ยนแปลง

ขั้นตอนการวิจัย ประกอบด้วย 3 ระยะหลัก ดังนี้

- **ระยะเตรียมการวิจัย** ผู้วิจัยและทีมได้ลงพื้นที่สัมผัสชุมชน เรียนรู้สถานการณ์ทั่วไป ความคาดหวังและประเด็นปัญหาที่ชาวบ้านกำลังเผชิญ ได้ทดลองขับเคลื่อนโครงการสัญชาติเพื่อช่วยเหลือให้ชาวบ้านมีสถานะบุคคลตามกฎหมาย ได้พูดคุยทำความเข้าใจเรื่องราวชีวิตเชิงลึกและบริบทแวดล้อมของกลุ่มผู้นำรุ่นใหม่แต่ละคน และได้คัดเลือก กำหนดตัวผู้เข้าร่วมการวิจัยนี้จำนวน 14 คน
- **ระยะปฏิบัติการ** ผู้วิจัยและทีมได้ดำเนินโครงการวิจัยโดยอาศัยแนวคิดของการวิจัยเชิงปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วม (Participatory action research) เริ่มจากได้ออกแบบวางแผนกระบวนการเรียนรู้และการทำโครงการเพื่อนำไปสู่การแก้ปัญหาที่สอดคล้องกับความต้องการของชุมชน ได้ลงมือปฏิบัติการตามขั้นตอนที่ได้ออกแบบ แล้วตามด้วยการสะท้อนใคร่ครวญและประเมินผลที่ได้เพื่อนำกลับไปปรับปรุงการปฏิบัติงาน ระหว่างนั้นได้มีการจัดกระบวนการ

อบรมเรียนรู้ทักษะต่าง ๆ ที่จำเป็นต่อการขับเคลื่อนงานตามแนวทางการเรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลงแบบจิตตปัญญาศึกษาให้แก่ผู้ปฏิบัติงาน

อนึ่ง ปฏิบัติการหลักของโครงการในระยะนี้ ก็คือ การร่วมกันขับเคลื่อนโครงการเรื่อง สัตว์เลี้ยงและเรื่องการท่องเที่ยวชุมชน ซึ่งเป็นปฏิบัติการที่อาศัยแนวคิดของการเรียนรู้แบบใช้โครงการเป็นฐาน (Project-based learning)

- **ระยะสรุปผลการวิจัย** ผู้วิจัยและทีมร่วมกับผู้เข้าร่วมการวิจัยและชาวบ้าน ได้ช่วยกันถอดบทเรียนภาพรวมของการทำโครงการ เพื่อวิเคราะห์คุณลักษณะของกระบวนการเรียนรู้และการทำงานที่นำพามาสู่ความสำเร็จ รวมถึงได้สัมภาษณ์พูดคุยกับผู้เข้าร่วมบางคนเพื่อสืบค้นประสบการณ์การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น ทั้งในด้านมิติภายในและศักยภาพภายนอกที่ได้เรียนรู้จากโครงการ

5.1 แนวทางการขับเคลื่อนโครงการวิจัย

รายละเอียดของขั้นตอนการวิจัยที่ได้กล่าวไว้ข้างต้นสะท้อนว่า ผู้วิจัยอาศัยแนวคิดของการวิจัยเชิงปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วม โดยมีแนวทางการทำงานที่เอื้ออำนวยให้ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียทุกฝ่าย ซึ่งได้แก่ กลุ่มผู้นำรุ่นใหม่ของชุมชน ชาวบ้านที่เกี่ยวข้อง รวมถึงทีมผู้วิจัย ได้เข้ามามีส่วนร่วมในทุก ๆ ขั้นตอนเท่าที่จะเป็นไปได้ ตั้งแต่การออกแบบวางแผน การลงมือปฏิบัติ การสะท้อนใคร่ครวญผล รวมถึงการสรุปและถอดบทเรียนโครงการ ทั้งหมดนี้สอดคล้องกับปรัชญาการทำงานวิจัยแบบใหม่ที่ริเริ่มขึ้นโดยนักสังคมวิทยาชาวโคลอมเบีย ออร์ลันโด เฟลส์ บอร์ดดา ซึ่งเป็นคนแรกที่น่า การทำงานวิจัยแบบมีส่วนร่วมมาผสานเข้ากับ การวิจัยเชิงปฏิบัติการ เพื่อให้เป็นการทำงานวิจัยที่ทั้งแก้ปัญหาให้สังคม และสร้างศักยภาพให้เกิดขึ้นในคนทำงานไปในเวลาเดียวกัน กล่าวอีกนัยหนึ่ง เป็นการทำงานวิจัยที่เน้นให้เกิดการเรียนรู้เพื่อเพิ่มอำนาจให้แก่คนในบริบท เปลี่ยนผู้ที่เคยด้อยโอกาสในสังคมให้มีโอกาสมีเสียงและมีพลัง ในการขับเคลื่อนงานที่จะสร้างความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นได้ด้วยตนเอง

การทำงานวิจัยในลักษณะนี้ จะมีได้เน้นไปที่การควบคุมให้ได้ผลลัพธ์ตามที่ต้องการ (ของนักวิจัย) หากแต่มุ่งเน้นการเปิดมุมมองอันหลากหลายของทุกคนที่เกี่ยวข้อง ด้วยความเชื่อพื้นฐานที่ว่า การมองโลกของแต่ละคนที่อยู่ภายใต้โครงสร้างสังคมที่แต่ละคนดำรงชีวิตอยู่ มีความหมายและส่งผลต่อการกระทำที่แตกต่างกันไป ดังนั้น วิธีคิด การลงมือทำ และการได้รับผลของแต่ละคนจึงมีคุณค่าความหมายเฉพาะตัวที่ไม่อาจละเลยได้ เพราะนั่นสะท้อนโลกแห่งความเป็นจริงที่แต่ละคนรับรู้อยู่

การวิจัยตามแนวทางนี้จึงให้ความสำคัญกับตัวตนของแต่ละคน ยอมรับการมีอยู่ของความรู้สึกนึกคิด อารมณ์ และความต้องการของแต่ละคนที่ไม่เหมือนกัน กระบวนการเรียนรู้ที่จะเป็นประโยชน์คือ กระบวนการเรียนรู้ที่เข้าไปทำงานกับมุมมองภายในและวิถีคิดที่แต่ละคนให้ความหมาย อันนำมาซึ่งการ ตัดสินใจลงมือกระทำ ทั้งนี้ ด้วยการชวนตั้งคำถาม ชวนใคร่ครวญกลับมาที่ความรู้สึกนึกคิดและที่มา ของสิ่งเหล่านั้นภายในใจ รวมถึงการสะท้อนแลกเปลี่ยนมุมมองของกันและกัน อภิปราย และพินิจ พิจารณาในทุก ๆ ขั้นตอนของกระบวนการ

อนึ่ง การเปิดรับต่อการมีส่วนร่วมและการยอมรับความรู้สึกความต้องการของกันและกันนั้น เห็นได้ชัด ตั้งแต่ตอนเลือกประเด็นปัญหาที่กลุ่มจะนำมาใช้เป็นโครงการสำหรับแก้ปัญหาในชุมชนทั้งสองโครงการ (โครงการสัตว์เลี้ยงและโครงการการท่องเที่ยวชุมชน) ทั้งสองโครงการ รวมไปถึงโครงการทดลอง (เรื่องสัญชาติ) ล้วนเกิดมาจากความคิดริเริ่มของกลุ่มผู้นำรุ่นใหม่และชาวบ้านเอง ที่เห็นประโยชน์และ ความจำเป็นในการทำ โดยผู้วิจัยและทีมมิได้แทรกแซงการตัดสินใจเหล่านั้นเลย ในความเป็นจริง ทีม ผู้วิจัยได้แอบคาดหวังว่าพวกเขาจะเลือกการทำงานที่เกี่ยวข้องกับสาธารณสุขและสุขภาพของชาวบ้าน เป็นหลักเสียด้วยซ้ำ กระนั้น ก็ได้ตัดทอนการตัดสินใจของทุกคนและได้ให้การสนับสนุนจนโครงการ ทั้งหมดบรรลุผลสัมฤทธิ์ได้ด้วยดี การเปิดรับต่ออัตวิสัยของแต่ละคน ยังรวมถึงการทำงานกับสภาวะ ภายใต้อันที่บังเกิดขึ้นเป็นระยะ ๆ ผ่านการตั้งคำถามชวนแลกเปลี่ยน ชวนใคร่ครวญร่วมกัน หลังการทำ กิจกรรมต่าง ๆ เสร็จสิ้นลงในแทบทุกกิจกรรม ซึ่งสิ่งเหล่านี้ล้วนสะท้อนถึงความเป็นจริงที่แต่ละคนเห็น และส่งผลไปถึงความหมายของผลงานทุกผลงานที่เกิดขึ้น

เมื่อวิเคราะห์ลึกลงไปยังขั้นตอนย่อย ๆ ที่เป็นองค์ประกอบในการทำงานของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบ มีส่วนร่วม ทั้ง 6 องค์ประกอบเหล่านั้น (วรรณดี สุทธิรินากร, 2560) ก็พบว่า แนวทางของการทำงาน ในโครงการนี้มีความสอดคล้องอย่างเด่นชัดในหลาย ๆ องค์ประกอบ ดังนี้

- **การรู้จักตนเองและกลุ่ม (Knowing self)** สิ่งนี้บังเกิดขึ้นค่อนข้างชัดเจนด้วยระยะเวลาที่ ผู้วิจัยและทีมได้รู้จักกันและกัน รวมถึงตั้งแต่ที่เริ่มได้เข้ามาทำงานในพื้นที่นี้ รวมเป็นเวลา ยาวนานกว่า 8 ปี (บางคนนานกว่า 10 ปี) ส่งผลให้มีโอกาสที่จะพูดคุย ปฏิสัมพันธ์ และร่วม ทำกิจกรรมต่าง ๆ มากมายจนรู้สึกสนิทใจต่อกัน รู้จักวิถีชีวิตและยอมรับภูมิหลังความเป็นมา ของแต่ละคน สามารถเข้าหากันได้ในแต่ละบ้านเสมือนเป็นเพื่อนหรือญาติพี่น้องที่ไว้วางใจ
- **ความสัมพันธ์ ความใกล้ชิด (Seeking connections)** ต่อเนื่องจากองค์ประกอบข้างต้น ผู้วิจัยและทีมได้เกาะติดการทำงานกับพื้นที่นี้มายาวนาน จนเกิดเป็นความไว้วางใจต่อกัน เรา เห็นปลายทางของการพัฒนาหมู่บ้านนี้ร่วมกัน นั่นคือความรัก ความสามัคคี และความสุขของ

คนในชุมชน ที่สำคัญ เราได้พัฒนาความผูกพันที่มากกว่าการทำงานโครงการ กล่าวคือ มีหลายครั้งที่ทีมผู้วิจัยได้มีส่วนเข้าไปรับรู้ปัญหาส่วนตัว ปัญหาในครอบครัวของผู้เข้าร่วมบางคน ความพยายามที่จะช่วยคลี่คลายปัญหาเหล่านั้นได้กลายมาเป็นส่วนหนึ่งของการทำงาน และแยกไม่ออกจากผลสัมฤทธิ์ของงานโดยรวม

- **การหยั่งสู่บริบทจริง (Grounding in context)** ทุก ๆ โครงการและกระบวนการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นในโครงการ ล้วนแต่เชื่อมโยงกับวิถีชีวิตจริงของผู้เข้าร่วมและชาวบ้าน เนื้อหาของการทำงานวิจัยได้เอาความต้องการและสถานการณ์จริงของชุมชนเป็นตัวตั้งเสมอ อีกทั้งการออกแบบกระบวนการเรียนรู้ก็ล้วนเป็นไปเพื่อตอบโจทย์การใช้ชีวิตของคนในชุมชน ตัวอย่างเช่น โครงการแก้ไขปัญหาสัตว์เลี้ยงในชุมชน เป็นการทำงานกับประเด็นที่ดำรงอยู่ในชุมชนนี้มายาวนาน และทุกคน ไม่เว้นแม้แต่คนที่ไม่ได้เป็นผู้เข้าร่วมของโครงการโดยตรง ก็ทราบดีว่าทำไมเราถึงจำเป็นต้องทำเรื่องนี้ให้สำเร็จ
- **ปฏิบัติการ (Praxis)** สิ่งนี้เป็นแกนหลักของการทำงานโครงการนี้ที่ว่าได้ ด้วยการออกแบบแล้วลงมือปฏิบัติจริง ทบทวนผล แล้วย้อนกลับไปปรับปรุงการทำงานเพื่อลงมือปฏิบัติในครั้งต่อไป การได้ทำจริงและใคร่ครวญผลร่วมกันซ้ำ ๆ คือสิ่งที่เกิดขึ้นอยู่ตลอดตั้งแต่ต้นจนจบโครงการ ทุกฝ่ายต่างมีส่วนร่วมในขั้นตอนเหล่านี้ ดังจะเห็นได้จากการล้อมวงหารือ ตั้งคำถามกัน ระดมความคิด ทดลองทำ และถอดบทเรียนร่วมกัน ซึ่งกระทำทั้งกับกลุ่มผู้เข้าร่วม ชาวบ้าน และทีมกระบวนการของโครงการ
- **การเกิดสำนึก (Experiencing conscientisation)** เครื่องมือหลักในกระบวนการเรียนรู้ของโครงการ อันได้แก่ การตั้งคำถาม การสะท้อนใคร่ครวญ และการชวนกันขบคิดอภิปราย คือปัจจัยหลักที่นำมาสู่ประสบการณ์นี้ในแต่ละคน หลายคนบอกว่าได้ฉุกละหุกคิดเป็นมากขึ้น ถึงสติและเห็นตัวเองใจเย็นลง รับฟังเป็นมากขึ้น ซึ่งสะท้อนถึงการปรับมุมมองกลับเข้ามาสู่ภายในตนเองได้มากขึ้น นอกจากนี้ กระบวนการแก้ไขปัญหาสัตว์เลี้ยงยังได้บ่มเพาะความเชื่อมั่นให้เกิดขึ้นในหมู่ผู้เข้าร่วมว่า เขาสามารถร่วมกันทำให้สิ่งที่ไม่เคยคิดมาก่อนว่าจะมีวันเป็นไปได้ ให้สำเร็จและเป็นไปได้ ซึ่งสะท้อนว่ากลุ่มเริ่มขยับมุมมองจากการมองแต่เฉพาะตัวเองมาสู่การเห็นและเข้าอกเข้าใจจนเป็นส่วนหนึ่งของกันและกันได้มากขึ้น อย่างไรก็ตาม ประเด็นนี้จำเป็นที่จะต้องสานต่อให้เกิดการตระหนักรู้ในสิ่งที่ลึกซึ้งและยังประโยชน์ได้ยิ่ง ๆ ขึ้นกว่านี้ ที่ผ่านมามีจัดว่าเป็นเพียงแค่ขั้นเริ่มต้น สิ่งที่ทำหายคือการต้องก้าวออกจากกรอบแบบวิธีคิดเดิม ๆ ที่แต่ละคนมักยึดอยู่กับความต้องการส่วนตัวหรือการบริหารจัดการเชิงอำนาจ มาสู่การเห็นแก่คุณค่าร่วม ประโยชน์ส่วนรวม และการมีกฎกติกาเชิงระบบให้มากขึ้น

- **การตื่นขึ้น (Awakening)** สิ่งนี้คือผลที่สืบเนื่องจากองค์ประกอบอันก่อนหน้า เป็นผลที่เกิดจากการทำงานร่วมกันของกลุ่มคนที่มีประสบการณ์สำนึก ในโครงการวิจัยนี้อาจจะยังเห็นสิ่งนี้ได้ไม่ค่อยเด่นชัดนัก แต่พอจะกล่าวได้ว่า ในระดับบุคคล เกิดการตระหนักเห็นว่าตนเองสามารถควบคุมอารมณ์และรักษาความสัมพันธ์ให้ได้ ส่วนในระดับกลุ่มหรือชุมชน เกิดการตระหนักเห็นศักยภาพในตน เชื่อมโยงว่ากลุ่มสามารถร่วมกันแก้ปัญหาของชุมชนได้ด้วยตัวเอง อีกทั้งได้เห็นผลลัพธ์จากการร่วมไม้ร่วมมือทำงานจนสำเร็จ ไม่ว่าจะเป็นการมีกฎกติกาส่วนตัวเลี้ยงหรือโปรแกรมการท่องเที่ยวชุมชน เป็นต้น

เมื่อถอยห่างออกมาดูทิศทางของการทำงานโครงการเพื่อนำไปสู่การสร้างการเปลี่ยนแปลงให้เกิดขึ้นนั้น จะเห็นได้ว่า โครงการน้อมนำแนวคิดการพัฒนาแบบ **การอยู่ดีมีสุข (Well-being)** ที่มองว่าการพัฒนาต้องตั้งต้นจากการตั้งถามกลับสู่ภายในว่า “อะไรคือสิ่งที่ดีที่พึงปรารถนาของมนุษย์” เป็นเบื้องต้น ดังนั้น ความอยู่ดีมีสุขจึงเกี่ยวโยงกับการใช้ชีวิตในหลากหลายมิติทั้งที่เป็นเรื่องภายนอก (เช่น รายได้ อาชีพ สังคม สิ่งแวดล้อม) และเรื่องภายใน (เช่น สุขภาพจิต ความพึงพอใจ ความมั่นคงของจิตใจ) อีกนัยหนึ่ง โครงการนี้เป็นการเข้าไปศึกษาและเรียนรู้กับชุมชนด้วยแนวทาง **วัฒนธรรมชุมชน** ซึ่งมองว่าวัฒนธรรมหรือระบบคุณค่าภายในชุมชนคือชุมพลังที่แท้จริงของการพัฒนา จึงจำเป็นต้องเน้นทำงานกับต้นทุนต่าง ๆ ที่มีภายในชุมชน ก่อนที่จะเปิดรับสู่กระแสการพัฒนาจากภายนอก ดังตัวอย่างในโครงการท่องเที่ยวชุมชน ที่เราจะเน้นการดูแลรักษาความเข้มแข็งของวิถีวัฒนธรรมของชนเผ่าที่ดำรงชีวิตอยู่กับป่าเป็นต้นตอ ส่วนประโยชน์ที่จะได้รับเข้ามาจากธุรกิจการท่องเที่ยวคือเรื่องรอง หรืออีกตัวอย่างหนึ่งคือ การอาศัยความรู้สึกเชื่อมโยงผูกพันกับสถาบันพระมหากษัตริย์ที่ชุมชนมีอยู่เป็นเครื่องร้อยรัดและเสริมสร้างความรักความสามัคคีให้กับคนในชุมชนเอง ก่อนที่จะมองว่าสิ่งนี้เป็นจุดขายให้กับคนจากภายนอก ซึ่งแนวทางเช่นนี้สอดคล้องกับสิ่งที่ ธีระภักตรา เอกผาชัยสวัสดิ์ (2554) อธิบายเกี่ยวกับวัฒนธรรมชุมชนว่า

“วัฒนธรรมชุมชนจึงถือเอาความอยู่ดีมีสุขของคนเป็นเป้าหมายปลายทาง หาใช่ความเจริญทางวัตถุไม่ ดังนั้น การเรียนรู้และพัฒนาที่ยั่งยืนจึงควรสร้างเหตุปัจจัยอันเหมาะสมที่จะทำให้ระบบคุณค่าเหล่านี้ยังคงดำรงอยู่ เป็นที่รับรู้เข้าใจ และสร้างสรรค์เคลื่อนไหว เพื่อให้เป็นตัวร้อยรัดให้ทั้งชุมชนยังอยู่ได้ มีความเข้มแข็ง และพึ่งตัวเองได้ ท่ามกลางการเปลี่ยนแปลง และเมื่อเรารักษาวัฒนธรรมชุมชนไว้ได้ ก็เท่ากับเรารักษาชุมชนไว้ได้ด้วยนั่นเอง”

นอกจากนี้ หากมองในมุมมองของการพัฒนาชุมชนที่เน้นทิศทางจากภายในสู่ภายนอก หรือ **แนวทางการเสริมพลังชุมชน** (อุทัย ปริญญาสุทธิพันธ์, 2561) นั้น ก็พบว่า การทำงานในโครงการมีองค์ประกอบหลายอย่างที่ส่งเสริมการเสริมพลังชุมชน ได้แก่

- การเน้นให้ผู้เข้าร่วมสามารถคิด วิเคราะห์ และตัดสินใจได้ด้วยตัวเอง ตัวอย่างเช่น ในการริเริ่มโครงการต่าง ๆ การเก็บข้อมูลในสนามตอนแก้ปัญหาสัตว์เลี้ยง การออกแบบกิจกรรมเดินป่า เป็นต้น
- การอาศัยต้นทุนและศักยภาพของชุมชนเป็นตัวขับเคลื่อนงาน ดังในโครงการการท่องเที่ยวชุมชน
- การมีอำนาจหน้าที่ที่ส่งเสริมการตัดสินใจและขับเคลื่อนงาน ดังเช่นโครงการวิจัยจะเน้นให้กลุ่มผู้นำรุ่นใหม่หมั่นประชุมหารือกันและกันเพื่อร่วมตัดสินใจกันเองโดยที่คณะกรรมการจะมีได้แทรกแซง อีกทั้งยังได้รับความไว้วางใจจากผู้นำชุมชนให้เข้าไปช่วยเหลืองานและแสดงความคิดเห็นและบทบาทในที่ประชุมได้ เป็นต้น
- การเน้นให้เกิดการมีส่วนร่วมในทุกขั้นตอนการทำงาน โดยโครงการใช้การมีส่วนร่วมเป็นวิธีการหลักในการทำงานกับผู้เข้าร่วมมาโดยตลอด ดังปรากฏในทุกระดับทั้ง 7 ระดับ ตามแนวคิดการมีส่วนร่วมของประชาชนที่นำเสนอโดย จุฬารัตน์ ชมพันธ์ุ (2556) ดังนี้
 1. ระดับการให้ข้อมูล ผ่านการพูดคุยชี้แจงโดยตรง
 2. ระดับการรับฟังความคิดเห็น ผ่านการรับฟังเสียงสะท้อนและความต้องการ
 3. ระดับการปรึกษาหารือ ผ่านการระดมสมอง ล้อมวงสนทนากันโดยตรง
 4. ระดับการสร้างความร่วมมือ ผ่านการออกแบบวางแผนกิจกรรม
 5. ระดับการร่วมดำเนินการ ผ่านการลงมือปฏิบัติการ ช่วยกันขับเคลื่อนงาน
 6. ระดับการร่วมติดตามตรวจสอบ ผ่านการถอดบทเรียน ให้เสียงสะท้อน ประเมินผล
 7. ระดับการควบคุมโดยตรง ผ่านการริเริ่มวางแผนที่ตรงกับความต้องการแล้วดำเนินการ อย่างไรก็ตาม ระดับนี้ยังจำเป็นต้องอาศัยการสนับสนุนและผลักดันจากทีมกระบวนการหรือทีมผู้วิจัยเป็นหลักอยู่

อนึ่ง โครงการหลักที่ใช้เป็นฐานขับเคลื่อนการเรียนรู้ ได้แก่ โครงการการแก้ไขปัญหาสัตว์เลี้ยงในชุมชน และโครงการการท่องเที่ยวชุมชน (รวมถึงโครงการทดลองเรื่องสัญชาติด้วย) ยังมีลักษณะที่สอดคล้องตรงกับองค์ประกอบหลักของการเรียนรู้แบบ PBL ด้วย กล่าวคือ

- การตั้งโจทย์ที่ท้าทาย เช่น เรื่องสัตว์เลี้ยงเคยเป็นปัญหาที่แก้ไม่ตกของหมู่บ้านมาก่อน

- การเรียนรู้ที่สืบเนื่อง ทุกโครงการงานอาศัยระยะเวลาต่อเนื่องนานนับปีกว่าจะบรรลุผลสำเร็จ
- ความจริงแท้ ทุกโครงการงานสัมพันธ์กับวิถีชีวิตโดยตรงของผู้เข้าร่วมและชาวบ้าน
- การส่งเสียงและเลือกได้ ในการทำงาน ทุกขั้นตอนเปิดโอกาสให้ผู้เข้าร่วมแสดงความคิดเห็น ความต้องการ ตัดสินใจและกำหนดรายละเอียดได้เสมอ โดยกระบวนการคอยสนับสนุนและชี้แนะ
- การสะท้อนใคร่ครวญ การแลกเปลี่ยนความรู้สึกร่วมและประสบการณ์ คือสิ่งสำคัญที่ขาดไม่ได้
- การวิพากษ์ทบทวน ทุกความคิดเห็นและเสียงสะท้อนจะถูกพิจารณาเพื่อนำกลับไปปรับปรุงกระบวนการทำงานอยู่เสมอ
- การนำสู่สาธารณะ ผลลัพธ์ของแต่ละโครงการถูกนำเสนอในที่ประชุมหมู่บ้าน ในวงกว้างระดับชุมชน หรือไม่ก็เปิดให้คนภายนอกได้เข้ามาสัมผัสรับรู้ (เช่น กิจกรรมท่องเที่ยว)

ขณะที่กระบวนการของโครงการ นอกเหนือจะเอื้ออำนวยให้การทำงานไปต่อได้อย่างราบรื่นแล้ว ยังมีส่วนร่วมในการวางแผนทำงาน ประดับประดาให้งานอยู่ในทิศทางที่เหมาะสม สร้างพลังการเรียนรู้ ช่วยประเมินผลลัพธ์ รวมถึงชี้แนะให้กำลังใจ ซึ่งก็สอดคล้องกับหลักการการเป็นผู้สอนแบบ PBL

จะเห็นได้ว่า โครงการวิจัยนี้ทั้งปรัชญาแนวคิดและรายละเอียดการดำเนินงานในทุกขั้นตอน ต่างเป็นไปในแนวคิดการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม เน้นการสลายข้อจำกัดและการท้าทายอำนาจภายในของผู้มีส่วนร่วม ครอบคลุมด้วยองค์ประกอบหลักของการวิจัยและการเรียนรู้แบบใช้โครงการเป็นฐาน นอกจากนี้ ทิศทางการทำงานก็อยู่บนกระบวนการทัศน์แบบทางเลือกที่เปิดรับการมีส่วนร่วมที่หลากหลาย ตั้งต้นจากการเสริมพลังจากภายใน (วัฒนธรรมชุมชน) ซึ่งก็กลมกลืนกับภาพใหญ่ของโครงการ อาจกล่าวได้ว่า การทำงานลักษณะนี้แม้จะหยั่งอยู่บนวิถีทางที่สวนกระแสและล้ำยุคเป็นแบบทางเลือกอยู่บ้าง แต่ก็สามารถบังเกิดขึ้นได้จริง สามารถทำงานได้กับสถานการณ์และบริบทจริง ผู้วิจัยและทีม รวมถึงผู้เข้าร่วมทุกคนต่างร่วมกันเดินบนหนทางนี้มาจนถึงจุดสิ้นสุดของโครงการได้ด้วยดี บัดนี้จึงเป็นที่น่าสนใจอย่างยิ่งว่า ด้วยหลักและวิธีการทำงานข้างต้น ประสบการณ์ในระหว่างกระบวนการทำงานและผลลัพธ์สุดท้ายที่ได้ทั้งแง่ของผลงานที่เกิดขึ้น และการเปลี่ยนแปลงในตัวคนทำงานจะมีรายละเอียดเป็นอย่างไร ได้ผลมากน้อยแค่ไหน ผู้วิจัยขอเสนอเนื้อหาทั้งหมดเหล่านี้ในหัวข้อที่เหลือต่อไป

5.2 ผลสัมฤทธิ์ของโครงการ

ผลงานที่ปรากฏขึ้นและประมวลได้จากกระบวนการเรียนรู้และการทำโครงการทั้งหมด พบว่ามีผลงานอันเป็นความสำเร็จใหม่ ๆ ในหลายด้านที่เป็นรูปธรรม ดังนี้ :

1. ความสำเร็จของการแก้ไขปัญหาสัตว์เลื้อยในชุมชน มีคอกกั้นและปางสัตว์ที่แข็งแรงที่ไปทำไว้นอกเขตที่อยู่อาศัยในหมู่บ้าน
2. ความสำเร็จของการมีกฎกติกาเรื่องสัตว์เลื้อยในชุมชน และแผนที่ท่องเที่ยวชุมชนแอกโก – แสนคำลือ
3. ความสำเร็จของการพัฒนาเส้นทางท่องเที่ยววิถีชาวไร่ของแอกโก – แสนคำลือ (เส้นทางท่องเที่ยวในฤดูฝน)
4. ความสำเร็จของการพัฒนาเส้นทางเดินป่า อาบป่า (เส้นทางท่องเที่ยวในฤดูหนาว)
5. ความสำเร็จของการพัฒนากิจกรรมทางวัฒนธรรม พิธีจุดเทียนถวายพระพร และเส้นทางรำลึกการเสด็จพระราชดำเนินของ ร.9 ในหมู่บ้านแอกโก – แสนคำลือ
6. ความสำเร็จของการพัฒนากิจกรรมการท่องเที่ยว โฮมสเตย์ และการนำเสนอวิถีการกินการอยู่แบบชาวบ้านที่เรียบง่ายมีเอกลักษณ์

ผลงานทั้ง 6 ประการข้างต้นเกิดจากการขับเคลื่อนโครงการหลัก 2 โครงการ คือ โครงการการแก้ไขปัญหาสัตว์เลื้อยในชุมชน และโครงการการท่องเที่ยวชุมชน โดยส่วนหนึ่งเป็นการแก้ไขปัญหาของชุมชนด้วยการร่วมกำหนดกฎกติกาและดำเนินการให้มีโครงสร้างพื้นฐาน เป็นผลสัมฤทธิ์ที่นำมาซึ่งการคลี่คลายความขัดแย้ง กลายเป็นความสงบและสามัคคีของคนในชุมชน กับอีกส่วนหนึ่งเป็นการต่อยอดจากต้นทุนทางนิเวศวัฒนธรรมของชุมชนเอง ด้วยการพัฒนาเป็นเส้นทางท่องเที่ยว กิจกรรมทางวัฒนธรรม และการบริการ ซึ่งมีศักยภาพที่จะนำมาซึ่งผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจแก่ชุมชนได้ต่อไป

หนึ่ง ต้นทุนทางนิเวศวัฒนธรรมของชุมชนแอกโก – แสนคำลือที่สำคัญ อันเป็นที่มาของความสำเร็จหลายอย่างข้างต้น ได้แก่ ภูมิปัญญาวิถีป่า ความรู้เรื่องพืชสมุนไพร นำมาสู่เรื่องอาหารการกินที่มีเอกลักษณ์การทำไร่ ประวัติศาสตร์ของชนเผ่าที่ดำรงชีวิตอยู่กับป่าดอย รวมมาถึงที่มาแห่งความรักความผูกพันของชุมชนกับสถาบันสูงสุดของชาติ ต้นทุนเหล่านี้คือสิ่งสำคัญที่ส่งเสริมให้เกิดการขับเคลื่อนงานของกลุ่มผู้นำรุ่นใหม่และชาวบ้านจนประสบความสำเร็จที่ประจักษ์สู่สายตาเป็นรูปธรรมได้ดังกล่าว หากแต่เบื้องหลังของความสำเร็จเหล่านี้ยังมี กระบวนการทำงานและชุดประสบการณ์ของแต่ละคนที่เป็นบทเรียนรู้ที่แต่ละคนได้รับ ซึ่งก็มีความหมายและความสำคัญไม่แพ้กัน โดยผู้วิจัยจะขออภิปรายและกล่าวถึงในรายละเอียดต่อไป

5.3 กระบวนการเรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลงแนวจิตตปัญญาศึกษาที่เหมาะสมต่อการพัฒนาความ เข้มแข็งของชุมชนแออัด – แสนคำลือ

ในการวิเคราะห์คุณลักษณะของกระบวนการเรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลงแนวจิตตปัญญาศึกษา ที่มีความเหมาะสมต่อการสร้างความเข้มแข็งให้ชุมชนแออัด – แสนคำลือนั้น ผู้วิจัยขอเสนอผ่านท่าทีการเรียนรู้ของผู้เข้าร่วม และท่วงท่าของการทำกระบวนการเรียนรู้ ซึ่งทั้งสองส่วนต่างเกาะเกี่ยวและส่งผลกระทบถึงกันและกัน ตลอดระยะเวลาที่โครงการวิจัยดำเนินไป

ช่วงก่อนเริ่มงานวิจัย

ในสองงานวิจัยก่อนหน้า ได้มีการกล่าวถึงลักษณะและท่าทีการเรียนรู้ของผู้เข้าร่วม (ซึ่งประมาณครึ่งหนึ่งเป็นคนกลุ่มเดียวกันกับผู้เข้าร่วมของงานวิจัยนี้) ว่า หนทางสู่ความสามัคคีกลมเกลียวของแออัด – แสนคำลืออยู่ที่การขยับมุมมองที่แคบที่เห็นเพียงแต่ความต้องการของฉันทันของเธอเป็นตัวตั้ง แล้วโยนใส่กันไปมา ขึ้นไปสู่การเห็นคุณค่าความหมายของระบบใหญ่ การมีกฎ มีระเบียบกติการ่วมกันในชุมชน รวมไปถึงกฎหมายบ้านเมืองและสำนักทางสังคม (สมสิทธิ์ อัสตรนธิ และคณะ, 2556) ดังนั้น หนทางที่ทีมผู้วิจัยใช้ทำงานเพื่อสร้างการเรียนรู้กับผู้เข้าร่วมหลังจากนั้นก็ คือ การเน้นไปที่เครื่องมือและวิธีการทางจิตตปัญญาศึกษาที่ช่วยยกระดับจิตสำนึกผู้เรียน สู่การเห็นความหมายที่ครอบคลุมยิ่งขึ้น ไม่ว่าจะเป็นการฝึกสติ การใคร่ครวญในตนเอง การสื่อสารแบบสุนทรียสนทนา รวมถึงการให้ความรู้เรื่องกติกาสังคม ชันแบบคุณธรรมความดีงาม และการเท่าทันวัตถุนิยม โดยปรับชุดกระบวนการเรียนรู้ให้เหมาะกับบริบท ส่งผลให้ผู้เข้าร่วมกลุ่มนี้เริ่มมีประสบการณ์ตรงเกี่ยวกับการเรียนรู้มิติด้านใน สามารถเห็นเท่าทันอารมณ์ความรู้สึกในตนเอง เริ่มดูแลการแสดงออกของอารมณ์ ปรับสัมพันธ์ภาพกับคนใกล้ตัวได้ และเริ่มเกิดความมั่นใจในการสื่อสาร อย่างไรก็ตาม ผลสัมฤทธิ์เหล่านี้ยังเป็นเพียงระดับแรกเริ่มซึ่งจำเป็นต้องได้รับการบ่มเพาะต่อเนื่องให้ลงลึกและเชื่อมโยงกับวิถีชีวิตและการทำงานจริงต่อไป (สมสิทธิ์ อัสตรนธิ และคณะ, 2558)

ระยะเตรียมการวิจัย

ระยะนี้ ผู้วิจัยและทีมยังมีได้สร้างกระบวนการเรียนรู้กับผู้เข้าร่วมอย่างเป็นกิจจะลักษณะ แต่เป็นช่วงที่เข้าไปทำความรู้จัก สร้างความไว้วางใจ และทำความเข้าใจกันและกันให้ลึกซึ้งขึ้น ด้วยวิธีรับฟังและเปิดรับต่อเรื่องราวใด ๆ ที่ผู้เข้าร่วมแต่ละคนให้ความสำคัญและสื่อสารออกมา ซึ่งหากมีประเด็นใดที่มีศักยภาพที่จะต่อยอดเป็นการเรียนรู้และเกิดประโยชน์กับชุมชนได้ ทีมก็จะพร้อมให้การสนับสนุนทันที

(ตั้งโครงการเรื่องสัญชาติ) ลักษณะการขับเคลื่อนจะเป็นแบบร่วมมือกันทำงานบนฐานของการมีส่วนร่วม ผสมกับการเป็นพี่เลี้ยงให้คำแนะนำและช่วยคิด

จากการเปิดรับและแรงสนับสนุนข้างต้น ผู้เข้าร่วมในระยะนี้จึงมีการเปิดเผยความรู้สึกในใจ โดยมากเป็นการเล่าถึงปัญหาต่าง ๆ ที่ตนเองประสบอยู่ ทั้งปัญหาของชุมชนและที่สำคัญคือปัญหาของความขัดแย้งที่มีระหว่างกัน อีกด้านหนึ่ง ผู้เข้าร่วมต่างเป็นความหวังของหมู่บ้าน และด้วยตัวของพวกเขาเองก็เห็นความหวังที่อยากจะช่วยแก้ปัญหาและสร้างสรรค์สิ่งดีงามให้เกิดขึ้นแก่ชุมชน ในกรณีนี้ ทีมวิจัยได้ให้การสนับสนุนจนทุกคนมีโอกาสแสดงฝีมือและทดลองลงมือขับเคลื่อนงาน (โครงการสัญชาติ) จนประสบความสำเร็จ เป็นความภาคภูมิใจท่ามกลางบรรยากาศของการทุ่มเทและความร่วมมือร่วมใจกันเป็นอย่างดี สิ่งนี้ได้กลายเป็นประสบการณ์สำคัญที่มีผลต่อการกระตุ้นการเรียนรู้และความเชื่อมั่นในศักยภาพของตนเอง เป็นที่ยอมรับนับถือของชาวบ้าน อีกทั้งช่วยให้สัมพันธภาพในกลุ่มของพวกเขาเองดีขึ้นด้วย

กล่าวโดยย่อ ด้วยท่วงท่าของการเปิดรับและให้การสนับสนุน บนฐานของการทดลองทำโครงการแบบมีส่วนร่วมนี้ ได้กลายมาเป็นการเสริมพลังให้กับผู้เข้าร่วมได้อย่างดี ทั้งในแง่การกระตุ้นความสนใจใคร่รู้ ความเชื่อมั่นในตนเอง การสร้างประโยชน์เพื่อส่วนรวม และเกิดการสานพลังกลุ่มเป็นความเข้มแข็งให้แก่กลุ่มผู้เข้าร่วมเอง จากผลลัพธ์นี้ ทีมวิจัยได้เห็นความสำคัญของการเปิดโอกาสให้ลงมือทำจริง การมีปฏิสัมพันธ์ร่วมคิดร่วมทำ รวมถึงการเข้าไปร่วมกันเรียนรู้ภูมิปัญญาดั้งเดิม จารีตประเพณี และนำพาต่อคุณค่าความดีงามที่เป็นศูนย์รวมจิตใจของชุมชน พร้อม ๆ กับการเน้นย้ำเรื่องสติและการใคร่ครวญในตนเองไปในเวลาเดียวกันด้วย โดยจะอาศัยแนวทางนี้ในการทำกระบวนการเรียนรู้ต่อไป

ระยะปฏิบัติการ

ระยะนี้ การเรียนรู้เริ่มมีความเข้มข้นและหลากหลาย ในโครงการมีปฏิบัติการอยู่หลายส่วนที่ดำเนินการอยู่ในระยะนี้ ได้แก่ การจัดกระบวนการอบรมเพื่อเตรียมตัวและเสริมทักษะผู้เข้าร่วม การขับเคลื่อนโครงการทั้งเรื่องสัตว์เลี้ยงและเรื่องท่องเที่ยวชุมชนเพื่อสร้างประสบการณ์การเรียนรู้และสร้างประโยชน์ให้ชุมชน

การจัดกระบวนการอบรม ทีมวิจัยอิงอาศัยแนวคิดของการจัดกระบวนการเรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลงแนวคิดปัญญาศึกษาเป็นหลัก วางฐานการเรียนรู้อยู่ที่การกลับมาใคร่ครวญภายในตนเอง การเชื่อมสัมพันธ์ สร้างกลุ่มการเรียนรู้ การตั้งเจตนาธรรมณ์ การลงมือทำ มีประสบการณ์ตรง ความต่อเนื่องของการเรียนรู้ และการเชื่อมโยงบทเรียนกับชีวิตจริง ส่วนตัวกิจกรรมเน้นไปที่กิจกรรมฐานกาย การฝึกสติ การ

ควบคุมอารมณ์ การรับฟัง และการสื่อสาร ซึ่งครอบคลุมทั้งการเรียนรู้ที่เกิดภายในตนเอง เกิดจากคนรอบข้าง และเกิดจากสังคมวัฒนธรรม หนึ่ง ก่อนเริ่มกระบวนการอบรมในครั้งแรก ทีมวิจัยได้มีโอกาสลงเยี่ยมบ้านของผู้เข้าร่วมเป็นรายบุคคลเพื่อพูดคุย เชิญชวน และสำรวจความพร้อม ซึ่งนับว่ามีประโยชน์มาก ส่งผลต่อการออกแบบกิจกรรมและกลายเป็นความเข้าใจกันที่ติดต่อกันตามมา

จากคุณลักษณะของกระบวนการข้างต้น ผู้เข้าร่วมได้ให้ความร่วมมือเต็มที่ในการเรียนรู้ทุกกิจกรรมจนมีพัฒนาการด้านการรู้จักตัวเองมากขึ้น เห็นความสำคัญของการฝึกสติและควบคุมอารมณ์ในตัวเอง ซึ่งสิ่งนี้สามารถไปบังเกิดผลดีในชีวิตจริงของบางคนได้ “ค่อย ๆ คิด ค่อย ๆ ทำ ใจก็เย็นลง ตอนนี้อยู่ใครมาพูดไม่ดีเราก็เก็บไว้ในใจ ไม่ตอบโต้เขา” ขณะที่หลายคนเกิดความมั่นใจกล้าคิดกล้าแสดงความคิดเห็นมากขึ้น และมีบางคนแสดงออกถึงภาวะผู้นำและการเสียสละเพื่อส่วนรวมผ่านการทำกิจกรรมได้อย่างชัดเจน อย่างไรก็ตาม ความกล้าพูดยังเป็นประเด็นกับบางคนที่ไม่สันทัดภาษาไทย ส่งผลให้เกิดความติดขัดเวลาที่ต้องการจะสื่อความอะไรที่ลึกซึ้งหรือซับซ้อน หรือต้องเสี่ยงไปพูดสิ่งที่เป็นคำพูดสำเร็จรูปแทน ไม่สามารถสื่อความรู้สึกเบื้องต้นออกมาเป็นคำพูดได้ ประเด็นนี้จะสังเกตได้ว่าผู้เข้าร่วมส่วนใหญ่ต้องการการสื่อสารที่เป็นรูปธรรม เห็นเป็นภาพหรือเป็นการกระทำได้ชัด ๆ มากกว่าการพูดที่เป็นแต่ความคิดเชิงนามธรรม ดังในกระบวนการเช็คอินครั้งหนึ่ง ที่กระบวนการได้ประยุกต์การสื่อความรู้สึกไปเป็นการระบายสีในรูปหัวใจของแต่ละคนแทน และอีกครั้งหนึ่งที่มีการใช้บัตรคำแทนคำพูดที่เป็นนามธรรมทั้งหลาย เช่น ความรู้สึก ความต้องการ

โดยรวม กิจกรรมที่ได้ผลจะต้องเน้นการใช้ร่างกาย เกม หรือกิจกรรมกลุ่มที่ได้ทำร่วมกัน โดยกระบวนการจะพยายามแทรกเสริมแนวคิดที่คมชัดเป็นรูปธรรมหรือยกตัวอย่างประกอบ นำพาไปในทิศทางของความร่วมด้วยช่วยเหลือกัน การรับฟังกัน การไถ่เกื้อ และการทำความเข้าใจซึ่งกันและกัน เพื่อให้สอดคล้องกับสถานการณ์จริงที่ผู้เข้าร่วมต้องเผชิญอยู่ในชุมชนด้วย หนึ่ง ข้อสังเกตหนึ่งที่พบคือ ความสนใจและร่วมมือต่อกระบวนการเรียนรู้นั้นเกิดขึ้นมากและเป็นไปได้ดีแต่เฉพาะในบรรยากาศของการอบรม ส่วนในชีวิตจริงนั้นยังไม่เกิดการเชื่อมโยงหรือนำไปประยุกต์ใช้อย่างเต็มที่นัก ดังจะเห็นได้จากการที่กระบวนการมักสนับสนุนให้ผู้เข้าร่วมทุกคนหมั่นจดบันทึกและพบปะหารือกันเป็นประจำ แต่ในความเป็นจริงสิ่งเหล่านี้ยังไม่ค่อยเกิดขึ้น

การขับเคลื่อนโครงการการแก้ไขปัญหาสัตว์เลี้ยงในชุมชน เป็นโครงการที่ผู้เข้าร่วมพร้อมใจกันริเริ่มโดยอยากแก้ไขปัญหของหมู่บ้านที่เรื้อรังมานาน ทีมวิจัยจึงได้เปิดพื้นที่การเรียนรู้เชิง

ประสบการณ์นี้กับทุกคนที่เกี่ยวข้องบนฐานของการมีส่วนร่วม แนวทางของการดำเนินกระบวนการ แบ่งออกได้เป็น 3 ส่วน คือ

- **การฝึกทักษะอย่างเป็นระบบ** เป็นการให้วิธีการเรียนรู้และเก็บข้อมูลที่เป็นวิทยาศาสตร์และรอบด้านแก่ผู้เข้าร่วม ฝึกตั้งคำถาม ฝึกให้ความเข้าใจแบบไม่ตัดสิน เพื่อสร้างศักยภาพ และเตรียมความพร้อม
- **การเรียนรู้จากต้นแบบ** เป็นการให้ผู้เข้าร่วมได้ไปสัมผัสตัวอย่างจริงที่ประสบความสำเร็จเป็นรูปธรรมแล้ว เพื่อสร้างแรงบันดาลใจและความเชื่อมั่น
- **การลงปฏิบัติจริงในพื้นที่** เป็นการให้ทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องได้มีประสบการณ์การขับเคลื่อนงานไปด้วยกันในบริบทจริง โดยกระบวนการคอยระดับประกองทิศทาง ให้โครงสร้างการทำงานที่ชัดเจนแล้วพาทำเป็นขั้นเป็นตอน ตลอดจนเกื้อหนุนผลงานให้ออกสู่สายตาของสาธารณะและผู้นำชุมชนเพื่อสร้างการยอมรับ

จากแนวทางทั้งสามส่วนข้างต้นได้ส่งผลให้เกิดการปฏิบัติการในพื้นที่อย่างได้ผล ผู้เข้าร่วมเกิดความหวังเอาจริงเอาจัง และร่วมคิดร่วมทำงานเป็นที่มาได้ดี สังเกตเห็นความรอบคอบและตั้งใจจริง มีการแบ่งหน้าที่กันได้ดี และสุดท้ายเมื่อผลงานลุล่วง ทุกคนเกิดความพอใจ ภูมิใจ และเชื่อมั่นในศักยภาพของตนเอง หนึ่งในแรงส่งสำคัญที่นำมาสู่การเปลี่ยนแปลงในชุมชนจนเห็นความสำเร็จในวันนี้ก็คือ การที่ทีมวิจัยเองใส่ใจเกาะติด เอาจริง ทำจริงและช่วยนำเสนอผลที่เป็นรูปธรรมให้ชาวบ้านได้ประจักษ์ (เช่น ข้อมูลความต้องการของชาวบ้าน และกฎกติกาที่ร่วมกันร่างขึ้นมา) เกิดเป็นความเชื่อถือศรัทธาและการยอมรับจนทุกฝ่ายให้ความร่วมมือ อนึ่ง นอกเหนือจากความสนิทสนมไว้วางใจกันและกันซึ่งมีเป็นพื้นฐานอยู่แล้ว มีปัจจัยเสริมอีกประการหนึ่งที่ช่วยให้โครงการนี้สามารถมาถึงเป้าได้ก็คือ โครงการงานเชื่อมโยงกับประเด็นที่เป็นความต้องการร่วมของชาวบ้านทุกฝ่ายจริง ๆ ซึ่งส่งผลกระทบต่อสุขทุกข์ของชุมชนโดยตรง ดังนั้น การเห็นต่างจึงน้อย ขณะที่แรงส่งที่จะทำงานไปในทิศทางเดียวกันนั้นมีมากกว่า

การขับเคลื่อนโครงการการท่องเที่ยวชุมชน มีแนวทางพื้นฐานเหมือนกับโครงการเรื่องสัตว์เลี้ยง กล่าวคือ มีการฝึกเก็บข้อมูลและจัดการข้อมูลอย่างเป็นระบบ เช่น การทำแผนที่ การทำปฏิทินท่องเที่ยวของชุมชน รวมถึงการฝึกวิเคราะห์คำนวณค่าใช้จ่าย และมีการลงพื้นที่เพื่อทดลองทำงานกับสถานที่จริงอยู่หลายครั้ง ตั้งแต่ออกแบบเส้นทาง ทดลองเที่ยว และสร้างตัวกิจกรรมจริง อย่างไรก็ตามโครงการนี้มีได้มีการไปเรียนรู้จากต้นแบบในช่วงที่ขับเคลื่อนงาน ซึ่งหลายคนสะท้อนว่าน่าจะมี ความสำคัญเช่นกัน (แต่ได้มีการไปทัศนศึกษาที่ชุมชนตะเคียนเตี้ยหลังจากจบการทำงานแล้ว) ใน

การทำงานภาพรวม กระบวนการยังมีส่วนในการประทับประคองทิศทาง กำหนดโครงสร้างงานให้มีความชัดเจนพร้อมกับพาลงมือทำอย่างเป็นขั้นเป็นตอน และในเวลาเดียวกันก็เปิดกว้างให้โอกาสผู้เข้าร่วมได้คิดวางแผนและตัดสินใจได้ด้วยตัวเองในหลาย ๆ กรณี ส่วนเนื้อหากิจกรรมเน้นความเรียบง่ายที่เป็น การต่อยอดจากต้นทุนทางนิเวศวัฒนธรรมและคุณค่าอันดีงามที่ชุมชนมีอยู่แล้ว โดยไม่จำเป็นต้องปรุง แต่งมากนัก

เนื่องจากโครงการนี้กำเนิดจากความรู้สึกอยากนำเสนอสิ่งดีงามและคุณค่าของชุมชนสู่สายตาคน ภายนอก มิใช่โครงการที่ต้องรับมือกับความขัดแย้งหรือแก้ไขปัญหานั้น ดังนั้น ความรู้สึกของผู้เข้าร่วมจึง ออกมาในทางความกระตือรือร้น ดีใจ และภาคภูมิใจมาก แต่ละคนร่วมไม่ร่วมมือและวางแผนแบ่ง บทบาทหน้าที่กันได้ดี ระหว่างการทำงานสังเกตว่าหลายคนแสดงศักยภาพของความมั่นใจ กล้า ตัดสินใจแก้ปัญหาเฉพาะหน้าได้ดีทีเดียว ได้ซึมซับเรียนรู้เรื่องภูมิปัญญาและประวัติศาสตร์ของชนเผ่า ไปในตัว เป็นการเรียนรู้การทำงานและเรื่องราวทางนิเวศวัฒนธรรมที่ดียิ่งผ่านประสบการณ์ตรงของแต่ละ คน แม้ว่าท้ายที่สุดจะยังมีความไม่สมบูรณ์อยู่บ้างด้านระบบการจัดการบางอย่าง (เช่น การคำนวณ ค่าใช้จ่าย การให้กำหนดการ และการมีกติกาจัดสรรผลประโยชน์) รวมถึงการสื่อสารที่ยังไม่สามารถ ทำได้ทุกคน ประโยชน์ที่สำคัญมากประการหนึ่งที่ได้รับจากโครงการท่องเที่ยวนี้ก็คือ การสมานใจของ ผู้เข้าร่วมและชาวบ้านเข้าด้วยกัน เกิดเป็นความรู้สึกน้ำหนึ่งใจเดียวกัน สะท้อนความเป็นปึกแผ่นของ ชุมชนที่ชัดเจน โดยเฉพาะอย่างยิ่งตอนที่ทำกิจกรรมจุดเทียนถวายในหลวง ร.9

โครงการนี้นอกจากจะเป็นกระบวนการเรียนรู้ผ่านการทำงานร่วมกันแล้ว ยังมีผลสำคัญอีกประการหนึ่ง คือเป็นบทเรียนเชิงนิเวศวัฒนธรรมของชนเผ่าที่มีพลังมาก รวมถึงยังมีแรงส่งสู่การต่อยอดเป็นธุรกิจของ ชุมชนที่จะนำมาซึ่งรายได้เสริมอย่างเป็นรูปธรรมให้แก่ชาวบ้านได้ต่อไป สิ่งนี้ก็สอดคล้องกับความ ต้องการโดยตรงของผู้เข้าร่วมจำนวนหนึ่ง กระบวนการได้สนับสนุนให้กลุ่มค่อย ๆ ขยับเคลื่อนต่อไป พร้อมกับเรียนรู้การจัดการเชิงระบบไป อีกทั้งควรสืบสานประสบการณ์เหล่านี้ให้แก่เด็กและเยาวชนคน รุ่นต่อไปของหมู่บ้านมิให้ภูมิปัญญาเหล่านี้ต้องสูญหายไป ท้ายที่สุด ผลจากการวิเคราะห์กระบวนการ ในครั้งนี้พบว่า กิจกรรมการท่องเที่ยวในลักษณะนี้มีศักยภาพที่จะนำมาซึ่งความรักความสามัคคีและ ความเป็นปึกแผ่นของชุมชนได้มากเหมือนดังที่กล่าวข้างต้น หากมีองค์ประกอบทั้ง 3 ประการดังต่อไปนี้

- (1) การน้อมนำสิ่งอันเป็นที่เคารพสักการะสูงสุดของชุมชน (เช่น ความรักในสถาบันกษัตริย์)
- (2) การได้นำเสนอสิ่งดีงามรวมถึงรากเหง้าทางนิเวศวัฒนธรรมที่ชุมชนภาคภูมิใจ
- (3) การมีผู้นำกลุ่มที่เข้มแข็งและเป็นที่ศรัทธา

และจะต้องปราศจากปัจจัยขัดขวางสำคัญคือ การขัดแย้งกันเรื่องผลประโยชน์และความต้องการส่วนตัว

ระยะสรุปผลการวิจัย

กระบวนการในระยะนี้เน้นไปที่การเปิดพื้นที่เพื่อสนทนาแลกเปลี่ยน รวมถึงการตั้งคำถามสัมภาษณ์เชิงลึก เพื่อรับฟังประสบการณ์ ข้อคิด และบทเรียนรู้อันแต่ละคนได้รับ มิได้มีแนวทางการจัดการกระบวนการอื่นใดเป็นพิเศษ กลุ่มได้ประมวลปัจจัยที่นำมาสู่ความสำเร็จของการเรียนรู้ในภาพรวมอย่างกว้าง ๆ ได้แก่ การมีส่วนร่วม ร่วมคิดร่วมทำ การลงมือปฏิบัติเพื่อประโยชน์แก่ส่วนรวม และการรักษาคุณค่าคุณธรรมของชุมชนอย่างจริงจัง จะเห็นได้ว่า เป็นปัจจัยที่เน้นมาทางการเสริมพลังให้ชุมชนเป็นสำคัญ นอกจากนี้ ยังได้มีการวิเคราะห์หลังลึกต่อไปในกรณีของโครงการ โดยปัจจัยแห่งความสำเร็จของการทำโครงการ กลุ่มมองว่า ได้แก่ การมีหลักการและเข้าถึงข้อมูลอย่างเป็นระบบ การร่วมมือประสานงานกัน การมีกฎกติกาที่ชัดเจน การวิเคราะห์ข้อมูลที่ต้องรอบด้าน และการมีเจตจำนงที่จะร่วมยังประโยชน์เพื่อส่วนรวม ความสำเร็จของโครงการดังกล่าวนี้ อีกนัยหนึ่งหมายถึงการบรรลุถึงเป้าหมายของการเรียนรู้ในผู้เข้าร่วม อีกทั้งเป็นการแก้ปัญหาและสร้างคุณประโยชน์ให้แก่ชุมชนได้จริง โดยผลสัมฤทธิ์ทั้งหมดได้นำเสนอให้เป็นที่รับรู้ร่วมกันในวงกว้างทั้งชุมชน และอาจกล่าวได้ว่า การทำโครงการที่ผ่านมาทุกโครงการ นับว่าเป็นเครื่องมือที่ใช้ได้ผลดีสำหรับการทำกระบวนการเรียนรู้ให้กับกลุ่มผู้นำรุ่นใหม่และชาวบ้านชุมชนแอ่ง - แสนคำลือ

ส่วนผลอันเป็นประสบการณ์และบทเรียนรู้อันบุคคลนั้น ส่วนใหญ่เอ่ยถึง การมีสติ ควบคุมอารมณ์ในตนเอง มีความนิ่งและรับฟังกันมากขึ้น นอกจากนี้ ยังพูดถึงการได้รับประสบการณ์ใหม่ ๆ เห็นแจ้งว่าการช่วยกันแก้ปัญหาชุมชนให้สำเร็จนั้นเป็นไปได้จริง ได้เรียนรู้เรื่องนิเวศและภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม ได้ทำงานเป็นทีม รู้จักการแบ่งบทบาทหน้าที่กัน มีความกล้าพูดกล้าแสดงออกมากขึ้น โดยเฉพาะการกล้าตัดสินใจในสถานการณ์เฉพาะหน้า และเริ่มเห็นประโยชน์ของการมีกฎกติกาและการจัดการเชิงระบบ แม้ว่าส่วนใหญ่จะยังไม่มีทักษะในการคิดวิเคราะห์ที่ซับซ้อน ประชุมงาน หรือร่วมกันวางแผนในระยะยาวก็ตาม (อ่านรายละเอียดในหัวข้อ 5.4)

และเมื่อผู้วิจัยได้สืบถามลงไปว่า อะไรคือเหตุที่ทำให้บุคคลหรือกลุ่มไปจนถึงชุมชนเกิดการเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดีขึ้นได้ (เช่น เรื่องความสามารถในการฉกฉวย มีสติรู้ตัว และการยอมรับให้กลุ่มมีกฎกติกา ร่วมกัน) หลายคนให้คำตอบว่า เป็นเพราะมีศรัทธาในทีมผู้วิจัยจนทำให้เชื่อฟังในคำสั่งสอน อีกทั้งยอมรับว่าทีมผู้วิจัยนั้นพูดจริง ทำจริง มีความสามารถเป็นที่ประจักษ์ อีกทั้งเกาะติดให้การช่วยเหลือชุมชนมาอย่างยาวนาน

“มันนึกขึ้นมาได้แบบนี้ จำได้ว่าสติคือสิ่งที่อาจารย์เคยสอนเรา เคยพาเราไปดูงาน มันนึกถึงอาจารย์ หลังจากนั้นเลยคิดได้ จากนั้นมา แม้จะเจอปัญหาเราก็คุมได้ พฤติกรรมก็เปลี่ยนไปหมดเลย คือเรานึกถึงอาจารย์ ศรัทธาในอาจารย์ เพราะอาจารย์มาสอนผมบ่อย”

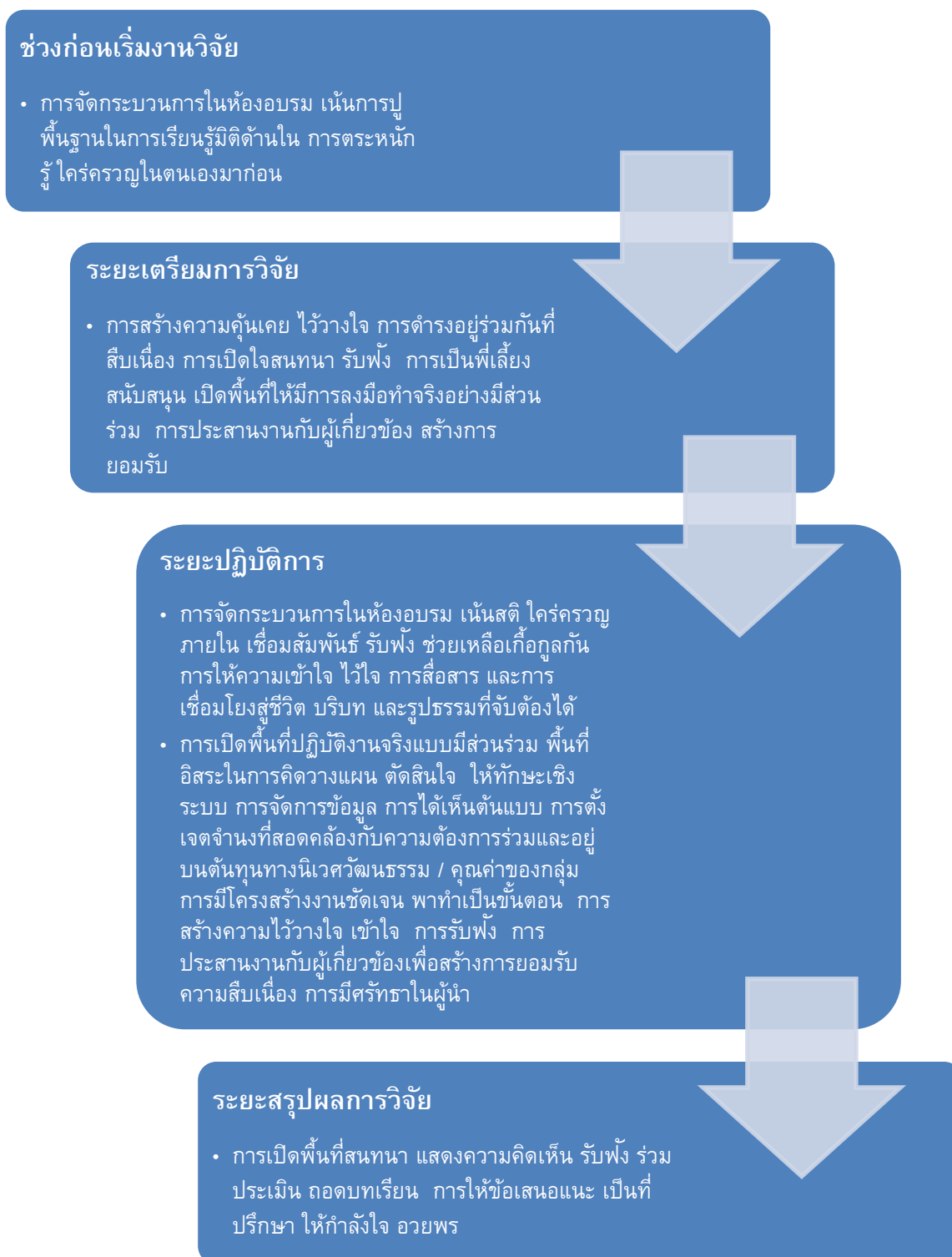
“ต่อมาเมื่ออยู่ครั้งหนึ่ง ที่เราได้พาคณะอาจารย์เข้าร่วมประชุมด้วย จากนั้นมาชาวบ้านก็เริ่มเห็นด้วย เขาคงมองว่า อาจารย์ไม่ใช่คนในหมู่บ้านยังมาให้ความสำคัญกับหมู่บ้านเราขนาดนี้ ชาวบ้านที่มีความรู้เขาก็เริ่ม พูดต่อ ๆ กันไป ก็เลยเกิดความคิดว่าเราต้องมาร่วมกันตั้งกฎกติกาใหม่ คิดว่าถ้าวันนั้นอาจารย์ไม่ได้เข้าประชุมด้วยการแก้ปัญหานี้ก็คงจะยาก เพราะชาวบ้านเห็นว่า คณะอาจารย์เคยแก้ปัญหาเรื่องสัญชาติมาก่อนและทำได้จริง ทำได้สำเร็จด้วย ชาวบ้านคงมองว่าอาจารย์พูดจริง ทำจริง และทำได้สำเร็จ”

“ตัวเองไม่มีคำถามกับสิ่งที่อาจารย์สอนเลย มีแต่ความเชื่อว่า ถ้ามันไม่ดีจริง อาจารย์คงไม่เสียเวลามาสอนเรา”

คำพูดข้างต้นมีนัยสำคัญที่บ่งบอกถึงการให้ความหมายในใจของผู้พูด อาจสะท้อนว่าที่ผ่านมา การทำกระบวนการเรียนรู้ของโครงการนี้ได้เข้าไปทำงานกับตัวผู้เรียนและผู้รับสารในลักษณะของการเป็นภาระซึ่งเน้นสิ่งดีงามและการให้คำตอบสุดท้ายอันเป็นคุณค่าที่ทุกคนพึงเชื่อมั่น อีกนัยหนึ่ง สิ่งนี้ได้ชี้ว่าองค์ประกอบหนึ่งที่ทำให้กระบวนการเรียนรู้ที่ผ่านมานั้นได้ผลก็คือ ความศรัทธา นั่นเอง ซึ่งก็มีทั้งข้อดีและข้อด้อยในตัวมัน ดังจะวิเคราะห์ต่อไป

หนึ่ง ช่วงท้ายสุดของการจัดกระบวนการเรียนรู้ในโครงการ ที่มีวิจัยได้จัดพิธี “อวยชัยให้พร” ขึ้นให้แก่กลุ่มผู้เข้าร่วมของโครงการทุกคน เป็นเสมือนคำขอบคุณที่มอบให้แก่กันและกันและการกล่าวคำปณิธานในใจที่จะสร้างสรรค์สิ่งดีงามให้แก่ชุมชนร่วมกันต่อไป โดยทำในบรรยากาศที่สงบ ศักดิ์สิทธิ์ และซาบซึ้งใจ ขณะที่ผู้เข้าร่วมทุกคนก็ได้แสดงความตั้งใจที่จะรับพรและประกาศเจตนารมณ์ของตนเองออกมา ซึ่งเป็นสิ่งที่มีความหมายสำคัญของแต่ละคน

เมื่อพิจารณาแนวทางการทำกระบวนการเรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลงแนวคิดตบฏญาศึกษาตั้งแต่ต้นจนจบโครงการ พบว่าสามารถสรุปเป็นเนื้อความอย่างสังเขปได้ ดังในรูปที่ 5.1 ดังนี้

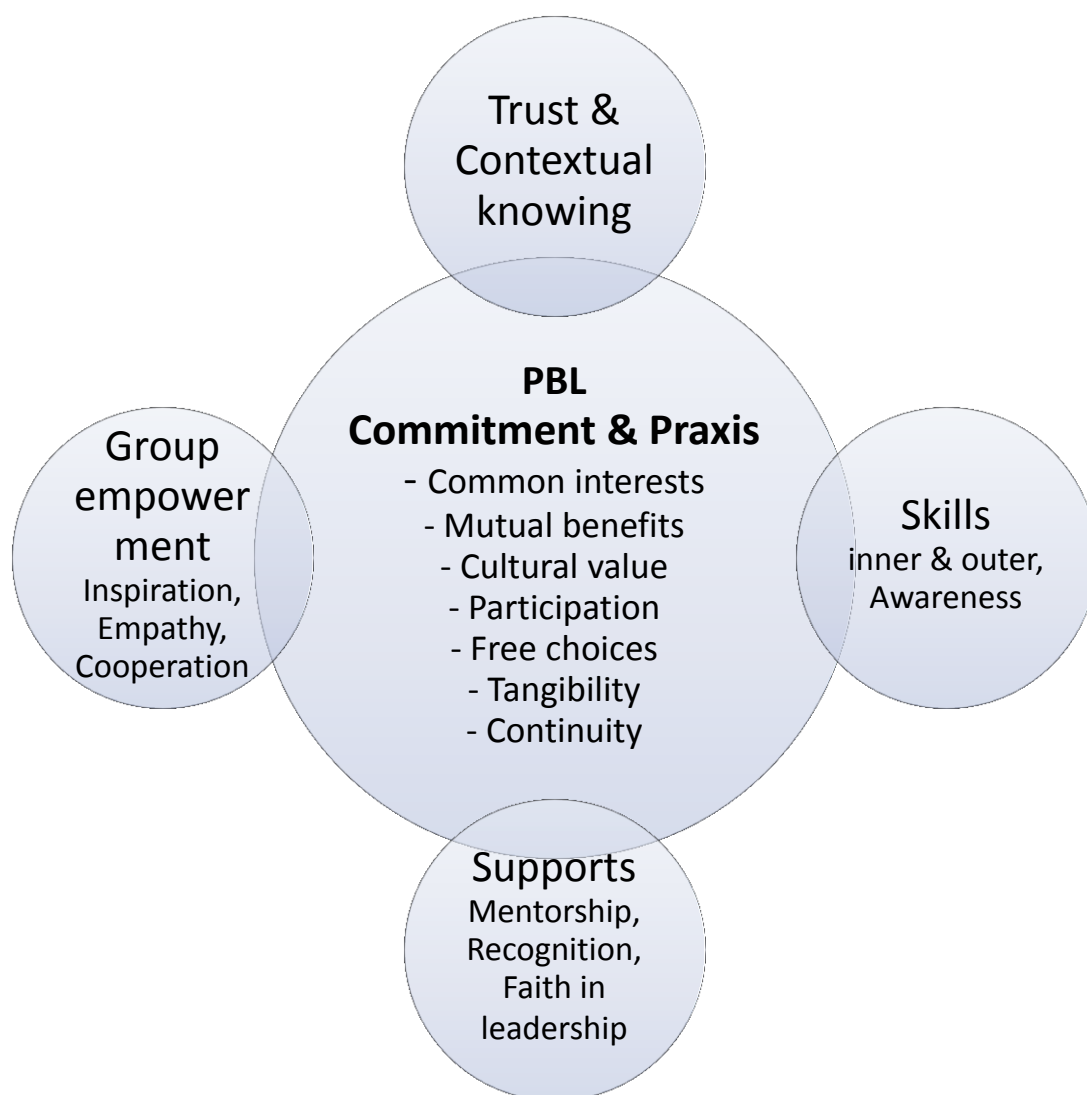

รูปที่ 5.1 สรุปภาพรวมของแนวทางการทำกระบวนการเรียนรู้ของโครงการ

สรุปคุณลักษณะของกระบวนการเรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลงแนวจิตตปัญญาศึกษา ที่มีความเหมาะสมต่อการพัฒนาความเข้มแข็งให้ชุมชนแอ่ง – แสนคำลือ

กระบวนการเรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลงแนวจิตตปัญญาศึกษา ที่มีความเหมาะสมต่อการพัฒนาความเข้มแข็งให้ชุมชนแอ่ง – แสนคำลือ มีคุณลักษณะที่สรุปได้ดังต่อไปนี้

1. มีการเตรียมความพร้อม
 - การสร้างความไว้วางใจ การรู้จักคุ้นเคยซึ่งกันและกัน
 - การซึมซับกับคุณค่า ภูมิปัญญา และประวัติศาสตร์ของชุมชน
2. มีการเสริมทักษะการเรียนรู้
 - การเรียนรู้มิติภายใน สติ การใคร่ครวญในตนเอง และความเข้าใจ
 - การเรียนรู้ภายนอก การคิดเชิงระบบ การจัดการข้อมูล และการสื่อสาร
3. มีการตั้งเจตจำนงร่วม
 - เจตจำนงที่อยู่บนความต้องการที่แท้จริง ไม่มีการขัดกันด้านผลประโยชน์
 - เจตจำนงที่อยู่บนต้นทุนทางภูมิปัญญา คุณค่า และนิเวศวัฒนธรรมของชุมชน
 - การมีเป้าหมายที่ยังประโยชน์ได้ชัดเจน ช่วยแก้ปัญหาของชุมชน
4. มีการเปิดพื้นที่ของปฏิบัติการจริง (การทำโครงการ)
 - การมีส่วนร่วมในทุกขั้นตอน ตั้งแต่ริเริ่มวางแผน ลงมือทำ สะท้อนประเมินผล
 - การมีอิสระในการออกความคิดเห็น การวางแผน การตัดสินใจ
 - การมีโครงสร้างงานที่ชัดเจน มีรูปธรรม มีขั้นตอนที่ปฏิบัติตามได้
 - การอาศัยความสืบเนื่อง ติดตามผลและปรับปรุงกระบวนการทำงานเพื่อทำซ้ำ
5. มีกระบวนการเสริมพลังกลุ่มอย่างสร้างสรรค์
 - การสร้างแรงบันดาลใจ ความมั่นใจ จากการได้เห็นต้นแบบ
 - การมีพื้นที่ปลอดภัย ปราศจากการตัดสิน
 - การมีความเข้าใจ รับฟังซึ่งกันและกัน
 - การมีความร่วมมือร่วมใจ แบ่งหน้าที่และทำงานเป็นทีม
6. มีกระบวนการเกื้อหนุนจากภายนอก
 - การมีพี่เลี้ยง ให้คำแนะนำปรึกษา ให้การสนับสนุน ให้กำลังใจ
 - การประสานงานกับผู้เกี่ยวข้อง เพื่อสร้างการรับรู้ / ยอมรับ
 - การมีผู้นำกลุ่มที่เข้มแข็ง เป็นที่ศรัทธา

รูปที่ 5.2 แผนภาพสรุปคุณลักษณะของการจัดกระบวนการเรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลงสำหรับชุมชนแอ่งโก๊ – แสนคำลือ

อาจกล่าวได้ว่า คุณลักษณะของการจัดกระบวนการเรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลงเพื่อนำมาซึ่งความเข้มแข็งของชุมชนแอ่งโก๊ – แสนคำลือนั้น มีแกนกลางอยู่ที่กระบวนการลงมือปฏิบัติการณ์ร่วมกันอย่างมีเจตจำนงเพื่อประโยชน์ส่วนรวม แล้วมีองค์ประกอบเสริมได้แก่ การสร้างความไว้วางใจ การรู้จักกันและกัน รู้จักบริบท การเสริมทักษะความรู้ทั้งมิติภายในและภายนอก การเสริมสร้างพลังกลุ่ม บนความเข้าใจอกเข้าใจ ร่วมมือกัน มีแรงบันดาลใจ และการเกื้อหนุนจากภายนอก มีระบบพี่เลี้ยง การเป็นที่ยอมรับ และศรัทธาในผู้นำ

การจัดกระบวนการเรียนรู้ในลักษณะข้างต้น มีความแตกต่างไปจากการจัดกระบวนการเรียนรู้แบบจิตตปัญญาศึกษาโดยทั่วไปที่มักเน้นการเรียนรู้ในระดับบุคคลเป็นหลัก แต่กระบวนการเรียนรู้ของโครงการนี้อาศัยการทำงานร่วมกันในระดับชุมชนเพื่อสร้างการเรียนรู้ มุ่งยกระดับมุมมองและจิตสำนึกร่วมของกลุ่ม และสร้างคุณประโยชน์ให้แก่ชุมชนเป็นสำคัญ กล่าวอีกนัยหนึ่ง เป็นกระบวนการเรียนรู้ที่ร่วมกันลงมือขับเคลื่อนงานที่ส่งผลกระทบเชิงสังคม มีเจตนาเพื่อส่วนรวม ออกจากความคับแคบส่วนตัวไปสู่การเชื่อมโยงกับผู้คนและชุมชนที่กว้างขวางกว่า บนฐานของการตระหนักรู้ใคร่ครวญ ซึ่งเป็นลักษณะที่สอดคล้องกับแนวคิดการเรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลงของโอซัลลิแวนที่เน้นว่าการเรียนรู้มีศักยภาพในที่สามารถส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงของจิตสำนึก เป็นความหมายที่เรามิให้ต่อการสัมพันธ์เชื่อมโยงกับสิ่งต่าง ๆ ตั้งแต่ตัวเอง คนอื่น ไปจนถึง ชุมชน สังคม และโลก เป็นการศึกษาที่พาเราทำความเข้าใจปัญหาที่วิกฤตของชีวิต พาเราตั้งคำถามใคร่ครวญต่อกรอบการมองโลก และพาเราลงมือกระทำต่อชีวิตอย่างสร้างสรรค์และเชื่อมโยงกับโลกกว้าง (O'Sullivan, 2002: 7) นอกจากนี้ยังมีความสอดคล้องกับผลการศึกษาของ สมสิทธิ์ อัสตรนิตี และกาญจนา ภูครองนาค (2560) ที่ชี้ว่าการเรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลงสามารถกระทำได้ผ่านแนวทางการเรียนรู้ที่เกิดจากสังคมและวัฒนธรรม เช่น การปลดปล่อยและสร้างสังคมอันพึงประสงค์ มีธรรมาภิบาล การเชื่อมโยงการเรียนรู้กับโลก กับชีวิตที่มีรากเหง้า กับความเป็นชุมชนอันหลากหลาย รวมถึงการทำงานสังคมและจิตอาสา เป็นต้น อีกทั้งสอดคล้องกับข้อเสนอของงานวิจัยก่อนหน้าที่ลงปฏิบัติการกับหมู่บ้านแอโก้ – แสนคำลือซึ่งให้แนวทางการทำงานต่อเนื่องไว้ว่า แนวทางการเรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลงที่จะนำไปสู่ความสามัคคีกลมเกลียวสามารถกระทำได้ในระดับชุมชนและสังคม กล่าวคือ ศึกษา อนุรักษ์ และฟื้นฟูภูมิปัญญาและคุณค่าอันดีงามของชุมชน ร่วมสร้างกตีกาทางสังคมที่มีผลในชีวิตประจำวันและผลักดันให้เกิดการปฏิบัติตามสร้างภาวะผู้นำที่พึงประสงค์ เป็นที่มาของศรัทธาและการเคารพยกย่อง มีธรรมาภิบาลที่โปร่งใส และให้การศึกษามีระบบการจัดการ เพื่อเท่าทันกระแสของโลกสมัยใหม่ (สมสิทธิ์ อัสตรนิตี และคณะ, 2556: 114)

5.4 การเปลี่ยนแปลงที่พบในผู้เข้าร่วมที่ผ่านกระบวนการเรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลงแนวจิตตปัญญาศึกษาของโครงการ

ผู้เข้าร่วมของโครงการหมายถึง กลุ่มผู้เข้าร่วมใหม่ทั้ง 14 คนที่ได้ผ่านกระบวนการเรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลงมาอย่างครบถ้วน ทั้งการอบรมเสริมทักษะและประสบการณ์ และการขับเคลื่อนโครงการต่าง ๆ เพื่อแก้ปัญหาและสร้างสรรค์สิ่งดีงามให้แก่ชุมชน และจากที่ได้สัมพันธ์ใกล้ชิดกันมาเป็นเวลา

ยาวนาน ได้แผ้วสั้กเกิดและพุดคุดสนทนากันในวาระโอกาสต่าง ๆ ตลอดการทำโครงการ รวมถึงได้ สัมภาษณ์เชิงลึกในผู้เข้าร่วมบางคนตอนที่ลงพื้นที่ทำงานครั้งสุดท้าย ผู้วิจัยขอประมวลและนำเสนอ ภาพรวมของประสบการณ์และบทเรียนรู้อ่าง ๆ ที่พบทั้งหมดในตัวผู้เข้าร่วม โดยแบ่งออกเป็น 2 ประเภท ได้แก่ การเปลี่ยนแปลงมิติภายใน กับ ทักษะและความรู้ภายนอก

การเปลี่ยนแปลงมิติภายใน

สติและการควบคุมอารมณ์

สติและการควบคุมอารมณ์ในตนเอง เป็นประเด็นที่มีคนพุดถึงมากที่สุดเป็นอันดับต้น ๆ เวลาที่ถูกถาม ว่าได้เรียนรู้อะไรมากที่สุดจากโครงการ โดยสิ่งนี้หมายถึงการที่คน ๆ นั้นสามารถรู้ตัวและยับยั้งอาการ ในใจและพฤติกรรมภายนอกที่ไม่พึงประสงค์ลงได้ โดยเฉพาะอารมณ์โกรธหรือขุ่นเคืองใจ หลายคนเล่า ว่า รู้สึกว่าหยุดตัวเองได้ ไม่โต้ตอบ หนึ่งลง โลงขึ้น แล้วค่อย ๆ แสดงออกในหนทางอื่นที่ดีกว่า

..... พยายามจะไม่โกรธ ก่อนหน้านี้เข้าไปจัดการกับคนเมาในหมู่บ้านที่จะทะเลาะตี กันกับอีกคน ฉันเข้าไปห้าม จับมือพ่อเฒ่าไว้ และกำลังจะเงื้อมือขึ้นตี แต่ก็คิดได้ ทันทัน จึงหยุดตัวเอง ไม่ได้ตีพ่อเฒ่า เราหยุดคิดได้ รู้สึกว่าชนไปก็ไม่มีประโยชน์ เลยระงับตัวเองได้

..... เคยมีปัญหาเกี่ยวกับแฟนบ่อย ๆ ทะเลาะกับแฟน วันนั้นผมได้ไปนอนคิดว่า ทำไม ถึงต้องทะเลาะ วิเคราะห์ดูว่าตัวเราน่าจะต้องมีสติ มันก็ขึ้นมาได้แบบนี้ จำได้ว่า สติคือสิ่งที่อาจารย์เคยสอนเรา มันก็ถึงอาจารย์ หลังจากนั้นเลยคิดได้ จากนั้น มา แม้จะเจอปัญหาเราก็คุมได้ พฤติกรรมก็เปลี่ยนไปหมดเลย จากที่เคยก้าวร้าวกับ เพื่อนบ้าน เคยชกต่อยกับวัยรุ่นหลายครั้ง พอคิดได้ก็เลยเลิกทำแบบนี้

..... คอยบอกคนอื่นว่าเราต้องมีสติ ทุกครั้งที่ใจร้อนก็จะนึกขึ้นมาทันทีว่า อาจารย์ เคยสอนเราแบบนี้ ๆ พอนึกถึงอาจารย์คนแรก ก็จะมีสติ ใจก็สงบลง ค่อย ๆ คิด ค่อย ๆ ทำ ใจก็เย็นลง ตอนนี้อยู่ใครมาพุดไม่ดีเราก็กีบไว้ในใจ ไม่ตอบโต้เขา ครั้งแรกที่ควบคุมอารมณ์ได้ พอกลับมาถึงบ้านก็คิดได้ว่าถ้าเราทำแบบนี้ได้ทุกวันก็ดี ครอบครัวเราก็จะมีความสุข

เมื่อผู้วิจัยถามต่อไปว่า ที่หันมาทำแบบนี้ได้เพราะอะไร คำตอบที่มักได้รับคือเพราะ นึกถึงคำสั่งสอนของ อาจารย์ (ทีมกระบวนกร) “... คือเรานึกถึงอาจารย์ ศรัทธาในอาจารย์ เพราะอาจารย์มาสอนผมบ่อย” ประกอบกับคนใกล้ตัว เช่น คู่ชีวิตหรือลูก ช่วยกันตักเตือน จึงเกิดการฉุกคิดขึ้นมาได้ ที่สำคัญคือหลาย คนเชื่อว่าสิ่งนี้สามารถนำไปปฏิบัติได้จริงในชีวิตประจำวัน

การรับฟังและสัมพันธภาพที่ดีขึ้น

สืบเนื่องจากการเปลี่ยนแปลงข้างต้น จึงนำมาซึ่งความสามารถที่จะรับฟังกันและกันได้มากขึ้น หลายคนได้ทักษะของการทำสุนทรียสนทนาจนเห็นว่า การตั้งใจฟังคนตรงหน้าให้จบเป็นสิ่งสำคัญ อีกทั้งตระหนักได้ว่า ที่ชีวิตคู่ของตนยังดำเนินต่อมาได้ไม่ขัดแย้งจนแตกหักก็เพราะอาศัยทักษะตรงนี้นั่นเอง

..... เวลามีคนพูดเราจะมองหน้าและฟังเขา จับประเด็นให้ได้ วิธีฟังแบบนี้ใช้ตอน
 ผู้ใหญ่ประชุม หรือชาวบ้านถกเถียงกัน ทำที่แบบนี้ได้เริ่มใช้มาตั้งแต่ได้เรียนกับ
 ทีมอาจารย์ และตั้งแต่ที่เราเข้าร่วมประชุมกับผู้ใหญ่บ้าน กับที่บ้านก็ฟังอยู่ ฟัง
 อย่างตั้งใจ หาเหตุผลของเขา เวลาฟังเราก็มองตาเขา ทำให้เข้าใจกัน
 อันนี้เอามาใช้ได้ในชีวิตจริง และใช้ได้ดีด้วย มีประโยชน์ต่อครอบครัวด้วย
 ขณะที่เมื่อก่อนตัวเองเป็นคนใจร้อน ได้ยินอะไรที่ไม่ถูกต้องก็จะตอบโต้ทันที ไม่ฟัง
 แต่เดี๋ยวนี้ ถึงแม้จะขัดแย้งแค่ไหนถ้าเราไม่เริ่มก่อน ปัญหาก็ไม่เกิด
 ถ้าผมไม่ได้เรียนรู้เรื่องนี้กับอาจารย์ การฟังลูกคงไม่เกิดขึ้นแน่

ความเชื่อมั่นในศักยภาพที่กลุ่มจะร่วมกันแก้ไขปัญหาให้ชุมชนได้

ก่อนหน้าการทำโครงการ ผู้เข้าร่วมและชาวบ้านเชื่อว่า ปัญหาหนึ่งที่ดำรงอยู่กับแอโก – แสนคำล้อมา
 เนินนานหลายสิบปีตั้งแต่เริ่มมีชุมชนก็คือความไม่เป็นระเบียบเรียบร้อยและการทะเลาะเบาะแว้งกันอัน
 เกิดจากสัตว์เลื้อยในหมู่บ้าน และมองว่าปัญหานี้ไม่มีทางที่จะแก้ได้สำเร็จ แต่เมื่อทีมผู้วิจัยได้พา
 ผู้เข้าร่วมร่วมกันริเริ่มและทำโครงการการแก้ไขปัญหาสัตว์เลื้อยในชุมชนมา จนเริ่มเกิดการเรียนรู้และ
 เข้าใจสถานการณ์อย่างรอบด้าน ได้เห็นความหวัง เห็นความร่วมมือไม่ร่วมมือกันของทุกฝ่ายตั้งแต่ผู้นำ
 หมู่บ้าน ชาวบ้าน และกลุ่มผู้เข้าร่วมเอง กระทั่งท้ายที่สุดได้ถูกกติกาหมู่บ้านที่ว่าด้วยการจัดระเบียบ
 สัตว์เลื้อยขึ้นมาและทุกฝ่ายเห็นพ้องต้องกันที่จะบังคับใช้กฎนี้ ทำให้เกิดการโยกย้ายสัตว์เลื้อยออกนอก
 หมู่บ้านจนปัญหานี้สามารถแก้ไขลุกล่วงไปได้ในที่สุด ประสบการณ์นี้ได้ส่งผลให้เกิดเป็นความเชื่อมั่น
 และการมองเห็นศักยภาพรวมถึงภูมิรู้ในตนเองของกลุ่ม ที่จะรับมือกับปัญหาใด ๆ ก็ตามของชุมชนได้
 ซึ่งความรู้สึกและมุมมองใหม่เช่นนี้ไม่เคยปรากฏในตัวผู้เข้าร่วมมาก่อนหน้านี้

ได้เรียนรู้หลายอย่างมาก ทั้งความเสียสละ ความสามัคคี และเรื่องการไกลเกลี่ย ทุก
 วันนี้ไม่มีวิวาทวายเป็นหมู่บ้านแล้วซึ่งเมื่อก่อนไม่เคยคิดว่าจะได้เป็นอย่างนี้ รู้สึกดีใจ
 มาก

..... ในการทำงานแต่ละเรื่อง เช่น สัญชาติ สัตว์เลื้อย ทำให้ตระหนักได้ว่า ทุกคน
 สามารถช่วยเหลือซึ่งกันและกันได้

สิ่งที่มีประโยชน์มากที่สุดคือเรื่องสัตว์เลี้ยง คือกฎกติกาที่เราด้วยกันตั้งขึ้นมาโดยกลุ่มผู้นำรุ่นใหม่ พอเราช่วยกันตั้งขึ้นมาก็พบว่ามันใช้ได้ดี ใช้ได้ผลด้วย ทำให้ชาวบ้านที่ทำการเกษตร มีความสุข

มันเป็นประสบการณ์ครั้งหนึ่งที่เราทำสำเร็จ จากแต่ก่อนที่พยายามมาหลายครั้งแต่ไม่เคยสำเร็จ เรื่องนี้จะเป็นเครื่องมือสำคัญที่จะนำไปใช้ต่อ ใช้แก้ปัญหาเรื่องอื่น ๆ ต่อ เรานึกถึงเหตุการณ์ครั้งนั้นที่เราทำสำเร็จ สิ่งสำคัญที่สุดที่นำมาสู่ความสำเร็จคือ การมีส่วนร่วม เป็นอันดับหนึ่งเลย รองลงมาคือการใส่ใจให้ทั้งสองฝ่ายหันหน้าเข้าหากัน เพื่อแก้ปัญหา มันจะแก้ได้ ถ้าเรานึกถึงเหตุการณ์นี้ไว้

ทักษะและความรู้ภายนอก

ทักษะและความรู้ที่กลุ่มผู้เข้าร่วมได้รับจากโครงการ ส่วนใหญ่คือท่าทีและพฤติกรรมที่พวกเขาแสดงออก ในระหว่างกระบวนการเรียนรู้และการทำโครงการต่าง ๆ ท่าทีอันเป็นพัฒนาการที่สำคัญที่ถูกสะท้อน ผ่านการสังเกตเห็นโดยทีมกระบวนการมากที่สุดประการหนึ่งคือ **ความกล้าตัดสินใจและการแก้ไขปัญหาเฉพาะหน้า** กระบวนการรวมถึงวิทยากรหลายท่านตั้งข้อสังเกตตรงกันว่า

ผู้เข้าร่วมหลายคนมีวิธีคิดของตัวเองที่ปรับเปลี่ยนให้สอดคล้องกับสถานการณ์ตรงหน้าได้ เกิดการคิดเอง ตัดสินใจเองเป็น แก้ไขปัญหาเฉพาะหน้าได้อย่างฉับไว เช่น คินวัน สุดท้าย (ของการลงพื้นที่โครงการครั้งที่ 12) ที่กลุ่มผู้นำรุ่นใหม่ให้ข้อมูลเราว่าไม่ควรขึ้นไปทำกิจกรรมที่บ้านบนเพราะสภาพอากาศ เป็นความกล้าที่จะให้การชี้แนะได้อย่างถูกต้อง

นอกจากนี้ กระบวนการได้สังเกตเห็นศักยภาพของผู้เข้าร่วมที่มีการวางแผนงานมาก่อนข้างดี (แม้ว่าการคิดเชิงระบบหรือวางแผนระยะยาวอาจจะยังทำได้ไม่ถนัดนัก) และสามารถปรับเปลี่ยนแผนนั้นตามสถานการณ์ได้ มีการออกแบบกิจกรรมให้เหมาะกับหน้างานและความไม่แน่นอนของสถานการณ์เฉพาะหน้า ซึ่งชี้ว่าทีมกล้าคิดกล้าตัดสินใจในสิ่งที่เหมาะสมได้

ความสามารถประการต่อมาที่กระบวนการมักสังเกตเห็นระหว่างการประชุมขับเคลื่อนงานก็คือ **การแบ่งหน้าที่และร่วมทำงานกันเป็นทีม** ในหลายครั้งที่กระบวนการนำพาให้เกิดการริเริ่มทำงานโดยให้เป้าหมายและกำหนดโครงสร้างที่ชัดเจนเป็นขั้นเป็นตอน กลุ่มผู้นำรุ่นใหม่จะสามารถรวมตัวกันออกแบบการทำงานต่อและแบ่งบทบาทหน้าที่กันเองได้อย่างดี ดังเช่นตอนที่ทำกิจกรรมเดินป่าขึ้นดอยฝักกูด ทีมสามารถดูแลจัดการทุกอย่างตั้งแต่ต้นจนจบ ไม่ว่าจะเป็นการออกแบบเส้นทาง คนพาเดิน คนนำทางและคอยอธิบาย คนขนสัมภาระ คนเตรียมอาหาร รวมถึงคนที่เตรียมสถานที่พักแรม ทั้งหมดดำเนินการได้

อย่างราบรื่นและลงตัว ทำให้กิจกรรมครั้งนั้นประสบความสำเร็จลงได้ด้วยดี เป็นความประทับใจอย่างยิ่งของทุกคนที่เข้าร่วม อีกครั้งหนึ่งคือตอนที่ทำโครงการเรื่องสัตว์เลี้ยง ครั้งนั้นมีการแบ่งกลุ่มกันคิดและยกร่างกฎกติกา หลายคนให้ความใส่ใจลงรายละเอียด เห็นถึงความรอบคอบและการคอยตรวจสอบกันเองอย่างดี การร่วมด้วยช่วยกันในลักษณะนี้เกิดขึ้นได้อย่างเป็นธรรมชาติ มีลักษณะของการทำงานเป็นทีม อาสางานกัน สามัคคีกัน ไม่ขัดขาหรือตำหนิกันมากเหมือนสมัยก่อน นอกจากนี้ในผู้เข้าร่วมบางคนยังได้เห็นถึงพัฒนาการของภาวะผู้นำ รวมถึงความเสียสละเพื่อส่วนรวมได้อย่างเด่นชัด ส่งผลให้นำไปสู่การประสานการทำงานกับผู้นำชุมชนได้ดีขึ้น ดังที่ผู้นำรุ่นใหม่คนหนึ่งสะท้อนว่า “เดี๋ยวนี้ผู้ใหญ่ในหมู่บ้านฟังพวกเรามากขึ้น”

ในการร่วมเรียนรู้และทำงานกันเป็นทีมของกลุ่มผู้นำรุ่นใหม่ข้างต้น ได้ส่งผลให้เกิดคุณลักษณะอีกประการหนึ่งตามมาด้วยก็คือ **ความกล้าคิดกล้าแสดงความคิดเห็น** เป็นความกล้าที่จะออกมายืนสื่อสารเรื่องราวต่อหน้าผู้คนและสาธารณะ ประเด็นนี้เกิดขึ้นจากการที่ผู้เข้าร่วมส่วนใหญ่ซึ่งเป็นชนเผ่าลาหู่ มีวัฒนธรรมและภาษาเป็นของตนเอง จึงใช้ภาษาลาหู่สื่อสารกันเป็นปกติในชีวิตประจำวัน พอต้องออกมาพูดเป็นภาษาไทยโดยเฉพาะให้กับคนที่มาจากภายนอกชุมชน ส่วนใหญ่จึงไม่มีความมั่นใจและไม่กล้าแสดงออกในส่วนนี้ อย่างไรก็ตาม จากกิจกรรมการเรียนรู้ต่าง ๆ ที่ได้พาให้ทุกคนได้ฝึกพูดในที่สาธารณะ ฝึกจับประเด็น และฝึกสื่อสารความหมายในเรื่องราวต่าง ๆ ให้ผู้อื่นเข้าใจ จึงได้ช่วยให้ผู้เข้าร่วมเกิดความมั่นใจและกล้าพูดกล้าแสดงความคิดเห็น รวมถึงกล้าบอกความรู้สึกนึกคิดต่าง ๆ ได้มากขึ้น ดังเช่น ในกิจกรรมลงพื้นที่เพื่อสืบค้นข้อมูลในการแก้ไขปัญหาสัตว์เลี้ยง หลายคนได้ฝึกการตั้งคำถาม ฝึกฟังจะประเด็น และฝึกจดบันทึกเพื่อนำมารายงานให้ผู้อื่นฟังเข้าใจ ในกิจกรรมท่องเที่ยวและเดินป่า หลายคนได้ฝึกการอธิบายภูมิปัญญาชนเผ่าที่เกี่ยวข้องกับสมุนไพร ฝึกเล่าเรื่องปรัมปราและประวัติศาสตร์ของชุมชน เหล่านี้เป็นโอกาสให้ผู้เข้าร่วมหลายคนได้มีโอกาสสื่อสารภาษาไทย เกิดเป็นความกล้าและความภาคภูมิใจที่ได้แสดงออก กล้าบอกความต้องการและแนวคิดการแก้ปัญหาของตนเอง

ประเด็นสำคัญสุดท้ายที่เป็นทักษะความรู้ที่ผู้เข้าร่วมได้รับการเข้าร่วมโครงการก็คือ **องค์ความรู้และประสบการณ์การเรียนรู้ที่เกี่ยวข้องกับภูมิปัญญาชนเผ่า ประเพณีวัฒนธรรม และธรรมชาติสิ่งแวดล้อม** ผู้เข้าร่วมหลายคนบอกว่า การได้ลงมือขับเคลื่อนโครงการโดยเฉพาะเรื่องท่องเที่ยวชุมชนเป็นโอกาสให้ตนเองได้รู้จักต้นไม้ สมุนไพร ประวัติศาสตร์และวิถีชีวิตบางอย่างที่ไม่เคยเห็นมาก่อน ได้ทราบว่าชนเผ่าเรามีภูมิปัญญาในการใช้พืชสมุนไพรรักษาโรคหรืออาการต่าง ๆ ได้มากมาย ได้ทราบว่าป่าเป็นแหล่งอาหารการกินและเครื่องใช้ไม้สอยแทบทุกอย่างที่จำเป็น ได้เรียนรู้วิถีท่องเที่ยวที่จะไม่สร้างขยะและไม่ทำลายสิ่งแวดล้อม ได้รู้พื้นฐานการแต่งกายชุดชนเผ่า การเต้น การแสดงทางวัฒนธรรมในวาระ

พิเศษ ที่สำคัญได้สัมผัสรับรู้ความรู้สึกและผูกพันอย่างลึกซึ้งที่ชนเผ่ามีต่อสถาบันกษัตริย์ตลอดช่วงระยะเวลาหลายสิบปีในหน้าประวัติศาสตร์ของชาวแอโวก์ – แสนคำลือตั้งแต่ได้เข้ามาตั้งรกรากอยู่บนผืนแผ่นดินไทย

นอกจากความรู้ด้านคุณค่าและวัฒนธรรมข้างต้นแล้ว ผู้เข้าร่วมทุกคนยังได้มีประสบการณ์ตรงกับการเรียนรู้ศาสตร์สมัยใหม่ การคิดเชิงระบบ การคำนวณต้นทุน รวมถึงเห็นประโยชน์ของการมีกฎกติกาและการจัดการอย่างเป็นระบบ ว่าเป็นทักษะสำคัญที่ขาดไม่ได้ในการพัฒนาชุมชนให้ไปต่อสู่การเจริญเติบโตในอนาคต

บทวิเคราะห์การเปลี่ยนแปลงขั้นพื้นฐานที่พบในผู้เข้าร่วม หลังผ่านกระบวนการเรียนรู้ของโครงการ

การเปลี่ยนแปลงมิติภายในโครงการวิจัยนี้ อีกนัยหนึ่งตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษา จะหมายถึงการเปลี่ยนแปลงขั้นพื้นฐาน (Transformation of consciousness) ที่มาจากธรรมชาติส่วนลึกภายในจิตใจของบุคคลดังเช่น กรอบการอ้างอิงหรือสมมุติฐานใหญ่ภายในใจ (Frame of reference) คือเป็นการเปลี่ยนแปลงในวิธีรู้คิดของคน ๆ นั้น ไปสู่การมองโลกในแบบใหม่ที่กว้างและครอบคลุมความจริงได้มากกว่าเดิม ส่วนในชุดคำอธิบายในแนวคิดของการวิจัยเชิงปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วม มีขั้นตอนหนึ่งในกระบวนการที่เรียกว่า การตื่นขึ้น (Awakening) ซึ่งหมายถึงการเปลี่ยนแปลงที่ทำให้รู้เห็นความเป็นจริงในแบบใหม่ซึ่งมาจากการเปลี่ยนแปลงกรอบการมองโลก (วรรณดี สุทธิธรากร, 2560) โครงการวิจัยนี้ได้ส่งผลให้ผู้เข้าร่วมเกิดการเปลี่ยนแปลงในลักษณะดังกล่าวข้างต้น (การเปลี่ยนแปลงพื้นฐาน หรือการตื่นขึ้น) อยู่หรือไม่หรืออย่างไรนั้น สิ่งสำคัญที่ต้องนำมาพิจารณาก็คือ “ความหมาย” ของคำพูดและการกระทำต่าง ๆ ของผู้เข้าร่วมที่แสดงออกมาตลอดระยะเวลาที่อยู่ในกระบวนการของโครงการ และเมื่อเราทราบนิยามความหมายเหล่านั้นแล้วจึงนำมาเปรียบเทียบกับความหมายในโครงสร้างของระดับจิตที่มีผู้ทำการศึกษาไว้ (ในโครงการวิจัยนี้จะอ้างอิงแนวคิดของโรเบิร์ต คีแกนเป็นหลัก)

ในการสนทนากับกลุ่มผู้นำรุ่นใหม่รวมถึงชาวบ้านบางคนในหลายช่วงโดยเฉพาะช่วงแรก ๆ ของการทำโครงการวิจัย ลักษณะของเรื่องราวที่ได้ยินมักเป็นลักษณะในเชิงการบ่นถึงปัญหาค่อนข้างมาก รวมถึงการบอกถึงความต้องการว่าตนเองอยากได้อะไรหรือยังขาดอะไรอยู่ สังเกตได้ว่าทัศนคติของการดำเนินชีวิตมักเอาประโยชน์เฉพาะหน้าของฝ่ายตนเป็นตัวตัดสิน ตัวอย่างเช่นในกรณีปัญหาเรื่องสัตว์เลี้ยง คนที่

เลี้ยงสัตว์ก็มองแต่ประโยชน์ที่จะได้จากการเลี้ยงสัตว์ หรือคนปลูกพืชก็จะมองแต่ประโยชน์ที่จะได้ หรือเสียจากการปลูกพืช และเมื่อเกิดเหตุพิพาทขึ้น การหาทางออกจึงมักไม่ใช่เรื่องง่ายเพราะต่างฝ่ายต่างเห็นเฉพาะสิ่งที่ตนได้หรือเสียเป็นหลัก

“โดนวัวคนอื่นมาทำลายพืชผักที่ปลูก ปรับไปห้าพัน คู่กรณีจ่ายแค่สามพัน รู้สึกว่าตนเองเดือดร้อนเสียหาย น้อยใจมาก”

หรือ

“บางครั้งตกลงกันไม่ได้ เจ้าของสวนเองไม่พอใจ เรียกร้องมากไป”

หรือ

“คนตัดสินเข้าข้างอีกฝ่าย ไม่มีความยุติธรรม คณะกรรมการเลยบอกว่าต่อไปนี้มีปัญหาไม่ตัดสินแล้ว ไม่ได้คำตอบแทน บางครั้งไปทั้งวันก็เสียเวลา”

ส่วนในบริบทของการใช้ชีวิตด้านอื่น ๆ หลายครั้งก็สังเกตเห็นมุมมองแบบ “ฉันก่อน!” ปรากฏขึ้นมาในบทสนทนาเช่นกัน

“บ้านล่างมีอะไร เราลงไปช่วยตลอด แต่พอบ้านบนมีงาน ไม่เห็นมีคนบ้านล่างขึ้นมาช่วยเราเลย!”

หรือ

“เรื่องไฟฟ้าโซลาร์เซลล์ พ่อหลวงเคยประกาศว่าไม่ให้ใช้ไฟฟุ่มเฟือย ไม่ให้ใช้กับเครื่องซักผ้า กับหม้อหุงข้าว แต่ชาวบ้านส่วนใหญ่ไม่ค่อยเชื่อฟัง ทุกคนใช้หมด บอกว่าจ่ายพันบาท ต่อไฟเข้าบ้านแล้ว ก็ต้องใช้ให้คุ้ม ไม่เห็นต้องประหยัด”

หรือ

“... ยังมีแรงกดดันจากคนรอบข้าง บางทีเราอยากทำอะไรดี ๆ ให้ชุมชนแต่คนรอบข้างก็มาบอกทัดทานให้ต้องทำให้ตัวเองก่อน”

ขณะที่ทางออกในแบบของมุมมองนี้ มักออกมาในรูปแบบของการใช้อำนาจเหนือแบบเบ็ดเสร็จเด็ดขาดเข้าจัดการ ดังคำพูดเช่น

“ทหารมาอยู่ในหมู่บ้านแล้วดี ดีกว่า อยากให้มีทหาร มีป่าไม้มาอยู่ จะได้มีผู้นำ มีความสามัคคี”

หรือ

“อยากมีเหมือนบ้านสบลานที่มีพระตีตาเยะ เป็นผู้นำทางจิตวิญญาณ มีความเข้มแข็ง เป็นผู้นำชุมชนที่ดูแลตัวเองได้ ชาวบ้านเชื่อฟังมาก ไม่เถียงไม่ทะเลาะกัน”

จะเห็นได้ว่า ความใส่ใจหลักของคนส่วนใหญ่รวมถึงกลุ่มผู้นำรุ่นใหม่มักอยู่ที่การได้การเสีย หรือผลประโยชน์ต่าง ๆ ที่จะมาตอบสนองความต้องการของตน หากได้รับตามนั้นก็รู้สึกว่าเป็นโลกยุติธรรม ลงตัวดี แต่ถ้าไม่ได้ก็รู้สึกว่าเป็นไม่ถูกต้อง เลยต้องเกิดความขัดแย้งขึ้น สิ่งที่ต้องการได้รับมีตั้งแต่เรื่องเล็ก ๆ ในชีวิตประจำวัน เช่น การได้รับแจกของ ได้รับนมกล่องเวลาไปโรงเรียน ได้รับการสนับสนุนช่วยเหลือจากคนหรือหน่วยงานภายนอก เช่น ได้รับพันธุ์กาแฟ พันธุ์หญ้า ฯลฯ ไปจนถึงผลประโยชน์ใหญ่ ๆ ในหมู่บ้าน เช่น การได้รับงบประมาณมาลงที่บ้านฉันบ้านเธอ (เช่นในกรณีความขัดแย้งระหว่างบ้านบนบ้านล่าง เป็นต้น) กรณีการแก้ปัญหาสัตว์เลื้อยในชุมชนนั้นที่สามารถทำสำเร็จลงด้วยดีและไม่มี ความขัดแย้งมากนั้น ผู้วิจัยวิเคราะห์ว่าเป็นเพราะ การนำสัตว์เลื้อยออกจากหมู่บ้านคือความต้องการร่วมของทุกฝ่ายอยู่ก่อนเป็นเบื้องต้น ทีมทำงานสามารถทำให้ประเด็นนี้มีความชัดเจน ถูกรับรู้ร่วมกัน และช่วยเหลือให้แต่ละฝ่ายมีตัวช่วยที่จะไปสู่ทางออกทางเดียวกันได้ งานจึงสามารถดำเนินต่อมาได้จนสำเร็จ อย่างไรก็ตาม ล่าสุด (พฤษภาคม 2564) มีกรณีความขัดแย้งอันเกิดจากการรังวัดที่ดินที่ป่าไม้จะอนุญาตให้แต่ละครอบครัวเข้าไปทำกินได้ กรณีนี้อีกหนึ่งก็คือการที่แต่ละคนจะได้หรือเสียซึ่งจะกระทบกับคนอื่นคนหนึ่งตรง ๆ หมายความว่า หากฉันได้เขาจะต้องเสียและกลับกัน กรณีเช่นนี้จึงสามารถกลายเป็นความขัดแย้งรุนแรงระหว่างกันได้ทันทีถ้าการตกลงให้ต่างฝ่ายต่างพอใจกันไม่ได้ กฎกติกาหรือระเบียบกลางต่าง ๆ จะไม่มีความสำคัญเท่ากับความต้องการภายในของแต่ละคนมีอยู่นั่นเอง

ที่ผ่านมา หนทางการแก้ปัญหาของชุมชนเวลาที่เกิดความขัดแย้งแบบนี้ขึ้นก็คือ การมีคนกลางที่มีอำนาจและเป็นที่ยอมรับนับถือมาเป็นคนชี้ขาดตัดสิน ทว่าปัจจุบัน วิธีแบบนี้ไม่สามารถใช้การได้อีกต่อไป

แต่ก่อนชาวบ้านสามัคคี เอามือ (ลงแขก) กัน ช่วยกันทำไร่ เพราะเคารพบุญของ ปู่เหล็ก แต่ก่อนไปล่าสัตว์มา ผู้อาวุโสของหมู่บ้านก็จะนำสัตว์ที่ล่ามาได้มาแบ่งให้ชาวบ้าน แจกจ่ายกัน จึงเกิดการเคารพผู้นำตามธรรมชาติ แต่ปัจจุบันไม่มีระบบนี้แล้ว มีแต่ผู้ใหญ่บ้าน อบต. ระบบการเมืองท้องถิ่น ซึ่งผิดใจกัน และแตกแยกในหมู่บ้าน ระบบเคารพผู้นำตามธรรมชาติก็หายไป

ทุกวันนี้ ชุมชนแอ่ง – แสนคำลือชาคน (ที่เป็นตัวบุคคล เป็นรูปธรรม) ที่มีอำนาจเป็นหลักซึ่งทุกคนให้ความเคารพ ศรัทธา และเชื่อฟังโดยไม่ได้แย้ง (สมัยก่อนคือผู้นำหมู่บ้าน และผู้อาวุโส) ดังนั้น ในหลายครั้งที่หารือเกี่ยวกับการแก้ปัญหาความขัดแย้ง ผู้นำรุ่นใหม่และชาวบ้านจึงมักเรียกหา “ผู้นำที่เข้มแข็ง” ซึ่งยังหาไม่ได้ ผลก็คือความขัดแย้งที่มีอยู่มักไม่ถูกแก้ได้อย่างเด็ดขาด จนต่างคนต่างมองหาอำนาจจากภายนอกให้เข้ามาเป็นตัวช่วย เช่น หน่วยงานราชการที่อยู่เหนือขึ้นไป บุคคลในตำแหน่ง ข้าราชการ

รวมถึงทีมอาจารย์ที่เข้ามาทำโครงการนี้ด้วย (ตั้งคำพูดในบทสนทนาหลายโอกาสที่ผู้เข้าร่วมได้อ้างถึงความศรัทธาอันเป็นเหตุผลของการเปลี่ยนแปลงสำคัญ ๆ ทั้งในตนเองและในกลุ่ม)

รวมความแล้ว นัยของการสื่อสารและแสดงออกทั้งหมดข้างต้นสอดคล้องกับความหมายของจิตสำนึกระดับที่ 2 **จิตตามใจตน หรือ Imperial mind** ตามแนวคิดของคีแกน ซึ่งอธิบายจิตระดับนี้ว่า

เป็นจิตแห่งความต้องการ ความสนใจ และความปรารถนาในตน กล่าวคือจิตเริ่มเห็นความรู้สึก แรงกระตุ้น พุดและทำตามความต้องการในใจตัวเอง และมีความคงตัวของตัวเองได้มากขึ้น แยกโลกความรู้สึกของตัวเองออกจากผู้อื่นได้ และจิตสร้างความจริงที่เป็นประสบการณ์เชิงรูปธรรม แต่ยังไม่สามารถเชื่อมโยงความจริงของตนเองกับของผู้อื่นให้เป็นเรื่องเดียวกันได้ (Kegan, 1982: 89)

และเมื่อขยายความโดยแนวคิดพัฒนาการเชิงศีลธรรมของ ลอร์เรนซ์ โคลเบิร์ก ก็พบว่ามียุคในลักษณะเดียวกัน คือตรงกับระดับที่ 2 **ความเป็นปัจเจก ประโยชน์ที่ตนจะได้รับ และการยื่นหมูยืมแนว (Individualism, Instrumental purpose, and Exchange)** ซึ่งอธิบายว่า ในการรับรู้ของจิตระดับนี้ สิ่งที่ถูกต้องการคือการทำตามกฎเฉพาะเมื่ออยู่ในความสนใจหลักของตน การทำตามความสนใจและความต้องการของตนเอง และปล่อยให้ผู้อื่นได้ทำแบบเดียวกัน รวมไปถึงความยุติธรรมและการแลกเปลี่ยนที่สมน้ำสมเนื้อกันที่เห็นได้ ใช้ตรรกะเหตุผลแบบรูปธรรมจับต้องได้ เห็นว่าความต้องการของผู้คนไม่ตายตัวแต่เปลี่ยนแปลงได้ตามสถานการณ์หรือพฤติกรรมที่ตอบโต้กัน (Reimer, Paolitto & Hersh, 1990: 67)

จะเห็นได้ว่า ความถูกต้องยุติธรรมของการรับรู้ด้วยจิตระดับนี้อยู่ที่ว่าใครได้อะไรใครเสียอะไร ไม่ใช่อยู่ที่กฎเชิงนามธรรมดาที่บอกลอย ๆ ว่าอะไรดีอะไรชั่ว ความสมน้ำสมเนื้อที่เป็นรูปธรรมที่เจ้าตัวรับรู้ที่หลายครั้งส่งผลมาเป็นพฤติกรรมแบบตาต่อตาฟันต่อฟันคือการตัดสินที่ยุติธรรมในสายตาของจิตระดับนี้ โลกรอบตัวจึงอาจไม่ต่างอะไรกับสนามรบที่ทุกคนต้องไล่ล่าหาสิ่งตนต้องการมาให้ได้ ดังนั้น สิ่งที่พบได้เป็นปกติก็คือ กฎของฉันทันก่อน! และการทำให้ได้มาซึ่งผลประโยชน์ตรงหน้า สิ่งที่คนซึ่งมีจิตสำนึกระดับนี้ยังมองไม่ออกก็คือ การมีหรือการได้จะไม่ดีกับตัวเองได้อย่างไร รวมถึงยังไม่สามารถถอยออกมามองในมุมของบุคคลที่สาม (สังคม) ได้

การจะทำให้กลุ่มคนอยู่ร่วมกันได้อย่างสันติสุขยิ่งขึ้น เป็นความจำเป็นที่ต้องมีมุมมองที่สาม คือมุมมองที่พ้นไปจากมุมมองฉันทันกับมุมมองของเธอ ในสังคมที่เริ่มซับซ้อน กฎกติกา จารีต ประเพณีที่คอยบอกว่าจะดีคือความดี คือค่านิยมที่ควรยึดถือร่วมกัน (ซึ่งเป็นสิ่งสูงสุดไม่ขึ้นกับว่าใครเป็นคนพูด) จึงบังเกิดขึ้นด้วยความจำเป็นเช่นนี้ ส่วนในแนวคิดของพัฒนาการจิตสำนึก ได้ให้วิธีการและเครื่องมือที่จะทำให้

ผู้เรียนรู้เริ่มมีวิธีคิดเชื่อมโยงแบบนามธรรมได้ การได้ลองสวมบทบาทเป็นคนอื่นนอกเหนือจากตนเอง และคู่กรณี การเรียนรู้เรื่องคุณธรรม จริยธรรม ประโยชน์ร่วม และค่านิยมของสังคม ด้วยเหตุนี้ในโครงการตลอดหลายปีที่ผ่านมาจึงได้ดำเนินการให้มีกิจกรรมต่าง ๆ ที่นำพาให้ผู้เข้าร่วมได้มาเรียนรู้และมีประสบการณ์ตรงกับสิ่งเหล่านี้ ไม่ว่าจะเป็น การทำโครงการเพื่อประโยชน์ส่วนรวม การสร้างการมีส่วนร่วมในทุกขั้นตอน การวางแผนเชิงระบบ การให้อิสระทางการคิดและตัดสินใจ การเท่าทันตนเองและความเข้าใจอกเข้าใจกัน การเรียนรู้เรื่องการใกล้เคียง (ฝึกเป็นมุมมองบุคคลที่ 3) การสอดแทรกคุณธรรม จริยธรรม และคุณค่าร่วมของชุมชน ฯลฯ โดยคาดหวังว่าจะเป็นการเรียนรู้เพื่อยกระดับจิตสำนึกของผู้เรียนไปด้วย พร้อม ๆ กับการบ่มเพาะความอยู่ดีมีสุข และทักษะการแก้ปัญหาให้ชุมชนเพื่อนำความมั่นคงเข้มแข็งกลับคืนมา

ผลของกระบวนการเรียนรู้ที่ได้รับ ดังที่กล่าวมาตลอดในรายละเอียดที่ปรากฏอยู่ในทั้งบทที่ 4 และบทที่ 5 ได้ชี้ว่า จิตสำนึกของกลุ่มผู้เรียนยังคงแสดงออกอยู่ในระดับที่ 2 (ตามแนวคิดของคีแกน) เป็นหลัก (ดังแจกแจงในตารางที่ 5.1) แม้ว่าจะผ่านกระบวนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมอย่างเต็มที่และได้ผลสัมฤทธิ์เชิงรูปธรรมที่สมบูรณ์ก็ตาม แต่ขณะเดียวกัน ก็เห็นสัญญาณในผู้เข้าร่วมบางคน que เริ่มสื่อสารด้วยความหมายของระดับจิตสำนึกที่สูงขึ้นอยู่ด้วย (ระดับที่ 3 จิตตามสังคม Socialized mind) เช่นกัน

ตารางที่ 5.1 นัยความหมายของท่าทีการมีส่วนร่วมของผู้เข้าร่วมที่ร่วมขับเคลื่อนโครงการ

ท่าทีของการมีส่วนร่วม	นัยความหมายของท่าที
การได้รับข้อมูล	มักเป็นการรอรับข้อแนะนำ ผลสัมฤทธิ์ หรือข้อสรุป มากกว่ารับเป็นข้อมูลมาขบคิดต่อ
การแสดงความคิดเห็น	มักเป็นการบอกละเอียดความต้องการ สิ่งที่ตนขาดอยู่ มากกว่าจะแลกเปลี่ยนหลักการความคิด หรือเหตุผล
การเจรจาหรือ	มีการแสดงความคิดเห็นที่อยู่บนฐานความต้องการของตนเอง เป็นการขับเคลื่อนเพื่อประเด็นแบบเฉพาะหน้ามากกว่าแบบระยะยาวหรือเชิงอุดมการณ์ มักเป็นการนำเสนอ มุมที่ตนต้องการและมุมที่คนอื่นสามารถสนองความต้องการนี้
การออกแบบวางแผน	มักเป็นการกำหนดจากความคุ้นเคยเดิม สามารถคิดจากความรู้และประสบการณ์เดิม หรือดำเนินตามโครงสร้างที่ถูกกำหนดเป็นขั้นเป็นตอนมาแล้วอย่างชัดเจน มากกว่าจะเริ่มคิดทุกอย่างจากสิ่งใหม่ หรือคิดเป็นระบบ
การดำเนินงาน	มักเป็นการกระทำจากความเชี่ยวชาญที่ตนมีอยู่ ขณะที่บางคนเริ่มใช้โอกาสนี้เรียนรู้สิ่งใหม่ เช่น การคิดตั้งคำถาม การเก็บประเด็น การรักษาสิ่งแวดล้อม ปรับเปลี่ยนและดำเนินการบนสถานการณ์เฉพาะหน้ามากกว่าตามแผนระยะยาว
การประเมินตรวจสอบ	มักประเมินจากผลงานที่เห็นเป็นรูปธรรม ประสบการณ์รูปธรรม ภายใต้อาณัติ ประโยชน์ที่ลงตัวของผู้ทุกฝ่าย หรือเสียงสะท้อนของผู้ที่มีอำนาจหรือเป็นที่เคารพศรัทธา รวมถึงเริ่มเห็นประโยชน์ที่เป็นด้านคุณค่า ภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม และความสงบสุขของส่วนรวม

จะเห็นได้ว่า แม้การสื่อสารและการแสดงออกของผู้เข้าร่วมในโครงการส่วนใหญ่ยังคงความหมายอยู่ในระดับจิตสำนึกระดับที่ 2 เป็นหลัก กระนั้น ในช่วงท้าย ๆ ของโครงการที่การทำงานเริ่มเห็นผลสัมฤทธิ์ ผู้วิจัยได้สังเกตเห็นท่าทีการพูดและการแสดงออกของผู้เข้าร่วมที่สื่อความหมายได้กว้างขึ้นกว่าเดิม จากที่เคยแค่เอาผลประโยชน์ของฉันและเธอเป็นตัวตั้ง เช่น ความรู้สึกตอนที่เห็นว่าโครงการเรื่องสัตว์เลี้ยงสามารถแก้ปัญหาของชุมชนได้จริง หรือตอนที่ทำกิจกรรมเดินป่าได้สำเร็จลุล่วงน่าประทับใจ หลายคนเริ่มพูดถึงความร่วมมือ การที่ส่วนรวมได้ประโยชน์ การวางแผนระยะยาว และการมีกฎกติกากลาง

“ในการทำงานแต่ละเรื่อง เช่น สัตว์ชาติ สัตว์เลี้ยง ทำให้ตระหนักได้ว่า ทุกคนสามารถช่วยเหลือซึ่งกันและกันได้ เรานึกถึงเหตุการณ์ครั้งนั้นที่เราทำสำเร็จ สิ่งสำคัญที่สุดที่นำมาสู่ความสำเร็จคือ การมีส่วนร่วม เป็นอันดับหนึ่งเลย”

“อยากขับเคลื่อนเรื่องท่องเที่ยวชุมชนต่อ ให้ชาวบ้านทุกคนได้ประโยชน์ มีรายได้กระจายไปทุกป้อก ทุกครัวเรือน เราเชื่อว่าถ้าโครงการนี้สำเร็จมันจะเป็นความยั่งยืนของชุมชน เราไม่ต้องเหนื่อยเท่าการทำไร่ทำสวน”

“กฎกติกาที่เรา่วมกันตั้งขึ้นมาโดยกลุ่มผู้นำรุ่นใหม่ พอเราช่วยกันตั้งขึ้นมาก็พบว่ามันใช้ได้ดี ใช้ได้ผลด้วย มีการพูดคุยกันภายในหมู่บ้านมากขึ้น ซึ่งในอนาคตคิดว่าอาจจะต้องมีกติกาเพิ่มมากขึ้น”

นอกจากนี้ กระบวนการอบรมและการทำโครงการได้ส่งผลให้ผู้เข้าร่วมบางคนตระหนักถึงการมีส่วนร่วม การเสียสละและมีจิตอาสา สำนึกูเหล่านี้ได้บังเกิดขึ้นในการรับรู้และการสื่อสารมากขึ้น

“เวลาน้ำเสีย น้ำแต่ละป้อกจะแบ่งกันใช้จะมีคนมาช่วยซ่อมบ่อยมาก มีแต่คนใช้แต่ไม่มีคนมาช่วย ใครไม่มาก็ไม่สนใจ เราารู้สึกอยากช่วยเราก้ช่วย”

“..... เอาสิ่งที่เรารู้มาไปช่วยคนอื่น มีจิตอาสา ช่วยพัฒนาหมู่บ้าน แต่ก่อนไม่เคยรู้ว่ามันมีแบบนี้ แต่ตอนนี้ได้รู้ว่าจิตอาสาที่เป็นงานอีกอย่างหนึ่งที่เราทำให้แก่ส่วนรวมให้อยู่ร่วมกันได้”

ยังมีอีกสิ่งหนึ่งที่น่าสนใจไม่น้อย ซึ่งปรากฏขึ้นในการสนทนาและการตระหนักของผู้เข้าร่วมด้วย นั่นคือ บางคนเริ่มละเอียดอ่อนในด้านสัมพันธภาพ เริ่มเห็นความเข้าอกเข้าใจ เริ่มรับรู้สภาวะความรู้สึกภายในใจ เท่าทัน และนำมาสู่การเปลี่ยนแปลงบางอย่างที่สำคัญ

“ผมพูดตรง ๆ นะว่าลำพังผมทำคนเดียวถ้าไม่มีแฟนช่วยคงไม่ประสบความสำเร็จ ถ้าไม่ติดที่ลูก ถ้าผมไปไหนก็อยากให้แฟนไปด้วย จะได้เรียนรู้ไปด้วยกัน”

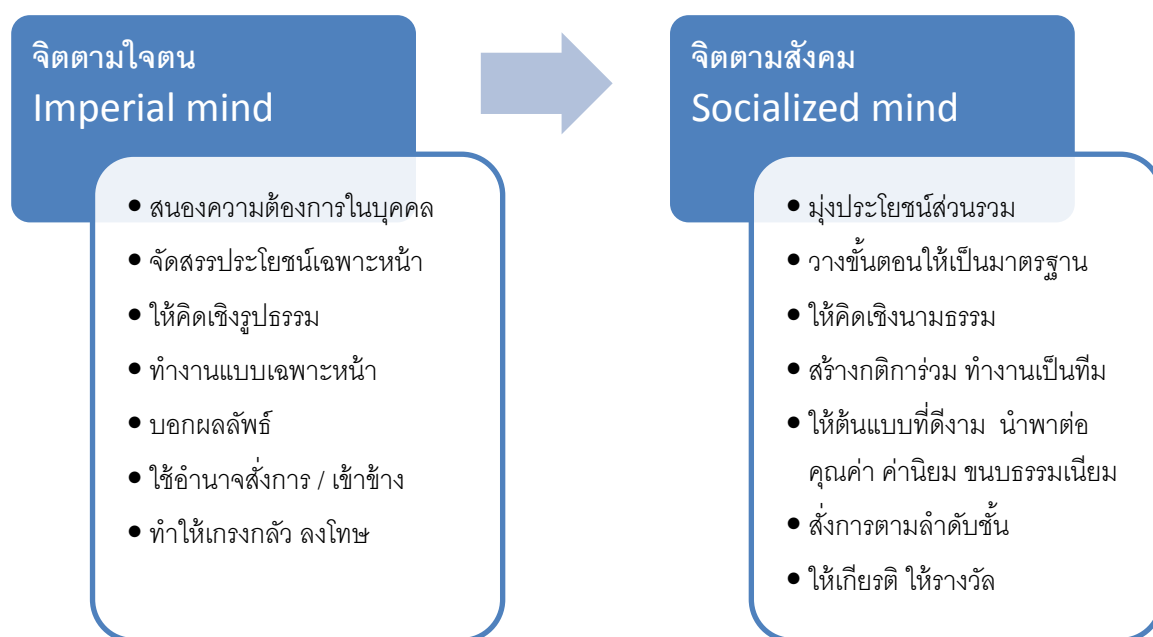
“.... แม้เมื่อก่อนเราเคยคิดว่าเราทำถูกทำดี แต่พอทำไปแล้วทำไมใจเราไม่สงบ ภาพความทรงจำเหล่านั้นยังคงค้างอยู่ในใจตลอด พอได้อาสิ่งใหม่ที่อาจารย์สอนมาทำดูใจก็มีความสุข จิตก็โล่ง”

อาจกล่าวได้ว่า ตัวอย่างคำพูดข้างต้นได้บ่งบอกว่าผู้เข้าร่วมหลายคน (แม้ไม่ใช่ทุกคน) เมื่อผ่านกระบวนการเรียนรู้และเห็นผลสำเร็จของโครงการ ก็เริ่มเกิดการรับรู้ สื่อสาร และแสดงออกไปในลักษณะที่พ้นจากการถือประโยชน์ส่วนตนเป็นตัวตั้ง แต่เริ่มเข้าถึงความหมายของการร่วมไม้ร่วมมือกัน การสร้างกฎกติกาหรือมาตรฐานร่วม การมุ่งประโยชน์ส่วนรวม รวมถึงการกลับเข้ามาตระหนักถึงสถานะในใจและเริ่มเกิดความเข้าใจในความรู้สึกของผู้อื่นด้วย ซึ่งทั้งหมดนี้เป็น การให้ความหมายของจิตที่สูงขึ้นกว่าระดับที่ 2 (จิตแบบตามใจตน) และเข้ามาสู่จิตระดับที่ 3 (จิตตามสังคม) อย่างเห็นได้ชัด และนี่หมายถึงศักยภาพที่จะเกิดการเปลี่ยนแปลงขั้นพื้นฐาน เป็นการขยายขอบการมองโลกจากความจำกัดแคบแบบเดิม ไปสู่การเห็นความหมายใหม่ที่กว้างขวางขึ้นของทั้งปัจเจกบุคคลและกลุ่มได้ต่อไป

สุดท้าย ในการส่งเสริมให้ผู้เข้าร่วมได้เกิดการเปลี่ยนแปลงพื้นฐานดังกล่าว ตัวกระบวนการหรือในกรณีของโครงการนี้คือคณาจารย์ที่เข้ามาทำงานวิจัยก็มีส่วนสำคัญมาก ด้วยเหตุผลที่กล่าวมาก่อนหน้านี้ว่า **ความศรัทธา** ในตัวกระบวนการ (ทีมอาจารย์) คือเงื่อนไขที่มีผลสำคัญมากประการหนึ่งที่ทำให้โครงการนี้ประสบความสำเร็จ ความศรัทธาในตัวผู้นำคือองค์ประกอบหนึ่งของกระบวนการเกื้อหนุนจากภายนอกซึ่งเป็นคุณลักษณะอย่างหนึ่งของการจัดกระบวนการเรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลงสำหรับชุมชนแออัด – แสนคำลือ (รายละเอียดในหัวข้อ 5.3) และตามมุมมองของแนวคิดของพัฒนาการจิตสำนึก ความศรัทธาหรือการเชื่อฟังในคนอื่น (ที่กำหนดการให้ความหมายต่อการมองโลก) เป็นตัวบ่งชี้สำคัญที่บอกระดับจิตสำนึกของบุคคลได้ กล่าวคือ เป็นการสะท้อนถึงการอาศัยอำนาจในบุคคลหรือการยอมทำตามอุดมคติอันดีงามเป็นตัวกำหนดความเข้าใจที่มีต่อโลก ซึ่งก็หมายถึงจิตสำนึกระดับที่ 2 และระดับที่ 3 ตามลำดับ ด้วยเหตุนี้ ผู้วิจัยจึงขอวิเคราะห์ต่อไปถึงท่าทีของกระบวนการ (ซึ่งผู้เข้าร่วมมองด้วยความศรัทธา) ว่าจะส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงหรือเติบโตขึ้นของจิตสำนึกของผู้เข้าร่วมได้อย่างไร เพื่อเป็นแนวทางให้แก่การทำงานหรือการวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการจัดกระบวนการเรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลงในอนาคต โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อต้องทำกับกลุ่มผู้เข้าร่วมที่อยู่ในระดับจิตที่ 2 และ 3 นี้

จากข้อมูลและผลลัพธ์ที่ได้จากโครงการตั้งแต่ต้นจนจบ ผู้วิจัยสามารถวิเคราะห์ท่าทีของกระบวนการอันมีผลต่อการเรียนรู้และส่งเสริม (หรือไม่ส่งเสริม) ให้ผู้เข้าร่วมมีพัฒนาการทางจิตสำนึกได้ดังนี้ เมื่อกระบวนการ

กรพบว่า กลุ่มผู้เข้าร่วมส่วนใหญ่มีระดับการรับรู้และสร้างความหมายต่อโลกรอบตัวแบบจิตตามใจตน กล่าวคือ มองเห็นประโยชน์ที่ตนจะได้หรือจะเสียเป็นหลัก มีการเรียนรู้และลงมือกระทำในลักษณะแบบ เฉพาะหน้า ทำความเข้าใจแบบรูปธรรมเป็นหลัก ท่าทีของกระบวนการที่จะสอดคล้องไปกับธรรมชาติ การเรียนรู้ของผู้ที่มีระดับจิตแบบนี้ก็คือ การจัดสรรประโยชน์ให้ตอบความต้องการของแต่ละฝ่าย การบอกผลลัพธ์ การให้คิดเชิงรูปธรรม การให้มีการตัดสินใจหรือแก้ไขปัญหาเฉพาะหน้า การออกคำสั่งแบบ เด็ดขาด หรือใช้การทำให้เกรงกลัว เป็นต้น ท่าทีเหล่านี้แม้จะสอดคล้องกับความเข้าใจของกลุ่มและอาจส่ง ผลสัมฤทธิ์ที่ดี (เพราะกลุ่มพร้อมจะรับคำสั่งและยอมตาม) แต่จะไม่ได้ส่งเสริมให้กลุ่มมีพัฒนาการไปสู่ ระดับจิตที่สูงขึ้นได้ ดังนั้น ถ้าจะส่งเสริมให้มีพัฒนาการของจิตสำนึก ท่าทีของกระบวนการ (ที่ผู้เข้าร่วม ยังมองด้วยความเชื่อฟังและศรัทธาอยู่) อาจต้องเปลี่ยนมาเน้น การสร้างกฎกติการ่วม การพาดูต้นแบบ ที่ดีงาม การให้ทำงานแบบร่วมมือเป็นทีม มีการตัดสินใจตามมาตรฐานขั้นตอน มุ่งประโยชน์ส่วนรวม ให้ ใช้ความคิดเชิงนามธรรมมากขึ้น และใช้การให้เกียรติ ให้กำลังใจ เป็นต้น ดังที่สรุปในรูปที่ 5.3 ด้านล่าง

รูปที่ 5.3 สรุปท่าทีของกระบวนการที่มีผลต่อการเรียนรู้ของผู้เข้าร่วมในระดับจิตที่ 2 และ 3

กล่าวโดยย่อ ความเชื่อมั่นศรัทธาที่ผู้เข้าร่วมมีในตัวกระบวนการและทีมดังกรณีของแอกโก – แสนคำลือนี้มี ความสำคัญที่ไม่เพียงแต่เป็นเงื่อนไขหนึ่งที่ทำให้การขับเคลื่อนงานประสบความสำเร็จเท่านั้น ในมุมมอง ของแนวคิดพัฒนาการจิตสำนึก ยังส่งผลต่อการเรียนรู้และเติบโตของจิตใจผู้เข้าร่วมด้วย และกระทั่งทำ ให้เกิดการเปลี่ยนแปลงขั้นพื้นฐานได้ หากกระบวนการมีความเข้าใจและวางท่าทีได้ถูกต้องเหมาะสม

อนึ่ง การศึกษาและวิเคราะห์เรื่องระดับจิตสำนึกนี้แม้จะมีลักษณะที่จัดแบ่งผู้คนออกเป็นระดับชั้นตามคุณสมบัติของคน ๆ นั้น แต่วัตถุประสงค์หลักก็เพื่อทำความเข้าใจธรรมชาติของบุคคลตามวิธีคิดแบบโครงสร้างนิยม มิได้มีเจตนาจะตัดสิน แบ่งแยก หรือทำให้เกิดการหมิ่นแคลนกันแต่อย่างใด การที่คนเรามีวิธีมองโลกที่เอาผลประโยชน์ตนเองมาก่อนนั้น หาใช่แค่ว่าเป็นโลกทัศน์หรือคุณลักษณะของคนแอกโก – แสนคำลือหรือชาวชนบทหรือชนชายขอบเท่านั้นไม่ ในความเป็นจริง ลักษณะแบบนี้ก็พบได้อยู่ในผู้คนโดยทั่วไปแม้ที่ได้ชื่อว่าเป็นคนเมืองที่มีวิถีชีวิตอันทันสมัย ดังนั้น ความสำคัญจึงมิได้อยู่ที่การตีตราคุณลักษณะแบบนี้ว่าเป็นสิ่งที่ไม่ดีและต้องขจัดออกไป หากแต่เพื่อให้เราเข้าใจถึงวิถีคิดแบบนี้ในใจที่อาจจะกำกับหรือบงการการดำเนินชีวิตของเราอยู่ และว่าวิถีคิดนี้ (หรือวิถีคิดไหน) คือเงื่อนไขใหญ่ที่เราใช้ทำความเข้าใจโลกรอบตัวอยู่หรือไม่ ตรงนี้ต่างหากคือสาระสำคัญของการที่เราต้องเข้ามาเรียนรู้ และทำความเข้าใจในเรื่องนี้ กรณีชาวแอกโก – แสนคำลือ การเปลี่ยนผ่านสำคัญของพวกเขาคงอยู่ที่เมื่อ พวกเขาสามารถใคร่ครวญและตระหนักรู้ได้ด้วยตนเองว่า การแย่งชิงกันให้ได้มาซึ่งสิ่งที่ตนต้องการไม่ใช่ทางออก หากแต่ชีวิตยังมีอะไรที่มีความหมายได้มากกว่านั้น

5.5 บทสรุปรวม

โครงการวิจัยเรื่อง “การวิจัยเชิงปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วมเพื่อการพัฒนาความเข้มแข็งของชุมชนแอกโก – แสนคำลือ ด้วยกระบวนการเรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลงแนวจิตปัญญาศึกษา” มีขั้นตอนการดำเนินงานที่อยู่บนแนวทางของ การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ซึ่งเป็นการทำงานวิจัยที่เน้นให้เกิดการเรียนรู้เพื่อเพิ่มอำนาจให้แก่คนในบริบท เปลี่ยนผู้ที่เคยด้อยโอกาสในสังคมให้มีสิทธิมีเสียงและมีพลัง ในการขับเคลื่อนงานที่จะสร้างความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นได้ด้วยตนเอง

ในการเข้าไปเรียนรู้กับชุมชนนั้น โครงการเน้นให้ความสำคัญกับ วัฒนธรรมชุมชน ร่วมกับ การเสริมพลังจากภายในของชุมชน และโดยเฉพาะการมีส่วนร่วมในทุกขั้นตอนของการทำงานเท่าที่จะเป็นไปได้ ส่วนวิธีการหลักอาศัย การเรียนรู้ผ่านการขับเคลื่อนโครงการ เพื่อมุ่งแก้ไขปัญหาและต่อยอดสิ่งดีงามอันเป็นต้นทุนเดิมของชุมชน

จากกระบวนการเรียนรู้และการทำโครงการทั้งหมด พบว่ามีผลงานอันเป็นความสำเร็จใหม่ ๆ ในหลายด้านที่เป็นรูปธรรม ดังนี้ :

1. การแก้ไขปัญหาสัตว์เลี้ยวในชุมชน
2. กฎกติกาเรื่องสัตว์เลี้ยวในชุมชน และแผนที่ท่องเที่ยวชุมชนแอโก – แสนคำลือ
3. เส้นทางท่องเที่ยววิถีชาวไร่ของแอโก – แสนคำลือ
4. เส้นทางเดินป่า อาบป่า
5. กิจกรรมทางวัฒนธรรม พิธีจุดเทียนถวายพระพร และเส้นทางรำลึกการเสด็จพระราชดำเนิน
6. กิจกรรมการท่องเที่ยว โฮมสเตย์ และวิถีการกินการอยู่แบบชาวบ้าน

ส่วนคุณลักษณะของกระบวนการเรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลงแนวคิดตปัญญาศึกษา ที่มีความเหมาะสมต่อการสร้างความเข้มแข็งให้ชุมชนแอโก – แสนคำลือให้บังเกิดขึ้นจนสัมฤทธิ์ผลได้นั้น ประกอบด้วย

- การเตรียมความพร้อม โดยสร้างความไว้วางใจ ความคุ้นเคยระหว่างกัน และซึมซับรับรู้คุณค่า ภูมิปัญญา และประวัติศาสตร์ของชุมชน
- การเสริมทักษะการเรียนรู้ ทั้งด้านมิติภายใน สติ การใคร่ครวญในตนเอง และความเข้าใจ เข้าใจ และด้านทักษะภายนอก การคิดเชิงระบบ การจัดการข้อมูล และการสื่อสาร
- การตั้งเจตจำนงร่วม ที่อยู่บนความต้องการร่วมกัน อยู่บนต้นทุนทางภูมิปัญญา คุณค่า และนิเวศวัฒนธรรม และมีเป้าหมายที่ยังประโยชน์ให้แก่ชุมชนได้ชัดเจน
- การเปิดพื้นที่ของปฏิบัติการจริง (การทำโครงการ) โดยมีส่วนร่วมในทุกขั้นตอน มีอิสระในการออกความคิดเห็น วางแผน และตัดสินใจ มีโครงสร้างงานที่ชัดเจนเป็นรูปธรรม และมีความสืบเนื่อง ติดตามผล และปรับปรุงเพื่อทำซ้ำ
- กระบวนการเสริมพลังกลุ่มอย่างสร้างสรรค์ โดยสร้างแรงบันดาลใจจากการได้เห็นแบบอย่าง มีพื้นที่ปลอดภัย มีการรับฟัง ความเข้าใจ เข้าใจ และมีความร่วมมือร่วมใจ ทำงานเป็นทีม
- กระบวนการเกื้อหนุนจากภายนอก โดยมีระบบพี่เลี้ยงคอยสนับสนุน ประสานงานกับผู้เกี่ยวข้องเพื่อสร้างการยอมรับ และมีผู้นำกลุ่มที่เข้มแข็ง เป็นที่ศรัทธา

อาจกล่าวได้ว่า กระบวนการเรียนรู้ของโครงการนี้อาศัยการทำงานร่วมกันในระดับชุมชนเพื่อสร้างการเรียนรู้ มุ่งยกระดับมุมมองและจิตสำนึกร่วมของกลุ่ม และสร้างคุณประโยชน์ให้แก่ชุมชนเป็นสำคัญ กล่าวอีกนัยหนึ่ง เป็นกระบวนการเรียนรู้ที่ร่วมกันลงมือขับเคลื่อนงานที่ส่งผลกระทบเชิงสังคม มีเจตนาเพื่อส่วนรวม ออกจากความคับแคบส่วนตัวไปสู่การเชื่อมโยงกับผู้คนและชุมชนที่กว้างขวางกว่า บนฐานของการตระหนักรู้ใคร่ครวญ โดยการร่วมกันขับเคลื่อนโครงการที่ว่าจะ

ประสบความสำเร็จหรือไม่สามารถดูได้จาก ผลสัมฤทธิ์การเรียนรู้ของผู้เข้าร่วมที่ได้รับทั้งมิติภายในและภายนอก ความสำเร็จในการแก้ไขปัญหาให้ชุมชน และการบังเกิดขึ้นของผลงานหรือกิจกรรมที่เป็นคุณประโยชน์บนต้นทุนทางนิเวศวัฒนธรรม ภูมิปัญญา และคุณค่าร่วมของชุมชน

จะเห็นได้ว่า คุณลักษณะของการจัดกระบวนการเรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลงเพื่อนำมาซึ่งความเข้มแข็งของชุมชนแออัด – แสนคำลือนั้น มีแกนกลางอยู่ที่กระบวนการลงมือปฏิบัติการร่วมกันอย่างมีเจตจำนงเพื่อประโยชน์ส่วนรวม แล้วมีองค์ประกอบเสริมในด้านต่าง ๆ และหนึ่งในนั้นที่สำคัญมากประการหนึ่งก็คือ **ความศรัทธาในตัวผู้นำ** (ซึ่งเกี่ยวโยงกับระดับจิตสำนึกที่สร้างการให้ความหมายต่อโลกของกลุ่มผู้เข้าร่วม)

ในด้านการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในกลุ่มผู้เข้าร่วมซึ่งผ่านกระบวนการเรียนรู้ของโครงการพบว่า สามารถจำแนกได้เป็น 2 ส่วน คือ

- **การเปลี่ยนแปลงที่เป็นการเรียนรู้มิติด้านใน** ได้แก่ การมีสติ การควบคุมอารมณ์ในตนเอง การรับฟังและสัมพันธ์ภาพที่ดีขึ้น และความเชื่อมั่นในศักยภาพของกลุ่มที่จะร่วมกันแก้ปัญหา เหล่านี้อาจนับว่าเป็น “การตื่นรู้” เบื้องต้นที่ผู้เข้าร่วมได้รับจากโครงการ เนื่องด้วยแต่ละคนเกิดการทำงานภายในที่ได้ใคร่ครวญและตระหนักรู้ เริ่มมีการขยับปรับมุมมอง เช่น จากที่มองแต่ข้างนอกก็เริ่มหันมามองกลับสู่ภายในจิตใจ หรือจากการมองเพียงแค่เฉพาะตัวมากเป็นการมองเห็นกันและกัน เข้าอกเข้าใจกันมากขึ้น เป็นต้น
- **การเปลี่ยนแปลงด้านทักษะและความรู้ภายนอก** ได้แก่ การกล้าตัดสินใจแก้ปัญหาเฉพาะหน้า การแบ่งหน้าที่ ร่วมกันทำงานเป็นทีม การกล้าคิดกล้าแสดงออก และความรู้ใหม่ ๆ ด้านภูมิปัญญาและคุณค่าดั้งเดิมของชนเผ่า ความรู้ด้านนิเวศวัฒนธรรม และการคิดวางแผนเชิงระบบ

และเมื่อวิเคราะห์ผลการเปลี่ยนแปลงที่เป็นมิติด้านในให้ลึกซึ้งโดยอาศัยแนวคิดพัฒนาการจิตสำนึกแบบโครงสร้างนิยมก็พบว่า ผู้เข้าร่วมส่วนใหญ่มีการให้ความหมายต่อโลกอยู่ใน **ระดับที่ 2 คือจิตตามใจตน** เป็นหลัก ขณะเดียวกัน ก็มีสัญญาณบ่งบอกว่าเริ่มมีการขยับกรอบการมองโลกไปสู่ระดับที่สูงขึ้น กล่าวคือ **ระดับที่ 3 จิตตามสังคม** อยู่ด้วย ดังเช่น หลายคนได้แสดงออกถึงความหมายของการร่วมมือกัน การมุ่งประโยชน์ร่วม การอ้างอิงกฎและมาตรฐาน และการสานสัมพันธ์ภาพของกลุ่มได้มากขึ้น ทั้งหมดนี้คือฐานสำคัญที่จะส่งผลให้กลุ่มเกิดการตระหนักรู้อย่างลึกซึ้งและเกิดการเปลี่ยนแปลงขั้นพื้นฐาน (Transformation of consciousness) ได้ต่อไป ทั้งนี้ ท่าทีและการสนับสนุนจากกระบวนการ

หรือผู้นำพากระบวนการเรียนรู้จะมีส่วนสำคัญมากที่จะช่วยส่งเสริมให้เกิดการขยับขึ้นของจิตสำนึกนี้
เนื่องด้วยผู้เข้าร่วมฟังฟังและเชื่อมั่นในตัวกระบวนการสูงอันเนื่องมาจากการให้ความสำคัญต่อมิติด้าน
อำนาจ ดังนั้น ท่าทีของกระบวนการที่มีความเหมาะสมก็คือ การสร้างกฎกติกา การนำพาการเรียนรู้
อย่างเป็นขั้นเป็นตอนตามมาตรฐาน การให้เห็นและทำตามแบบอย่างอันดีงาม การร่วมทำงานเป็นทีม
มุ่งประโยชน์ส่วนรวม การใช้ความคิดเชิงนามธรรม และการให้เกียรติให้กำลังใจ เป็นต้น

บรรณานุกรม

- เกษราวัลณ์ นิลวรางกูร. (2556). การวิจัยเชิงปฏิบัติการและการวิจัยเชิงปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วม: ความเป็นมาและความเชื่อมโยง. *วารสารสมาคมพยาบาลฯ สาขาภาคตะวันออกเฉียงเหนือ*, 31 (3), 23 – 28.
- จินตนา สุจจันท์. (2554). *การศึกษาตลอดชีวิตและการพัฒนาชุมชน*. กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์.
- จุฑารัตน์ ชมพันธุ์. (2556). ธรรมชาติของการมีส่วนร่วมของประชาชนในกระบวนการตัดสินใจในโครงการพัฒนา. *วารสารการจัดการสิ่งแวดล้อม*, 9 (1), 85 – 106.
- ชลลดา ทองทวี, จิรัฐกาล พงศ์ภคเชียร, ชีรพล เต็มอุดม, พงษธร ดันติฤทธิศักดิ์, และสรยุทธ รัตนพจนารถ. (2551). *จิตตปัญญาศึกษา: การสำรวจและสังเคราะห์ความรู้จิตตปัญญาศึกษาเบื้องต้น*. กรุงเทพฯ: โครงการวิจัยและจัดการความรู้จิตตปัญญาศึกษา สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ และศูนย์จิตตปัญญาศึกษา มหาวิทยาลัยมหิดล.
- ธีระภัทรา เอกผาชัยสวัสดิ์. (2554). *ชุมชนศึกษา*. (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- พิมพ์ลักษณ์ โมรา. (2561). การจัดการเรียนรู้โดยใช้โครงงานเป็นฐาน: ทางเลือกในการจัดการศึกษาสำหรับผู้เรียนในศตวรรษที่ 21. *วารสารวิจัยและพัฒนาหลักสูตร*, 8 (1), 42 – 52.
- รัตยานภิกษ พลตะกี, เบญจวรรณ ถนอมชยธวัช, และ ดลปภัฏ ทรงเลิศ. (2561). การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม: กระบวนการพัฒนาการสร้างเสริมสุขภาพชุมชนอย่างมีส่วนร่วม. *วารสารเครือข่ายวิทยาลัยพยาบาลและการสาธารณสุขภาคใต้*, 5 (1), 211 – 223.
- วรรณดี สุทธินรากร. (2560). *การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมและกระบวนการทางสำนัก*. กรุงเทพฯ: สยามปริทัศน์.
- วิรัตน์ คำศรีจันทร์. (2554). *พลังความรู้จากการวิจัยแบบ PAR*. กรุงเทพฯ: พี.เอ.ลีฟวิ่ง.
- สมสิทธิ์ อัสตรนีย์. (2554). *ญาณวิทยาของจิตตปัญญาศึกษาในประเทศไทย*. วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชาจิตตปัญญาศึกษาและการเรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลง บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล.
- สมสิทธิ์ อัสตรนีย์ และกาญจนา ภูครองนาถ. (2560). การศึกษาวิเคราะห์ความรู้เกี่ยวกับการเรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลงตามแนวจิตตปัญญาศึกษาเพื่อการบ่มเพาะความซื่อตรง. *วารสารวิชาการศึกษาศาสตร์ คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ*, 18 (2), 225 – 242.
- สมสิทธิ์ อัสตรนีย์ และคณะ. (2556). *กระบวนการเรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลงแนวจิตตปัญญาศึกษาเพื่อนำไปสู่ความสามัคคีกลมเกลียวของส่วนรวม: กรณีศึกษาหมู่บ้านแอกโก – แสนคำลือ อำเภอบางมะฝ้า จังหวัดแม่ฮ่องสอน*. คณะกรรมการการศาสนา คุณธรรม จริยธรรม ศิลปะ และวัฒนธรรม วุฒิสภา. (เอกสารไม่ตีพิมพ์).

สมสิทธิ์ อัสตรนิตี, มณฑิพย์ กิจยิ่งโสภณ, ยิ่งยอด หวังประโยชน์, เตโช นิธิกิตตน์ขจร, และสุปรีย์ส กายู จนพิศศาล. (2558). *การบ่มเพาะผู้นำการเปลี่ยนแปลงรุ่นใหม่ของชุมชนแอ่ง – แสนคำลือด้วย กระบวนการเรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลงแนวจิตตปัญญาศึกษา*. คณะกรรมการการศาสนา คุณธรรม จริยธรรม ศิลปะ และวัฒนธรรม วุฒิสภา และสำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้าง เสริมสุขภาพ. (เอกสารไม่ตีพิมพ์).

สำนักงานราชบัณฑิตยสภา. (2563). *พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.2554*. [Online].

Available: <https://dictionary.orst.go.th> [26 เมษายน 2564].

อุทัย ปริญญาสุทธินันท์. (2561). *การพัฒนาชุมชน: แนวคิดและทฤษฎีการพัฒนา ประเด็นปัจจุบัน และ กรณีศึกษา*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

Buck Institute for Education. (n.d.). *What is PBL?* [Online]. Available:

<https://www.pblworks.org/what-is-pbl> [2021, April 29].

Kegan, R. (1982). *The evolving self: Problem and process in human development*. Cambridge, MA: Harvard University Press.

Kitchenham, A. (2008). The evolution of John Mezirow's transformative learning theory. *Journal of transformative education*, 6 (2), 104 – 123.

MagnifyLearning. (n.d.). *What are the Core Components of PBL?* [Online]. Available:

<https://www.magnifylearningin.org/project-based-learning-core-components> [2021, April 29].

Merriam-Webster. (2021). *Merriam-Webster since 1828*. [Online]. Available:

<https://www.merriam-webster.com/dictionary/community> [2021, April 26].

O'Sullivan, E. (2002). The project and vision of transformative education: Integral transformative learning. In E. O'Sullivan, A. Morrell & M.A. O'Connor (Eds.). *Expanding the boundaries of transformative learning: Essays on theory and praxis* (pp. 1-12). New York: Palgrave.

Reimer, J., Paolitto, D.P., & Hersh, R.H. (1990). *Promoting moral growth: From Piaget to Kohlberg*. (2nd ed.). Long Grove, IL: Waveland Press.

Wikipedia. (2021). *Project-based learning* [Online]. Available:

https://en.wikipedia.org/wiki/Project-based_learning [2021, April 29].

ภาคผนวก

บทใคร่ครวญภายใน (Reflection)

กุลนันท์ มนต์วิสุทธิกุล (หนึ่งในกลุ่มผู้นำการเปลี่ยนแปลงรุ่นใหม่)

บ้านแอกโก-แสนคำลือ ปางมะผ้า แม่ฮ่องสอน

👉 ยิงเรียนรู้อย่างเยอะประสบการณ์

ขอบคุณอาจารย์ทุกคนที่สอน ให้ความรู้

ถ่ายทอดความรู้ทุกอย่าง

จบโครงการแล้วได้อะไร ได้ความรู้มาพัฒนาตนเอง

ความรู้มาพัฒนาชุมชน พัฒนาสติ เป็นผู้นำรุ่นใหม่คอยช่วยเหลือผู้นำชุมชน เป็นผู้รับฟังที่ดี การแก้ปัญหา การไกล่เกลี่ยปัญหาขัดแย้งของชุมชน การแก้ปัญหาหัวควาย ที่เห็นเป็นรูปธรรมอยู่ ณ ปัจจุบัน ทำให้ชุมชนสะอาดขึ้น ไม่มีหัวควายเพ่นพ่านในชุมชน อาจจะไม่100% แต่ก็เกือบแล้ว และไม่สิ้นเปลืองทรัพยากรป่าไม้ ในการตัดมาทำรั้ว โดยมีส่วนร่วมแล้วหมู่บ้านเราพัฒนาไปในทางที่ดีขึ้น สนับสนุนด้านการปลูกกาแฟ อยากให้เราชุมชนมีรายได้เสริม รวมถึงการทำท่องเที่ยว โฮมสเตย์ ถ้าไม่มีอาจารย์ทุกคนมาสอนให้ความรู้ เราจะไม่รู้เลยว่าควรเริ่มจากจุดไหน หมู่บ้านเรามีเสน่ห์ มีคุณค่ากับคนภายนอกเพียงใด รักบ้านเกิดเยอะเลย ตอนนี้

❤️อยากเห็นหมู่บ้านเราประสบความสำเร็จเหมือนจอมปลวก ที่เริ่มสร้างขึ้นมาใหม่ เริ่มโตขึ้นทุกวัน เป็นจอมปลวกที่มั่นคง และตลอดไป

❤️ด้วยความเคารพอาจารย์ทุกคน อาจจะไม่เอ่ยชื่อเพราะให้ภาพแสดง ขอขอบคุณมากๆ ขอขอบคุณอีกครั้ง ขอขอบคุณจริงๆ

❤️รักและเคารพตลอดไป

วิไลลักษณ์ ไกรลาศ (หนึ่งในกลุ่มผู้วิจัยร่วมของโครงการ)

การเดินทางมาที่หมู่บ้านแห่งนี้เป็น ครั้งที่ 20 ณ บ้านแอกโก-แสนคำลือ ปางมะผ้า จังหวัดแม่ฮ่องสอน รอบนี้เป็นการไปทำงานเพื่อปิดโครงการวิจัยชุมชน

นับตั้งแต่ปี 58 ที่ได้มาพื้นที่นี้เป็นครั้งแรก โดยการชักชวนให้มาทำเรื่องสัญชาติ ได้มาสำรวจพื้นที่และพานักศึกษามาออกค่าย 2 ปี ติดต่อกัน ปัญหาเรื่องสัญชาติได้ถูกแก้ไขอย่างต่อเนื่อง คนในชุมชนประเมินว่าประสบความสำเร็จ

ต่อมาได้รับโอกาสในการชวนมาร่วมทำงานวิจัยชุมชน โดยมี ออฮู๊ด ออเอิร์ธ ออแอน มาร่วมในที่นี้ เค้าจึงเรียกกันว่า 3 อ. แห่งบ้านแอกโก-แสนคำลือแล้ว หลังจากที่ได้มีโอกาสมาร่วมทำงานวิจัย ตลอดระยะเวลา 5 ปีที่ได้รู้จักกับชุมชนนี้ ต้องบอกว่า หลายสิ่งหลายอย่างเปลี่ยนแปลงไปมาก มีการพัฒนาที่ดีขึ้น มีกระบวนการความคิดในการแก้ไขปัญหา และร่วมมือกันทำจนประสบความสำเร็จ ปัญหาที่ไม่คิดว่าจะแก้ไขได้ ก็ร่วมมือร่วมใจกันจนประสบความสำเร็จ

การเดินทางไปแต่ละครั้งเป็นการเดินทางที่มีความสุข ได้รับการต้อนรับอย่างอบอุ่นเสมอมา ต่างเป็นพลังใจให้กัน เราไปเติมพลังจากบนดอยไปรับพลังบวกต่างๆจากชุมชนและทีมงานที่ไป ได้นำความรู้ นำ skill บางอย่าง ไปปรับใช้กับชุมชน ต่างฝ่ายต่างเป็นเหมือนครูที่ได้เรียนรู้ซึ่งกันและกัน

ครั้งนี้เป็นการเดินทางไปครั้งสุดท้ายในสถานะของการไปทำงาน แอบใจหายเหมือนกัน และแอบเป็นห่วงเหมือนคนในครอบครัวไปแล้ว อยากจะบอกว่าแม้จะไม่ได้เดินทางไปบ่อยเหมือนก่อน แต่เชื่อว่าจะได้ไปเที่ยวหาอีกแน่นอน ขอขอบคุณศิษย์ผู้น่ารักๆใหม่ทุกคนนะคะ ขอให้ช่วยกันพัฒนาชุมชนต่อไป คุณงามความดี ความเสียสละที่ได้ทำเพื่อส่วนรวม อาจยังไม่ได้ส่องแสงประกายในวันนี้ แต่พลังดีๆจะติดตามเราไปในทุกที่ ขอให้รักษาความดี ความพอเพียง ความสามัคคีไว้

ขอบคุณผู้ใหญ่หลายๆท่านที่ให้โอกาสได้ทำสิ่งดีๆ ขอขอบคุณทีม การได้เจอภักฎยาณมิตรที่ตื่นับว่าโชคดี คิดถึงตัวเองให้น้อยลง คิดถึงคนอื่นให้มากขึ้น ได้รับพลังบวกหลายๆอย่าง ขอขอบคุณทีมทุกคนเลยคะ

..แล้วเราจะพบกันใหม่

บันทึกไว้ บ้านแอกโก-แสนคำลือ..

สุชัยมະ ธรรมศักดิ์ (หนึ่งในกลุ่มผู้วิจัยร่วมของโครงการ)

วิถีข้าวไร่ แอโก-แสนคำลือ

ครั้งนี้เป็นครั้งสุดท้ายที่จะขึ้นไปบ้านแอโก-แสนคำลือ ในแบบที่เรียกว่าไปทำงาน นับตั้งแต่ครั้งแรกที่ไปเมื่อประมาณปี 52-53 ที่รับโจทย์ว่าต้องการจะพัฒนาสุขภาพของชาวบ้านผ่านกลไกหลักคือสุขศาลาพระราชทาน จากที่เริ่มต้นงานโดยเอาข้อมูล จปฐ. มาใช้แล้วเห็นว่าไม่ได้เรื่อง จนต้องไปเก็บข้อมูลเองโดยการสัมภาษณ์ เป็นจุดเริ่มต้นที่ได้รู้จักผู้คนและเรื่องราวของที่นี่มากขึ้นๆ จนมีกลุ่มผู้นำการเปลี่ยนแปลงรุ่นใหม่ของหมู่บ้าน เป็นผู้นำที่เป็นตัวแทนของป๊อก (หย่อมบ้านต่างๆ) และมีลักษณะเป็นผู้นำร่วม ที่จะสนับสนุนซึ่งกันและกันกับผู้นำแบบทางการ ระหว่างทางกว่า 10 ปีที่ผ่านมา ที่นี่เป็นเหมือนสถานที่ ที่ดึงดูดให้มีเพื่อนๆ ที่ดีมาเจอกัน ปัญหาอุปสรรคแต่ละอย่าง เหมือนเป็นสิ่งที่ดึงดูดคนที่มีความสามารถในแต่ละด้านมารวมมือกันแก้ปัญหา ตั้งแต่เรื่องพื้นฐานอย่างการทำให้ทุกบ้านมีส้วม มีน้ำสะอาดใช้ตลอดเวลา มีรั้วรอบแปลงเกษตร ไปจนถึงการพัฒนากลุ่มผู้นำการเปลี่ยนแปลงขึ้นมา เพื่อแก้ปัญหา และกำหนดอนาคตของหมู่บ้าน จากนั้นก็มีการแก้ปัญหาสำคัญของหมู่บ้านที่กลุ่มผู้นำได้หยิบยกขึ้นมาได้สำเร็จ 2 เรื่อง คือ เรื่องสัญชาติ/สถานะบุคคล และเรื่องปัญหาการเลี้ยงสัตว์ กับการปลูกพืช นอกจากนี้ ก็มีอีก 2 เรื่องที่จะเป็นการต่อยอดไปสู่อนาคต ที่อยู่ระหว่างการเดินทางคือ เรื่องการท่องเที่ยวโดยชุมชน และการยกระดับรายได้/ความปลอดภัย/และลดปัญหาสิ่งแวดล้อมในการทำการเกษตร ระหว่างทางที่ผ่านมาส่วนตัวถือว่าที่นี่เป็นโรงเรียนที่ทำให้ได้เรียนรู้อะไรมากมาย และได้เจอเพื่อนๆ รู้สึกดีใจที่ได้มีโอกาสมาที่นี่ ได้เรียนรู้ผู้คนและเรื่องราวที่ผ่านมา และใจหายพอสมควรที่จะจบโครงการลง แต่ไม่มีงานเลี้ยงใดไม่เลิกจากที่มึนพีเลี้ยงที่คุยกัน เห็นว่ากลุ่มผู้นำรุ่นใหม่ มีความแข็งแรงในระดับหนึ่งแล้วที่จะนำพาหมู่บ้านไปสู่ความฝันที่ต้องการ มีความพร้อมที่จะเผชิญกับปัญหาอุปสรรค และสิ่งยั่วยุต่างๆ ที่จะทำให้เกิดความแตกแยก หรือความอ่อนแอของชุมชนได้พอสมควร จากนั้นไป ทีมฯ คงจะเฝ้าดูความเจริญเติบโต เข้มแข็งของชุมชน ไปพร้อมๆ กับสืบทอดพันธ์ุ พร้อมกับคอยเป็นเพื่อนที่พร้อมช่วยเหลือเท่าที่จะทำได้ และแน่นอนคงจะต้องกลับไปเยี่ยมเยียนที่นี่อีกเรื่อยๆ ในฐานะของนักท่องเที่ยว และเพื่อน

สมมติฐาน อัสตรนิตี (หัวหน้าโครงการ)

โครงการนี้เราทำมานานมากแล้ว เป็นโครงการต่อเนื่องมา เราได้เกาะติดกับพื้นที่มานานมาก (ตั้งแต่เริ่มไปรู้จักพื้นที่ปลายปี 2555) มีความใกล้ชิดสนิทสนม รู้สุขทุกข์ของเขา มีความเป็นเพื่อน ซึ่งสิ่งนี้ส่งผลต่อการทำงาน ทำให้เราไม่ได้เป็นคนนอกสำหรับพวกเขาเสียทีเดียว และความคิดของเรามีอิทธิพลต่อเขาไม่น้อย ไม่ว่าเราจะพูดอะไรหรือคาดหวังอะไร พวกเขาก็มักจะให้ความสำคัญต่อสิ่งนั้น นอกจากนี้ ชาวบ้านก็เห็นความจริงใจของทีมเราที่เรายู่กับเขามานานขนาดนี้ หากเป็นทีมอื่น ๆ ที่มาจากรายานอก มักจะไม่ได้มาอยู่นานเท่านี้

ปีนี้เป็นปีจบโครงการที่เราตั้งใจไว้แบบนี้ การเสร็จสิ้นลงของการทำงานตามโครงการมันเกิดบนการรับรู้ร่วมกันระหว่างทีมเรากับชาวบ้าน เราพยายามสื่อสารบอกเรื่องนี้แก่เขามาโดยตลอด นี่คือช่วงสุดท้ายที่เราทำงานร่วมกันอย่างเป็นทางการ แต่หลังจากนี้ แม้จะไม่มีโครงการแต่เราคงได้ไปมาหาสู่กันในฐานะอื่น ๆ เช่น มาเที่ยว มาเยี่ยมมา ดั่งนั้น จึงเป็นความรู้สึกที่ดี เป็นการยอมรับร่วมกัน และเป็นโอกาสของพวกเราและกัน ทำที่ของชาวบ้านในช่วงหลัง ๆ ดูจะมีความกระตือรือร้นเป็นพิเศษ อาจเพราะรู้สึกอาลัยอารมณ์ว่าทีมอาจารย์จะไม่ได้มาแล้ว การให้ความร่วมมือในสองครั้งสุดท้ายที่ลงพื้นที่จึงดีมากเมื่อเทียบกับตอนแรก ๆ ตอนแรก ๆ ที่เราลงพื้นที่แม้ว่าเราจะรู้จักกันแล้ว แต่เราก็ต้องเอาวิถีชีวิตของเขาเป็นตัวตั้งมากกว่าการเรียนรู้ที่เราจัดสรรไปให้เขา เช่น หากไปเจอตอนที่เขาต้องไปไร่ ไปเกี่ยวข้าว หรือไปเลี้ยงลูก เราก็ต้องรอเขา แม้จะนัดตามเวลานั้นเวลานี้ หากเขาติดเขาก็ไม่มา แต่ในสองครั้งหลังเหมือนว่าเขาได้ให้เวลากับเราอย่างเต็มที่ แทบจะสละการทำงานตามปกติไปแล้วมาอยู่เรียนรู้กับเราแทบตลอดเวลาตั้งแต่เช้าจนมืดค่ำ เขาให้เวลาและอยากอยู่ร่วมในกระบวนการกับเรา

บรรยากาศการเรียนรู้ในระยะหลัง จะเห็นความเป็นตัวของตัวเองในหมู่ผู้นำรุ่นใหม่มากขึ้น ความคิดริเริ่มสิ่งต่าง ๆ ด้วยตัวเอง ในปีแรก ๆ ระยะแรก ๆ ส่วนใหญ่เขาจะรอคำสั่งจากเรา รอว่าอาจารย์จะบอกอะไร หรือให้ทำอะไร ส่วนในครั้งหลัง ๆ พวกเขาสามารถตัดสินใจแทนเรา เช่นในเรื่องการทำกระบวนการว่าควรไม่ควรอย่างไร ควรทำที่ไหน แค่นี้ เหล่านี้เขาช่วยมองแทนเราได้ หรือบางทีก็อาสาทำสิ่งต่าง ๆ ให้ เป็นต้น ลักษณะการเรียนรู้ในระยะปีหลัง ๆ จะเป็นแบบ Project-based learning มากขึ้น การอบรมในชั้นเรียนน้อยลง เป็นการโยนโครงการลงไปแล้วให้พวกเขามีส่วนร่วมคิดร่วมทำกับเรา เริ่มจากโครงการเรื่องสัญชาติซึ่งสามารถทำสำเร็จลงด้วยดี ต่อมาคือโครงการสัตว์เลี้ยงในชุมชน ซึ่งเราไม่ได้บอกว่าเขาต้องทำอะไร แต่เราพาเขาสำรวจข้อมูลต่าง ๆ ของชุมชน สัมภาษณ์คนเลี้ยงสัตว์ต้องการอะไร คน

ปลูกพืชต้องการอะไร แล้วนำความต้องการเหล่านั้นมาหาจุดร่วมและร่างกฎกติการ่วมกันออกมา ปัจจุบันปัญหาเรื่องสัตว์เลี้ยงในชุมชนนี้สามารถแก้ได้อย่างเบ็ดเสร็จสมบูรณ์แล้วจากที่ไม่เคยแก้ได้มาก่อนเลย ตลอดเวลาที่ผ่านไป ซึ่งเป็นสิ่งที่น่าดีใจมาก

ยังมีอีกหนึ่งโครงการใหญ่ที่ระยะหลังเราร่วมกันทำคือ โครงการการท่องเที่ยวชุมชน เริ่มจากการเดินขึ้นดอยฝักกูดด้วยกันเมื่อต้นปีที่แล้ว จากนั้นพัฒนามาเป็นเส้นทางเดินเที่ยวในชุมชน เริ่มทำแผนที่ชุมชน ทดลองทำโฮมสเตย์ จนเมื่อครั้งสุดท้ายที่ลงพื้นที่ เราได้ทดลองทำโปรแกรมเที่ยวในชุมชน ซึ่งชาวบ้านก็สามารถทำสำเร็จได้ด้วยดีพอสมควร มีการออกแบบเส้นทาง การให้ข้อมูล วางแผนการเที่ยวชม และดูสิ่งต่าง ๆ ในหมู่บ้าน แม้จะไม่สะดวกสบายเหมือนที่อื่นแต่ได้เห็นถึงความตั้งใจ และความพยายามที่จะจัดระบบของพวกเขา

โดยรวม เห็นความสำเร็จของโครงการ และเห็นความเติบโตของคนที่เราได้ดูแลมาตลอดหลายปี เห็นความเป็นผู้ใหญ่ เห็นความสามารถในการตัดสินใจ เห็นศักยภาพในการทำประโยชน์ให้ชุมชนได้อย่างเป็นรูปธรรม ความประทับใจอีกด้านคือเราไม่ทำงานเพียงแค่ทักษะภายนอก แต่เราแตะมิตินิเวศวัฒนธรรมของพวกเขาด้วย เราได้พาพวกเขาย้อนกลับไปดูรากเหง้าของชุมชน วิถีชีวิตที่หากินหาอยู่กับป่า เรียนรู้ชื่อและประโยชน์ของพันธุ์พืชพันธุ์สัตว์ในสิ่งแวดล้อมของพวกเขา รวมถึงความเชื่อทางจิตวิญญาณของสถานที่ต่าง ๆ ของเขา เราให้เขาช่วยหรือฟื้นฟู บอกล่า และสอนเรา รวมถึงรากเหง้าในระยะหลังที่เป็นเหตุการณ์ร่วมสมัย โดยเฉพาะเรื่องความผูกพันกับสถาบันพระมหากษัตริย์ ชนเผ่าในภาคเหนือของประเทศมักได้รับการเสด็จเยี่ยมโดยพระบรมวงศานุวงศ์ ทำให้พวกเขามีเรื่องเล่าที่น่าประทับใจไม่น้อยเกี่ยวกับเหตุการณ์เหล่านี้ เป็นเรื่องเล่าที่ยึดโยงอยู่กับพระมหากษัตริย์ เป็นความภาคภูมิใจของพวกเขาที่หมู่บ้านเขาเคยเป็นที่รับเสด็จ มีเรื่องเล่าเกี่ยวกับเหล่ายอดเขาที่พระเจ้าอยู่หัวเคยทรงตั้งม้อ อีกทั้งมีภาพถ่ายและความทรงจำต่าง ๆ เหล่านี้ จนนำมาสู่ประเพณีการจุดเทียนถวายในหลวงรัชกาลที่ 9 ในคืนวันที่ 13 ตุลาคมของทุกปีที่เรือนของพ่อเฒ่าแสนคำลือ ซึ่งเป็นสิ่งที่มีเสน่ห์สำหรับผู้ที่มาเยือน และงานนี้เป็นงานที่รวมใจคนของทั้งหมู่บ้านเข้ามาให้มีส่วนร่วมได้อย่างพร้อมหน้าซึ่งงดงามมาก สิ่งเหล่านี้คืออานิสงส์อย่างหนึ่งของการได้ทำโครงการนี้ จนเกิดการรื้อฟื้นให้ขึ้นมาทำกิจกรรมเหล่านี้ได้จนเป็นรูปธรรม

แม้โครงการวิจัยนี้จะใช้ระเบียบวิธีแบบการวิจัยเชิงปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วม ซึ่งยืนอยู่บนความเชื่อว่า ทุกคนที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัยจะเข้ามาช่วยกันทำงานบนความเท่าเทียมก็ตามที แต่เมื่อทำโครงการนี้เสร็จสิ้นลง ส่วนตัวกลับเห็นว่า ความสำเร็จของโครงการส่วนหนึ่งและส่วนสำคัญเกิดจากการใช้

ศรัทธาในครูผู้สอนเป็นตัวนำ โดยอยู่บนจิตสำนึกระดับ Socialized mind ผู้เรียนจะเชื่อฟังคำพูดของคนที่อยู่บน Rank ที่รู้สึกว่าคุณค่าสูงกว่าตนและเห็นว่าคนนั้นเคยทำคุณงามความดีให้เห็นประจักษ์มาก่อนอย่างชัดเจน ตัวอย่างการทำโครงการต่าง ๆ เช่นเรื่องสัญชาติ ได้แสดงให้เห็นผลงานที่สำเร็จมาก่อน ทำให้ชาวบ้านและผู้เรียนเกิดความไว้วางใจ ศรัทธา และนำพาสิ่งที่ครูผู้สอนบอกมาปฏิบัติในชีวิตจริง นอกจากนี้ การเรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลงอีกลักษณะหนึ่งส่งผลถึงความสำเร็จก็คือ การเรียนรู้ผ่านการลงทำงาน ขับเคลื่อนโปรเจกต์ต่าง ๆ ที่เป็นรูปธรรม และที่เป็นประโยชน์ต่อชุมชนโดยรวม ทำให้ได้สิ่งที่เกิดประโยชน์จริงไปด้วย ได้พัฒนาการเรียนรู้ภายในตนเองไปด้วย ดังนั้น สองประการนี้จึงกลายเป็นเงื่อนไขสำคัญสู่ความสำเร็จของโครงการ

ปัจจัยเสริมอื่น ๆ ได้แก่ การเกาะติดต่อเนื่องยาวนานตลอดหลายปีที่ผ่านมา (7 – 8 ปี) ความต่อเนื่องส่งผลให้เห็นความเอาใจจริงเอาใจ ผู้คนเกิดความเชื่อมั่นศรัทธาในทีมทำงาน การสร้างคนในระยะยาวที่ค่อย ๆ เปลี่ยนแปลงจากภายใน ค่อย ๆ ทำให้เกิดความไว้วางใจให้คนกล้าที่จะลุกขึ้นมาตัดสินใจด้วยตนเอง โดยเชื่อมั่นว่าครูจะคอยดูแลอยู่ห่าง ๆ ให้กำลังใจ และให้คำชี้แนะที่ถูกต้องได้

ส่วนตัวรู้สึกผูกพันกับพื้นที่นี้และผู้คนอย่างมาก ความรู้สึกที่มีอยู่คือความเป็นเพื่อน เป็นพี่เป็นน้อง ไม่ได้รู้สึกเป็นคนแปลกหน้าต่อกันอีกแล้ว อยากเห็นทุกคนมีความสุขและเติบโตไปสู่หนทางที่ดีงามยิ่งขึ้น อยู่รอดได้อย่างงดงามท่ามกลางความเปลี่ยนแปลงผันผวนของโลกยุคใหม่ อยากร่วมธำรงรักษาจิตวิญญาณแห่งป่าเขาและชนเผ่าให้อยู่ยั่งยืนตลอดไป และพร้อมเป็นที่ปรึกษา ให้กำลังใจ และนำพาความมั่นคงภายในให้แก่กันและกัน
